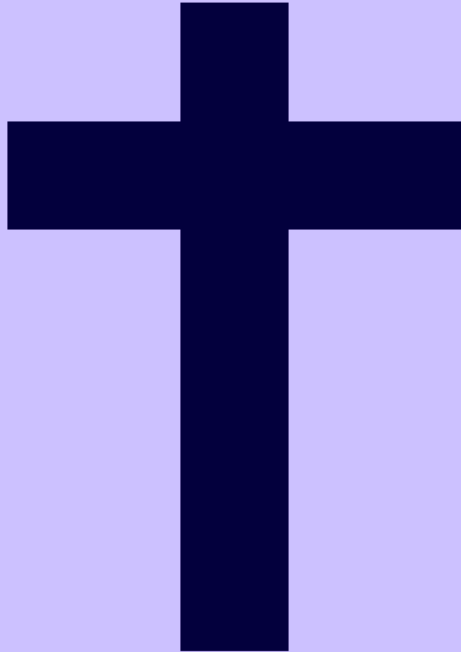

Buk Baibel long
Kaninuwa

Portions of the Holy Bible in the Kaninuwa language of Papua
New Guinea

Buk Baibel long Kaninuwa
Portions of the Holy Bible in the Kaninuwa language of Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Kaninuwa long Niugini

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaninuwa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-04-13

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 14 Mar 2019 from source files dated 21 Dec 2018
4bd5ff25-b536-53c8-9426-bc0ecd08c86d

Contents

Kabikona	1
Yauna	28
Yona	49
Maka	52
Bunanige	85

Kabikona

Givimayeta

Nufunufu nofe i iyaviya kafa viuḡu fasinei. I iyavita namaise fwayafwaya kana matatafu i vibutu, namaise namoḡa i vibutu eketa namaise fiyao Isineni i vibutu. Tofwa nuwesi nakanakasisi viginiwa nofe sinenei.

Nuyavana 1-11 i iyavita namaise fwayafwaya keta namoḡa Guyau i mikifufunisi. Nofe sifufunama ta ginaḡanaiya o Adama keta Ive, Keni keta Ebeni, Nowa keta ukowasobu, eketa Babeni numa manuwanoḡomatesi fasisiyai.

Nuyavana 12-50 i iyavita namaise fiyao Isineni i vibutu. Nofe sifufunama ta ginaḡanaiya Ebe-naamu, natuna Aisake, waḡana Yakobo keta Yakobo natunatuna nasi 12 Isineni fasekwina nenei.

Gwadinama aitevana nufunufunama nofe i viginiwiya muka ita iyaveita kana wava, atu tosana-mana si vitumaḡana vitana Mosese nofe sifusifufu i viginiwiya fiyao Isineni fasisiyai be yo sina tukuya namaise Guyau i gibokeisi yana namonamoḡa keta avana i fufuniya fasisiyai. Mosese nufunufu nofe i viginiwiya kamo 1500 keta 1230 B.C. kana kawasasai.

Guyau abama, fwayafwaya keta namoḡa i fufunisiya. (1:1–2:25)

Go'yona keta kuvavana kasi kafa viuḡu. (3:1-24)

Adama nenei tu i niya Nowa nenei. (4:1–5:32)

Nowa keta ukowasobu. (6:1–10:32)

Babeni numa manuwanoḡomatesi. (11:1-9)

Semi nenei tu i niya Ebenamu nenei. (11:10-32)

Ebenamu, Aisake, keta Yakobo. (12:1–35:29)

Isowa susukwana. (36:1-43)

Yosefa keta sisitaina. (37:1–45:28)

Fiyao Isineni Itifita nenei. (46:1–50:26)

Kifufuna Vauvau

¹ Kafa viuḡuwai Guyau abama keta fwayafwaya i fufunisiya. ² Eatu maiunuununa keta kawakakavina keta kumanovana kunukubana ogodibu i gikafufuya. Keta Guyau Kanununa etanei i kanukanuwedadaniya.

³ Keta Guyau i bwaduwa, “Mayesina, ku kikinomana,” keta mayesina i kikinomana. ⁴ Guyau mayesina i kitiya dewadewana eketa mayesina i nutakiya kumanovana nenei.

⁵ Keta mayesina i weniya kuyadayada atu kumanovana i weniya nuwabuna. Keta navinavi i kakaviya atu nuwabuni i kikinomana, na naki kuyadayada kafa viuḡu.

⁶ Guyau i bwaduwa, “Baiyavana, ku kikinomana ukowa kasi kawasasai be ku nutakiya kabaḡa nuwesi nenesiyai.” ⁷ Eketa na naki maise i kikinomana. Guyau baiyavana i fufuniya ebe ina nutakiya ata kana ukowa keta tanowa kana ukowa.

⁸ Baiyavananama i weniya abama. Keta navinavi i kakaviya atu nuwabuni i kikinomana, na naki kuyadayada kana vinuwa.

⁹ Keta Guyau i bwaduwa, “Ukowa abama kanonovanei i kavivau kabaḡa tamokaḡa nenei atu fwayafwaya kasakanina ku kikinomana.” Eketa na naki maise i kikinomana. ¹⁰ Kasakanina i weniya fwayafwaya atu ukowa i kaviviya i weniya gibo. Keta Guyau i kitiya naki dewadewana.

¹¹ Yota i bwaduwa, “Kisisiku tuninatunina fwayafwaya nenei i kawananaimi. Kai vivisisimi, kai na kavami be na susukwami.” Eketa na naki maise i kikinomana. ¹² Kisisiku tuninatunina fwayafwaya kasakaninei si tafwa. Kai vivisisisi, kai na kavasi be na susukwasi si viuwa maise kiayonisi. Keta Guyau i kitiya naki dewadewana.

¹³ Keta navinavi i kakaviya atu nuwabuni i kikinomana, kuyadayada kana vitonu.

¹⁴ Keta Guyau i bwaduwa, “Kimayeta, kawasasakaoḡowai kwa kikinomana be kwa nutakai kuyadayada nuwabuna nenei be kwana vikiyakiyaya tutuya, kuyadayada, keta manamana. ¹⁵ Kwana tafa kawasasakaoḡowai be fwayafwaya mayesina kwana veniya.” Eketa na naki maise i kikinomana. ¹⁶ Guyau kimayeta nuwesi nakanakasisi i fufunisiya, tafana nakasina kuyadayada ina visimeiya atu tafana kabegona nuwabuna ina visimeiya. Keta yota kinavinavi i fufunisiya. ¹⁷ Guyau kimayeta kawasasakaoḡowai i tenisiya be fwayafwaya sina tafiya, ¹⁸ be yota sina visimeisiya kuyadayada keta nuwabuna be yota sina nutakiya mayesina kumanovana nenei. Keta Guyau i kitiya naki dewadewana.

¹⁹ Keta navinavi i kakaviya atu nuwabuni i kikinomana, kuyadayada kana vinufunina.

²⁰ Guyau i bwaduwa, “Ukowa, ku maḡa gevageva tunisitunisi na yawasisi yota maise manawa kawasasakaoḡowai.” ²¹ Guyau i fufunisiya gibo kana kabikeya be iba tamokatamokaḡa ukowa sinenei yawayawasisi si savisavivina tututausi kasi kikitana maise, yota manawa tamokatamokaḡa tauna kana kikitana maise. Keta Guyau i kitiya naki dewadewana. ²² I sawanu wagabubu wisiya keta i iyavisiya i bwaduwa, “Gevageva, kwana vinatunasiwasiwaḡa keta kwana yagwana be gibo kwana vimaiya. Manuwa, kwana vinatunafuwaḡa keta kwana yagwana fwayafwaya etanei.”

²³ Keta navinavi i kakaviya atu nuwabuni i kikinomana, kuyadayada kana vi5.

²⁴ Guyau i bwaduwa, “Fwayafwaya, yomuyomu tamokatamokaḡa ku gikikinomaneisi nimwauwai be kidagimai, be yota tooyaḡayaḡaḡa tamokatamokaḡa, tauna kana kikitana maise.” Eketa na naki maise i kikinomana. ²⁵ Eketa Guyau i fufunisiya yomuyomu nimwauwai be kidagimai, be yota tooyaḡayaḡaḡa tamokatamokaḡa, tauna kana kikitana maise. Keta Guyau i kitiya naki dewadewana.

²⁶ Keta Guyau i bwaduwa, “Namoḡa tana fufuniya kata kitakita maise ebe tasike kita maise. Be tasike nimasiyai tana tenisiya gibo kana iyana keta manawa kawasasakaoḡowai, yomuyomu fwayafwaya kana matatafu nenei, yota tooyaḡayaḡaḡa fwayafwaya nenei si savisavivina.”

²⁷ Eketa Guyau namoḡa i fufunisiya tanake kana kitakita maise,
Guyau kana kitakita maise i fufunisiya namoḡa,
namoḡa keta gumayogu i fufunisiya.

²⁸ Guyau i sawanu wagabubu wisiya keta i iyavisiya i bwaduwa, “Kwana vinatunasiwasiwaḡa keta kwana yagwana, be fwayafwaya kwana vimaiya keta kwana visimeisiya. Gibo kana iyana yota manawa kawasasakaoḡowai be yomuyomu matatafuna fwayafwayai si savisavivina, kwana visimeisiya.”

²⁹ Guyau i bwaduwa, “Iba matatafuna fwayafwayai maise kai vivisisi keta kai viviuwasi, a venimiya tasike kami kabwaga. ³⁰ Keta yomuyomu-wanawanaki yota manawa be tooyaḡayaḡaḡa fwayafwaya etanei na yawasisi, a venisiya kisaya o kabwaga fasinei.” Eketa na naki maise i kikinomana.

³¹ Guyau iba matatafuna i fufunisiya, i kitiya naki dewabauna.

Keta navinavi i kakaviya atu nuwabuni i kikinomana, kuyadayada kana vi6.

2

Kuyadayada Kana Vi7 Nenei Guyau I Viyawasiya

¹ Abama, fwayafwaya keta iba matatafusi kasi kikifufuna naki i kakaviya. ² Keta Guyau yana kifufuna i nusafuya, eketa kuyadayada kana vi7 nenei i vidawana eketa i viyawasiya. ³ Eketa kuyadayada kana

vi⁷ Guyau i sawanu wagabubuwiya keta i tenesiniya, uḡuna kuyadayadanama nenei o i viyawasiya yana kikifufuna kana bunanige matatafuna nenesiyai.

⁴ Eketa namaise Guyau abama keta fwayafwaya i fufunisiya, naki maisemoka sifusifufuna.

Yave Namōḡa I Fufunisiya

⁷ Keta Yave Guyau fwayafwaya kafusisimina nenei namōḡa i gikamakamiya. Keta i kawasiveiya yawasina namōḡa niunei keta namōḡa i yawasa.

⁸ Keta Yave Guyau baguna i baguniya Ideni nenei gagasa kuweyaina keta namōḡanama i gikamakamiya nokomai i teniya. ⁹ I fufunisiya kai dewabausi nokomai si tafwa keta si sakuna uwasi dewadewasi. Baguna sinefounei kai nuwesi si misiniya. Kai tamokaḡa i misiniya o yawasi kana kai eatu tamo o dewadewana keta goyona kasi kafa sanamana kana kai.

¹⁵ Keta Yave Guyau namōḡa baguna Ideni sinenei i teniya be ina saviviniya keta yota ina kitavikaviniya. ¹⁶ Yave Guyau namōḡa i iyaviya i bwaduwa, “Ka nufota avi kai uwana kuna kaniya baguna sinenei. ¹⁷ Atu namai dewadewana keta goyona kasi kafa sanamana kana kai muka nenei kuna ka. Tovanama kuna kaniya, kuna mateya.”

¹⁸ Yave Guyau tauna nenei i bwaduwa, “Namōḡa kana kisina i fakwafakwa atu muka dewadewana. Unana ana fufuniya be ina ovivitiya.” ¹⁹ Keta fwayafwaya i viya keta yomuyomu matatafusi be manuwa matatafusi i gikamakamisiya. Keta i nemiisiya namōḡa nenei be ita kitiya namōḡa namaise kasi wava ita kavenena, keta namaise kasi wava i viweneya naki maise kasi wava. ²⁰ Namōḡa, manuwa kawasasakaoḡowai be yota yomuyomu nimwauwai eketa kidagimai matatafusi kasi wava i kavenena, eatu muka tamo nama ita nufotai Adama* kana toovivita.

²¹ Eketa Yave Guyau namōḡa i visanafuwiya keta i banumatemateya. Keta yawane i banubanuwa nenei, Guyau namōḡa ninivatavatanina i viya atu viyo nenei kawakivina i tenefotiya. ²² Yave Guyau gumayogu i gikamakamiya namōḡa ninivatavatanina nenei eketa i nemiiya namōḡa nenei.

²³ Namōḡa i bwaduwa,

“Nofe tanake, seḡa o iyau seḡaku
keta viyo o iyau viyoku.
Nofe tanake Namōḡa sinenei i viya,
na fasinei ana weniya Gumayogu.”†

²⁴ Na fasinei namōḡa amana keta ayona ina teweisiya eatu kawana nukusi sina saviya tamo nenei, eketa kasi nuwa sina vitamokaḡa.

²⁵ Namōḡa keta kawana nukusi gonegonesi atu muka sita sinemumu.

3

Namaise Go'yona I Viuḡu

¹ Yomuyomu kidagimai Yave Guyau i fufunisiya sinesiyai mwata tanake tovikanonononaona. Mwata gumayogu i nutonidadaniya i bwaduwa, “Venemokena Guyau i iyavimiya muka uwa kwana ka kaisima baguna sinenei?”

² Gumayogu i bwaduviyewa i bwaduwa, “Muka, kima kama nufota kaisima uwasi baguna sinenei kana kawa, ³ atu kai tamokaḡa baguna sinefounei i misimisiniya, Guyau i iyavikiya i bwaduwa, ‘Muka kainama uwana kwana kaniya keta muka kwana ginuvanuvai. Taki kwana saviviniya na naki kwana mateya.’”

⁴ Mwata i iyaviya i bwaduwa, “Muka venemokena. Muka kwana mate. ⁵ Kuyadayadanama nenei kwana kaniya, matami sina kabwasasa keta kwami vitana Guyau maise kwana sanamaniya dewadewana keta goyona. Guyau i sanamaniya keta na fasinei i sawatanimiya muka kwana kaniya.”

^{2:7} 1 Kononita 15:45   ^{2:9} Kenokita 2:7, 22:2,14   * ^{2:20} Ibeniu fonasiyai, Adama kana givina maise namōḡa.   † ^{2:23} Ibeniu fonasiyai, gumayogu kana nowanowana maise namōḡa.   ^{2:24} Madiu 19:5, Maka 10:7,8, 1 Kononita 6:16, Efeso 5:31   ^{3:1} Kenokita 12:9, 20:2

⁶ Gumayogu i kitiya kai dewadewana kana nufota kabwaga keta kana fusa dewadewana. Nuwanuwana ina kaniya be ina sanamana, na nenei aviyesi uwana i visiya keta i kaniya, atu tunina kawana i veniya keta i kaniya. ⁷ Tovanama nenei matasi si kabwasasa keta si sanamaniya tasike gonegonesi na nenei nugweda dadana si yuna keta si suyakafukafuwa si dawanafota.

⁸ Tovanama navinavi kabağa i tunuwa, si nowaniya Yave Guyau baguna nenei i niniya. Namoga keta kawana si makaviuna kai nenesiyai be Yave Guyau muka ina kitaisi. ⁹ Atu Yave Guyau namoga nenei i bwauwa i bwaduwa, “Kwağa namai?”

¹⁰ Namoga i bwaduviyewa i bwaduwa, “A nowaniwa baguna nenei. Iyau gonegoneku na fasinei a matuta keta a makaviuna.”

¹¹ Yave Guyau i nutoninuvanua i bwaduwa, “Aitevana i iyaveu kwağa gonegoneu? Kainama a iyaviwa muka kuna kaniya, naki ku kaniya?”

¹² Namoga i bwaduviyewa i bwaduwa, “Gumayogunama ku venikuwa, tanake i venikuwa kai uwana keta a kaniya.”

¹³ Yave Guyau gumayogu i nutoninuvenuviya i bwaduwa, “Ei, ava ku fufuniya?”

Gumayogu i bwaduviyewa i bwaduwa, “Mwata i nonukuwa keta a kaniya.”

¹⁴ Yave Guyau mwata i iyaviya i bwaduwa,

“Na ava ku fufuniya fasinei, ana vimatadawaniwa
yomuyomu nimwauwai be kidagimai matatafusi sinesiyai.

Kwağa kuna oyağağa manawaweu

keta kafusisima o ka kabwaga yawasiu kana matatafu nenei.

¹⁵ Ana visanafuwiwa kwağa keta gumayogu kwana vikaniyabina,
keta kwağa susukwau keta gumayogu susukwana sina vikaniyabina.

Tanake debabouğu ina nufuwaiya

atu kwağa kaeketuketuna kuna kanavasiya.”

¹⁶ Gumayogu nenei i bwaduwa,

“Ana visanafuwiwa dauna kuna nisaiya tovanama kuna visifuğa nenei,
nofe tovanama keta ina niya kuvavana nakasina vinatuna nenei.

Nuwanuwau be kawau nukusi,*

atu tanake kwağa ina vanetaniwa.”

¹⁷ Adama nenei i bwaduwa,

“Kawau fonana ku nowaniya fasinei

keta kainama a iyaviwa muka kwana kaniya atu kwa kaniya,

keta kwağa neneweu fwayafwaya a ituituya.

Bunanige kuvakuvavanina kuna saviviniya yo ka kabwaga kuna nisaiya yawasiu kana matatafu nenei.

¹⁸ Fwayafwaya ina okikinomaniya kisisiku kikikwanekwanesi keta sakasakanunusi,
keta noko bwibwiya gunama kabwagina nenei kuna kawa.

¹⁹ Kuna fwasimowa bunanige nenei yo

ka kabwaga kuna viya

kana nivaniva kuna makaviniwa

fwayafwaya nenei.

Kafusisima a viya fwayafwaya nenei keta a gikamakamiwa,

keta kwağa kuna vikafusisima-savaviniwa.”

3:13 2 Kononita 11:3, 1 Timoti 2:14   3:15 Kenokita 12:17   * 3:16 Yota kana givina nuwanuwau be kawau kuna visimeiya.   3:17 Ibeniu 6:8

²⁰ Namogā i sanamaniya kawana ina viayowa namogā fakwafakwasi matatafusi nenesiyai, na fasinei i weniya Ive.† ²¹ Yave Guyau yomuyomu kwafinisi i yuna keta nuya i fufunisiya Adama keta kawana fasisiyai keta i vikotonisiya.

Yave Guyau I Vikikinomanisiya Adama Keta Ive Baguna Nenei

²² Yave Guyau tauna nenei i bwaduwa, “Namogā i nemiya kita maise keta i sanamaniya dewadewana keta goyona. Muka nimana ina tunei kai yawasi i kakavenena, uwana ina vai ina kaniya be muka ina fakwavaḡata.” ²³ Keta Yave Guyau i vikikinomanisiya baguna Ideni nenei, be namai fwayafwayanama nenei i gikamakamiya Adama ina bunanigeiya. ²⁴ I vikikinomanisiya muninei keta i iyavisiya kikifufuna kasi wava senabimu‡ sina misiniya gagasa kewayaina baguna Ideni nenei. Yota i teniya fetu nununuina keta nuganavivineinana be tasike sina viketofotiya ke'ta i niniya yawasivaḡata kana kai nenei.

4

Keni Keta Ebeni

¹ Adama kawana Ive nukusi si mataveya keta Ive si visifuḡa eketa si vinatuna. Si bwaduwa, “Yave yana ovivita nenei natuki ka nisaiya.” Na uḡuna si weniya Keni.* ² Muniyai yota taina namogā si vinatuniya keta si weniya Ebeni.

Tovanama si nakata, Ebeni sifi kasi tokitavikavina atu Keni i vitobaguna. ³ Tova tamokaḡa Keni yana bagubaguna kabwagina i nemiisiya keta i vibwanaoseiyya Yave nenei, ⁴ atu Ebeni yana sifi si mikivinatuna, tanaina dewabauna i nemiyya eketa i vibwanaoseiyya Yave nenei. Yave i katuvisiya Ebeni keta yota yana bwanaose, ⁵ atu Keni keta yana bwanaose muka ita katuvaisi. Keni i kayokuḡa keta kana nawenawe i dawanavinavina nuwagoyo.

⁶ Keta Yave Keni i iyaviya i bwaduwa, “Ava uḡuna ku nuwagoyo yo tafakau i kanawenonoi? ⁷ Taki fufuna dawaniniina kuta saviviniya nao ata katuviwa. Atu fufuna goyona ku saviviniya fasinei, matau ina kakanakasiya! Go'yona niniuweu i kenokenovikifafa be ina ketosesena yomuyomu-wanawanaki maise. Go'yona nuwanuwana nakasina be ina visimeiwa atu kwaḡa kuna vanetaniya.”

⁸ Keta muninei Keni taina Ebeni i iyaviya i bwaduwa, “Ta nai wanakiyai ta nidadana.” Tovanama nokomai, Keni i misiniya keta taina Ebeni i nuvimatiya.

⁹ Tovanama ibanama i kikinomana muninei, Yave i nutoninuvenuviya i bwaduwa, “Taiu Ebeni namai?”

Keni i bwaduviyewa Yave nenei i bwaduwa, “Muka ata sanamanei tanake namai. Namaise, o iyau unaku kana tokitavikavina?”

¹⁰ Atu Yave i iyaviya i bwaduwa, “Ava uḡuna yo fufuna goyomokena ku savivinei? Taiu ufaufana kayona fwayafwayai i bwedibwedi-kikinomana nenekuwai. ¹¹ Keta nofe tova ana ituwa. Unau ku nuvimatiya keta ufaufana fwayafwaya ku viyumiya, na fasinei muka fwayafwayanama kuna savivinei. ¹² Nofe tova keta tova si nenemiya, tovanama fwayafwaya kuna saviviniya, muka kabwaga ina veneu. Muka tamo ya kafa fakwa keta kuna vitovenukaokaogowa fwayafwayai.”

¹³ Keni Yave i iyaviya i bwaduwa, “Kaku vimatadawana i nakatamoka, muka kaku fata. ¹⁴ Kimoki kwaḡa ku kwavikwavinikuwa fwayafwaya nofe nenei keta yota neneweu. Ana vitovenukaokaogowa fwayafwaya etanei keta aitevana ina nisaikuwa, ina nuvimatikuwa.”

¹⁵ Atu Yave i nufata i bwaduwa, “Muka. Taki tamo aitevana ina nuvimatiwa, yawasi 7 ana nuyaunisiya kwabu fasinei.” Na fasinei Yave kiyakiyaya i teniya Keni nenei be aitevana ina venusaiya, muka ina nuvimatei.

²⁵ Keta Adama kawana nukusi yota si mataveya keta namogā i tufuwa. Ive si bwaduwa, “Keni i nuvimatiya Ebeni fasinei, Guyau gwadimonamona yota i venikiya be Ebeni ina noseyaniya.” Na fasinei si weniya Seta.†

† 3:20 Ibeniu fonasiyai, Ive kana givina maise fakwafakwasi. 3:22 Kenokita 22:14 ‡ 3:24 Senabimu o abama kana kikifufuna na fefesi. * 4:1 Ibeniu fonasiyai, Keni kana nowanowana maise Ibeniu fonasi kana givina kifufuna o yuna. 4:4 Ibeniu 11:4 4:8 Madiu 23:35, Nuke 11:51, 1 Yoni 3:12 4:10 Ibeniu 12:24 † 4:25 Ibeniu fonasiyai, Seta kana givina maise kavenena.

²⁶ Seta yota i vinatuna keta i weniya Inosi. Inosi yana tovai, namoḡa si vibutuwa si kodukoduwa Yave nenei.

6

Namoḡa Yasi Fufunagoyo

⁵ Yave i kitiya namoḡa matatafusi yasi fufunagoyo i nakatamoka fwayafwayai, keta iba matatafuna si nuwenuwiya keta si vivinuwadadanisiya o goyona venemokena tova kana matatafu. ⁶ Yave tauna i vinuwakuvaniya namoḡa i fufunisiya keta i tenisiya fwayafwayai, na fasinei nuwatana i dauna. ⁷ Eketa Yave i bwaduwa, “Namoḡa matatafusi ana nuyaunisiya fwayafwaya nofe etanei. A vinuwakuvanikuwa uḡuna naki a fufunisiya. Na fasinei namoḡa kasi matatafu keta yomuyomu nakanakasisi matatafusi be musumususi si ooyaḡayaḡaḡa fwayafwaya etanei, yota manuwa matatafusi kawasasakaḡowai ana nuyaunisiya.” ⁸ Atu Yave o Nowaḡa i sebobowiya.

Nowa Sifusifufuna

⁹⁻¹⁰ Nowa keta ugunina sifusifufusi nofemaise.

Nowa natunatuna nasi tonu namoḡa kasi wava Semi, Ami, keta Yafeta. Nowa o namoḡa dewadewana, tanake kana kisimokena fwayafwaya etanei eyaeyana tovasima nenesiyai. Nowa Guyau i viunaniya.

¹¹ Atu Guyau i kitiya fwayafwaya matatafuna i goyowa eketa vikamunumuwa i kataneneḡa.

¹² Guyau i toneiya fwayafwaya keta i kitiya naki i goyomoka uḡuna namoḡa matatafusi ke'ta goyona nenei si fakwafakwa.

¹³ Keta Guyau Nowa i iyaviya i bwaduwa, “A vinuwadadana be namoḡa matatafusi ana nuyaunisiya uḡuna vikamunumuwa fwayafwaya i vimaiya. Fwayafwaya kana matatafu etanei iba matatafuna ana nuyauniya.

¹⁴ Na fasinei waka kitagoyona kuna yoniya tauḡu fasiweu. Kai fakinisi nenesiyai kuna yoniya. Sisiuna kuna kitutunaonota waka sinenei. Sinena keta kwauna kuna nutamaniya kibasi nenei.

¹⁵ Kuna yoniya nofemaise. Kana fwafwa kana niva 140 mita, kana nafanafa kana niva 22 mita, keta yana vivivane kana niva 14 mita. ¹⁶ Kudukudu kuna teweiya keta kawasasa kana niva 50 senitimita kuna teniya kudukudu keta fita kasi kawasasai ina fanakwaniuḡa. Waka niniunei kawa kuna fufuniya. Baionota tonusi kuna yonisiya — etana, sinefouna, keta sifuna.

¹⁷ Ku vaneneḡa! Ukowasobu ana teweiya keta fwayafwaya kana matatafu ina unakafufuya be iba matatafuna na yawasina fwayafwaya etanei ina nuvimatisiya. ¹⁸ Atu kaku dedeni a teneteniya nenewe. Kwaḡa, kawai, keta natunatuu nakakawasi kwana kanasuna waka sinenei. ¹⁹⁻²⁰ Yomuyomu tunisitunisi nakakawasi kuna totoisiya nukusi. Tamokaḡa namoḡa keta tamokaḡa gumayogu, manuwa tunisitunisi nenesiyai kuna nemiisiya keta yomuyomu nakanakasisi be musumususi si ooyaḡayaḡaḡa, kuna kitavikavinisiya ebe yawayawasisi sina fakwafakwa. ²¹ Yota kabwaga tuni-natunina yagwanina kuna totoiya, uguniu nukusi fasimiyai keta yota yomuyomu fasisiyai.”

²² Eketa Nowa iba matatafuna i saviviniya Guyau i iyaviya maise.

7

Ukawasobu I Vibutuwa

¹ Yave Nowa i iyaviya i bwaduwa, “Kwaḡa ka kisimokeu fwayafwaya nofe nenei ya fufuna dawaniniina. Na uḡuna kwaḡa keta uguniu kwa kanasuna wakai. ² Nama yomuyomusima eyaeyasi, kuna visiya namoḡa 7 keta kakawasi 7. Atu yomuyomusima muka eyaeyasi, nao tamokaḡa namoḡa keta kawana.

³ Keta yota manuwa kuna visiya 7 keta yota kakawasi 7. Nofe kuna saviviniya be yomuyomu keta manuwa tunisitunisi be yota sina geyana fwayafwayai. ⁴ Kuyadayada 7 muninei, bwabwau ana teweiya keta ina sigwana fwayafwayai kana nivaniva kuyadayada 40 keta nuwabuna 40, ebe kikifufuna matatafuna a fufuniya na yawasina fwayafwayai ana nuyaunisiya.”

⁵ Keta Nowa iba matatafuna i saviviniya avana Yave i iyaviya maise.

¹⁷ Ukowasobu i unauna kana nivaniva kuyadayada 40 eketa waka i nufutefuteiya fwayafwaya etanei.

²³ Keta iba matatafuna na yawasina fwayafwaya etanei Yave i nuyaunisiya ukowasobuwai. Namoga matatafusi be yomuyomu nakanakasisi be musumususi si ooyaḡayaḡaḡa, yota manuwa nukusi, si mateya. Atu naki aviyaonana waka sinenei Nowa nukusi, nao si fakwa na yawasisi.

8

Ukawasobu muninei, ukowa i nukasana keta fwayafwaya i kokoniya.

Ukawasobu Kana Kafa Nusafu

¹⁵ Eketa Guyau Nowa i nusifufuwiya i bwaduwa, ¹⁶ “Kwaḡa na kawau keta yota natunatuu na kakawasi nukusi waka kwana teweiya atu kwana sobuwa menanai. ¹⁷ Kikifufuna matatafusi yawayawasisi kuna ovisiya maise manuwa, yomuyomu keta yota matatafusi tooyaḡayaḡaḡa fwayafwaya nenei, be sina vinatunasiwasiwaḡa keta sina yagwana be yo sina geyana fwayafwaya kana matatafu etanei.”

¹⁸ Keta Nowa na kawana, keta natunatuna na kakawasi, waka si teweiya atu si kikinomana menanai.

¹⁹ Matatafusi yomuyomu, manuwa keta tooyaḡayaḡaḡa wakai si kikinomana kasi sabusabuwai.

²⁰ Keta Nowa didiḡa i didiḡa kafa vibwanaose Yave nenei eketa yomuyomu be manuwa eyaeyasiḡa nenesiyai, tunina i visiya keta i gumatatafusiya didiḡa etanei bwanaose fasinei. ²¹ Tovanama bwanaose madina i sebobowiya, Yave tauna nuwasinenei i bwaduwa, “Muka yota tova munina namoga yasi fufuna fasinei fwayafwaya ana ituya. Naki a sanamaniyanamoga musumususiya keta si nakanakata, katekatesiyai goyona si nuwinuwiisiya atu mukamokena yota ana nuyauneisi iba tamokatamokaḡa na yawasina maise kimoki a fufuniya.

²² Tovasima fwayafwaya ina fakwafakwa,
baguna be kiyana,
yaseḡana be kwadudu,
gagasa be yavanata,
kuyadayada be nuwabuna
sina fakwafakwa, muka ina kakaveisi.”

9

Guyau Kana Dedeni Nowa Nenei

¹ Keta Guyau Nowa na natunatuna i sawanuwigabubuwiisiya i iyavisiya i bwaduwa, “Kwana vinatunasiwasiwaḡa keta kwana yagwana be kwana geyana fwayafwaya kana matatafu nenei. ² Yomuyomu matatafusi nakanakasisi be musumususi si ooyaḡayaḡaḡa fwayafwayai be manuwa keta iyana sina oomatumatutimiya eketa kwami kwana visimeisiya. ³ Iba tamokatamokaḡa na yawasina o kami kabwaga. Naki maise manatuwaina a venimiya kai viviuwasi keta kisaya o kafa kaka. Nofe tova a venevenimiya iba matatafuna kami kabwaga.

⁴ Atu muka viyo na ufaufana kwana kaniya uḡuna yawasi ufaufa sinenei. ⁵⁻⁶ Namoga a fufunisiya tauku kaku kitakita maise eketa avi namoga o avi yomuyomu tamo namoga ina nuvimatiya, tanake namoganama o yomuyomunama ana vimatadawaniya. Taki tamo yomuyomu namoga ina nuvimatiya, yomuyomunama sina nuvimatiya. Maise yota taki aitevana namoga tamo ina nuvimatiya, namoganama sina nuvimatiya.

⁷ Atu kwana vinatunasiwasiwaḡa keta kwana yagwana ebe fwayafwaya kwana vimaiya.”

⁸ Keta Guyau Nowa na natunatuna i iyavisiya i bwaduwa, ⁹ “Kwa vaneneḡa! Nofe tova yaku dedeni ana fufuniya kwami nenemiyai eketa yota susukwami yawane si nenemiya nenesiyai, ¹⁰ yota kikifufuna matatafusi yawayawasisi maise manuwa be yomuyomu-menana yota yomuyomu-wanawanaki wakai nukusi, matatafumi fwayafwayai nenemiyai. ¹¹ Nofe bwadusima nenesiyai kaku dedeni a oovikavikaviniya kwami nenemiyai. Mukamokena yota ana visimeyei ukowasobu be kikifufuna yawayawasisi ina nuvimateisi yota fwayafwaya ina nuyauneisi.”

¹² Guyau i iyavisiya i bwaduwa, “Dedeni kana kiyakiyaya a fufufuniya Iyau, kwami keta kikifufuna yawayawasisi nukusi kata kawasasai, yota tova i nenemiya sabusima fasisiyai. ¹³ Yaku tanikubo ana teniya busibusi sinenei be ina vikiyakiyaya yaku dedeni Iyau keta fwayafwaya kana matatafu kata kawasasai. ¹⁴ Tovanama kawasasakaogo ana gikafufuya busibusi nenei keta tanikubo ina kikinomana, ¹⁵ ana tukunakasiya yaku dedeni, Iyau keta kwami be kikifufuna matatafusi na yawasisi kata kawasasai be mukamokena yota ukowasobu yawasi matatafuna ina nuyauneisi.”

11

Babeni Numa Manuwanoḡomatesi

¹ Nauna o namoḡa matatafusi fwayafwaya etanei, fona tamokaḡamoka kana kituwai si nusifufuwa.

² Noko tovanama nenei, namoḡa si toḡavenudadana gagasa kuweyaina. Fafani kana wava Sina nenei, fwayafwaya katuyaveyavenina nakasina si nisaiya keta nokomai si fakwa.

³ Keta tututausi nenesiyai si nusifufuwa si bwaduwa, “Kwa nemai, taga tana viya be tana yafofwisiya keta tana nukwafusiya be sina fakina.” Si saviviniya keta taga kikiyafofosi si kiyoniya keta kibasi nenei si gimaimaiya. ⁴ Eketa si nusifufuwa si bwaduwa, “Kwa nemai, be menana nakasina tana vikanasiya tututauta fasitiyai, numa tana yoniya manuwanoḡomatesi, be ina vaneya abama ina oviya. Nofemaise tana fufuniya be tututauta kata wava tana givinakasiya ebe muka tana kafiyauyauna fwayafwaya kana matatafu nenei.”

⁵ Si kikiyona atu Yave i sobunemiya be ina kitiya menana nakasina yota numa manuwanoḡomatesi namoḡa si yonayoniya. ⁶ Keta Yave i bwaduwa, “Nofe tova tasike naki yoko tamokaḡa, fona tamokaḡa nenei si nusifufuwa. Nofe tova si vibutuwa keta sina savivina maise ebe tova munina aviyavana tamo si nuwenuwiya, naki kasi nufotamoka be sina saviviniya. ⁷ Kwa nemai, tana sobuwa be fonasi tana wenuya be muka tututausi sina sanamanei unaunasi yasi bwadu.”

⁸⁻⁹ Eketa Yave i nuyauyaunisiya fwayafwaya kana matatafu nenei, eketa menana nakasina kana vikanata si vidawana. Nokomai Yave fwayafwaya kana matatafu namoḡa fonasi i wenuya. Na fasinei menana noko si weniya Babeni.*

Tova manatuwaina i kakavisiya muninei, Nowa natuna Semi ugunina nenei Ebenamu i tufuwa.

12

Yave Ebenamu I Bwauwiya

¹ Yave Ebenamu i iyaviya i bwaduwa, “Ya menana keta ya sabu yota ya fasekwa kuna teweiya, atu fwayafwayanama ana visawaveniwa nenei kuna niya.

² Ka sabu nakasina ana veniwa keta tasike nenesiyai kunuma nakasina ina kikinomana.

Iyau ana sawanuwigabubuwiwa.

Ka wava yota ana givinakasiya be namoḡa matatafusi sina sanamaniya keta sina vifotuwiwa.

Kwaḡa neneweu, namoḡa kasi sawanuwigabubu sina nisaiya.

³ Tovanama namoḡa sina sawanuwigabubuwiwa, Iyau yota ana sawanuwigabubuwiya.

Atu taki namoḡa sina ituwa, Iyau yota ana itusiya.

Kwaḡa neneweu, namoḡa matatafusi fwayafwaya etanei

ana sawanuwigabubuwiya.”

⁴⁻⁵ Na tovanama nenei Ebenamu kana manamana ⁷⁵. Keta i saviviniya avana Yave i iyaviya maise. Anani i teweiya na kawana Sanai keta auna Nota nukusi. Tovanama Anani si fakwa nenei, Ebenamu yana nogonogo keta yana yomuyomu keta yota yana tobunanige i nisaḡa. Nofe ibasima nukusi i visiya keta Kenani kuweyaina si niya.

Tovanama si kikinomana Kenani kana baionota nenei, ⁶ Ebenamu yana sabu nukusi noko fwayafwayanama si venuonosiya keta si niya menana nakasina kana wava Sekemu niniunei. Nokomai kai nakasina niniunei si vikabaḡa menana Mone nenei. Tovanama nenei Kenani fiyaosi yawane si fakwafakwa noko fwayafwayanama nenei. ⁷ Nokomai Yave tauna i tenekikinomaniya Ebenamu

* ^{11:8-9} Ibeniu fonasiyai, Babeni kana givina maise weno. ^{12:1} Bunanige 7:2,3, ^{Ibeniu 11:8} ^{12:3} Ganetiya 3:8 ^{12:7} Bunanige 7:5, ^{Ganetiya 3:16}

nenei eketa i iyaviya i bwaduwa, “Nofe Kenani fwayafwayana susukwau ana venisiya.” Eketa Ebenamu, kafa vibwanaose Yave nenei kana didiḡa i didiia. Namai Yave tauna i visawaveniya nenei, i vimisiniia.

Fafani Kenani sinenei, Ebenamu keta yana sabu nukusi si toḡavenudadana. Muka numa sita kiyona atu vada si kifufuna keta nenesiyai si fakwa. Tovanama sina niya mani kabaḡai be sina vikabaḡa, yasi vada si kikikuwa eketa yomuyomu kwausiyai si unaunaniina.

Muka nuḡi sita bagubaguna atu yomuyomuḡa si kikitavikavina. Tunina yasi yomuyomu si kakamokisiya atu tunina si vivitamanina mani namoḡa nukusi witi fasinei. Eketa witinama o si fuwafuwaiya keta maneka si kakaguwana.

13

Ebenamu Keta Nota Yasi Toḡasisina

⁵ Na tovanama nenei, Nota keta Ebenamu yawane tamo nenei si ninidadana. Nota yota yana yomuyomu yagwanisi keta yota namoḡa yagwanisi nukusi yana vada nenesiyai si fakwafakwa.

⁶ Ebenamu keta Nota yasi yomuyomu si yagwanamataiya keta yasi kafa ka kana kabaḡa o muka kasi fata. Na fasinei nasi nuwa muka kasi fata be tamokaḡa fwayafwayanama nenei sina fakwa.

⁸ Keta Ebenamu Nota i iyaviya i bwaduwa, “Ku vaneneḡa! Kita ugunita, na uḡuna muka tana vikawabwadubwadu keta yota yata yomuyomu kasi tokitavikavina muka tututausi nenesiyai sina vivigwaeḡa. ⁹ Na uḡuna tana toḡasisina be tana niya kabaḡa tuninatunina nenesiyai. Fwayafwaya noko nautiyai ku kitakitiya. Ku vinuwadadanei avi kabaḡa nuwanuwau maise o ku nai be nokomai ku fakwa. Taki kuna niya kukikikataita kuweyaina, nao iyau ana niya kukikimawata. Eatu taki kuna niya kukikimawata kuweyaina, nao iyau ana niya kukikikataita.”

¹⁰ Eketa Nota matana i tetwetamaniya Yonidani ukowa kuweyaina keta i niya kana nivaniva Sowa menana nenei. Ukowa yagwanina yota fwayafwaya dewadewana i kitiya vitana Yave yana baguna* maise yota fwayafwaya dewadewana vitana Itifita nenei maise. (Na tovanama nenei Sodoma keta Gomona o Yave yawane muka ita nuyauneisi.) ¹¹ Nota i vinuwadadaniya fafani Yonidani kana matatafu tauna fasinei eketa i niya gagasa kuweyaina. Nofe ketaketanama nenei Nota keta Ebenamu si toḡasisina. ¹² Ebenamu o Kenani fwayafwaya nenei i fakwa atu Nota o Yonidani kana kawanau nenei i fakwa Sodoma menana nakasina niniunei. ¹³ Sodoma namoisi yasi fufuna naki goyomataina. Fufuna goyomokesi Yave matanei si saviviniisiya.

¹⁴ Ebenamu keta Nota yasi toḡasisina muninei, Yave Ebenamu i iyaviya i bwaduwa, “Ku kitadadana-fanakwaniuḡa-dewadewa fafani tamokatamokaḡa nenesiyai — bomatu, gagasa, nanakoya keta yavanata kuweyaisi — namai matau ina niya kana nivaniva maise. ¹⁵ Fwayafwayanama matatafuna ku kitakitiya, kwaḡa keta susukwau nukusi ana venimiya. Noko yami fwayafwayavaḡata. ¹⁶ Ka sabu ana veniwa o muka tamo aitevana kana fata be ina ginaḡanaḡaisi. Naki maisemoka genasa fwayafwayai muka tamo aitevana kana nufota be ka sabu ina ginaḡanaḡaisi. ¹⁷ Nofe fwayafwayanama matatafuna a veneveniwa, na fasinei ku nai ku vadadaniya be ku kitadewadewai.”

¹⁸ Keta Ebenamu i noḡokawawa keta Mamene kana kai nakanakasisi niniusiyai i vikabaḡa Ebinoni menana nakasina nenei. Nokomai didiḡa i didiia Yave nenei.

14

Tovanama Nota Sodoma i fakwafakwa nenei, tufomu nasi nufunina yasi tonuaviya nukusi si nemiya keta Sodoma be menana nakanakasisi na fafaninama nenei si kanasunisiya keta Sodoma tonuaviya si vatanisiya.

Ebenamu Nota I Gifafaniya

¹¹⁻¹² Sodoma keta Gomona fiyaosi kasi kaniyabina si nemiya keta yasi nogonogo be kasi kabwaga matatafuna si yuna. Ebenamu auna Nota Sodoma i fakwafakwa, tanake tauna keta yana nogonogo matatafuna yota si visiya keta si niisiya.

* 13:10 Baguna Ideni. (Kabikona 2:10) 13:15 Bunanige 7:5

¹³ Tamokaḡa namoḡa vikamunumunuwa nenei i dibwana keta i nemiya Ebenamu biga i veniya. Tovanama nenei Ebenamu tene Ibeniu i fakwafakwa tene Amonai kana wava Mamene yana kai nakanakasisi niniusiyai. Mamene na sisitaina, Esikoni keta Ane, si vinowaniya Ebenamu vitana nukusi sina vikaovivita vikamunumunuwa nenesiyai.

¹⁴ Ebenamu yana tonuaviya kasi yagwana 318 yana kabaḡai si tufuwa. Tovanama i nowaniya nifanifaisi auna si viya, yana namonamoḡa matatafusi i wenevakukusisiya keta nifanifaisi si kwavinisiya kana nivaniva Dani menana nakasina nenei. ¹⁵ Tovanama i kumanovana, Ebenamu yana tonuaviya i vitukuwisiya yoko nenesiyai keta nifanifaisi si kanasunisiya fafani tuninatunina nenesiyai keta si vatanisiya. Nifanifaisi si dibwana eketa Ebenamu yana namonamoḡa nukusi si omunitawisiya kana nivaniva Oba menana nakasina Damasiko bomatu kuweyaina. ¹⁶ Ibasima matatafuna nifanifaisi si gikumisiya, matatafuna i visiya. Yota Nota na yana nogonogo nukusi keta vivine be mani namoḡa matatafusi nukusi i nemiye-savavinisiya.

Menekisedeki Ebenamu I Sawanuwaḡabubuwiya

¹⁸ Menekisedeki i nemiya keta Ebenamu i venufotefotiya. Tanake Sanema menana nakasina kana tufomu keta yota Guyau Etanemokenei yana tovibwanaose. Maneka keta waini i nemiisiya keta Ebenamu i veniya. ¹⁹ Menekisedeki Ebenamu i sawanuwaḡabubuwiya i iyaviya i bwaduwa,

“Guyau Etanemokenei abama keta fwayafwaya i fufunisiya,
iba dewadewasi fasiweu ita savivinisiya.

²⁰ Guyau Etanemokenei nifanifaiu nimaweu i tenisiya,
na fasinei tana daviya.”

Eketa Ebenamu nogonogosima i visiya nifanifaina nenesiyai, dawana 10 i tenisiya keta dawaninama nenei tamokaḡa Menekisedeki i veniya.

15

Yave I Bwadudabadaba Ebenamu Nenei

¹ Muniyai Yave Ebenamu kenokita nenei i iyaviya i bwaduwa,

“Ebenamu, muka kuna matuta.
Iyau ya veve,
Iyau fatau nakatamokena ana veniwa.”

²⁻³ Ebenamu i nufata i bwaduwa, “Yaku Tuveka Yave, iyau muka tamo natuku na uḡuna ya nuwaḡabubunama muka ina oviviteiku. Muka tamo natuku kuta veneiku. Keta taki ana mateya, Eniyesa tanake tene Damasiko kaku toovivita, yaku kaikaiwabu matatafuna ina viya.”

⁴ Atu Yave i bwadu-savaviniya i bwaduwa, “Muka noko namoḡanama ya kaikaiwabu ina vai. Naki kwaḡa taumokeu uyoweu, natuu ina tufuwa. Kuna mateya nenei, tanake ina vikaiuḡuniya.” ⁵ I oviya i kikinomaniya menanai eketa i iyaviya i bwaduwa, “Matau i vane kawasasakaogowai be yamasi kinavinavi ku ginaḡanaḡa-nuvanuvaisi, taki ka fata maise. Yawane susukwau maise kinavinavi. Muka tamo aitevana kana fata be ina ginaḡanaḡaisi.”

⁶ Ebenamu i vitumaḡaniya Yave yana bwadunama, na fasinei Yave i sebobowiya eketa i bwaduwa tanake eyaeyana matanei.

¹² Tova vanavana i sonusunuwa nenei, Ebenamu i kenomatemateya kana tovai, kumanovana kitagoyona be matuta ikabwanatauniya. ¹³ Keta Yave i iyaviya i bwaduwa, “Nofe kuna sanamanadewadewiya. Susukwau sina viyauyauna mani fwayafwayai. Tonifwayafwaya susukwau sina vikaetoisiya keta yota sina vitoagoyogoyowisiya manamana 400 sinenei. ¹⁴ Atu yawane tonifwayafwayasima yasi vitoagoyogoyo fasinei ana vimatadawanisiya eatu susukwau

sina vikukuwauna keta fwayafwayanama sina teweiya. ¹⁵⁻¹⁶ Amonai namoisi nofe tova Kenani fwayafwaya nenei si fakwifakwiya, taki tovanama yasi dewa ina goyomataiya, ana vimatadawanisiya keta ana kwavinisiya nofe fwayafwayanama nenei be sina yauna. Na uḡuna susukwau muka sina venumakavinaiisi nofe kabainama nenei atu minominou yasi tovai yoke.

Atu kwaḡa tauḡu Ebenamu kuna vituvekamoka yo muniyai, biganei kuna mateya keta sina tauniwa.”

16

Sanai Keta Ega

¹⁻³ Ebenamu nofe tova Kenani i fakwafakwa naki manamana 10 atu kawana Sanai o kakanina, na fasinei keta muka tamo natuna ita vinatunei. Atu kana tookakikakina i viya ne Itifita kana wava Ega, na fasinei Sanai Ebenamu i iyaviya i bwaduwa, “Yave i nuvikakanikuwa be muka ana vinatuna, na fasinei ku nai be kaku tookakikakina nukusi kwa matave. Taki ina vivinatuna, gwadimonamona ana weniya vitana maise iyau natuku.” Fonana i vinowaniya keta Sanai yana kaetoḡa gumayogu Ega i weniya Ebenamu vitana kawana kana vinuwa.

¹⁵ Muniyai, Ega Ebenamu natuna namoḡa si vinatuniya keta i weniya Isimeni.

17

Yave Kana Kiyakiyaya I Teneteniya

¹ Tovanama Ebenamu kana manamana 99, Yave i kenokikinomana nenei keta i iyaviya i bwaduwa, “Iyau Guyau Tofiwanaonaona. Yaku ketaketai kuna niya be muka kuna go'yona, ² ebe yaku dedeni ana fufuniya neneweu ebe susukwau ana giviyagwanisiya.”

³ Ebenamu kaetutuna i viketogunisiya maise yota debabouna eatu Guyau i iyaviya i bwaduwa, ⁴⁻⁵ “Iyau nenekuwai o nofemaise ku vaneneḡei. Yaku dedeni kwaḡa nukusi maise, kwaḡa kunuma yagwanisi waḡasi. Na fasinei ka wava Ebenamu* eatu a weneweneviviiya o Ebenaamu.† ⁶ Iyau ana saviviniya be kunuma nakasina kuna nisaiya be sabu yagwanisi sina kikinomana keta yota kwaḡa sabuuma nenesiyai tufomu sina kikinomana.

⁷ Yaku dedeni ana givifakiniya kwaḡa keta susukwau nukusi nenemiyai be ina fakwafakwavaḡata, tova be tova. Iyau ya Guyau keta yota susukwau yasi Guyau. ⁸ Nofe Kenani fwayafwayana nenei ku viviteneyauyauna, matatafuna fwayafwayanama kwaḡa keta yota susukwau ana venimiya. Naki yasi fwayafwayavaḡata keta Iyau yasi Guyau.”

⁹⁻¹⁰ Guyau Ebenaamu i iyaviya i bwaduwa, “Kwaḡa fasiweu o yaku dedeni kuna muniiya keta yota susukwau sina muniiya. Kwaḡa sina nufifiniya kiyakiyaya neneweu maisemoka yota namoḡa tamokatamokaḡa susukwau sinenei. ¹¹ Yami nikana mutugabusi kwana nufifina be noko dedeni kana kiyakiyaya Iyau keta kwami kata kawasasai. ¹² Nofe tova keta ina niya, fwefweyana namoḡa tamokatamokaḡa kana kuyadayada ⁸ nenei kwana nufifina. Kwana saviviniya natunatumi keta yami tobunanige natunatusi matatafusi namoḡa nenesiyai. ¹³ Maisemoka yota tovanama namoḡa sina tufuwa yami sabu nenei eketa yota tovanama namoḡa vitamaneina nenei kwana viya, kwana nufifiniya nenesiyai. Ina vikiyakiyayaḡata yaku dedeni tofwamiyai, tova be tova. ¹⁴ Atu taki avi namoḡa yaku dedeni kana kiyakiyaya muka tofwanei, nai o kaku dedeni i yasiya, na naki tauna ina nutakiya yana sabu nenesiyai.”

Yave I Bwadudabadaba Vitana

Sanai Ina Vinatuniya Namōḡa Kana Wava Aisake

¹⁵ Guyau Ebenaamu i iyaviya i bwaduwa, “Kawau Sanai fasinei, muka kuna wenei Sanai eatu kuna weniya Sena.‡ ¹⁶ Ana sawanuwaḡabubuwiya be tanake nenei natuu namoḡa ana veniwa.

16:15 Ganetiya 4:22   17:4-5 Noma 4:17   * 17:4-5 Ibeniu fonasiyai, Ebenamu kana givina maise Ama nakasina o viwaḡana.
† 17:4-5 Ibeniu fonasiyai, Ebenaamu kana givina maise sabu yagwanisi amasi o waḡasi.   17:7 Nuke 1:55   17:8 Bunanige 7:5
17:9-10 Bunanige 7:8, Noma 4:11   ‡ 17:15 Ibeniu fonasiyai, Sanai, Sena wava nofe nuwesi kasi givina tufomu natuna gumayogu.

Ana sawanu wagabubuwiya ebe kunuma sina visawa-ayona nenei keta susukwana sinenei tufomu sina tufuwa.”

¹⁷ Ebenaamu kaetutuna i viketogunisiya maise yota debabouna keta na viniḡana tauna nuwasinenei i bwaduwa, “Kana fata namoḡa kana manamana 100 tamo natuna ina tufuwa? Atu yota Sena o kana manamana 90 kana fata ina vinatuna?” ¹⁸ Eketa Ebenaamu Guyau i iyaviya i bwaduwa, “Taki kana nufota Isimeni kuta sawanu wagabubuwiya!”

¹⁹ Atu Guyau i iyaviya i bwaduwa, “Muka. Kawau Sena natuu ina vinatuniya keta kana wava kuna weniya Aisake.[§] Yaku dedeni ana fufuniya tanake keta susukwana muninei nukusi nenesiyai tova be tova ina nivaḡata. ²⁰ Ya nuwanuwa Isimeni fasinei o naki a nowaniya. Na fasinei ana sawanu wagabubuwiya be natunatuna keta susukwana yagwanisi ana veniya. Tanake o kawakawa nasi 12 amasi keta yota susukwana nenei kana kunuma ana givinakasiya. ²¹ Atu nofe yaku dedeni ana fufuniya Aisake nukusi. Naki nofe tovanama maise, Sena Aisake ina vinatuniya noko manamananama.”

18

Namoḡa Kasi Tonu Ebenaamu Si Venufotiya

¹ Yave Ebenaamu nenei i kenokikinomana Mamene yana kai nakanakasisi nenesiyai. Nofe kana sifusifufumokena.

Kuyadayada i viaudibutoyoḡa kana tovai, Ebenaamu yana vada kana ketakawanai i nuvitoḡa i fakwafakwa. ² Matana i kanakasiya nenei namoḡa kasi tonu i kitisiya kutafakaina si misimisiniya. Tovanama i kitisiya, vada i teweiya atu i dibwana i venufotifotisiya keta i koduwa fwayafwayai.

³ I iyavisiya i bwaduwa, “Aiye, taki kwa sanamaniya kaku nufota be ana ovivitimiya nao muka kwana niuniku. ⁴ Yami ukowa ana nemiiya be kaemi kwana kigona ebe yo kai sifunei kwana viyawasiya. ⁵ Yota kabwaga ana nemiiya be ina givifiwanimiya yo muniyai yami ketai kwana niya. Kwa visawanamonamoikuwa be kwa venufotikuwa, na fasinei ana savivina fasimiyai.”

Si iyaviya si bwaduwa, “Dewadewana, avana nuwanuwau ku bwaduwiya maise o ku savivinei.”

⁶ Eketa Ebenaamu i dibwanamoka vadai i kanasuna keta Sena i iyaviya i bwaduwa, “Kuna omatakayakayaniya be nimau simo ina badobadowa kausibi dewabauna kuna viya ebe maneka kuna kaguwana.” ⁷ Muniyai Ebenaamu i dibwana i niya bunumakau waumisi nenesiyai keta mwanavauna i vinuwadadaniya kakaninama i viya, yana tobunanige i veniya keta i venugidewadewiya.

⁸ Ebenaamu kedi* keta susu i danina yota viyo muwana nukusi i visiya kabwaginama gigidewadewana i nemiiya keta nausiyai i teniya keta kai sifunei si kawa atu i toḡatanisiya.

⁹ Si nutoninuvenuviya si bwaduwa, “Atu namai kawau Sena?”

I nufata i bwaduwa, “Noko vada sinenei.”

¹⁰ Tamokaḡa sinesiyai i bwaduwa, “Venemokena, nofe tovanama maise noko manamananama ana makavinikuwa nenei kawau Sena natuu namoḡa ina vinatuniya.”

Atu Sena o vada kana kawa muninei i vanevaneneiya. ¹¹ Ebenaamu keta Sena o naki si vituvekamoka keta Sena yana tova vinatuna o naki i kakaviya. ¹² Sena tauna i viniḡa keta i bwaduwa, “Iyau naki a vineveka keta i sinavinukuwa keta yota kawaku i vituveka. Kana fata yawane kana diḡadiḡaina ana kamukoniya?”

¹³ Yave Ebenaamu i iyaviya i bwaduwa, “Ava uḡuna yo Sena i viniḡa atu i bwaduwa, ‘Naki a vineveka, venemokena gwadimonamona ana vinatuniya?’ ¹⁴ Omasi tamo aviyavana daunamokena Yave nenei, muka kana nufota be ina savivinei? Naki a bwaduwa maise, nofe tovanama maise noko manamananama tovanama ana makavinikuwa neneweu, kawau Sena natuu namoḡa ina vinatuniya.”

¹⁵ Sena i matuta na uḡuna keta i sawavigema i bwaduwa, “Iyau muka tamo ata viniḡa.”

Atu i iyaviya i bwaduwa, “Mukamokena, ku viniḡa.”

Sodoma Sifufuna

§ 17:19 Ibeniu fonasiyai, Aisake kana givina maise viniḡa. 18:2 Ibeniu 13:2 * 18:8 Kedi o susu nenei si fufuniya. Ina fakwa kabegona kabaḡa ganagananavina nenei yo ina vibadowa keta kana ka yuyuna. 18:10 Noma 9:9 18:12 1 Fita 3:6 18:14 Nuke 1:37

¹⁶ Ebenaamu keta namoḡa kasi tonu nukusi si misiniya keta si niniya be ina vateweisiya yasi ketai. Nokomai si kitanusinowa Sodoma nenei.

¹⁷ Keta Yave tauna nenei i bwaduwa, “Aviyavana kabegomokena ana saviviniya, muka Ebenaamu nenei ana teneviunei. ¹⁸ Susukwana ina nakata yota fiwafiwanamokena. Keta tanake nenei kunuma matatafuna fwayafwayai ana sawanuwigabubuwiya. ¹⁹ A gibokiya be tanake ina iyavisiya natunatuna keta yota susukwana muninei si nenemiya, ebe yaku ketaketai sina savivina dawaniniina yota kana matanatotowai. Ebe avana Ebenaamu nenei a bwadudabedabiya maise kana fata be ana saviviniya.”

²⁰ Keta Yave Ebenaamu i iyaviya i bwaduwa, “Menana Sodoma keta Gomona namoisi yasi fufu-nagoyo i nakatamoka keta yota fasisiyai odo nakasina a nowaniya. ²¹ Nofe naki a sobusobuwa be ana kitiya taki noko odosima tasike fasisiyai venemokena o muka, ebe ana sanamaniya.”

²² Namōḡa nasi nuwa si noḡokawawa keta si niya Sodoma kuweyaina, eatu Ebenaamu i fakwa i misimisiniya Yave naunei. ²³ Ebenaamu i vaniya niniunei eketa i iyaviya i bwaduwa, “O venemokena namoḡa goyosi keta eyaeyasi nukusi kuna nuyauniya? ²⁴ Taki namoḡa eyaeyasi nasi 50 menana noko sinenei o namaise, yawane kuna nuyauniya? Taki eyaeyasi fasisiyai o namaise, menananama kuna kitamokiya? ²⁵ Muka kuna fufuniya, nai o muka dawaniniina. Keta muka kana nufota be namoḡa eyaeyasi atu goyosi nukusi kuna nuvimateisi. Taki kuna saviviniya, nao goyosi kasi vimatadawanai eyaeyasi nukusi kuna nunatusiya. Muka. Kwaḡa o fwayafwaya kana matatafu kana tonuvisi, na fasinei kwaḡa kuna vinuwadadanikiya venemokena namoḡa kama matanatotowai, abe namaise.”

²⁶ Yave i iyaviya i bwaduwa, “Namōḡa matatafusi Sodoma sinenei ana gifafafanisiya taki namoḡa eyaeyasi sinesiyai kasi 50 ana nisaisiya.”

²⁷ Ebenaamu i bwadu-savaviniya i bwaduwa, “Yaku tuveka, iyau o ibakaokaoḡo maise gavi keta kausibi atu yota a vibutuwa a nunusifufuwa nofe fasinei. ²⁸ Taki namoḡa eyaeyasi kasi 50 eatu 5 nenei ina kesa, noko menaninama kuna nuyauniya?”

Yave i iyaviya i bwaduwa, “Taki namoḡa eyaeyasi kasi 45 ana nisaisiya, nao muka ana nuyaunei.”

²⁹ Ebenaamu i vikokone-savaviniya i bwaduwa, “Atu namaise taki kasi 40moka nokomai kuna nisaisiya?”

Atu i iyaviya i bwaduwa, “Taki kasi 40, muka ana fufuniya.”

³⁰ Ebenaamu i iyaviya i bwaduwa, “Ae yaku tuveka, muka kuna nuwagoyoweiku eatu kuta tenikuwa be ata nusifufuwa. Namaise taki nasi 30 nokomai?”

Keta i iyaviya i bwaduwa, “Taki 30 ana nisaisiya, muka ana fufuniya.”

³¹ Ebenaamu i iyaviya i bwaduwa, “Eiyoi, naki a nusifufumataiya nofe fasinei atu namaise taki 20 kuta nisaisiya?”

I iyaviya i bwaduwa, “Taki 20 ana nisaisiya, muka ana nuyaunei.”

³² Yota Ebenaamu i bwadu-savaviniya i bwaduwa, “Ae yaku tuveka, muka kuna nuwagoyoweiku. Atu naki kawa tamokaḡamoka yota ata bwaduwa. Atu taki 10 kuta nisaisiya?”

I iyaviya i bwaduwa, “Taki 10 ana nisaisiya, muka ana nuyaunei.”

³³ Tovanama si nusifufukooḡa, Yave Ebenaamu i venuteweiya keta i niya, eatu Ebenaamu i makaviniya yana menanai.

19

Menana Sodoma Keta Gomona Kasi Nuyauneina

¹ Guyau kana kaetoḡa abamei kasi nuwa navinavimokeyai si kikinomana Sodoma. Nota menana kana ketakawanai i nuvitoḡa i fakwafakwa. Tovanama i kitisiya, i misiniya i venufotifotisiya eketa nausiyai i koduwa fwayafwayai. ² Keta i iyavisiya i bwaduwa, “Aiye, kwa nemai yaku numai be a oviviteimi. Eatu kaemi kwa kigona be kwa viyawasi, eatu kumana matami kwa kitakiyei yo yami ketai kwana niya.”

Atu si iyaviya si bwaduwa, “Muka tamo avana. Naki nofemai kana toḡanumasana.”

³ Atu i gwaeḡemokisiya keta nukusi si niya yana numai. Keta ka i fufuniya fasisiyai. Maneka muka na kana nutuva i kaguwana keta si kawa.

⁴ Muniyai yo sina banuwa, Sodoma menana gunina be ovina kana tufunakata be vituvekasi, matata-fumokesi nokomai numa si misini-fanakwaniwiya. ⁵ Nota nenei si bwauwa si bwadubwaduwa, “Namoḡa kasi nuwa kimoki nuwabuna si nemiya neneweu, nama o fiyaomokesi? Ku kikinomana-nemiyeisi nenekiyai be ka mataveyeisi.”

⁶ Nota i misini-kikinomana numa kawanei atu kumunina kawa i katuguduya. ⁷ Keta i iyavisiya i bwaduwa, “Ae unaunaku, fufuna naki goyomokena muka kwana savivinei. ⁸ Kwa vaneneḡeiku! Natunatuku vivine kasi nuwa weka, muka tamo namoḡa nukusi sita matavenuvanua. Taki nuwanuwami maise vivinesima ata kikinomana-nemiisiya nenemiyai be aviyavana yami nuwanuwa kwata saviviniya nenesiyai. Eatu namoḡa nofe a nemiisiya kanonovakuwai, muka kwana ginuwanuvaisi.”

⁹ Atu si kawafatiya si bwaduwa, “Ku misininai! Kwaḡa tene wagawaga ku nemiya atu nuwanuwau avage kuna vikainakata. Kimoki kwaḡa kana givikuvavaniwa nakatamokena yo tasike nasi nuwa.” Eketa na yasi fiwana Nota si katutunetuniya numa kana kawa kuweyaina avage nuwanuwasi kawa sina vitutuyakweniya.

¹⁰ Atu kaetoḡa kasi nuwa numa sinenei nimasi si kitunina, Nota si sinaviya keta si sinakanasuniya eketa kawa si katuguduya. ¹¹ Atu yasi fiwana nenei namoḡa matatafusi menanai matasi si weikwawa be muka kasi fata kawa sina nisaḡai.

¹²⁻¹³ Eketa namoḡa nasi nuwa Nota si iyaviya si bwaduwa, “Tova kabegomokena menana nofe kana nuyauniya. Yave odo nakatamataina i nowaniya menaninama fasinei keta i visimeikiya ka nemiya be kana nuyauniya. Atu tamo ya sabu nofemai? Maise natunatuu namoḡa keta vivine o nawanawau o taki aitevana tamo yota ya sabu menana nofe sinenei, ku kikinomaneisi.”

¹⁴ Eketa Nota i kikinomana menanai keta natunatuna vivine kasi sawagivifoteina i matakawisiya. I iyavisiya i bwaduwa, “Yave kabegomokena menana nofe ina nuyauniya. Kwa venudibwana be menana nofe kwa teweyei.” Atu namoḡasima si bwaduwa vitana ita sawasawaviniḡa.

¹⁵ Naki tova i gegegesiya kana manawasasai, kaetoḡasima Nota si nuyakayakaniya be ina venudibwana. Si iyaviya si bwaduwa, “Ku venudibwana! Kawau be natunatuu vivine nasi nuwa nukusi ku kikinomaneisi. Akata ina kakaviwa tovanama Yave menana nofe ina vimatadawaniya nenei.”

¹⁶ Atu Nota i giwaewaeḡeya. Yave Nota i sineganiganiya na fasinei keta kaetoḡa kasi nuwa nimanei si nufatuma yota kawana be natunatuna nimasiyai eketa si kikinomanisiya kawayavatai. ¹⁷ Tovanama si kikinomanisiya menanai, kaetoḡa tamokaḡa i iyavisiya i bwaduwa, “Kwa dibwana be kwana fakwa yawayawasimi! Muka kwana okikine kumunimi yota muka kwana niviyawasinai kawanauwai! Kwa dibwanamoka koya nenesiyai akata ina kakavimiya.”

²³ Tovanama Nota ugunina nukusi menana Sowa* nenei si kikinomana, vanavana i kusifuya. ²⁴ Yo muniyai iba nununuina muna nenei maise,† Yave i visaviviniya keta abamei i sobunemiya Sodoma keta Gomona nenei. ²⁵ Eketa naki kana menana be kana namoḡa be yota kisisiku matatafumokena kawanaunama nenei i siwataunisiya. ²⁶ Atu Nota kumunina kawana si okikineya keta si vitasiya maise gabana.

21

Aisake Yana Tufuwa

¹ Yave Sena i sawanuwigabubuwiya keta avana yana bwadudabadaba maise i fufuniya. ² Tutuyanama Guyau i bwaduwiya nenei aviyavana ina kikinomana, naki i nuvifotiya. Sena i visifuḡa keta i vinatuniya natuna namoḡa tovanama Ebenaamu yana vituveka nenei. ³ Gwadimonamonanama i tufuwa keta Ebenaamu i weniya kana wava Aisake. ⁴ Kuyadayada 8 muninei, Ebenaamu natuna

19:5 Tovisime 19:22-24   19:11 2 Tufomu 6:18   19:16 2 Fita 2:7   * 19:23 Ibeniu fonasiyai, Sowa kana givina maise kabego.
 19:24 Madiu 10:15, 11:23,24, Nuke 10:12, 17:29, 2 Fita 2:6, Yudi 1:7   † 19:24 Vinebau fonasiyai iba nununuina si weniya sanufa. Taki sanufa tana guwaniya, madina o goyomokena keta yota inainana nakatamokena.   19:26 Nuke 17:32   21:2 Ibeniu 11:11   21:4 Kabikona 17:12, Bunanige 7:8

nenei nufifina i saviviniya kiyakiyaya fasinei, namaise Guyau i visimeiya maise. ⁵ Ebenaamu kana manamana 100 nenei Aisake i tufuwa.

Ebenaamu, Ega Natusi Isimeni Nukusi I Vikikinomanisiya

⁸ Gwadimonamona i nakata keta tovanama i sokeya nenei, Ebenaamu visoke kana ka i fufuniya.

⁹ Noko tovanama nenei Sena si kitiya Isimeni Aisake i sawasawaviniya. Isimeni o Ebenaamu natuna kana vinuwa, ne Itifita kaetoḡa kasi wava Ega nenesiyai i tufuwa. ¹⁰ Eketa Ebenaamu si iyaviya si bwaduwa, “Kaetoḡa nofe na natusi ku vikikinomaneisi. Muka simo nuwanuwaki tamo ya kaikaiwabu ina vai tovanama kuna mateya. Naki natukiḡa.”

¹¹ Ebenaamu i nuwatadauna bwadunama fasinei uḡuna Isimeni o yota natuna. ¹² Eatu Guyau i iyaviya i bwaduwa, “Muka nuwanuwa ina munuu kaetoḡa na natusi nukusi fasisiyai. Avana Sena si bwaduwiya maise ku fufuniya. Uḡuna Aisake nenei, susukwanama ka wava sina gikikinomaniya. ¹³ Atu kaetoḡa natusi o kwaḡa natuu, na fasinei susukwana yota ana givinakasiya be ina vikunuma.”

¹⁴ Eketa tova i katakiya nuwabunimokeyai, Ebenaamu tukwava na ukowina keta kabwaga, Ega i vikavanisiya eketa na natusi i teweisiya si niya.

22

Yave I Anuvanubiya Ebenaamu Yana Vitumaḡana

¹ Muniyai Guyau i anuvanubiya Ebenaamu yana vitumaḡana. I iyaviya i bwaduwa, “Ebenaamu!” Eketa i vinowana i bwaduwa, “O, iyau weka.”

² Keta Guyau i iyaviya i bwaduwa, “Natuu tamokaḡamoka ku nuwagabubuwiya Aisake, ku ovai be ku niyei fafari Moniya nenei. Koyanama namai ana visawaveniwa nenei, kuna vibwanaoseiya ya vikanakooḡa bwanaosena nenekuwai.”

³ Na fasinei Ebenaamu nuwabunimoka i misiniya, yana doniki i gidewadewiya keta i kaiuna vibwanaose fasinei. Eyo tobunanige nasi nuwa keta natuna Aisake i ovisiya keta si noḡokawawa kabainama Guyau i bwaduwiya nenei si niya. ⁴ Si niniya atu kuyadayada kana vitonu nenei, Ebenaamu matana i kanakasiya keta kedawanauwai kabaḡanama i kitiya. ⁵ Tobunanige i iyavisiya i bwaduwa, “Doniki nukusi nofemai kwana fakwa. Atu natuku nukusi kana niya nokomai, Guyau nenei kana kodukoduwa yo kana makavinikiya nenemiyai.”

⁶ Eketa Ebenaamu kai kitavina natuna i vikavaniya eatu tauna o kikanakanata keta giniwakuma i givikaviniya keta si niya. ⁷ Si niniya atu Aisake amana i iyaviya i bwaduwa, “Amaku!”

Ebenaamu i iyaviya i bwaduwa, “Natuku, ku nusifufu.”

Eketa Aisake i iyaviya i bwaduwa, “Kikikweu keta kikanakanata o nofe, eatu sifi mwanavauna vikanakooḡa bwanaosena fasinei o namai?”

⁸ Ebenaamu i iyaviya i bwaduwa, “Natuku, Guyau tauna yawane sifi mwanavauna ina venita vibwanaose fasinei.” Eketa si nikaokaoḡowa si niya.

⁹ Tovanama si nemiya kabainama namai Guyau i bwaduwiya nenei, Ebenaamu didiḡa i didiia keta etanei kai i tewesonasonamiya. Eyo muniyai, natuna Aisake nimana keta kaena i kiyona eketa didiḡai kai etanei i vikenofaniya. ¹⁰ Yana giniwakuma i sinayaginiya be natuna ina nuvimatiya. ¹¹ Eatu tovanama nenei, abamei Yave kana kaetoḡa i bwauwiya i bwaduwa, “Ebenaamu! Ebenaamu!”

Ebenaamu i vinowana i bwaduwa, “O, iyau weka.”

¹² Eketa Yave kana kaetoḡa i iyaviya i bwaduwa, “Muka natuu kuna givikuvakuvavanei o avana tamo goyona kuna fufuniya nenei! Nofe kimoki o a sanamanemokiwa gewa Guyau ku vifotuwiya uḡuna natukatekateu atu muka kuta nuwanononei nenekuwai.”

¹³ Ebenaamu matana i kanakasiya keta sifi namoḡa i kitiya kisisiku sinenei ketuketuna kana vinaḡanaḡana nenei i nukabwakuya. I niya yomuyomunama i viya, i nuvimatiya keta i vikanakoḡoiya yana bwanaose Guyau nenei eatu muka natuna. ¹⁴ Noko nenei eketa kabainama i weniya Yave Ina Venita. Nofe tovasima nenesiyai namoḡa yasi kafa tanatutuna si bwadubwaduwa, “Yave yana koyai ina venita.”

¹⁵ Eketa abamei Yave kana kaetoḡa Ebenaamu i bwauwe-savaviniya i bwaduwa, ¹⁶ “Nofemaise Yave i bwaduwa, ‘Fonaku ku nowaniya keta natukatekateu atu muka kuta nuwanononei nenekuwai na uḡuna kaku wavai a bwadudabadaba neneweu, ¹⁷ vitana venemokena ana sawanuwigabubuwiwa be susukwau nakatamokena ana veniwa. Sina yagwana vitana kinavinavi abamai yota numagama kwadewai maise. Kasi aviya sina vatanisiya keta yasi menana sina vitoniwagina. ¹⁸ Susukwau nenesiyai eketa kunuma matatafusi fwayafwaya etanei ana sawanuwigabubuwiwiya uḡuna fonaku ku muniiya.’”

¹⁹ Ebenaamu na natuna si makavinisiya yana tobunanige nenesiyai eketa matatafusi si makavinisiya Biyasiba namai Ebenaamu i fakwafakwa nenei.

Sena kasi manamana 127 nenei, yawasisi ikakaviya keta Ebenaamu i nunuwatadauna eatu i vivinuwadadana kasi odewadewa fasinei. Na fasinei fafaninama Itai namoisi si fakwafakwiya nenesiyai, fwayafwaya kabegona i vitamaniya gabana nenei.

Manamana tonusi i kakavisiya muninei, Ebenaamu natuna Aisake, ne Anani kana wava Nibeka i vikawaniya. Tanake o Ebenaamu unana waḡana. Muniyai Ebenaamu kana manamana 175 nenei, yawasina i kakaviya keta natunatuna nasi nuwa Aisake keta Isimeni si odewadewiya kawana niniusiyai.

25

Isowa Keta Yakobo Si Tufuwa

¹⁹ Ebenaamu natuna Aisake na natunatuna sifusifufusi nofemaise. ²⁰ Tovanama Aisake kana manamana 40 nenei Nibeka i vikawaniya. Nibeka tawaḡana o Nebani keta amasi o Betuweni tene Anami fafani Fadana-anami nenei.

²¹ Nibeka tanake kakanina keta Aisake i kawanunukuwiya Yave kawana kana ovivita fasinei. Yave yana kawanunuku i nowaniya eketa Nibeka i visifuḡa. ²² Atu bebeta si vivikafifiwana manawane i keta i bwaduwa, “Namise yo savivina nofe i kikikinomana nenekuwai?” Eketa i niya Yave i kawanunukuwiya ibanama fasinei.

²³ Eketa Yave i iyaviya i bwaduwa,

“Sineweu o kunuma nuwesi.

Sina tufuwa nenei, sina vikavanevaneya.

Tamo kunuma o unana ina fiwanateweiya.

Kotokikinuna ina vikaetoḡa gwadiyei nenei.”

²⁴ Tovanama Nibeka i vinatuna nenei, natuyuweyuwe namoḡa si tufuwa. ²⁵ Kotokikinuna i tufuwa o sininina yabeyabenina atu konokonona. Na fasinei si weniya Isowa.* ²⁶ Muninei gwadiyei i tufuwa, Isowa kaeketuketuni i gitotowa. Na fasinei si weniya Yakobo.† Aisake kana manamana 60 nenei natuyuweyuwe si tufuwa.

Kotokikinuna Kana Vitovisime Isowa I Katuteweiya Yakobo Nenei

²⁷ Tovanama namoisima si nakata, Isowa i vitonuiyowa eketa tova matatafuna wanakiyai i nunuiyowa. Eatu Yakobo o umaumana keta toḡakuyadayadana. ²⁸ Aisake o Isowa i nuwigabubuwiya uḡuna nuiyo gevagevana nuwatana i viya, eatu Nibeka o Yakobo si nuwigabubuwiya.

²⁹ Tova tamokaḡa Yakobo fenifeni i nunubudana atu wanakiyei Isowa dibuna i toyoḡa yota na vitanonina i kikinomananemiya. ³⁰ Eketa Isowa Yakobo i iyaviya i bwaduwa, “Vitanona i kanamunumokikuwa. Nofe tova nubudana yabeyabenina simo ku veneiku a kawa.” (Noko nenei keta kana wava venuwana si weniya Edomu.)‡

³¹ Keta Yakobo i iyaviya i bwaduwa, “Vikinuna kana vitovisime nofe tova ku vitamanei nenekuwai ebe yo nubudana ana veniwa.”

22:16 Ibeniu 6:13,14   22:17 Ibeniu 11:12   22:18 Bunanige 3:25   25:23 Noma 9:12   * 25:25 Ibeniu fonasiyai, Isowa kana givina maise tufukono. † 25:26 Ibeniu fonasiyai, Yakobo o kaeketuketu kana togitoto. Kana givina maise tovikanonono. ‡ 25:30 Ibeniu fonasiyai, Edomu kana givina maise yabena.

³² Isowa i iyaviya i bwaduwa, “Ei, i kanamunumokikuwa! Vikinuna kana vitovisime o avana kana dewadewana!”

³³ Eketa Yakobo i iyaviya i bwaduwa, “Nauna ku bwadudabadaba nenekuwai yoke.” Eketa Isowa i bwadudabadaba vikinuna kana vitovisime kana dawanatamaneina fasinei.

³⁴ Noko muninei Yakobo maneka keta nubudana Isowa i veniya. I kawa, i yuwa eketa i niya. Nofe ketaketanama nenei Isowa muka ita vinuwana vikinuna kana vitovisime fasinei, eatu naki i katuteweiya.

26

Yave I Bwadudabadaba Aisake

Ina Sawanuwegabubuwiya Maise Ebenaamu

¹ Noga nakasina manatuwaina Ebenaamu yana tovai maise, yota Kenani i visavavinisiya. Na fasinei Aisake i niya menana Gena nenei, Finisitiya kana tufomu kana wava Abimeneki nenei.

² Yave i kenokikinomana Aisake nenei keta i iyaviya i bwaduwa, “Muka kuna nai Itifita eatu namai fwayafwayanama ana iyaviwa nenei, nokomai kuna fakwa. ³ Nofemai simokaḡamoka kuna fakwa. Iyau kwaḡa nukusi eketa ana sawanuwegabubuwiya. Fwayafwayanama nofe matatafuna susukwau nukusi ana venimiya ebe avana amau Ebenaamu a bwadudabedabiya maise, bwadudabadabanama ana givifakiniya. ⁴ Susukwau yagwanina ana veniwa maise kinavinavi kasi yagwana abamai. Keta fwayafwayanama nofe matatafuna ana venisiya. Tasike nenesiyai, kunuma matatafusi fwayafwaya etanei ana sawanuwegabubuwiya. ⁵ Uḡuna Ebenaamu fonaku i muniya, yaku bwadu i nowaniya yota yaku gisawakedana be yaku visime matatafuna, i muniyekoḡoiya.” ⁶ Na uḡuna eketa Aisake i fakwa menana Gena nenei.

Muniyai Aisake i niya keta Biyasiba i fakwa. Tovanama yana vituveka nenei, natuna gwadiyei Yakobo i nonuya. Vikanononowai, vikinuna kana sawanuwegabubu i viya. Tovanama Isowa i nowaniya, i kayokuḡa keta nuwanuwana ita nuvimatiya.

28

Yakobo I Niya Nebani Nenei

¹ Aisake i bwauwiya Yakobo keta i sawanuwegabubuwiya yo i sawakedakedaniya i bwaduwa, “Muka nofemai tamo ne Kenani kuna vikawaniya. ² Atu nofe tova kuna niya Fadana-anami nenei, ayau amasi Betuweni menaninei. Nokomai tamo kawau kuna viya auḡu Nebani natunatuna sine-siyai. ³ Eatu Guyau Tofiwanaonaona ita sawanuwegabubuwiya be natunatuu sita yagwana be susukwau sita geyana ebe kunumisi sita yagwana. ⁴ Tanake ita sawanuwegabubuwiya keta yota susukwau, maise Ebenaamu i sawanuwegabubuwiya. Ebe fwayafwayanama ku fakwifakwiya maise teneyauyauna kuta vitoniwagiya. Uḡuna fwayafwayanama o Guyau i veniya Ebenaamu.”

Yakobo Kana Kavayuna

¹⁰ Yakobo Biyasiba i teweiyi eatu i niya Anani kuweyaina. ¹¹ I niniya atu kabaḡa tamokaḡa i nisaiya eatu naki vanavana i sinakafwanukuwiya fasinei eketa i vikabaḡa. Gabana i viya keta i kenovikifafiiya. ¹² Tovanama i banubanuwa nenei, i kavayuna. I kitiya abama i kawiyi atu ke'ta nutanabaibainina, fwayafwayi i misiniya atu i vaneya abamai. Keta Guyau kana kaetoḡa abamei si sobusobuwa be si vanevaneya. ¹³ Atu Yave i misiniya niniunei eketa i iyaviya i bwaduwa, “Iyau Yave, waḡau Ebenaamu keta Aisake yasi Guyau. Fwayafwayanama nenei ku matamataveya, kwaḡa keta susukwau ana venimiya. ¹⁴ Kimoki yo susukwau maise genasa, sina kataneneḡa yavanata, gagasa, bomatu, keta nanakoya kuweyaisi nenesiyai. Keta susukwau nukusi kami sawanuwegabubu nenei, fasekwa matatafusi fwayafwaya etanei ana sawanuwegabubuwiya. ¹⁵ Kuna tukutukuya, Iyau o kwaḡa nukusi keta ana nuvinanuwa ya nidadana nenesiyai kana nivaniva ana makaviniwa fwayafwayanama nofe nenei. Muka ana venumakanoveu kana nivaniva aviyanava a bwadudabedabiwa maise ana fufuniya.”

¹⁶⁻¹⁷ Yakobo i kenoviniya na yana matuta keta i bwaduwa, “Venemokena gewa Yave o nofemai i fakwafakwa eatu muka ata sanamanei. Kabaḡa nofe a vimaimatumatuta. Nofe o Guyau yana kabaḡa keta abama kana ketakawana.”

¹⁸ Eketa nuwabunimokeyai Yakobo i misiniya keta gabanana i kenovikifafiiya, i vimisiniya kiyakiyaya fasinei keta bubu nenei i vitowiya. ¹⁹ Eketa kabaḡanama i weniya Beteni.* Eatu menaninama nakasina si mikiweniya Nusi.

²⁰ Yakobo i bwadudabadaba Guyau nenei i bwaduwa, “Taki kwaḡa iyau nukusi be kuna ofafafikuwa, kabwaga kuna venikuwa, nuya kuna venikuwa, ²¹ ebe taki ana makavinikuwa na yaku dewadewana amaku yana numai, enao kwaḡa Yave yaku Guyau. ²² Atu gabana nofe a vimisiniya, ita vikiyakiyaya Guyau ya numa. Aviyavana matatafuna kuna venevenikuwa, dawana 10 ana tenetenisiya atu sinesiyai tamokaḡa kwaḡa ana veneveniwa.”

35

Yakobo i niya Anani keta Nebani natunatuna nasi nuwa, Neya keta Neiseno, i vikawanisiya. Manamana 14 i mudadava Nebani fasinei vivinesima kasi nufata fasisiyai. Neya kasi kaetoḡa Dinufa si veniya Yakobo kawana. Maise yota Neiseno kasi kaetoḡa Binaa si veniya Yakobo kawana. Eatu Guyau i iyaviya keta nawana yana menana i teweiya atu i makaviniya amana yana menanai. Yana makavina fasinei, i matuta akata Isowa yana namonamoḡa nukusi na ugunina sina tafisiya. Eatu tovanama si vikaninisaḡa nenei, Isowa muka ita nuwagoyo be nukusi sita vikamunumunuwa.

Guyau Yakobo I Sawanuwegabubuwiya

⁹ Tovanama Yakobo i fakwafakwa Fadana-anami* atu i makaviniya Beteni nenei, Guyau i kenokikinomana-savaviniya keta i sawanuwegabubuwiya. ¹⁰ I bwaduwa, “Ka wava Yakobo atu muka yota sina weneu Yakobo. Kimoki keta i niniya ka wava Isineni.”† Eketa i weniya Isineni.

¹¹ Yota i bwaduwa, “Iyau Guyau Tofiwanaonaona. Kuna vinatunasiwasiwaḡa keta kuna yagwana. Susukwau ina nakatamoka. Fasekwa dawanisi yota tufomu sina kikinomana kwaḡa neneweu. ¹² Fwayafwayanama a bwadudabedabiya Ebenaamu be Aisake nenesiyai, kwaḡa ana veniwa. Yota susukwau nenesiyai nofe fwayafwayanama ana venisiya.” ¹³ Guyau tovanama Yakobo nenei i nusifufukooḡa, i teweiya.

¹⁴ Kabainama nenei Guyau i nusifufuwiya, gabana i vimisiniya keta etanei waini i siwaiya yana bwanaose yota muniyai bubu i siwaiya. ¹⁵ Eketa Guyau nokomai i nusifufuwiya fasinei, kabainama i weniya Beteni.‡

Neiseno Yasi Mate

¹⁶ Muniyai Yakobo yana sabu nukusi Beteni si teweiya. Keta yawane Efanati kedawanau, Neiseno i vibutusiya atu si nisaiya daunina. ¹⁷ Si vibaiiya eatu kuvavana i gimunusiya nenei, kasi toosiwaḡa si sawakatevatusiya si bwaduwa, “Muka kwana matuta. Natumi namoḡa kana vinuwa i tufuwa.”

¹⁸ Tovanama ayona yawasisi i kakakaviya nenei, si weniya Benoni§ eatu amana i weniya Beniyamina.*

¹⁹ Tovanama Neiseno si vidawana, ketanama i niniya Efanati (nofe tova o Beteniyema), kafakaini si odewadewisiya. ²⁰ Eketa Yakobo gabana i vimisiniya kasi manawa etanei. Gabaninama Neiseno kasi manawa nenei nofe tova i fakwafakwa.

Aisake Yana Mate

1 Sifusifufu 2:1-2

(2b) Yakobo natunatuna namoḡa kasi 12.

²³ Neya natunatusi namoḡa o Nubeni, Yakobo natuna kotokikinuna. Muninei o Simiyoni, Nebi, Yuda, Isaka, Sebunoni.

²⁴ Neiseno natunatusi namoḡa o Yosefa keta Beniyamina.

* 28:19 Ibeniu fonasiyai, Beteni kana givina maise Guyau yana numa.

Mesofotamiya nenei yavanata kuweyaina. Eketa Anani menana o sinenei.

(Kabikona 32:28)

§ 35:18 Ibeniu fonasiyai, Benoni kana givina maise kuvavana natuna.

* 35:18 Ibeniu fonasiyai, Beniyamina kana givina maise natukikikataiku.

* 35:9 Fadana-anami o Anami katuyaveyavenina

† 35:10 Ibeniu fonasiyai, Isineni kana givina maise

35:11 Kabikona 17:4-8 35:14 Kabikona 28:18,19 ‡ 35:15

Ibeniu fonasiyai, Beteni kana givina maise Guyau yana numa.

²⁵ Neiseno kasi kaetoḡa Binaa natunatusi namoḡa o Dani keta Nafatanai.

²⁶ Neyā kasi kaetoḡa Dinufa natunatusi namoḡa o Gada keta Asa.

Yakobo kakawana nofemaise natunatuna namoḡa si vinatunisiya Fadana-anami nenei.

²⁷ Eketa Yakobo i makaviniya amana Aisake nenei, Kiniyati-aba (nofe tova o Ebinoni) niniunei menana Mamene nenei. Nofe menaninama Ebenaamu i fakwiiya muninei yota Aisake i fakwiiya maise teneyauyauna. ²⁸ Aisake i fakwa kana manamana 180. ²⁹ I sobuwa i vigwadimonamonamoka yo muniyai yawasina i kakaviya keta waḡawaḡana i tuyanomwanisiya. Eketa natunatuna namoḡa Isowa be Yakobo si odewadewiya.

37

Yosefa Keta Sisitawaḡana

¹ Kenani fwayafwayana namai Aisake i fakwiiya be nenei i viteneyauyauna yota Yakobo i fakwa.

² Eketa Yakobo na natunatuna sifusifufusi nofemaise.

Tovanama Yosefa kana manamana 17, sisitawaḡana nukusi sifi keta gouti si kikitavikavinisiya. Sisitawaḡanasima o amana kakawana Binaa keta Dinufa natunatusi, eatu yasi fufunagoyo fasisiyai Yosefa i simanisiya amana nenei.

³ Yakobo yana vituveka nenei Yosefa i tufuwa eketa i nuwagabubuwiya nakasina yo muniyai natunatuna namoḡa matatafusi. Na fasinei kana kwame nubwayouna dewabauna i veniya.

⁴ Tovanama sisitawaḡana si kitiya Yosefa kana nuwagabubu nakatamataina yo muniyai tasike, si adibutoyotoyoia keta muka viunana kana bwaduwai sita nunusifufuwei.

⁵ Nuwabuna tamokaḡa i kavayuna keta tovanama sisitawaḡana kana kavayuna i iyavisiya nenei o naki si dibutoyoḡemokiya. ⁶ Yosefa i iyavisiya i bwaduwa, “Kwa vaneneḡa tu kaku kavayuna a iyaveimi. ⁷ Bagunai witi ta vivikitava eatu yaku kitava i venukanakasiya keta i misiniya. Tovanama nenei yami kitava si misinififiniya yaku kitava keta nenei si koduwa.”

⁸ Eketa sisitawaḡana si iyaviya si bwaduwa, “Oa! Omasi ku vinuwadadana avage venemokena kuna vitufomuwa be kuna visimeikiya?” Noko nenei, Yosefa yana bwadu be kana kavayuna nenei si adibutoyotoyoḡemokiya.

Yosefa Sisitawaḡana Si Vitamaniya

¹² Tova tamokaḡa Yosefa sisitawaḡana, amasi yana sifi keta yana gouti si visiya keta si niisiya menana Sekemu niniunei, keta nokomai si kitavikavinisiya. ¹³ Eketa Yakobo Yosefa i iyaviya i bwaduwa, “Sisitawaḡau o Sekemu nenei yomuyomu si kitakitavikavina. Nuwanuwaku ana visimeiwa kuna niya nenesiyai.”

Yosefa i vinowana i bwaduwa, “Dewadewana, Ana niya.”

¹⁴ Eketa amana i iyaviya i bwaduwa, “Ku nai be sisitawaḡau ku kitaisi taki yomuyomu nukusi dewadewasi, nao kuna makaviniwa kuna matakawikuwa.”

Ebinoni kawanauna nenei Yosefa i visimeiya i niya Sekemu. ¹⁵ Tovanama i kikinomana, i kakafivinavina kawayavatai atu namoḡa tamokaḡa i nutoniiya i bwaduwa, “Ei, aviyavana ku nunuwasai?”

¹⁶ Yosefa i nufata i bwaduwa, “Sisitawaḡaku yasi yomuyomu si kitakitavikavina, a nunuwasisiya. Ku sanamanisiya namai kasi tuḡana?”

¹⁷ Eketa namoḡanama i iyaviya i bwaduwa, “Si nemiya wekamai atu naki si niya. A nowanisiya si bwaduwa si niniya Dotani.” Noko nenei Yosefa sisitawaḡana i muniisiya keta Dotani i nisaisiya.

¹⁸ Tovanama si kitiya kedawanauwai i nenemiya, kana munuwa fasinei si viwaifufuna. ¹⁹ Tututausi si vikanunusifusifufuwa keta si sawaviniya si bwaduwa, “Ake, tokavayuna-onaonanama kwa kitai i nenemiya. ²⁰ Ei, ta nuvimatei be tamo yeyenu kokonina nenei ta tewesobuwei. Kana fata amata tana iyaviya avage tamo yomuyomu-wanawanaki i kaniya, ebe tana kitiya taki kana kavayuna ina vivenemokena o muka.”

²¹ Atu Nubeni i nowaniya yasi bwadu eatu i vinuwadadana Yosefa kana guguya fasinei keta i iyavisiya i bwaduwa, “Muka yawasina tana nuyaunei. ²² Muka tana nuviufaufai atu nofemai

wanakikaoḡowai tata tewesobuwiya yeyenu kokonina nenei.” Nubeni i tanafafafana taina kana guguya fasinei uḡuna nuwanuwana be ina niya amana nenei.

²³ Eketa tovanama Yosefa i kikinomana, sisitawaḡana si givikaviniya keta kana kwame nubwayouna dewabauna tofwanei si kakiya. ²⁴ Si oviya keta yeyenu kokoninei si tewesobuwiya.

²⁵ Tovanama si makavina keta si nuvitoḡa si kakawa atu matasi i kanakasiya keta Isimeni fasekwina si kitisiya si nenemiya na yasi kameni Gineyadiyei, si niniya Itifita. Iba mamadisi* nukusi si kivitotoḡa.

²⁶ Keta Yuda unaunana i iyavisiya i bwaduwa, “Taki taita tana nuvimatiya keta ufaufana tana tenemakaviuniya, aviyavana tamo kana dewadewana tana nisaḡai? ²⁷ Isimeni namoisi nenesiyai ta vitamanei eatu muka tana munuya. Aitevana taina yoke, kita viyo ufaufa tamokaḡa.” Eketa unaunana yana bwadunama si vinowaniya. ²⁸ Tovanama Midiyani† tovitamaneina si kikinomana, Yosefa sisitawaḡana si niya yeyenu nenei si sinakikinomaniya keta Isimeni namoisi nenesiyai, si vitamaniya fatana siniva 20. Eketa Yosefa si niya Itifita.

²⁹ Eyo muniyai tovanama Nubeni i makaviniya, i niya yeyenu nenei i nugenana eatu muka Yosefa ita kitai. Nuwatana i dauna keta kana nuya i kiganiniya. ³⁰ I makaviniya sisitaina nenesiyai keta i iyavisiya i bwaduwa, “Yosefa noko muka. Ava o ata fufuniya?”

³¹ Eketa Yosefa sisitawaḡana, gouti si nuvimatiya keta ufaufanei kwame si kutuviya. ³² Eyo si niya amasi nenei keta si iyaviya si bwaduwa, “Kwame nofe ka nisaiya, ku kitai. Kamo natuu kana kwame o muka?”

³³ Amasi i kitakinaniya keta i iyavisiya i bwaduwa, “Ika. Natuku kana kwame. Yomuyomu-wanawanaki i kaniya. O natuku! Yomuyomu-wanawanaki i tanabwegabwegiya.” ³⁴ Eketa yana nuwatadauna nenei kana nuya i kiganiniya, atu nuya yomuyomu utuutusiyai kikifufunisi‡ i kotoniya keta kuyadayada yagwanina natuna i fokuwiiya.

³⁵ Natunatuna matatafusi, namoḡa be vivine, kana sawamwanumwanuva fasinei si niya eatu muka nuwanuwana. Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Ana bwediya kana nivaniva matematesi yasi kabaḡa kana ke'ta ana vaiya natuku nukusi.” Eyo natuna fasinei i viketotoniya be i bwediya.

39

Fotifa Kawana Yosefa Si Kitanuvadiiya

¹ Tovanama Isimeni fasekwina Yosefa si niya Itifita, Fotifa i vitamaniya kana kaetoḡa. Fotifa tanake o tuiyo kasi toviketaneina. Tanake Itifita tufomu yana namoḡa tamo nakasina.

² Yave o Yosefa nukusi keta yana ovivita nenei, iba matatafuna i savivinisiya o dewadewana. Kana tovisime tene Itifita yana numai i fakwa. ³ Fotifa i kitanisaiya Yave o Yosefa nukusi eketa iba matatafusi i savisavivinisiya o si dibwadibwana-dewadewa. ⁴ Noko nenei nuwatana i oviya keta i viya tauna kana kaetoḡa. Eketa yana numa sinena kana kaetoḡa matatafusi sinesiyai, Yosefa i teneviketanuniya. Yota yana nogonogo matatafuna kasi kitavikavina fasinei nimanei i teniya.

⁵ Noko tovanama nenei keta i niya Yosefa nenei eketa Fotifa yana numa kana tofakwa kana dewadewana si nisaiya. Yana nogonogo matatafuna numa sinenei keta bagunai, Yave i sawanuwagabubuwiya eketa dewadewasi. ⁶ Noko nenei eketa Fotifa yana nogonogo matatafuna kana visime fasinei o Yosefa nimanei i teniya. Keta muka tamo aviyavana fasinei ita nuwanuwa eatu yana kaaḡa fasinei o i kitavikaviniya.

Yosefa kana tufuwa dewadewana yota kotokiwaḡa. ⁷ Muka ita fakwa nubwayouna eatu Fotifa kawana si kitanuvadiiya keta si sawanuyakaniya be nukusi sita banuwa.

⁸ Eatu i dibutoyoḡa i bwaduwa, “Kaku tovisime muka ita vinuwana aviyavana tamo numa nofe sinenei fasinei uḡuna iyau nenekuwai ketake. Nogonogo matatafuna o iyau sifukuwai. ⁹ Iyau o numa nofe kana tovisime naki maise tanake, eketa muka tamo aviyavana ita sawatanai nenekuwai, eatu kwamiḡa kawana. Na uḡuna namaise ana fufunagoyo yo naki ana go'yona Guyau matanei?”

* 37:25 Kisisiku nenesiyai bubu mamadisi si yuna maise kabwaga kana givimamadi fasisiyai be kasi gividiyaḡa. 37:28 Bunanige 7:9 † 37:28 Isimeni fasekwina o fafari Midiyani nenei. ‡ 37:34 Nuya sakasakanununa kameni o gouti utuutusiyai si kikifufuna. Kaniga kana tovai, nofe i vivikiyakiyaya nuwatadauna. 39:2 Bunanige 7:9

¹⁰ Tova matatafuna si vivikokoniya atu i didibutoyoḡa keta muka nukusi sita banu yota muka nukusi sita fakwafakwa.

¹¹ Tova tamokaḡa Yosefa i kanasuna numai mudadava fasinei eatu tovanama nenei, muka tamo kaetoḡa numai ita fakwafakwa. ¹² Eketa Fotifa kawana si niya Yosefa nenei keta kana kwame si gitoniya keta si sawanuyakaniya si bwaduwa, “Ku nemi ku banuweiki!” Eatu Yosefa i dibwana i kikinomana menanai atu kana kwame i venuteweiya gumayogu nimasiyai.

¹³ Tovanama si kitiya Yosefa naki i dibwana atu kana kwameḡa si givikaviniya, ¹⁴ yasi numa kana kaetoḡa si wenevakukusisiya keta si iyavisiya si bwaduwa, “Nofe kwa kitai! Namoḡa nofe tene Ibeniu kawaki i nemiiya kakaninama, i givisinemumuwita. I kanasunanemiya yama totomuwai keta nuwanuwana ita mataveikiya eatu ka fina. ¹⁵ Tovanama i nowaniya ka fina, i dibwana eatu kana kwame i venuteweiya niniukiyai.”

¹⁶ Eketa kwame si fakwiiya kana nivaniva kawasi i makaviniya i nemiya numai. ¹⁷ Yota tamoka sifufunama si iyaviya si bwaduwa, “Kaetoḡa tene Ibeniu ku nemiiya kakaninama, i kanasuna yama totomuwai nuwanuwana ita givisinemumuwikiya. ¹⁸ Eatu tovanama ka fina nenei, kana kwame i venuteweiya niniukiyai atu i dibwana i kikinomana.”

¹⁹ Tovanama Fotifa kawana i nowanisiya si bwaduwa, “Ya kaetoḡa nofemaise i fufuna nenekiyai,” eketa sinena i nubusubusuwaniya. ²⁰ Tonuaviya i iyavisiya si tabiya keta deniyai si teniya. Kabainama o tufomu yana finisina fasisiyai.

Keta deninama sinenei o Yosefa i fakwa. ²¹ Eatu Yave tanake nukusi keta i nuwagabubuwiya na nenei keta i sawanuwaḡabubuwiya. Noko nenei keta deni kana tokitavikavina nuwatana i oviya. ²² Eketa finisina matatafusi keta mudadava matatafuna deni sinenei, Yosefa nimanei i teniya. ²³ Deni kana tokitavikavina muka ita nuwanuwa mudadavasima Yosefa nimanei i teniya fasinei. Uḡuna Yave o Yosefa nukusi keta i ovivitiya nenei iba matatafuna i savivinisiya o naki dewadewana.

40

Finisina Nasi Nuwa Si Kavayuna

¹ Tova tamokaḡa Itifita tufomu kana ukowa kana tokavenena kasi toviketanuneina keta maneka kana tokaguwana kasi toviketanuneina nukusi, si fufunagoyowa tufomu nenei. ² Tobunanigesima nasi nuwa i nuwagoyowisiya, ³ keta deniyai i tenisiya tuiyo kasi toviketanuneina yana numai, namai Yosefa i fakwafakwa nenei. ⁴ Toviketanuneinanama Yosefa i teniya kasi kaetoḡa keta si fakwa simo matanubwayouna.

⁵ Nuwabuna tamokaḡa tufomu yana tobunanigesima, ukowa kana tokavenena keta maneka kana tokaguwana, si kavayuna. Nasi nuwa nuwabunanama nenei si kavayuna atu kasi kavayunasima kasi gigivina o tuninatunina.

⁶ Tova i katakiya nuwabuniyai tovanama Yosefa i kitisiya tafakaisi si kanawenonowa. ⁷ Eketa i nutoniisiya i bwaduwa, “Kimoki namaise yo nuwanuwa i munumunumi?”

⁸ Si nufata si bwaduwa, “Nuwabuna nama nuwa ka kavayuna eatu muka tamo aitevana kana fata be kama kavayunasima ina kiyau.”

Eketa Yosefa i iyavisiya i bwaduwa, “Guyauḡa kana fata kavayuna ina yausiya. Eyo kami kavayuna kwa iyaveiku.”

⁹ Eketa ukowa kana tokavenena i vibutuwa i nusifufuwa i bwaduwa, “A kavayuna a kitiya genefi unavina naukuwai, ¹⁰ eketa unavinama i vinaḡanaḡana naḡanina tonusi. Dadana si kikinomana, unavina si visisiya, si nuwatataisiya eketa uwasi si ouwa. ¹¹ Eatu tufomu kana owa o a gigivikaviniya, na fasinei uwa a kigonuwa, utosi a bibitotoiya tufomu kana owai keta nimanei a teniya.”

¹² Eketa Yosefa i iyaviya i bwaduwa, “Ka kavayuna kana givina nofemaise. Naḡani tonusi kana givina kuyadayada tonusi. ¹³ Kuyadayada tonusi ina kakavisiya muninei, tufomu debabouḡu ina katunakasiya eketa ina vinuwateweiwa eyo ina giyauwa keta ya mudadava manatuwaina nenei ina tenesavaviniwa. Nokomai tufomu nimanei kana owa kuna vioviva, manatuwaina ku fufufuniya maise tovanama ku vitokavenena ukowa kana tovai. ¹⁴ Tovanama kuta toḡadewadewa nenei, kuta tukukuwa. Ae unaku, kuta ovivitikuwa be tufomu kuta iyaviya fasikuwai ebe deni nofe sinenei

kuta vikikinomanikuwa. ¹⁵ Tufomu kuta iyaviya aviyavana nenekuwai i kikinomana fasinei. Ibeniu fwayafwayana nenei namoḡa si givikavinikuwa si dibwanikuwa. Nofemai yota muka tamo aviyavana goyona ata fufuniya atu deniyai si tenikuwa.”

¹⁶ Tovanama maneka kana tokaguwana i nowaniya unana kana kavayuna Yosefa i yauya fasinei, nuwatana i oviya eketa Yosefa i iyaviya i bwaduwa, “Iyau yota a kavayuna, maneka feyawisi tonusi a afisiya. ¹⁷ Feyawa etanemokenei sinenei o maneka tuninatunina kakaguwanisi tufomu fasinei. Eatu debaboukuwai feyawanama nenei o manuwa si kakawa.”

¹⁸ Eketa Yosefa i iyaviya i bwaduwa, “Ka kavayuna nofemaise, feyawa tonusi kana givina kuyadayada tonusi. ¹⁹ Kuyadayada tonusi muninei, tufomu debabouḡu ina katunakasiya keta kayou sina nuonosiya eyo tofwau kai nenei sina sinavikukiya. Keta manuwa sina nemiya, kwafiniweu viyou sina kaniya.”

²⁰ Kuyadayada tonusi i kakavisiya muninei, tufomu yana kafa tufuwa kana kuyadayada i nuvifotiya. Eketa yana kawakawa yasi ka i fufuniya. Ukowa kana tokavenena keta maneka kana tokaguwana i ketoyausiya keta si nemiisiya tufomu nenei kawakawa nausiyai. ²¹ Nokomai, ukowa tokavenena i teniya kana kiviya eketa tufomu nimanei kana owa i viova-savaviniya. ²² Eatu tonuaviya i visimeisiya keta maneka kana tokaguwana kayona si nuonosiya keta tofwana kaiyai si sinavikukiya. Naki avana Yosefa i bwaduwiya, maisemoka i kikinomana.

²³ Eatu ukowa kana tokavenena muka Yosefa ita tukuya, i vinuwataunuwiya.

41

Tufomu Kana Kavayuna

¹ Manamana nuwesi i kakavisiya muninei, Itifita tufomu i kavayuna vitana Naeni ukowa kafakaini i misimisiniya. ² Tovanama nenei bunumakau kasi 7 na kasi tufutufuwa yota kasi kita dewadewasi ukowei si vanenemiya keta nabenabe kafakaini, nimwau si kakawa. ³ Yota bunumakau kasi 7 kasi kita goyosi keta banibaninisi munisiyai si vanenemiya eketa niniusiyai si misiniya. ⁴ Kasi kita goyosi keta banibaninisi si misiniya keta kasi 7 na kasi tufutufuwa keta kasi kita dewadewasi, si kanisiya. Nokomai tufomu i kenoviniya.

⁵ Tovanama i banu-savaviniya, yota i kavayuna. I kitiya witi uguna tamokaḡa nenei, i foka 7 wanosi nakanakasisi yota dewadewasi. ⁶ Muniyai yota 7 si foka o wanosi kasi kita vitana fonimana inainana ita taoyayanisi eyo sita wenono. ⁷ Wano wenonosi si misinimoka tu wano nakanakasisi keta dewadewasi, si tononisiya. Eketa tufomu i kenoviniya atu i sanamaniya o i kavayuna.

⁸ Nuwabuniyai kavayunasima fasisiyai, nuwanuwa yaona i vaniya. Na uḡna bwadu i vininitiya Itifita kana matatafu nenei yana toibaiba keta yana tonuwatasuyasuya fasisiyai, eketa si nemiya nenei. Kana kavayuna i nusifufuwisiya atu muka tamo aitevana kana fata be ita yausi nenei.

⁹ Atu tufomu kana ukowa kana tokavenena kasi toviketaneina, tufomu i iyaviya i bwaduwa, “Ae aiye, kimoki yo yaku fufunagoyo a tukuya. ¹⁰⁻¹² Manatuwaina tovanama maneka kana tokaguwana kasi toviketaneina keta iyau, ku nuwagoyowikiya eketa tuiyo kasi toviketaneina yana numa sinenei, deniyai ku tenikiya. Tovanama nenei tene Ibeniu tufunakasina tamokaḡa waniya nokomai. Tanake o toviketaneinanama kana kaetoḡa. Nuwabuna tamokaḡa nama nuwa ka kavayuna. Kama kavayunasima ka iyaviya eketa kasi givina i yausiya nenekiyai o tuninatunina. ¹³ Avana i bwaduwiya, naki maisemoka i kikinomana. Iyau ku tene-savavinikuwa yaku kafa mudadava nenei, eatu ya tonuaviya ku visimeisiya keta maneka kana tokaguwana kasi toviketaneina kayona si nuonosiya eketa tofwana kai etanei si sinavikukiya.”

¹⁴ Eketa tufomu bwadu i vininitiya Yosefa fasinei eketa muka mwanenena atu deniyai si oviya. Nauna kana mutukonokono i tanakakanuya keta kana nuya i dawanatamatamanina muniyai yo si niiya tufomu nenei.

¹⁵ Eketa tufomu i bwaduwa, “Nuwabuna a kavayuna, eatu muka tamo aitevana kana fata ita yauya nenekuwai. Atu a nowaniya avage tovanama avi kavayuna kuna nowaniya, ka fata kuna yauya.”

¹⁶ Atu Yosefa i bwaduwa, “Iyau muka kaku fata, eatu Guyauḡa kana kiyau dewadewana ina veniwa.”

Tufomu kana kavayuna nuwesi i nusifufuwisiya Yosefa nenei.

²⁵⁻³² Keta Yosefa na yana vimogumogu i bwaduwa, “Tufomu yo, ka kavayuna nuwesi kasi nuwanuwa naki tamokağa. Aviyavana tova kabegomokena Guyau ina saviviniya fasinei, neneweu i tene-kikinomaniya. Guyau naki i givifakiniya, iba nofe kabegomokena ina saviviniya. Nofe fasinei tamoka kavayunanama atu kawa nuwa i visawaveniwa.

Bunumakau kasi 7 na kasi tufutufuwa yota kasi kita dewadewasi, maise yota witi fokasi 7 nakanakasisi keta dewadewasi, kasi nuwanuwa manamana 7 mauna. Itifita kana matatafu ina mauna.

Bunumakau 7 banibaninisi yota kasi kita goyosi munisiyai si vanenemiya, yota witi fokasi 7 fisusi vitana fonimana inainana ita taoyayanisi keta sita wenono, kana nuwanuwa o manamana 7 nenesiyai noga. Manamana 7 mauna muninei, manamana 7 yota sinesiyai noga ina kikinomana. Eketa fiyao Itifita yasi mauna kana tova yawane sina vinuwataunuwiya, uğuna fafani kana matatafu noga ina munuya.

Tufomu yo, nofe avana a bwaduwiya o naki maisemoka Guyau kabegomokena ina saviviniya.

³³ Tufomu yo, tamo namoğa tosanamana atu na nuwatasuyasuyana kuta gibokiya be tanake Itifita kana matatafu ita visimeiya. ³⁴ Menana tamokatamokağa nenesiyai kawakawa kuta vinuwadadanisiya. Ebe manamana 7 mauna yana tova nenei, tovanama kabwaga oyuna kasi tutuya nenesiyai, kawakawasima dawana 5 nenesiyai tamokağa sita gigivikaviniya. ³⁵ Nofe kawakawasima maisa matatafuna sita kwakwiya. Ya visime nenei, menana tamokatamokağa nenesiyai maisa matatafuna yasi bonuwai sita totoisiya ebe sita kitavikaviniya namoğa fasisiyai. ³⁶ Nofe dawanasima yawane namoğa ita vibiyawasisiya manamana 7 sinesiyai, tovanama noga ina kikinomana Itifita sinenei. Ebe nofe ketaketanama nenei, namoğa muka vitanona nenei sita domuna.”

³⁷ Tufomu yana namoğa nakanakasisi nukusi ketaketanama nuwatasi i oviya. ³⁸ Eketa tufomu i iyavisiya i bwaduwa, “Venemokena, Guyau kanununa o namoğa nofe nenei, yota muka tamo namoğa tonuwatasuyasuya venemokena yo tana nisağai maise tanake.”

³⁹ Eyo tufomu Yosefa i iyaviya i bwaduwa, “Uğuna Guyau o ibasima nofe i gikikinomanisiya neneweu, eketa muka tamo aitevana yana sanamana be yana nuwatasuyasuya maise kwağa. ⁴⁰ Yaku kafa visime matatafuna kwağa nimaweu eketa yaku namonamoğa matatafusi, ya visimesima sina muniisiya. Eatu wavağa kana vifotu fasinei o kwağa sifukuwai.”

⁴¹ Eketa Yosefa nenei i bwaduwa, “Nofe tova kwağa a ginakasiwa Itifita kana matatafu kana tovisime.” ⁴² Eketa kana nimabweuna vivigionina,* nimanei i yauya keta Yosefa nimanei i sifwatamaniya yota kwame dewabauna i vikotoniya keta kodokodo nukawanamanamaneinana i viya keta kayonei i nuvisanigogwiya.

⁴⁵ Eketa tufomu Itifita wavana Yosefa i veniya, Safeneti-faniya.† Yota kawana i veniya kana wava Aseteti, Fotifena natuna. Fotifena o Oni‡ yasi tovibwanaose. Eketa Yosefa naki i vitovisimeya Itifita nenei.

⁴⁶ Yosefa i vibutuwa bunanige Itifita tufomu fasinei kana manamana 30 nenei. Noko muninei Yosefa i misiniya keta tufomu i venuteweiya eatu Itifita kana matatafu i vadadaniya. ⁴⁷ Manamana 7 mauna yana tova sinesiyai fafani Itifita i maunafaga. ⁴⁸ Noko manamanasima sinesiyai, Yosefa namoğa i iyavisiya ebe kabwaga si ooyuna atu tufotufo si vakukusiya keta menaninama tamokata-mokağa kana bonuwai i totoiya. ⁴⁹ Dawana i kisiwağa si vimwanauğuna maise numagama kwadewai, eketa kana ginağanağa Yosefa i onoviya.

⁵³ Manamana 7 sinesiyai Itifita sinenei, mauna kana tova i kakaviya. ⁵⁴ Eatu manamana 7 noga i vibutuwa, naki avana Yosefa i bwaduwiya maisemoka i kikinomana. Fafani matatafuna nenesiyai o noga nakasina i kikinomana, eatu Itifita yana kafa visimeğa nenei o kabwaga i fakwafakwa. ⁵⁵ Tovanama fiyao Itifita si vitanonamoka, si vikokona-bwedibwediya tufomu nenei

^{41:40} Bunanige 7:10   ^{41:42} Daniyena 5:29   * ^{41:42} Visime kana kiyakiyaya yota na kana kafa kita vitana Yosefa i savisavivina tufomu yana visime nenei keta fonanei.   † ^{41:45} Ibeniu fonasiyai, Safeneti-faniya kana givina maise guyau i nunusifufuwa keta guyau fakwafakwana.   ‡ ^{41:45} Oni kana wava kana vinuwa Eniyofonisi. Menaninama nenei namoğa vanavana nenei si kodukoduwa.   ^{41:54} Bunanige 7:11   ^{41:55} Yoni 2:5

kabwaga fasinei. Eatu tufomu i iyavisiya i bwaduwa, “Yosefa nenei kwa nai be avana ita iyavimiya maise, kwa savivinei.”

⁵⁶ Fwayafwaya kana matatafu noga nakasina atu Itifita nenei o nakatamokena. Eketa Yosefa kabwaga kasi bonu i kiyauwa eketa fiyao Itifita nenesiyai i vikimwaneina. ⁵⁷ Atu yota mani fafani nenesiyai noga i nakatamoka. Na fasinei namoḡa si nenemiya Itifita eketa Yosefa nenei kabwaga si vivikimwaneya.

42

Yakobo Natunatuna I Visimeisiya Si Niya Itifita

¹ Eatu tovanama Yakobo i nowaniya vitana Itifita nenei kabwaga, natunatuna nenesiyai i bwaduwa, “Namaise yo kwa nigwanavaḡata. ² Kwa vaneneḡa! A nowaniya vitana Itifita nenei kabwaga. Kwa sobu nokomai kwa vikimwane akata tana domuna.”

³ Eketa Yosefa sisitawaḡana kasi 10 si sobuwa Itifita kabwagavikimwane fasinei. ⁴ Atu amasi i vinuwana vitana tamo avana goyona ita kikinomana Beniyamina, Yosefa kana tufunuwa nenei. Na fasinei muka ita visimeyei ebe nukusi sita nai nenei. ⁵ Fafani Kenani nenei noga naki i goyomoka, na fasinei Yakobo natunatuna yota namoḡa yagwanisi nukusi si sobuwa Itifita kabwagavikimwane fasinei.

⁶ Noko tovanama nenei fafani matatafuna Itifita sinenei Yosefa i vivisimeiya, eketa namoḡa matatafusi nenesiyai kabwaga i vivikimwaneiya. Eketa tovanama sisitawaḡana si kikinomana, kaevavane i si koduwa fwayafwayai. ⁷ Yosefa i kitakinansiya eatu seba i teweiya vitana muka ita sanamaneisi eketa i kayosanakiya nenesiyai i bwaduwa, “Kwami namaniyei kwa nemai?”

Eketa si bwaduwa, “Kima Kenaniyei ka nemiya kabwagavikimwane yawagiki.”

⁸ Yosefa sisitawaḡana i kinansiya atu tasike o muka sita kitakinane. ⁹ Kana kavayuna i tukunakasiya fasisiyai eketa i bwaduwa, “Kwami tokitanaḡanaḡa kwa nemiya kwana sanamaniya kawasasa kafa kanasuna ebe yo nemaniyei kwana vibutukiya.”

¹⁰ Atu si nufata si bwaduwa, “Aiyee, muka. Kima ka kaetoḡa ka nemiya o kabwagavikimwane yawagiki.”

²¹ Eketa tututausi nenesiyai si vikanusifufufuwa si bwaduwa, “Noko tovanama nenei taita i bwedisitasita kana ovivita fasinei kana dauna ta kitiya eatu muka tata sineganianiyei. Na fasinei nofe dauninama ta kakamukoniya o kita kata kuvana.”

²² Eketa Nubeni i bwaduviyewa i bwaduwa, “Noko tovanama nenei a iyavimiya, ‘Muka gwadimona-mona kwana givikuvavaniya.’ Eatu fonaku kwa teweiya. Nofe tova yana mate fasinei kita mwavinana ta ninisaiya.” ²³ Yosefa o Itifita fonasiyai i nunusifufuwisiya keta togivina i gigiviniya nenesiyai. Na nenei si bwaduwa vitana muka yasi sifufu ita nowanowaniya.

Yosefa nenei sisitawaḡana kabwaga si vikimwaneya eketa si makavinisiya Kenani amasi nenei. Muniyai yota si makavina-savavinisiya Itifita kabwagavikimwane fasinei.

45

Yosefa Tauna Wakakana I Siya

⁴ Yosefa Ibeniu fonasiyai sisitawaḡana i iyavisiya i bwaduwa, “Simokaḡa kwa nemai niniukuwai.” Eketa si nemiya niniunei, eyo i bwaduwa, “Iyau taimi Yosefa. Gwadikuma kwa vikimwaneikuwa Itifita nenesiyai. ⁵ Noko fasinei muka nuwatami ina dauna be tututaumi kwana vikanuwanuwagoyo, kwa vikimwaneikuwa be a nemiya nofemai fasinei. Atu tanake Guyau i mikiteweikuwa a nemiya namoḡa kasi gifafafana fasinei. ⁶ Noga i nemiita manamana nuwesi. Eatu yota manamana ⁵ si nenemiya nenesiyai, muka tamo aitevana kana fata ina baguna o ina nukabwaga. ⁷ Guyau i mikiteweikuwa kunaumi ebe yawasimi ata gifafafansiya ketaketa dewabauna nenei, ebe susukwa kiyakiyayana muka ina domuna fwayafwaya nofe nenei. ⁸ Nofe fasinei kwami muka kwata teweyeiku be ata nemi nofemai, eatu tanake Guyau i teweikuwa. Eketa i tenikuwa togivisawakedana tufomu fasinei, yota yana namonamoḡa yasi tuveka keta yota Itifita kana tovisime.

⁹ Nofe tova kwana dibwana amaku nenei eketa kwana iyaviya, 'Natuu Yosefa maise i bwaduwa, "Guyau i tenikuwa Itifita kana tovisime nakasina. Eketa muka kuna nuyawayawane nenukwai. ¹⁰ Na uguniu kwata vikukuwayauna, be yami yomuyomu be waḡawaḡau nukusi kwata nemiya fwayafwaya Goseni nenei, niniukuwai kwata vimenana. ¹¹ Ebe yo manamana 5 nenesiyai yawane noga ina niniya, ana kitikitimiya. Akata ka sabu nukusi vitanona nenei kwana fakwa.' ' "

²⁵ Yosefa sisitawaḡana Itifita si teweiya atu si makavinisiya Kenani amasi Yakobo nenei. ²⁶ Eketa amasi si iyaviya si bwaduwa, "Yosefa noko i fakwafakwa, muka ita mate atu tanake Itifita kana tovisime." Eatu Yakobo si visabanutuiya eketa muka ita vitumaḡaneisi.

²⁷ Atu matatafuna avana Yosefa i bwaduwiya maise si iyaviya. Keta yota Yosefa waganusoni* i teweisiya kana kivitotoḡa fasinei, tovanama i kitisiya nuwatana i kanabunabuya. ²⁸ Eketa i bwaduwa, "O bwadu venemokena. Natuku Yosefa gewa i fakwafakwa. Kwa niyeiku be natuku tafakaina a kitai, fonana a nowaniya, yo muniyai kwana teneviunikuwa."

46

Yakobo Ugunina Nukusi Si Niya Itifita

¹ Eketa Yakobo, yota kana wava kana vinuwa Isineni, ugunina nukusi si vikukuwayauna Itifita fasinei. Eketa tovanama si nemiya Biyasiba, yomuyomu i vibwanaoseisiya amana Aisake yana Guyau nenei.

² Na nuwabunanama nenei Guyau kenokitai i iyaviya i bwaduwa, "Yakobo! Yakobo!"

Eketa i vinowaniya, "Iyau weka."

³ Eketa Guyau i bwaduwa, "Iyau Guyau, amau yana Guyau. Muka kuna matuta ku niniya Itifita fasinei, uḡuna noko menaninama nenei susukwau ana givinakasiya. ⁴ Iyau nukusi tana sobuwa Itifita eatu yawane yota susukwau nukusi ana makavinimiya nofemai. Eatu kwaḡa o natuu Yosefa nimanei kuna vidawana."

⁵ Eketa waganusonisima tufomu i vininitisiya nenesiyai Yakobo natunatuna si totoiya yota kakawasi keta natunatusi, eketa menana Biyasiba si teweiya. ⁶⁻⁷ Yota yasi yomuyomu be kukuwa matatafuna Kenani nenei kasi fwasimowai i kikinomana, nukusi si niisiya Itifita. Yakobo i misiniya natunatuna namoḡa be vivine keta yota waḡawaḡana nukusi.

Yakobo Ugunina Nukusi Si Kikinomana Itifita

²⁸ Yakobo Yuda i visimeiya i venvuketanuna Yosefa ina matakawiya vitana fafari Goseni nenei sina vikaninisaḡa. Tovanama si kikinomana nokomai, ²⁹ Yosefa yana aviya kana waganusoni si gidewadewiya keta i niya Goseni, amana i venufotefotiya. Tovanama amana i kitiya, i nusiya keta i bwediya matanubwayouna. ³⁰ Keta Yakobo Yosefa i iyaviya i bwaduwa, "Kimoki gewa naki tauku matakawai tafakai a kitiya na yawasiu, eyo muniyai kana nufota ina kakavikuwa."

48

Ifeneimu Keta Manasa Kasi Sawanuwaḡabubu

¹ Tamoka tova Yosefa i biganowana amana i visafwavinaḡa. Eketa natunatuna kasi nuwa Manasa keta Ifeneimu i ovisiya keta si niya Yakobo kana kita fasinei.

² Tovanama Yosefa i kikinomana, Yakobo si iyaviya si bwaduwa, "Natuu Yosefa i nemiya." Eketa Yakobo matamataveyai atu naki i fiwanemokiya keta i nuvitoiya kana kiviya.

³ Keta Yakobo Yosefa i iyaviya i bwaduwa, "Fafari Kenani menana Nusi nenei Guyau Tofiwanaonaona ikenokikinomana nenukwai keta nokomai i sawanuwaḡabubuwikiwa. ⁴ I bwaduwa, 'Kimoki ka sabu ana givinakasiya. Susukwau ana givigeyaniya ebe kunuma yagwanina ina kikinomana. Yota fwayafwaya nofe ana venisiya susukwau yasi fwayafwayawaḡata.' "

⁵ Yakobo yana bwadu i nusaviya i bwaduwa, "Eketa natunatuu kasi nuwa Ifeneimu keta Manasa Itifita si tufuwa yo muniyai a nemiya o iyau natunatuku, naki maisemoka Nubeni keta Simiyoni.

45:9 Bunanige 7:14 * 45:27 Waganusoni o yomuyomu munisiyai si sisinavifotiya eketa si sonisonidadaniya. 46:6-7 Bunanige 7:15 48:3 Kabikona 28:13,14

⁶Eatu muniyai natunatuu sina tufuwa, enao kwaḡa natunatuu. Eatu yasi fwayafwaya kana vitoniwaga fasinei o sisitawaḡasi Ifeneimu keta Manasa kasi wavai.”

¹³ Eketa Yosefa natunatuna kasi nuwa i niisiya Yakobo niniunei. Ifeneimu i teniya Yakobo kukikimawana, atu Manasa o kukikikataina. ¹⁴ Eatu Yakobo nimana i tewewenuya keta kikikataina gwadiyei Ifeneimu debabounei i teniya atu kikimawana o i teniya kotokikinuna Manasa nenei. ¹⁵ Eketa Yosefa i sawanuwaḡabubuwiya i bwaduwa,

“Guyaunama amaku Aisake keta waḡaku Ebenaamu nenei si kodukoduwa,
tufunakata nofe ita sawanuwaḡabubuwiya.
Guyaunama yawasiku kana matatafu nenei i kitavikavinikuwa maise yomuyomu kasi tokitavikavina,
ita sawanuwaḡabubuwiya.

¹⁶ Yota Guyau kana kaetoḡanama abamei i ofafafikuwa dauna matatafuna nenesiyai,
ita sawanuwaḡabubuwiya.

A kawakawanunukuwiya be nofe tufunakatasima nenesiyai,
namoḡa kaku wava, amaku Aisake keta yota waḡaku Ebenaamu kasi wava, sita tukutukusiya.

Keta yota a kawakawanunukuwiya
be kasi sabu ita nakata fwayafwaya nofe nenei.”

¹⁷ Eatu tovanama Yosefa i kitiya amana kikikataina* i teniya Ifeneimu debabounei muka ita sebobo. Na fasinei amana nimanei i ova be ita tenetamaniya Manasa debabounei. ¹⁸ Eketa i bwaduwa, “Amaku, na muka nemaise. Manasa o kotokikinuna. Na fasinei kikikatai debabounei ku tenei.”

¹⁹ Eatu amana i vikununewanewa i bwaduwa, “Natuku, a sanamaniya avana a savisaviviniya. Kimoki Manasa kana wava ina nakata. Susukwanei yawane kunuma nakasina ina kikinomana. Atu taina o yawane nakatamataina yo tawaḡana. Eketa susukwanei yawane kunuma yagwanisi sina kikinomana.” ²⁰ Eketa na kuyadayadanama nenei i sawanuwaḡabubuwiya i bwaduwa,

“Avi tova fiyao Isineni yasi sawanuwaḡabubu kana tovai, kami wava sina kinana sina bwaduwa,
‘Guyau ka kawakawanunukuwiya be ita sawanuwaḡabubuwiya vitana Ifeneimu keta Manasa
i sawanuwaḡabubuwiya maise.’”

Noko nenei Ifeneimu kana wava i teneviketanuniya eatu Manasa i vimunifota.

²¹ Eketa Yakobo Yosefa i iyaviya i bwaduwa, “Ku nowaniya, iyau o kabegomokena be ina kakavikuwa, eatu Guyau o kwami nukusi. Eketa yawane ina makavinimiya waḡawaḡami fwayafwayasiyai.”

49

Yakobo natunatuna i wenevakukusisiya eketa kasi sawanuwaḡabubu nenei, i iyavisiya ibasima yawane sina kikinomana nenesiyai. Eketa Yuda nenei o nofemaise i bwaduwa.

Yakobo Yuda I Sawanuwaḡabubuwiya

⁸ “Yuda, unaunau sina daviwa
keta sina koduwa neneweu.
Ka aviya kuna gikayusiya keta kuna vatanisiya.

⁹ O Yuda, kwaḡa maise naiyoni mwanavauna,
kimoki mani yomuyomu kuna fiwanateweisiya keta kuna visimeisiya.

Naki naiyoni maise, tovanama ina gevagevamunuwa muninei yo ina makaviniya ina ketosebaḡa,
atu aitevana simo fatafatana yo ina vikasanegwanegwai?

Naki mukamokena!

¹⁰ Tufomu yana visime kana kiwana Yuda nimanei ina fakwa

* 48:17 Fiyao Isineni si sanamaniya kikikatai nima kana sawanuwaḡabubu nakatamataina yo kikimawa. Na fasinei keta tovanama Yakobo kikikataina gwadiyei nenei i teniya, Yosefa i sabanutuiya. 48:20 Ibeniu 11:21 49:9 Ginaḡanaḡa 24:9, Kenokita 5:5

keta susukwana o tova kana matatafu sina vivitovisimeya
kana nivaniva tonikiwana ina nemiya.
Nokomai kunuma matatafusi sina vimogumoguwiya.”

³³ Tovanama Yakobo natunatuna nenesiyai i nusifufukooḡa, i sioviniya keta i kenofana. Tovanama nenei yawasina i tununoviya keta i vidawana.

Yakobo Itifita i fakwa manamana 17, eketa manamana kana vikatutamokeina na yawasina i fakwa o 147.

50

Yosefa Sisitawaḡana I Sawavininiusiya

¹⁵ Yosefa sisitawaḡana si sanamaniya amasi yawasina i kakaviya eketa tututausi si vikanusifusifufuwa si bwaduwa, “Namai tu Yosefa yata fufunagoyo manatuwaina ina tukunakasiya yo ina kwabuyuna.”

¹⁶ Eketa sifufu si vininitiya Yosefa nenei si bwaduwa, “Muniyai yo amata yawasina ina kakaviya, i bwaduwa, ¹⁷ ‘Yosefa nofemaise kwana iyaviya. “Sisitawaḡau yasi fufunagoyo neneweu, nuwanuwaku kuna vinuwateweiya.”’ Kima o amau yana Guyau kana kaetoḡa na fasinei ka vikokona-sineganiganiya neneweu ebe yama go'yona kuta vinuwateweisiya.” Tovanama Yosefa bwadu nofe i nowaniya, i bwedisitasita.

¹⁸ Eketa sisitawaḡana si nemiya naunei si fekuwa keta si bwaduwa, “Kima ka kaetoḡa.”

¹⁹ Eatu i iyavisiya i bwaduwa, “Muka kwana matuta, iyau muka Guyau. ²⁰ Manatuwaina kwata givikuvavanikuwa eatu Guyau i gikikinomaniya kana dewadewana ebe namoḡa yagwanisi muka sina domuna, maise kimoki ta kitakitiya. ²¹ Na fasinei muka kwana matuta, na natunatumi ana kitavikavinimiya.” Nofemaise fonana biganei i sawavininiusiya.

Yauna

Givimayeta

Nufunufu kana wava *Yauna* eketa si katuviyewiya fiyao Isineni kasi sifusifufu nakanakasina venemokena tovasisi nenesiyai, yasi yauna vikaetoḡa Itifita nenei. Nufunufu nofe nenei tofwa nufunina nakanakasina.

Guyau fiyao Isineni i ketoyausiya Itifita nenei. (1:1–15:21)

Vikaetoḡa Itifita sinenei. (1:1-22)

Mosese yana tufuwa keta yawasina nauna. (2:1–4:31)

Mosese keta Anoni si tanatafakiya Itifita tufomu. (5:1–11:10)

Venuvisinatana keta noḡokawawa Itifitei. (12:1–15:21)

Gibo Yabeyabenina nenei tu Koya Sainai. (15:22–18:27)

Guyau yana visime keta yana dedeni. (19:1–24:18)

Vada Tafutafuna keta sawakedakedana kodukodu fasinei. (25:1–40:38)

Yakobo Susukwana Si Geyana Itifita Sinenei

¹ Tovanama Yakobo i niniya Itifita, natunatuna ugunisi nukusi si niya. Natunatuna namoḡa o nofemaise kasi wava. ² Nubeni, Simiyoni, Nebi, Yuda, ³ Isaka, Sebunoni, Beniyamina, ⁴ Dani, Nafatanai, Gada, keta Asa. ⁵ Yosefa o waniya Itifita. Yakobo susukwana kasi numatatafu kasi naḡa 70.

⁶ Muninei Yosefa keta unaunana matatafusi tufudenideni yota aviyaonana noko tufuwinama kana sewasewa si matekooḡa. ⁷ Eatu fiyao Isineni susukwasi si vinatunaneuneuwa eketa sabu i nakatamoka. Eketa Itifita fwayafwaya si toḡafotafotiya.

Itifita Tufomu Fiyao Isineni Dauna I Venisiya

⁸ Manamana yagwanina muninei, tufomu kiouna i vitovisimeya Itifita sinenei eatu muka tamo yana sanamana avana Yosefa i saviviniya Itifita fasinei. ⁹ Yana sabu nenesiyai i bwaduwa, “Kwa kitai, fiyao Isineni nofe tova naki si tufuteweita. ¹⁰ Taki kata aviya sina vivibututa nenei, Isineni nifanifaita sina tuyanomwanisiya keta sina nuaviita atu nofe fwayafwayanama nenei sina dibwana sina niya. Na fasinei ketaketa tamo ta vinuwadadana-dewadewai ebe muka kasi sabu ina nakatamoka.”

¹¹ Nofe fasinei fiyao Isineni si tenisiya mudadava daunisi nenesiyai. Yota mudadava tamokata-mokaḡa kana tovisimeonaona si tenisiya be sina visimeisiya. Eketa namoisima fiyao Isineni si nuyakayakanisiya be menana nuwesi nakanakasisi Fitomi keta Namesese si vikanasiya ebe nokomai tufomu kabwaga be nogonogo ina tenisiya. ¹² Naki namaise dauna kasi nakanakata si venivenisiya, atu fiyao Isineni si teniya be si vinatunaneuneuwa keta si geyanamoka Itifita si gikafufuya. Nofe nenei keta Itifita namoisi fiyao Isineni si matutisiya. ¹³⁻¹⁴ Na uḡuna keta mudadava daunamokesi nenesiyai si yoyoḡavinavina. Si nuyakayakanisiya be mota* si kikivina keta taga si kikiyafofowa. Yota baguna keta mudadava matatafuna nenesiyai si visaviviniya. Si givikuvavanisiya nakasina atu muka simo yasi sineganigani.

²² Eketa Itifita tufomu yana namonamoḡa i visimeisiya i bwaduwa, “Tovanama tene Ibeniu natuna namoḡa ina tufuwa, Naeni ukowai kwana tewesobuwiya. Atu taki gumayogu ina tufuwa, nao ina fakwa.”

2

Mosese Yana Tufuwa

¹ Tovanama noko savivinanama i niniya, Nebi fasekwina sinenei namoḡa tamokaḡa i vikawana-toniwaga. ² Gumayogu i visifuḡa keta gwadimonamona namoḡa i vinatuniya. Ayona si kitiya gwadimonamona kotokiwaḡa, na fasinei si teneviuniya yamayamana tonusi. ³ Atu tovanama

1:1 Kabikona 46:8-27   1:7 Bunanige 7:17   1:8 Bunanige 7:18   1:10 Bunanige 7:19   * 1:13-14 Mota o gifwatafwataoḡona kana wava.   1:22 Bunanige 7:19   2:2 Bunanige 7:20, Ibeniu 11:23

muka kasi fata be yota sina teneteneviunei matanubwayouna, kautu kikiyonana waguwagudabu nenei si yoniya kautunama si viya keta kibasi nenei si maifotafotiya be muka ukowa ina kanasuna. Eyo gwadimonamona si totoiya sinenei eketa ukowa Naeni kafakainei kawaununa sinesiyai si teniya. ⁴ Gwadimonamona tawaḡana gumayogu i misiniya matakedawanauna eatu i vivinanuya ebe ina kitiya avana ina kikinomana nenei.

⁵ Noko tovanama nenei, Itifita tufomu natuna gumayogu i sobuwa ukowai towa yawagina, eketa yana fiyavivine o ukowa kafakainei si fanafana. Eatu tufomu natuna gumayogu kautu i kitiya kawaununa sinenei keta yana gumayogu tamokaḡa i iyaviya eketa kautu ukowai i sinaviduduniya keta i viya. ⁶ Tovanama kautu i vitanadadiya, i kitiya gwadimonamona i bwedibwediya. Na fasinei i kitasineganiganiya keta i bwaduwa, “Auu, nofe tanake o Ibeniu gwadimonamona.”

⁷ Gwadimonamona tawaḡana i niya keta tufomu natuna i vikokoniya i bwaduwa, “Kana fata tamo ne Ibeniu ata iyaviya be gwadimonamona ita visusuya fasiweu?”

⁸ Eketa yana bwadu i vinowaniya i bwaduwa, “Ika, ku nai.” Gumayogu i niya eketa gwadimonamona tauna ayomokena i ovisiya. ⁹ Eketa tufomu natuna i iyavisiya i bwaduwa, “Gwadimonamona nofe kwa vai be kwa visusuya fasikuwai, eatu ana fatimiya.” Eketa gumayogu natusi si niya numai keta si visusuya. ¹⁰ Tovanama gwadimonamona naki i nakata, si niya tufomu natuna gumayogu nenei eketa i fayaiya. Gumayogu i bwaduwa, “Ukowi a sinanakasiya fasinei, ana weniya Mosese.”*

Mosese Itifita Nenei I Dibwana Keta I Niya Midiyani

¹¹ Manamana yagwanina muninei, Mosese naki i vikatevatuwa. Tova tamokaḡa i kikinomana yana sabu kasi venufota fasinei eatu i kitisiya Itifita namoisi yana sabu si nunuyakayakanisiya keta mudadava daudaunisi nenesiyai si viyoyoḡavinavina. Tovanama nenei i kitiya tene Itifita i munumunuya yana sabu tamokaḡa tene Ibeniu. ¹² Mosese i kitavinavina atu muka tamo aitevana ita tonetoneyei, eketa tene Itifita i nuvimatiya keta tofwana numagamai i venusanitaunauniya.

¹³ Tova i katakiya tovanama Mosese i makavina-savaviniya, fiyao Ibeniu nasi nuwa i kitisiya si vivikamunumuwa. Eketa tosinatamaneina i nutoninuvenuviya i bwaduwa, “Ava uḡuna yo unau ku munumunuya?”

¹⁴ Atu i kawafatiya i bwaduwa, “Aitevana masi kwaḡa i teneu kama tovisime keta kama tonuvisi? Omasi kuna nuvimatikuwa maise foma tene Itifita ku nuvimatiya?” Mosese i matuta keta nuwasinenei i bwaduwa, “Namoḡa naki si sanamaniya aviyavana a saviviniya.” ¹⁵ Tovanama tufomu biganama noko i nowaniya, ketaketa i nuwasa be Mosese ina nuvimatiya. Eatu Mosese i dibwana keta i niya Midiyani kana fafaniyai i fakwa.

Nokomai Mosese Midiyani kasi guyau kana tovibwanaose tamokaḡa Yeteno nukusi si fakwa, eketa natuna gumayogu kana wava Sifona i vikawaniya.

3

Guyau Mosese I Nusifufuwiya

¹ Yeteno tanake Midiyani yasi guyau kana tovibwanaose. Nawana Mosese o yana sifi keta gouti kasi tokitavikavina. Tova tamokaḡa yomuyomusima i niisiya kedawanauwai wanakikaoḡowai yavanata kuweyaina keta i kikinomana Sainai,* Guyau yana koya nenei. ² Nokomai Yave kana kaetoḡa abamei kana kitakita vitana kai noyakaina maise, i kenokikinomana kisisiku sifununa sinefounei. Mosese i kitiya kisisiku sifununa i nununuḡa atu muka ita kakanakoḡoiya. ³ Mosese nuwasinenei i bwaduwa, “Aa, namaise yo kisisiku sifununa muka ita kakanakoḡoiya? Yabe simokaḡamoka a vanai niniune be a kitai ava venemokena i kikikinomana.”

⁴ Tovanama Yave i kitiya Mosese i nenemiya niniune be ina toneiya fasinei, kisisiku sifununa sinefounei i bwaduwa, “Mosese! Mosese!”

Eketa Mosese i vinowana, “Ika, iyau weka.”

2:10 Bunanige 7:21 * 2:10 Ibeniu fonasiyai, Mosese kana nowanowana maise sinanakata. 2:11 Ibeniu 11:24 2:11 Bunanige 7:23-28 2:15 Bunanige 7:29, Ibeniu 11:27 * 3:1 Ibeniu fonasiyai Onebi, Sainai kana wava kana vinuwa. 3:2 Bunanige 7:30-34

⁵ Eketa Yave i iyaviya i bwaduwa, “Muka yota kuna vanemai. Na fwayafwayanama nenei ku misimisiniya o tafutafuna, na fasinei ka kaevatakutakuna ku kaki. ⁶ Iyau amau yana Guyau, Ebenaamu yana Guyau, Aisake yana Guyau eketa Iyakobo yana Guyau.” Tovanama Mosese nofemaise i nowaniya, i matuta Guyau kana toneyeina fasinei eketa tafakaina i tenefotiya.

⁷ Atu Yave i iyaviya i bwaduwa, “Namaise Itifita namoisi yasi givikuvakuvavaneina yaku namonamoḡa nenesiyai, naki a kitiya yota yasi bwedi a nowaniya. Nuwanuwasi ana gifafafanisiya aviyaonana kasi tovisimeonaona nenesiyai. Naki a sanamaniya yasi kuvavana. ⁸ Na fasinei naki a sobunemiya keta ana ketoyausiya Itifita namoisi nimasiyai ebe ana kikinomanisiya, ana niisiya tamo fafari dewadewana yota nakasina keta maumaunina nenei. Eatu fwayafwayanama o fasekwasima maise fiyao Kenani, fiyao Itai, fiyao Amonai, fiyao Fenisi, fiyao Ivi keta fiyao Yebusi nokomai nofe tova si fakwafakwa. ⁹ Bwadu venemokena, yaku namonamoḡa yasi bwedi a nowaniya yota naki a kitiya Itifita namoisi namaise si vivitoagoyogoyowisiya. ¹⁰ Na uḡuna nofe tova a vivisimeiwa kuna niya Itifita tufomu nenei, ebe yaku namonamoḡa fiyao Isineni Itifitei kuna kikinomana-nemiisiya.”

¹¹ Eatu Mosese Guyau nenei i sawaviyagwana i bwaduwa, “Iyau o naki namoḡakaokaogō. Eketa fiyao Isineni kasi kikinomaneina fasinei, namaise o ana vaisi tufomu nenei?”

¹² Eatu Guyau i iyaviya i bwaduwa, “Ana vinuwiwa eketa tovanama fiyao Isineni Itifitei kuna kikinomana-nemiisiya nenei, nofe koyanama nenei nenekuwai kwana kodukoduwa. Ebe nofe nenei ina vikiyakiyaya vitana Iyau tauku a visimeiwa.”

¹³ Atu Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Taki ana niya fiyao Isineni nenesiyai keta ana iyavisiya ana bwaduwa, ‘Waḡawaḡata yasi Guyau i visimeikuwa a nemiya nenemiyai,’ atu sina bwaduwa, ‘Namaise kana wava?’ Nao namaise o ana iyaveisi?”

¹⁴ Eketa Guyau Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Iyau Mimituwa.† Na fasinei fiyao Isineni kuna iyavisiya kuna bwaduwa, ‘Tanake kana wava Mimituwa i visimeikuwa a nemiya nenemiyai.’ ¹⁵ Fiyao Isineni nenesiyai kuna bwaduwa, ‘Yave, waḡawaḡami yasi Guyau, Ebenaamu yana Guyau, Aisake yana Guyau eketa Yakobo yana Guyau i visimeikuwa a nemiya nenemiyai.’ Nofe kaku wava fakwafakwa-waḡasina, muniyai tufuwa si nenemiya yasi inuwe sina tukutukuya.”

Muninei Mosese i makaviniya menanai eyo i niya Itifita. Tawaḡana Anoni i iyaviya iba matatafuna yota maise Isineni tokawakawa matatafusi i nusifufuwisiya. Eketa Anoni nukusi si niya Itifita tufomu nenei keta si iyaviya si bwaduwa, “Yave i visimeikiya ka nemiya neneweu be fiyao Isineni kuna sawateweisiya be sina niya wanakikaoḡowai ebe sina vibwanaoseya nenei.”

Atu Itifita tufomu i bwaduwa, “Na ketaketanama nenei muka ata sawateweyeisi. Naki sina mudadavamoka.”

Keta Guyau iba yagwanisi kafa nuwatabau i saviviniya Itifita nenesiyai. Eatu tufomu muka simo debabouna ita kanakasiya. Guyau ukowa i giviniya i viufaufa, eatu Itifita tufomu yawane muka ita sawateweyeisi. Itifita yomuyomu yagwanisi si mateya keta yota tututausi si viyaikeya, eatu fiyao Isineni kasi sawateweyeina fasinei tufomu tafakaina i fakinamoka.

11

Itifita Fiyagenagena Namōḡa Kayeu Yasi Mate

¹ Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Itifita tufomu yana namonamoḡa nukusi, yota tamokaḡamoka ana vimatadawanisiya. Muniyai yo tufomu ina sawateweimiya kwana niya. Atu yami nainama nenei matatafumi ina nukwavikwavinamokimiya. ² Nofe tova kuna niya keta fiyao Isineni matatafusi kuna iyavisiya kuna bwaduwa, ‘Kwana niya Itifita namoisi aviyaonana niniumiya nukusi kwa fakwafakwa, kwana vikokonisiya nogonogo si fufunisiya siniva keta gonudi nenesiyai fasisiyai.’”

³ Yave Itifita namoisi i oviyeiisiya, na nenei keta fiyao Isineni si vifotuwisiya venemokena. Mosese kana wava i nakatamoka tufomu yana tovisime keta Itifita namoisi nenesiyai.

⁴ Mosese i niya tufomu i iyaviya i bwaduwa, “Yave nofemaise i bwaduwa, ‘Nuwabuna sinefouna, Itifita ana nifanakwanikwaniwiya, ⁵ eketa kayeu namoḡa matatafusi Itifita sinenei sina mateya.

3:13 Yauna 6:2,3 † 3:14 Mimituwa kana givina o Iyau Fakwafakwaku tova kana matatafu. Ibeniu fonasiyai Mimituwa kana nowanowana maise Yave. (Kenokita 1:4,8)

Tufomu natuna kayeuna vitana yana gabu ita viya, nenei atu i sobuwa kana nivaniva nekaetoḡa witi kana tokifuwaḡa natusi kayeusi nenesiyai. Yomuyomu-menana matatafusi mikitufuwisi yota sina mateya. ⁶ Itifita kana matatafu namoḡa sina bwedi-bwaubwauwa. Bwedibwedinama muka tamo manatuwaina ita kikinomana maise keta yota muniyai muka ina kikinomana. ⁷ Eatu Isineni nenesiyai muka tamo aviyavana goyona ina kikinomana, maise muka tamo anuketa ina tanabwau-nuvanuva tene Isineni nenei o yasi yomuyomu nenesiyai. Ebe kwami Itifita namoimi kwana sanamaniya vitana Iyau Yave fiyao Isineni nenemiyai a tenesinisiya.’ ⁸ Ya tovisime matatafusi sina nemiya naukuwai sina koduwa keta sina kamanemanikuwa be yaku namonamoḡa ana visiya keta ana niisiya. Eyo noko nenei naki ana niya.” Mosese sinena i nubusubusuwaninya eketa tufomu i sinanoviya.

⁹ Eketa Yave Mosese i mikiiyaviya i bwaduwa, “Yawane tufomu muka fonau ina nowaniya ebe kafa nuwatabau yota tunisi ana savivinisiya Itifita sinenei.” ¹⁰ Mosese keta Anoni kafa nuwatabau nofe matatafusi si savivinisiya tufomu matanei eatu Yave tufomu i oviyeviiya keta katekatena i gua. Na fasinei fiyao Isineni muka ita sawateweyeyisi be Itifitei sina kikinomana.

12

Venuvisinatana

¹ Yave Mosese keta Anoni Itifita nenei i nusifufuwisiya i bwaduwa, ² “Yamayamana nofe kwana teneviketanuniya ebe tanake manamana yana kafa viuḡu. ³ Isineni matatafusi kwana iyavisiya kwana bwaduwa, ‘Kuyadayada kana vi10 nofe yamayamanama nenei, namoḡa tamokatamokaḡa yana sifi o gouti mwanavauna ina gibokiya tauna kana sabu nukusi fasisiyai. ⁴ Taki numa tamo kana sabu kabegona be gevageva muka kasi fata sina kakoḡoiya, nao unafafanisi nukusi sina kaniya. Namoḡa kana tuku gevageva kana ketowavai sina teniya be ina kaniya. ⁵ Sifi o gouti namoḡa mwanavauna kana manamana tamokaḡa yota kana sinibu dewadewana kwana gibokiya.

⁶ Eketa kwana kitavikavina-dewidewisiya kana nivaniva tamoka yamayamaninama atu kuyadayada kana vi14 kana navinavi nenei, eyo Isineni matatafusi yomuyomusima sina munusiya. ⁷ Eketa ufaufasi tunina kwana yuna keta numasima nenesiyai kwana kawa, kasi kawa kuniniusi keta kuetasi kwana nuvidaodaoḡona. ⁸ Nuwabunanama nenei gevagevamokesi kwana kaguwana keta kisaya onaonasi be maneka muka nakana nutuva nukusi kwana kawa.

¹¹ Yami kamokena o nofemaise. Kwana kanibubuna-vaḡata, kami kaevatakutakuna kwana vivaneina, eketa kiwana nimamiyai kwana givikaviniya, atu kwana venukakawa. Nofe o Venuvisinatana Kana Ka, Iyau Yave kaku vimogumogu fasinei.

¹² Yota nuwabunanama nenei Itifita ana nifanakwanikwaniuwiya keta namoḡa kayeusi be yomuyomu mikitufuwisi matatafusi Itifita sinenei ana nuvimatisiya. Eketa guyausima Itifita namoisi nenesiyai si kodukoduwa, matatafusi ana vimatadawanisiya. Iyau tauku Yave. ¹³ Yami numa kasi kawa nenesiyai ufaufa ina vikiyakiyaya yami kafa fakwa. Ebe tovanama ufaufanama ana kitiya, ana venuvisinatanimiya be kwami muka nukusi tovanama Itifita sinenei ana nuvimateya.

¹⁴ Manamana tamokatamokaḡa sinenei nofe kuyadayadanama nenei Venuvisinatana Kana Ka kwana fufufuniya yami kafa tuku, Iyau Yave avana a saviviniya fasinei. Nofe kami kwenava kwana kitavikaviniya tova matatafuna si nenemiyai nenesiyai.’”

Maneka Muka Nakana Nutuva Kana Ka

¹⁵ Yave yana sifufu i nusaviya i bwaduwa, “Tovanama Itifita kwana teweiya, Maneka Muka Nakana Nutuva Kana Ka nofemaise kwana fufuniya. Kuyadayada 7 sinesiyai maneka muka nakana nutuva kwana kaniya. Kuyadayada kafa viuḡu nenei, kafa nutuva matatafuna yami numa sinesiyai kwana teweteweina. Kuyadayada kafa viuḡu keta i niya kana vi7 nenesiyai, taki aitevana maneka nutunutuvina ina kaniya, ina kakaviya Isineni namoḡa nenesiyai. ¹⁶ Kuyadayada kafa viuḡu keta yota kana vi7 nenesiyai, tamo nenei kwata yokoyokowa kodukodu fasinei. Muka tamo kwana mudadava kuyadayadasima nenesiyai eatu naki kabwaga-vitavaḡa. ¹⁷ Maneka Muka Nakana Nutuva Kana

Ka kana kuyadayada kwana kawiiya. Noko yami kafa tuku. Na tovanama nenei, ugunimi be fasekwimi Itifitei a kikinomana-nemiimiya. Na fasinei nofe kuyadayadanama kwana kitavikaviniya kami kwenava tova matatafuna si nenemiya nenesiyai.”

Venuvisinatana Kana Kafa Viuḡu

²¹ Eketa Mosese Isineni tokawakawa matatafusi i vakukusisiya keta i iyavisiya i bwaduwa, “Kwana niya keta sifi o gouti mwanavauna kwana gibokiya eketa ugunimi fasimiyai kwana munuya Venuvisinatana Kana Ka fasinei. ²² Vanekuwe dadana kwana nufwafwa keta ufaufa na bobonusi nenesiyai kwana nukutuva keta kawa kuniniusi be kuetasi kwana nuvidaodaogona. Muka tamo aitevana numai ina kikinomana kana nivaniva nuwabuni. ²³ Nuwabuna kawasasana nenei Yave Itifita ina nifanakwanikwaniuwiya keta Itifita ugunisi tamokatamokaḡa nenesiyai, namoḡa kayeusi ina nuvimatisiya. Atu tovanama ufaufa ina kitiya numa kasi kawa kuniniusi be kuetasi, yami numa ina venuvisinatanisiya. Mate kana kaetoḡa abamei muka ina sawateweyei be ina kanasuna yami numai keta natunatumi namoḡa kayeu ina nuvimateisi. ²⁴ Nofe Venuvisinatana Kana Ka kwami keta natunatumi kwana kitavikaviniya kami kwenava fakwafakwa-vaḡasina. ²⁵ Eketa tovanama kwana niya fwayafwayanama Yave i bwadudabedabiya ina venimiya nenei, kwana kitavikaviniya kami kwenava. ²⁶ Tovanama natunatumi sina nutoniimiya Kanama kana givina fasinei, ²⁷ kwana iyavisiya kwana bwaduwa, ‘Nofe o Venuvisinatana bwanaosena, Yave kana vimogumogu fasinei. Manatuwaina Itifita sinenei noko nuwabunanama nenei, Yave yata numa i venuvisinatana. Itifita fiyagenagena namoḡa kayeu i nuvimatisiya eatu natunatuta i ofafafisiya.’” Tovanama Mosese i nusifufukooḡa, namoḡa matatafusi si koduwa keta Yave nenei si kodukoduwa. ²⁸ Eketa avana Yave, Mosese keta Anoni i visimeisiya, naki maisemoka si muniya.

Itifita Fiyagenagena Namoḡa Kayeu Si Mateya

²⁹ Nuwabuna sinefouna nenei, Itifita fiyagenagena namoḡa kayeu matatafusi Yave i nuvimatekoḡoisiya. Tufomu natuna kayeu vitana yana gabu ita viya, nenei i vibutuwa keta i sobuwa kana nivaniva finisina natuna kayeu deni sinenei nenei. Keta yota yomuyomu-menana natunatusi mikitufuwisi i nuvimatisiya. ³⁰ Noko nuwabunanama nenei tufomu yota yana tovisime keta Itifita kana matatafu namoḡa si kenovinisiya. Eatu numa tamokatamokaḡa sinesiyai o mate, na fasinei matatafusi si bwedibwaubwauwa. ³¹ Tamoka nuwabunanama nenei tufomu Mosese keta Anoni i wenisiya eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Yami sabu nukusi kwa kikinomana! Yaku fwayafwaya kwa teweyei be kwa nai Yave nenei kwa kodukodu avana kwa bwaduwiya maise. ³² Yami sifi, yami gouti keta yami bunumakau nukusi kwa vaisi be kwa nai. Eatu yami Guyau yota nenei kwana kawakawanunukuwa be ina sawanuwagabubuwiwuwa.”

³³ Itifita namoisi fiyao Isineni si nuyakayakanisiya be sina venuniya. Si iyavisiya si bwaduwa, “Taki muka kwana nai, nao matatafuki kana matekooḡa.”

³⁷ Fiyao Isineni kaesiyai Namesese si noḡokawawa keta si niya Sukoti. Namoaḡa o kasi yagwana 600,000 maise, eatu muka vivine keta fiyagenagena sita sawanatusi. ³⁸ Namoaḡa yagwanisi tunisi yota Isineni si tuyanomwanisiya keta nukusi si niya. Yasi sifi be gouti keta bunumakau waumisi nukusi si niisiya. ³⁹ Itifita namoisi yasi nuyakayakanai be si gisoḡosoḡowa keta muka tamo kawasasa be biyawasa sita gidewadewa. Eketa kausibi yafoyafofosi si unaniina. Noko nenei maneka muka nakana nutuva si kaguwana.

⁴⁰ Fiyao Isineni si fakwa Itifita manamana kana yagwana 430.

Venuvisinatana Kana Ka Kana Ketaketa

⁴³ Yave Mosese keta Anoni i iyavisiya i bwaduwa, “Venuvisinatana Kana Ka kana ketaketa nofemaise. Muka tamo avi tene wagawaga ina kawiyei. ⁴⁴ Kami kaetoḡa gabanai kwa kimwanisiya, kasi nufota sina kaniya eatu nauna nufifina sina viya. ⁴⁵ Aviyaonana wagawaga sinemiyai keta yota yami tomudadava kwa fatifatisiya, muka sina kaniya. ⁴⁶ Venuvisinatana gevagevana numanama sinenei

kwa gidewadewiya, kwana kaniya. Muka tamo viyona kwana kikinomanei menanai. Yota muka tamo seḡana kwana kotoviya. ⁴⁷ Isineni kami matatafu Venuvisinatana Kana Ka kwana kawiiya.”

13

Gwadimonamona Namōga Kayeu Kana Tenesineina

¹ Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, ² “Fiyagenagena namōga kayeu matatafusi kwana tenesinisiya fasikuwai. Matatafusi namōga kayeu keta yota yomuyomu mikitufuwisi matatafusi Isineni sinenei o Iyau fasikuwai.”

¹¹ Mosese fiyao Isineni i nusifufuwisiya i bwaduwa, “Kenani namoisi fwayafwayasiyai Yave ina niimiya naki avana yana bwadudabadaba fifiwanina i teniya kwami keta waḡawaḡami nenesiyai maise. Tovanama Yave fwayafwayanama ina venimiya nenei, ¹² natunatumi kayeumi keta yota yomuyomu namōga mikitufuwisi kwana tenesinisiya. Matatafusi yomuyomu namōga mikitufuwisi o Yave fasinei. ¹³ Eatu kana fata doniki natusi namōga mikitufuwina fasinei, sifi mwanavauna nenei kwana nuvitamaniya. Taki doniki muka kwana nuvitamanei, nao kayona kwana kotoviya. Eatu natunatumi namōga kayeumi matatafusi kwana nuvitamanisiya.

¹⁴ Tova munina natunatumi sina nutoninuvenuveimiya sina bwaduwa, ‘Ava uḡuna nofe ta fufufuniya?’ Kwana iyavisiya kwana bwaduwa, ‘Fafani Itifita nenei ta vitovikaetoḡa, eatu Yave yana fiwana utubasinei i kikinomana-nemiita. ¹⁵ Itifita tufomu katekatena i gua keta muka ita sawateweyeita tana kikinomana. Na fasinei Itifita namoisi natunatusi kayeusi keta yomuyomu natunatusi mikitufuwisi matatafusi tamo nenei, Yave i nuvimatisiya. Noko uḡuna eketa yomuyomu natunatusi mikitufuwisi matatafusi ta vivibwanaoseisiya Yave nenei eatu fiyagenagena namōga kayeu matatafusi tana nuvitamanisiya.’ ¹⁶ Nofe ita vikiyakiyaya vitana sisikufa nimamiyai maise keta yota tafakaimiyai. Uḡuna Yave yana fiwana utubasinei Itifitei i kikinomana-nemiita.”

²⁰ Menana Sukoti si teweiyā atu si niya menana Etami nenei si vikabaḡa fwayafwaya nunumonumona kafakainei. ²¹ Yave i viketanunisiya. Kuyadayada nenei busibusi vikoḡona-misimisinina i viviketanuna kunausi. Eatu nuwabuna nenei o kai noyana maise vikoḡona-misimisinina i viketanunisiya keta i vivikimayeta. Noko nenei eketa kasi fata kuyadayada be nuwabuna sina niniya.

14

Itifita Tufomu Isineni I Omunitawisiya

⁵ Tovanama Itifita tufomu biga i nowaniya vitana fiyao Isineni si dibwana, yana tovisime nukusi yasi nuwanuwa i kaviniya keta si bwaduwa, “Avamasi venemokena ta fufuniya? Yo kata kaetoḡa Isineni ta gionoveisi si ninai.” ⁶ Eketa tufomu aviya kana waganusoni i gidewadewiya keta yota yana tonuaviya i visiya. ⁷ Waganusoni dewadewasiḡa i givikasisiya kasi yagwana 600 i visiya, yota Itifita kana waganusoni matatafusi i visiya, waganusonisima tamokatamokaḡa na kasi kaimatana nukusi. ⁸ Yave Itifita tufomu katekatena i giviguiya eketa fiyao Isineni i omunitawisiya, eatu tasike na yasi gasisi si niniya. ⁹ Itifita namoisi si omunitawisiya. Tufomu na yana osi keta waganusoni, waganusoni kasi tovidibwana keta yota tonuaviya kaeyai matatafusi si venukwavinisiya kana nivaniva Gibo Yabeyabenina kafakainei, menana Fi-ainoti niniune si venuovisiya eatu fafaninei o menana Baanisefoni. Nokomai fiyao Isineni si nifakwa kana tovai, Itifita namoisi si kikinomanisiya.

¹⁰ Tovanama fiyao Isineni matasi i kanakasiya, si kitisiya Itifita tufomu na yana tonuaviya nukusi si vavanenemiya ninusiyai. Matuta i gifofonisiya nenei si bwedisitasita Yave nenei.

¹¹ Keta si odowa Mosese nenei si bwaduwa, “O namaise, muka tamo kididiku Itifita nenei yo ku nemiikiya wanakikaoḡowai kana vikamatemateya? Avamasi ku fufuniya nenekiyai? Ava fasinei Itifitei ku kikinomana-nemiyeiki? ¹² Yawane Itifita ta fakwafakwa nenei ka iyaviwa ka bwaduwa, ‘Ku teneiki be ka fakwa naki ka vivikaetoḡa Itifita namoisi nenesiyai.’ Vikaetoḡa o dewadewamataina yo vikamatemate wanakikaoḡowai.”

¹³ Eatu Mosese i iyavisiya i bwaduwa, “Muka kwana matuta! Naki kwana misinimoka fakinina eatu kwana kitiya namaise Yave ina gifafafaneimi. Itifita namoisi kimoki kwa kitikitisiya, muka yota kwana kita-savavineisi. ¹⁴ Yave ina nuaviya fasimiyai na fasinei kwana nigwanamoka.”

Isineni Namoiisi Yasi Dibwana Gibo Nenei

¹⁵ Eketa Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Ava fasinei yo ku bwedibwedisitasita nenekuwai? Fiyao Isineni ku iyaveisi be naki si nimoka. ¹⁶ Eatu ya kiwana kuna ginakasiya keta gibo kuweyaina kuna tuniya be gibo ina kawiya atu sinefounei fwayafwaya kokoninei kwana tamana. ¹⁷ Itifita namoisi katekatesi ana giviguamokiya be sina venuomunitawimiya. Atu yaku vikaiwabu ana viya tovanama tufomu na yana tonuaviya, waganusoni yota waganusoni kasi tovidibwana ana vatanisiya. ¹⁸ Noko nenei Itifita namoisi sina sanamanikuwa vitana lyau tauku Yave.”

¹⁹ Eketa Guyau kana kaetoḡa abamei fiyao Isineni kunausi i niniya, eava i makaviniya kumunisi i misiniya. Yota busibusi vikoḡona-misimisinina kunausi i makaviniya kumunisi, ²⁰ keta fiyao Isineni atu Itifita namoisi kasi kawasasai i misiniya. Tovanama i nuwabuna, busibusi kumanovana i gikikinomaniya Itifita namoisi nenesiyai eatu mayesina fiyao Isineni i tafisiya. Noko nenei fiyao Isineni keta Itifita namoisi muka kasi fata be sina vikanenemi niniusiyai nuwabuna kana matatafu.

²¹ Mosese nimana i tuniya gibo kuweyaina, eketa Yave fonimana fifiwanina gagasei i vininitiya. Nuwabuna kana matatafu i sivenumasana keta gibo i katuuya atu fwayafwaya kokonina i kikinomana. ²² Gibo fafaninei fafaninei i nuvivaniya maise nabenebe eatu sinefounei fwayafwaya kokoninei si tamana.

²³ Eatu yota Itifita namoisi si omunitawisiya munitafwamokesiyai. Tufomu yana osi keta yana waganusoni yota waganusoni kasi tovidibwana si venukwavinisiya gibo sinefounei. ²⁴ Eatu muniyai yo tova kana fou ina vitetiya, kai noyana busibusi vikoḡona-misimisinina etanei, Yave i kitanusinowa Itifita tonuaviya nenesiyai keta i venuvibaubausiya. ²⁵ Yasi waganusoni kaesi i givigoyusiya eketa si dibwana-tukatuka. Eketa si bwaduwa, “Fiyao Isineni ta dibwaneisi! Yave i badiwaga Isineni fasisiyai keta i nunuaviita.”

²⁶ Tovanama fiyao Isineni si tamanakooḡa, Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Nimau ku tunei gibo kuweyaina be ina makaviniya Itifita namoisi keta yasi waganusoni yota waganusoni kasi tovidibwana etasiyai.” ²⁷ Tovanama vanavana i kukusifuya, Mosese nimana i tuniya gibo kuweyaina keta gibo i nutamane-savaviniya kana kiviya. Eketa Itifita namoisi nuwanuwasi be sina dibwana eatu Yave gibowai i vigaviviniya. ²⁸ Gibo i nutamane-savaviniya keta waganusoni be waganusoni kasi tovidibwana i kabwanisiya. Atu Itifita tonuaviya matatafumokesi Isineni si omunitawisiya gibo sinefounei, muka tamo mainigenigesi.

³¹ Tovanama fiyao Isineni si kitiya namaise Yave yana fiwana utubasinei i saviviniya Itifita namoisi nenesiyai, Yave si omatumatutiya keta si vitumaḡaniya maisemoka yota kana kaetoḡa Mosese.

15

Mosese Yana Osedavadava

¹ Noko muninei Mosese keta fiyao Isineni nofemaise si osedavadava Yave nenei.

“Yave ana osedavadaviya
uḡuna yana kaiwabu i vanemataiya.

Yasi osi be kasi tovidibwana nukusi
gibowai i tewesobusobuwisiya.

² Yave tanake yaku fiwana eketa i gifafafanikuwa fasinei,
a oseosedavadaviya.

Tanake yaku Guyau, ana daviya.
Tanake amaku yana Guyau, ana ginakasiya.

³ Yave o aviya kana kaimatana,
kana wava o Yave.

⁴ Itifita tufomu yana aviya kasi waganusoni keta yana tonuaviya nukusi
i tewesobuwisiya gibowai.

Tufomu yana tonuaviya tomatakaikai,
Gibo Yabeyabenina nenei i vigamomonisiya.

⁵ Gibo i kabwanisiya
eketa si kenogavivina ogodibu sifunei maise gabana.

⁶ Yave yo, kikikataiu
fifiwanamataina.

Yave yo, kikikataiweu
nifanifaiu ku venuyauyaunisiya.

⁷ Aviyaonana si vikaniyabiniwa ku vatanisiya
uḡuna kwaḡa ku vanemataiya.

Keta ya kayokuḡa busubusuwanina i nuyauyauniya
keta ku vikanayaunisiya vitana nimwau sedovayana maise.

⁸ Niuḡu kawasiveinei
gibo ku nuvivaniya.

Nefo nutanasagusagusi si misiniya fita maise.
Ogodibu sinefounei gibo i kokoniya.

⁹ Nifaiu i onavaneya,

‘Ana omunitawisiya, keta ana tabisiya.

Yasi nogonogo matatafuna ana vitukuwiya,
nuwanuwaku aviyavana maise ana viya.

Yaku fetu ana sinayaginiya
keta nimakuwai ana nuyaunisiya.’

¹⁰ Eatu kawasiveiu nenei
gibo i kabwanataunisiya.

Keta yoyo nutanasagusagusi nenesiyai
si gamomona gabana daunina maise.

¹¹ Yave yo, mukamokena tamo avi guyau maise kwaḡa!

Aitevana tamo maise kwaḡa, dewadewamokeu keta tafutafuu?

Sina matutiwa keta sina daviwa
uḡuna kiyakiyaya kafa nuwatabau ku gikikinomanisiya.

¹² Kikikataiu ku tuniya
keta nifanifaiu fwayafwaya i tononisiya.

¹³ Ya nuwagabubu fakwafakwa-vaḡasina nenei
ya namonamoḡa ku tutuvisobusiya ku viketanunisiya,

ya fiwana utubasinei ku viketanunisiya
keta ku niisiya ya kafa fakwa tafutafuna nenei.

¹⁴ Bigau ina kewa nenei, mani kunuma namoisi sina akikinikuna na yasi matuta.
Finisitiya namoisi matuta nakasina ina gifofonisiya.

¹⁵ Edomu kasi kaiwabu sina matutamoka.
Yota Moabi kana toviketanuneina na yasi matuta sina akikinikuna.

Kenani kana matatafu, matutai ina kafuwafuwaisiya.

¹⁶ Matatafusi matuta nakasina ina gifofonisiya.

Yave yo, kataiu yana fiwana sina kitiya nenei,
sina misinivaḡata vitana gabana maise,

kana nivaniva kima ya namonamoḡa kana niunisiya,
kana nivaniva namoikima vikaetoḡa nenei ku ketoyaukiya kana niunisiya.

¹⁷ Yave yo, kuna kanasunisiya be tauḡu ya koyai kuna vitoḡamenanisiya —
menananama ku gibokiya be kuna fakwiiya nenei,
numanama tafutafuna tauḡu ku omanafufuniya nenei.

¹⁸ Kwaḡa Yave ya namonamoḡa nenesiyai kuna visime-vaḡata.”

Miniyami Kana Ose

¹⁹⁻²¹ Anoni nouna Miniyami tomatakawa, kinage kabesona nimanei i givikaviniya keta vivine matatafusi si muniya si kikinomana si nukinageya keta si vaḡa. Eketa Miniyami nofemaise i oseya,

“Yave tana osedavadaviya
uḡuna yana kaiwabu i vanemataiya.
Yasi osi be kasi tovidibwana nukusi
gibowai i tewesobusobuwisiya.”

Tovanama Itifita tufomu yana osi keta yana aviya kasi waganusoni yota kasi tovidibwana nukusi gibo sinenei si kanasuna, Yave gibo i viyewiya keta i kabwanataunisiya. Eatu Isineni namoisi o gibo sinenei atu fwayafwaya kokoninei si niya.

Ukowa Onaonana I Dewadewa

²² Mosese fiyao Isineni i viketanunisiya keta Gibo Yabeyabenina si teweiya atu si kanasuna fwayafwaya nunumonumona kana wava Suwa nenei. Kuyadayada tonusi fafaninama nenei si niniya eatu muka tamo ukowa sita nisaḡai. ²³ Atu tovanama si kikinomana kabaḡa kana wava Manai nenei, ukowa si nisaiya. Eatu kayomunina o onaonana eketa muka yu kana nufota. (Na fasinei keta kabainama si weniya Manai.)*

²⁴ Namōḡa si odowa Mosese nenei si bwaduwa, “Avana kata yumiya?” ²⁵ Na fasinei Mosese Yave nenei i bwedisitasita eketa Yave kai kafewina i visawaveniya. Tovanama i tewesobuwiiya ukowai, ukowa i dewadewa.

Nokomai namōḡa yasi fakwafakwa fasinei Yave visime i venisiya be i anuvinuvisiya taki sina muniya o muka. ²⁶ I bwaduwa, “Taki fonaku kwana nowanautuutuya keta yaku nuwanuwa kwana muniya be yaku visime matatafuna kwana vifotuwisiya, nao visafwavinaḡasima Itifita namoisi a venisiya muka ana nemiyeisi nenemiyai. Uḡuna Iyau Yave kami togivibwina.”

²⁷ Noko muninei si nemiya menana Enimu nenei keta fonufonu 12 yota bodaboda kaisi 70 si nisaisiya. Nokomai ukowa kafakainei si vikabaḡa.

16

Fwayafwaya Nunumonumonei Guyau Kabwaga I Venisiya

¹ Fiyao Isineni matatafusi Enimu si teweiya atu si niya fwayafwaya nunumonumona kana wava Sini nenei. Sini o Enimu keta koya Sainai kasi sinefouwai. Tovanama Itifita si teweiya, yamayamana tamokaḡa i kakaviya muninei, kuyadayada kana vi15 yamayamana kana vinuwa nenei si kikinomana nokomai. ² Yota nokomai matatafusi si odowa Mosese keta Anoni nenesiyai.

³ Si iyavisiya si bwaduwa, “Oiyoi. Yawane Itifita ka fakwafakwa nenei Yave ita nuvimatemokikiya nonowana. Nokomai toamatanigwanai gevageva be kabwaga tuninatunina ka kakawayosa. Eatu kwa noḡokawawa-nemiikiya fwayafwaya nofe nunumonumonei be vitanona nenei matatafuki kana domunakooḡa.”

⁴ Keta Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Ku vaneneḡa! Kabwaga abamei ana gininisiwaiya fasimiyai. Kuyadayada tamokatamokaḡa namōḡa sina kikikinomana be kasi ketowavai kabwaga sina ooyuna na kuyadayadanama fasinei. Nofe ketaketanama nenei, ana anuvinuvisiya be ana kitiya taki yaku gisawakedana sina muniya o muka. ⁵ Oyuna ina niniya atu kuyadayada kana vi6 nenei sina oyuna-vaḡata kuyadayada nuwesi fasisiyai keta sina gidewadewiya.”

* 15:23 Ibeniu fonasiyai manai kana givina maise onaona. 16:4 Yoni 6:31

¹¹ Eketa Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, ¹² “Fiyao Isineni yasi odo a nowaniya. Ku iyaveisi, ‘Vanavana kusibanina nenei nao gevageva kwana kawa eatu nuwabuni nao kabwaga kwana kasiyuwa. Nokomai nuwatami ina kanabunabuya vitana Iyau o Yave yami Guyau.’ ”

¹³ Navinavinama nenei manawa maise bunini nakanakasisi waumisi si noḡokanasuna keta kabaḡa si gikafufuya. Atu nuwabuni nao bunuwa fwayafwaya i weibutiya. ¹⁴ Eketa tovanama bunuwa i kokoniya, aviyavana yanayanana keta bigabigana vitana nafiya giyaunyauneinana maise fwayafwayai i vidabodabowa. ¹⁵ Tovanama fiyao Isineni si kitiya, si bauwiya keta tututausi nenesiyai si vikanunutoniya si bwaduwa, “Nofe aviyavana?”

Mosese i iyavisiya i bwaduwa, “Nofe kabwaganama Yave i venimiya kwana kaniya. ¹⁶ Yave nofemaise yana gisawakedana i bwaduwa, ‘Namoḡa tamokatamokaḡa tauna yana ka kana ketowavai ita oyuna. Namoḡa tamokatamokaḡa ugunina fasisiyai ina oyuna naki bobonu nuwesi kasi naḡanaḡai.’ ”

¹⁷ Eketa fiyao Isineni Yave yana visime si muniya. Tunisi si oyuna nakasina eatu tunisi o bobonu kunegitosiḡa. ¹⁸ Eatu tovanama si ketowava nenei, matatafusi naki kasi fata. Aviyaonana si oyuna nakasina o muka tamo ita tufo, yota aviyaonana bobonu kunegitosiḡa o naki kasi fata. Namoḡa ugunina tamokatamokaḡa naki kasi naḡanaḡai.

¹⁹ Mosese i iyavisiya i bwaduwa, “Muka tamo aitevana ina tenetuuwei kumana fasinei.” ²⁰ Eatu fiyao Isineni muka yana bwadu sita muniyei. Tunisi si tenetuuwina i toḡanumasana kana nivaniva nuwabuni eketa mwatamwata si vimaiya keta i kuyuwa. Na fasinei Mosese namoḡa i nuwagoyowisiya.

²¹ Nuwabuni tamokatamokaḡa nenei matatafusi si ooyuna kasi ketowavai ka fasinei, atu tovanama vanavana i nunuinaina, tufotufu i kakabudaniya. ²² Kuyadayada kana vi6 nenei, namoḡa tamokatamokaḡa tauna fasinei yana oyuna kana naḡa i vivinuwiya i vanevaneya bobonu nufunina kana naḡa. Eketa Isineni kasi toviketaneineina matatafusi si nemiya Mosese nenei eketa yasi oyunanama fasinei si vinuwakatiya.

²³ Mosese i iyavisiya i bwaduwa, “Yave nofemaise yana visime. Kumana o viyawasi kana kuyadayada. Kuyadayadanama o Sabati tenetenesineinana Yave kana vifotu fasinei. Eketa taki aviyavana kuna vitakuya, nao ku vitakuya eatu taki kuna vitaviya o ku vitavai. Atu tufotufu matatafuna, kuna odewadewiya kana nivaniva nuwabuni.”

²⁴ Mosese yana visime nenei namoḡa yasi tufotufu si tenetuuwina kana nivaniva nuwabuni, atu muka ita kuyu o mwatamwata sita vimaḡai. ²⁵ Mosese i iyavisiya i bwaduwa, “Kimoki nofe kabwaganama kwana kaniya uḡuna kuyadayada nofe o Sabati tenetenesineinana Yave nenei. Kuyadayada kimoki muka tamo kabwaganama fwayafwayai kwana nisaḡai. ²⁶ Kuyadayada 6 nenesiyai kwata ooyuna. Eatu kana vi7 nenei nao Sabati eketa muka tamo kuna nisaḡai.”

²⁷ Eatu kuyadayada kana vi7 nenei namoḡa tunisi si kikinomana oyuna fasinei atu si venuokava. ²⁸ Keta Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Yaku gisawakedana be yaku visime kwa adibutoyotoyoḡakaoḡoweisi! ²⁹ Kwana tukuya vitana Sabati o Iyau Yave a venimiya. Na fasinei kuyadayada kana vi6 nenei bobonu kana naḡa i vifofwiya ebe kuyadayada nuwesi ina givikavinimiya. Kuyadayada kana vi7 nenei tamokatamokaḡa yana vadai ina toamatanigwana eatu muka ina kikinomana ina oyuna.” ³⁰ Na uḡuna kuyadayada kana vi7 nenei namoḡa si viyawasiya.

³¹ Fiyao Isineni kabwaganama si weniya mana.*

³⁵ Fiyao Isineni mana si kanikaniya manamana 40 sinenei kana nivaniva Kenani kana nabaonota nenei si kikinomana, fwayafwayanama nenei sina vimenana.

17

*Guwakaukuna Nenei Ukowa I Ketosiwaḡa
Ginaḡanaḡa 20:1-13*

¹ Fiyao Isineni matatafusi fwayafwaya nunumonumona kana wava Sini si teweiya keta si toḡavenudadana Yave yana visimeyai. Nefidimu nenei si vikabaḡa eatu muka tamo ukowa kafa yu. ² Na fasinei namoḡa si vikawabwadubwaduwa Mosese nenei si bwaduwa, “Ukowa kwa veneiki ka yuwa!”

Eatu i kawafatisiya i bwaduwa, “Ava fasinei ta vivikawabwadubwadu? Ava fasinei Yave kwa aanuvanuvai?”

³ Eatu namoḡa kayosi i nusonimoka eketa Mosese nenei si odowa si bwaduwa, “Ava fasinei Itifitei ku kikinomana-nemiyeiki? Omasi natunatuki be yama yomuyomu nukusi kayonusoniya kuna nuvimatikiya!”

⁴ Eketa Mosese Yave nenei i bwedisitasita i bwaduwa, “Avamasi ata savivinei namoḡasima nofe nenesiyai? Tova kabegomokena gabana sina fonufonukuwa.”

⁵ Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Isineni tokawakawa aviyesi kuna ovisiya keta kiwananama ku kanuwiiya ukowa Naeni, kuna viya be namoḡa kunausi kwana niya. ⁶ Koya Sainai* nenei kunauḡu guwakaukuna etanei ana misimisiniya. Na guwakaukunanama kuna naviya keta ukowa ina ketosiwaḡa ebe namoḡa sina yuwa.” Eketa Isineni tokawakawa matasiyai Mosese i saviviniya.

⁷ Fiyao Isineni Mosese nenei si vikawabwadubwaduwa yota Yave si anuvanuviya tovanama si bwaduwa, “Yave kita nukusi o muka?” Na uḡuna kabainama i weniya Masa† keta Meniba‡

Isineni Atu Ameneki Nukusi Si Vikamunumunuwa

⁸ Fiyao Isineni yawane Nefidimu nenei si fakwafakwa, atu Ameneki namoisi si nemiya keta si vibutusiya. ⁹ Eketa Mosese Yosua i iyaviya i bwaduwa, “Yata namoḡa kuna gibokisiya ebe sina niya Ameneki namoisi nukusi sina nuaviya. Kumana kiwananama Guyau i iyavikuwa ana uniya, ana givikaviniya keta nukusi koya etanei ana misiniiya.”

¹⁰ Eketa namaise Mosese i iyaviya maise, Yosua i saviviniya eketa Ameneki tonuaviya nukusi si nuaviya. Na tovanama nenei Mosese be Anoni keta Une si vaneya koya etanei. ¹¹ Tovanama Mosese nimanei kiwana i giginakasiya, Isineni tonuaviya nifanifaisi si fifiwanateweisiya. Atu tovanama kataina si seḡaseḡakamekameya be nimana si sobusobuwa, nao Ameneki tonuaviya si oomanimaniniya. ¹² Mosese kataina si dauna keta kasi ginakata i bauwiya. Na fasinei Anoni keta Une gabana si teniya Mosese sifunei eketa i nuvitoḡa. Eatu tamo i misiniya kukikikataina yota tamo kukikimawana, eketa nimana si katunakata kana nivaniva vanavana i sonuwa. ¹³ Noko nenei Yosua Ameneki tonuaviya i vatanisiya.

18

Yeteno Mosese I Venufotiya

¹ Mosese kawana amasi Yeteno, Midiyani kasi guyau kana tovibwanaose, i biganowana iba matatafuna avana Guyau i saviviniya Mosese keta fiyao Isineni fasisiyai yota namaise Itifitei i kikinomana-nemiyeisi.

⁵⁻⁶ Tovanama Mosese i vikabaḡa Guyau yana koya nenei fwayafwaya nunumonumonei, Yeteno yana kisuya i vininitiya Mosese nenei i bwaduwa, “Kawau keta natunatuu namoḡa nasi nuwa nukusi ka nenemiya kana venufotiwa.”

⁷ Tovanama si kikinomana, Mosese nawana i venufotefotiya keta i koduwa i viyuiya. Si vikanunutoniya si bwaduwa, “Namaise, dewadewau?” Eyo si kanasuna Mosese yana vadai.

⁸ Mosese nawana iba matatafuna i nusifufuwiya avana Yave i saviviniya Itifita tufomu keta yana namonamoḡa nenesiyai, fiyao Isineni kasi gifafafana fasinei. Yota i nusifufuwiya namaise namoḡa dauna si kamukonisiya ke'ta tofwanei eatu namaise Yave i gifafafaneisi. ⁹ Yeteno i sebobowa tovanama i nowaniya, iba dewadewasi matatafusi Yave i saviviniya fiyao Isineni fasisiyai tovanama i gifafafanisiya Itifita namoisi nimasiyai.

17:1 Ginaḡanaḡa 20:2-13 * 17:6 Ibeniu fonasiyai Onebi, Sainai kana wava kana vinuwa. † 17:7 Ibeniu fonasiyai Masa kana givina maise anuvanuvai. ‡ 17:7 Ibeniu fonasiyai Meniba kana givina maise vikawabwadubwadu.

¹⁰ Yeteno i bwaduwa, “Yave a daviya uḡuna i gifafafanimiya Itifita namoisi keta tufomu nenesiyai. Venemokena! Fiyao Isineni i gifafafanisiya Itifita namoisi nimasiyai. ¹¹ Nofe kakimokimokima tu naki a sanamaniya venemokena, gewa Yave tanake fifiwanamokena muniyai yo guyau matatafusi namoḡa si kodukoduwa nenesiyai, uḡuna Itifita yasi vitoagoyogoyo keta yasi viibakaokaḡo nenei yana namonamoḡa i gifafafanisiya.”

Yeteno Mosese I Oniya

Visime Nuvinavinana 1:9-18

¹³ Tovanama tova i kakatakiya, Mosese i nunuvitoḡa kafa nuesana kana kivi nenei keta namoḡa unaunasi nukusi yasi avigwavigwaeḡa i vanevaneneisiya. Si misimisiniya nuwabuni keta si fotafota kana nivaniva nuwabuna.

¹⁴ Tovanama Yeteno i kitiya Mosese iba matatafuna i savisaviviniya namoḡa fasisiyai, i iyaviya i bwaduwa, “Avamasi nofe ku fufufuniya namoḡa fasisiyai? Namaise yo savivina nofe ku ookeyei, eyo namoḡa matatafusi nuwabuni si misimisini kana nivaniva nuwabuna?”

¹⁵ Mosese i nufata nenei, “Nofemaise a savisaviviniya uḡuna namoḡa si nenemiya nenekuwai be sina sanamaniya avana sita fufuniya Guyau yana nuwanuwa maise. ¹⁶ Tovanama namoḡa nasi nuwa sina avigwavigwaeḡa, sina nemiya nenekuwai eketa iyau a vivinuwadadaniya nasi nuwa nenesiyai aitevana o dawaniniina, eketa Guyau yana gisawakedana keta yana visime a iyaiyavisia.”

¹⁷ Yeteno i iyaviya i bwaduwa, “Nofemaise muka dewadewana. ¹⁸ Savivina nofe daunamokena eketa muka kana fata kuna okeyekeyei. Ya namonamoḡa nukusi tututaumi yawasimi kwa weiweikanatuya. ¹⁹ Ku vaneneḡa, atu bwaduovivita ana veniwa keta Guyau kwaḡa nukusi. Kwaḡa ka nufota be namoḡa yasi nusuyai kuna misiniya be Guyau kuna nusifufuwiya namoḡa yasi avigwavigwaeḡa fasinei. ²⁰ Kwaḡa kuna visawavenena namoḡa nenesiyai Guyau yana gisawakedana keta yana visime. Yota kuna givisawakedana yasi fakwafakwa yota namaise sina fufuna kana matanabobotai. ²¹ Eatu yota namoḡa tunisi tosanamana kuta vinuwadadaniya sabu matatafusi sinesiyai kuta gibokisiya ebe namoḡa nenesiyai sita vitovisimeya. Tunisi 1,000 namoḡa nenesiyai sita vitovisimeya, tunisi 100, tunisi 50 eketa tunisi 10. Namoisima kuta gibokisiya o tasike Guyau kana tovifotu, yota tasike yami tumaḡana nenesiyai eketa yota tasike muka tovitutusebaseba sina fonaoḡoveisi. ²² Tova matatafuna tasike sita vivinuwadadana namoḡa yasi avigwavigwaeḡa fasisiyai. Keta avigwavigwaeḡa nakanakasisi sita nemiisiya neneweu eatu meyameyanisi o tututausi sita gidawaniniisiya. Dauna sina unavivitiwa be neneweu ita meyameyana. ²³ Taki nofemaise kuna saviviniya, Guyau ina viketanuniwa keta muka yawasiu ina kanaonosiya ebe namoḡa nofe matatafusi keiya nenei sina makavina yasi numai.”

²⁴ Mosese nawana yana bwadu i nowaniya eketa avana i bwaduwiya maise, matatafuna i saviviniya. ²⁵ Fiyao Isineni kasi matatafu sinesiyai tosanamana i gibokisiya be namoḡa nenesiyai sina vitovisimeya. Tunisi 1,000 namoḡa nenesiyai si vitovisimeya, tunisi 100, tunisi 50 eketa tunisi 10. ²⁶ Tovisimesima tova kana matatafu si vivinuwadadana namoḡa yasi avigwavigwaeḡa fasisiyai. Avigwavigwaeḡa daudaunisi si nenemiisiya Mosese nenei eatu nama meyameyanisi o tututausi si vivinuwadadaniya.

²⁷ Eyo Mosese nawana i vioiyoowiya eketa Yeteno i makaviniya yana fafaniyai.

19

Yave Tauna I Gikikinomaniya Koya Sainai Nenei

² Fiyao Isineni Nefidimu nenei si noḡokawawa keta si niya fwayafwaya nunumonumona kana wava Sainai nenei. Nokomai koya Sainai uḡunei si vikabaḡa. ³ Keta Mosese i vaneya koyai ebe Guyau nukusi sina vikaninisaḡa fasinei.

Koya nenei Yave i bwauwa Mosese nenei keta i iyaviya be fiyao Isineni, Yakobo susukwana, ina iyavisia ina bwaduwa. ⁴ “Kwami tututaumi naki kwa kitiya avana a saviviniya Itifita namoisi nenesiyai, eketa namaise a unimiya vitana manubutu fefesiyai natusi sita noḡoveneveni maise eketa a nemiimiya nofemai nenekuwai. ⁵ Taki yaku bwadu kwana muniisiya be yaku dedeni

muka kwana yasei, nao kwami yaku namonamoḡa. Iyau yaku fwayafwaya matatafuna, eatu namoḡa matatafusi nenesiyai kwami ana gibokimiya ebe kwami Iyau yaku nogonogofou. ⁶ Kwami kwana vitovibwanaoseya fasikuwai eketa kunumimi tenetenesineinana Iyauḡa fasikuwai. Naki maise fiyao Isineni kuna nusifufuwisiya.”

⁷ Eketa Mosese koyei i sobuwa keta namoḡa kasi tokawakawa i katuvisisiya, eketa iba matatafuna avana Yave i visimeiya maise i nusifufuwisiya. ⁸ Eketa namoḡa matatafusi tamo nenei si nufata si bwaduwa, “Iba matatafuna Yave i bwaduwisiya maise kana saviviniya.” Keta namoḡa yasi nufata Mosese i bwaduwe-kikinomaniya Yave nenei.

⁹ Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Busibusi badobadonei ana nemiya neneweu keta ana nusifufuwiwa be namoḡa fonaku sina nowaniya ebe tova matatafuna sina vivitumaḡaniwa.”

Tovanama Mosese i bwaduwe-kikinomaniya namoḡa yasi nufata Yave nenei, ¹⁰ Yave i iyaviya i bwaduwa, “Ku sobu namoḡa ku oviviteisi be kimoki keta kumana tututausi sina givieyaesiya ebe nenekuwai sina kodukoduwa. Kasi nuya sina kigonagona, ¹¹ keta sina gidewadewa kuyadayada kana vitonu fasinei. Kuyadayadanama nenei Iyau Yave ana sobunemiya koya Sainai etanei namai namoḡa matatafusi kana fata sina kitikuwa. ¹² Koya kuna gikotovafanakwaniuwisiya ebe namoḡa muka sina vavisiniya. Kuna gimatakawisiya kuna bwaduwa, ‘Matami ina fekuwa! Muka kwana vane koyai o muka koya uḡuna kwana givikavina-nuvanuvai. Aitevana koya ina givikaviniya, sina nuvimatiya. ¹³ Taki namoḡa o yomuyomu viketofota ina vavisiniya, muka kwana gisikoniya eatu gabana o iyo nenei kwana nuvimatiya.’ Eatu tovanama yuveyuve* ina tuniya nubwayouna keta kayona nakasina kwana nowaniya, na naki namoḡa sina vaneya koyai.”

¹⁴ Eketa Mosese koyei i sobunemiya keta namoḡa i iyavisiya be tututausi sina givieyaesiya ebe Guyau nenei sina kodukoduwa fasinei, eketa kasi nuya si kigonagona. ¹⁵ Mosese i iyavisiya i bwaduwa, “Kuyadayada kana vitonu fasinei kwana gigidewadewa eatu kimoki keta ina niya noko tovanama nenei, muka kwana vimomona.”

¹⁶ Kuyadayada kana vitonu kana nuwabuni nenei, i nukikanitanana keta i kisininamanamana, eketa busibusi badobadona i kenokikinomana koya etanei eketa yuveyuve kayona nakasina venemokena si nowaniya. Namoḡa matatafusi kabaḡai si fakwafakwa, na yasi matuta si akikikinikuna. ¹⁷ Yasi kabaḡai Mosese i viketanunisiya eketa koya uḡunei si misiniya be Guyau nukusi sina vikaninisaḡa. ¹⁸ Koya matatafuna siyou i gaubodiya uḡuna Yave i sobuwa koya etanei kikanakanata nenei. Siyou i vaneya vitana kufuna kana siyou kunukubana maise keta koya matatafuna i kayufeyufiya. ¹⁹ Yuveyuve kayona i ninakanakata. Mosese i nusifufuwa keta Guyau i vinowaniya kanitana maise. ²⁰ Yave i sobunemiya koya Sainai etanei keta Mosese i weniya i bwaduwa, “Ku vanenemai wekamai,” eketa Mosese i vaneya koya etanei ebe Yave nukusi sina vikaninisaḡa.

20

Visime 10

Visime Nuvinavinana 5:1-21

¹ Eketa Guyau gisawakedana nofe matatafuna namoḡa i venisiya.

² “Iyau Yave yami Guyau, Itifita nenei kwa vitovikaetoḡa atu a kikinomana-nemiimiya.

³ Mukamokena tamo avi guyau nenei kwana kodukodu naki kaku kisimokeku.

⁴ Mukamokena tamo aviyavana abamai o fwayafwayai o ukowa sinenei fwayafwaya sifunei kasi fusafusa maise, kwana kifufunavikuvikukuneina fasimiyai. ⁵ Mukamokena kaetutumi kwana viketogunisi be kwana kodukodu nenesiyai. Uḡuna Iyau Yave yami Guyau o muka ata sawateweyeimi be mani guyau nenesiyai kwana kodukodu. Tasike aviyao-nana sina adibutoyotoyoikuwa, nao ana vimatadawanisiya yota maise ina niya natunatusi, waḡawaḡasi keta iteitesi nenesiyai. ⁶ Eatu taki kwana nuwagabubuwikiwa be yaku visime

19:6 Kenokita 1:6, 5:10   19:12 Ibeniu 12:18-20   * 19:13 Fiyao Isineni sifi ketuketuna kana viogonaḡanaḡa si viya yasi yuveyuve.   19:16 Kenokita 4:5   19:16 Visime Nuvinavinana 4:11,12   20:4 Yauna 34:17, Visime Tafu 19:4, 26:1, Visime Nuvinavinana 4:15-18, 27:15   20:5 Yauna 34:6,7, Ginaḡanaḡa 14:18, Visime Nuvinavinana 7:9,10

kwana muniisiya, nao yaku nuwagabubu fakwafakwa-vaḡasina nenemiyai be yota susukwami nenesiyai, muka ina kakavei.

- ⁷ Mukamokena kaku wava kwana viibakaokaoḡowei. Taki aitevana kaku wava ina viibakaokaoḡowiya, Iyau Yave yami Guyau ana vimatadawaniya.
- ⁸ Kuyadayada Sabati kwana vifotuwaiya keta kwana tenesiniya fasikuwai. ⁹ Kuyadayada 6 nenesiyai kwana mudadava, ¹⁰ eatu kuyadayada kana vi7 o Sabati kana kuyadayada, tenetenesineinana Yave yami Guyau fasikuwai. Kuyadayadana nenei mukamokena tamo aitevana ina mudadava — maise kwami, natunatumi, kami kaetoḡa, yami yomuyomu keta yota aviyaonana yaunya yami fafaniyai si fakwafakwa. ¹¹ Uḡuna kuyadayada 6 nenesiyai Iyau Yave abama, fwayafwaya be gibo keta yota iba matatafusi sinesiyai a fufunisiya, eatu kuyadayada kana vi7 nenei a viyawasiya. Na fasinei Iyau Yave kuyadayada Sabati a sawanuagabubuwiya keta a tenesiniya fasikuwai.
- ¹² Amamami keta ayoayomi kwana vifotuwisiya ebe fwayafwayanama Iyau Yave yami Guyau a venivenimiya nenei, kwana fakwa yawasimi nubwayouna.
- ¹³ Mukamokena aitevana tamo kwana nuvimatei.
- ¹⁴ Mukamokena aitevana tamo kawana kwana mataveyei.
- ¹⁵ Mukamokena kwana gikuma.
- ¹⁶ Mukamokena unafanimi fasinei kwana meyanonowei.
- ¹⁷ Mukamokena unafanimi tamo yana numa kwana kitanuvadiḡei. Mukamokena kawana kwana kitanuvadiḡei o kana kaetoḡa o yana yomuyomu-menana o taki tamo yana aviyavana.”

21

Givigoyo Kana Visime

- ¹² Yota Yave yana sifufu i nusaviya i bwaduwa, “Taki tamo aitevana namoḡa tamo ina munuya be ina mateya, na gwadinama kwana nuvimatei. ¹³ Atu taki ina nuvimate-bauwiya, nao yana dewadewana fasinei ina dibwana keta ina niya menananama ana vinuwadaniya nenei. ¹⁴ Eatu taki tamo namoḡa waina ina fufuniya keta ina nuvimatei, keta taki kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa ina odibwadibwaniya kana gifafana fasinei, kwana sinakanikaniya keta kwana nuvimatei.
- ¹⁵ Taki tamo aitevana amana o ayona ina munusiya, na gwadinama kwana nuvimatei.
- ¹⁶ Taki tamo aitevana namoḡa tamo ina gikumaiya keta ina vikimwaneiia o yawane ina gigivikaviniya eatu kwana nisaiya, na gwadinama kwana nuvimatei.
- ¹⁷ Taki tamo aitevana ina vikanatafutafuwa amana o ayona nenesiyai, na gwadinama kwana nuvimatei.”

22

Visime Yami Fakwafakwa Fasinei

- ¹⁶ Yota Yave yana sifufu i nusaviya i bwaduwa, “Taki avi namoḡa tutubonona nekaḡaba muka tamo kana sawagifoteina ina banuwiiya, nao ina nogonogoova keta ina vikawaniya. ¹⁷ Eatu taki gumayogu amana namoḡanama ina dibutoyoiya, nao namoḡanama gabana nenei ina nogonogoova gumayogu amana ina veniya uḡuna gumayogu naki i banuwiiya.
- ¹⁸ Taki avi gumayogu ina viviyafuneya, nao kwana nuvimatei.
- ¹⁹ Taki avi namoḡa tamo yomuyomu ina vimomoniya, na gwadinama kwana nuvimatei.

20:7 Visime Tafu 19:12   20:8 Yauna 16:23-30, 31:12-14   20:9 Yauna 23:12, 31:15, 34:21, 35:2, Visime Tafu 23:3   20:11 Kabikona 2:1-3, Yauna 31:17   20:12 Visime Nuvinavinana 27:16, Madiu 15:4, 19:19, Maka 7:10, 10:19, Nuke 18:20, Efeso 6:2,3   20:13 Kabikona 9:6, Visime Tafu 24:17, Madiu 5:21, 19:18, Maka 10:19, Nuke 18:20, Noma 13:9, Yemesa 2:11   20:14 Visime Tafu 20:10, Madiu 5:27, 19:18, Maka 10:19, Nuke 18:20, Noma 13:9, Yemesa 2:11   20:15 Visime Tafu 19:11, Madiu 19:18, Maka 10:19, Nuke 18:20, Noma 13:9   20:16 Yauna 23:1, Madiu 19:18, Maka 10:19, Nuke 18:20   20:17 Noma 7:7, 13:9   21:12 Visime Tafu 24:17   21:13 Ginaḡanaḡa 35:10-34, Visime Nuvinavinana 19:1-13, Yosua 20:1-9   21:16 Visime Nuvinavinana 24:7   21:17 Visime Tafu 20:9, Madiu 15:4, Maka 7:10   22:16 Visime Nuvinavinana 22:28,29   22:18 Visime Nuvinavinana 18:10,11   22:19 Visime Tafu 18:23, 20:15,16, Visime Nuvinavinana 27:21

²⁰ Taki tamo aitevana muka Iyauḡa Yave nenekuwai ina vibwanaose atu tamo mani guyau nenei ina vibwanaoseya, na gwadinama kwana nuvimatiya.

²¹ Mukamokena tamo teneyauyauna kwana vitoagoyogoyowe i o kwana viibakaokaoḡowe i, uḡuna kwana tukuya kwami yota Itifita nenei kwa viyauyauna.

²² Mukamokena vivinekwaḡafukwaḡafuna keta natuḡaeda kwana vitoagoyogoyoweisi. ²³ Taki kwana vitoagoyogoyowisiya be sina bwedi-kikinomana nenekuwai ovivita fasinei, Iyau Yave o venemokena ana vinowanisiya eketa ana ovivitisiya, ²⁴ yota taki yaku kayokuḡa ina kikinomanamoka, nao fetowai ana nuvimatimiya. Nokomai kakawami sina kwaḡafuna yota natunatumi sina vinatuḡaeda.

²⁵ Taki yaku namonamoḡa goyogoyo nenesiyai gabana kuna tuniya, muka gabana tokavenena maise kuna fufuna be ina giviyewai na kana tunani. ²⁶ Taki unafafaniu gabana kuna veniya nao kana kwame ina veniwa. Kwamenama o yana bwadudabadaba neneweu vitana gabananama yawane ina fatasavaviniya. Eatu taki gabana muka ina venufatai nao kana kwamenama kuna viyewiya muniyai yo vanavana ina sonuwa. ²⁷ Na naki kana ganavama nonowana i vivisoḡowiiya. Aviyavana tamo ita banuwiyeyi nuwabuna? Taki muka kuna viyewai be ina bwedi-kikinomana nenekuwai ovivita fasinei, nao ana vinowaniya uḡuna Iyau tosineganigani.”

23

Visime Dawaniniisi

¹ Yota Yave yana sifufu i nusaviya i bwaduwa, “Mukamokena tamo sifufu vikanonono kuna yaunei mani namoḡa fasisiyai. Mukamokena tamo kuna vikanonono tonuvisi naunei be togoyona kuna ovivitei.

² Tovanama namoḡa sabu goyona sina savisaviviniisiya, mukamokena tamo kuna avikuvikukuneisi. Tovanama mani namoḡa sina vivikanononowa vifonayau kana tovai, mukamokena kuna vikanonono maise tasike. Mukamokena ketaketa dawaniniisi kuna nutautauisi fufunasima nenesiyai.”

24

Fiyao Isineni Yave Yana Dedeni Si Katuviya

³ Mosese i niya keta visimesima matatafuna Yave i veniya, namoḡa i iyavisiya. Matatafusi tamo nenei si vinowana si bwaduwa, “Ika! Avana Yave i bwaduwisiya maise matatafuna kana saviviniisiya.”

⁴ Eketa Yave yana visime matatafuna Mosese i viginiwisiya.

Kuyadayada kana vinuwa nenei, nuwabunimokeyai i misiniya keta didiḡa i didiia koya uḡunei. Yota Isineni fasekwa 12 i naisiya keta gabana 12 nakanakasisi i vimisiniisiya. ⁵ Muniyai Isineni sinesiyai tufunakata i visimeisiya si niya keta yomuyomu si nuvimatisiya keta si vibwanaoseina vikanakooḡa bwanaosena. Yota tunisi bunumakau namoḡa mwanavausi si vibwanaoseina keyia bwanaosena Yave nenei. ⁶ Mosese yomuyomu ufaufasi tunina i viya keta kaboma nenesiyai i kisiwaḡatotoḡa. Eatu tunina o kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa i nuseuseuniya.

⁷ Eketa dedeni kana nufunufu kikikuwana i viya i ginaḡanaiya atu namoḡa si nowana keta si bwaduwa, “Iba matatafuna Yave i bwaduwisiya, kana saviviniisiya keta kana muniisiya.”

⁸ Keta Mosese ufaufa na kabomisi i visiya keta namoḡa i nuseuseuniisiya. I bwaduwa, “Tovanama visime nofe Yave i venimiya, yana dedeni i fufuniya kwami nukusi keta ufaufa nofe kwa kitakitiya o naki i givifakiniya.”

¹² Eketa Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Ku vanenemai nenekuwai koyai be nofemai kuna fotafota. Yaku visime keta gisawakedana a viginiwisiya gabana beyabeyasi nenesiyai, ana veniwa kuna visawavenena namoḡa nenesiyai be sina muniisiya.”

¹³⁻¹⁴ Mosese keta kana toovivita Yosua nukusi si gidewadewa vane fasinei eatu tokawakawa i iyavisiya i bwaduwa, “Nofemai kwana fotifotikiya kana nivaniva kana makavinikiya. Taki tamo

22:20 Visime Nuvinavinana 17:2-7   22:21 Yauna 23:9, Visime Tafu 19:33,34, Visime Nuvinavinana 24:17,18, 27:19   22:25 Visime Tafu 25:35-38, Visime Nuvinavinana 15:7-11, 23:19,20   22:26 Visime Nuvinavinana 24:10-13   23:1 Yauna 20:16, Visime Tafu 19:11,12, Visime Nuvinavinana 5:20   24:8 Madiu 26:28, Maka 14:24, Nuke 22:20, 1 Kononita 11:25, Ibeniu 9:19,20, 10:29

aitevana nukusi sina avigwavigwaeḡa, Anoni keta Une nukusi kwana gidawadawaniniya.” Mosese keta Yosuwā si misiniya keta Mosese Guyau yana koya i vaneiya.

¹⁵ Tovanama Mosese i vaneya, busibusi koya i soḡotauniya. ¹⁶ Yave yana mayesina matakikikwanena i sobuwa koya Sainai etanei. Busibusi koya i sowiya kana nivaniva kuyadayada 6, eketa kana vi7 nenei busibusi sinenei Yave Mosese i bwauwiya. ¹⁷ Tovanama fiyao Isineni matasi i vaneya, Yave yana mayesina matakikikwanena si kitiya kana kitakita vitana kai nakasina ita nununuḡa maise koya etanei. ¹⁸ Eketa tovanama Mosese koya i vaneiya, busibusi sinenei i kanasuna keta nokomai i fakwa kuyadayada 40 keta nuwabuna 40.

25

Guyau Mosese i iyaviya be nogonogo tunisitunisi nenesiyai namoḡa sina kavenenakaoḡowa ebe ina ovivita Guyau yana Vada Tafutafuna kana kiyona nenei.

Guyau Yana Vada Tafutafuna

⁸ Yave Mosese i nusifufuwiya i bwaduwa, “Namoḡa yaku Vada Tafutafuna sina yoniya ebe kasi kawasaisai ana fakwa. ⁹ Vada Tafutafuna kwana yoniya na kana nogonogo matatafuna yaku nuwanuwai ana visawaveniwa maise.”

Dedeni Kana Koni

Yauna 37:1-9

¹⁰ Yota Yave yana sifufu i nusaviya i bwaduwa, “Namoḡa koni sina fufuniya kai kana wava akasiya nenei. Kana fwafwa kana nubwayou kana niva o 110 senitimita, kana nafanafa kana niva o 66 senitimita eketa yana vivivane kana niva o 66 senitimita. ¹¹ Gonudi-keyakeyana nenei sinena be kwauna kuna vitauniya eketa gonudi nenei kuna okanikanibubuna-fanakwaniwiya. ¹² Nowanowa nufunina vignonudisi kuna fufunisiya keta koni kaenei nuwesi nowanowa fafaninei yota nuwesi fafaninei kuna vikanafwatafwataoḡonisiya. ¹³ Akasiya kai nenei kewa kuna tasisiya keta gonudi nenei kuna vitaunisiya. ¹⁴ Nowanowa koni kafakainei kewa kuna ketokwanisiya ebe nenesiyai kwana uniiya. ¹⁵ Kewa o nowanowa sinesiyai sina fakwa eatu muka kwana nusonyagina. ¹⁶ Tovanama gabana nuwesi beyabeyasi nenesiyai yaku visime 10 viviginiwisi ana veniwa, koninama nenei kuna totoisiya.

¹⁷ Koni kana gudu gonudi-keyakeyana nenei kuna fufuniya kana fwafwa kana nubwayou kana niva o 110 senitimita keta kana nafanafa kana niva 66 senitimita. ¹⁸⁻¹⁹ Eketa kifukifufuna nuwesi na fefesi kasi wava senabimu, gonudi nenei kuna tutuvikuvikukunisiya eketa kuna givifotisiya kana gudu nenei ebe kuna nutamokisiya. Gudu bwatane i bwatane i senabimu nuwesi kuna tenisiya. ²⁰ Fefesi sina katataḡa kunausi eketa gudu sina nukovataniya. Gudu bwataniya sina vikasaḡasaḡa ebe sina kitasobuwa gudu kuweyaina. ²¹ Eketa koni etanei gudunama kuna teniya eatu sinenei o gabanisima beyabeyasi nenesiyai yaku visime 10 viviginiwisi ana veniwa, kuna totoisiya. ²² Dedeni kana koni kana gudu etanei eatu senabimu kasi sinefouwai, nokomai ana nisaiwa eketa yaku visime matatafuna Isineni fasisiyai ana veniwa.”

Guyau yota Mosese i iyaviya namaise sonama tunimokena kana kiyona fasinei, be kafa guvimamadi kana didiḡa gonudi nenei ina fufuniya, eketa kimayeta yana kafa misini vignonudina vinaḡanaḡanina ina fufuniya be kimayeta 7 kasi kafa dawana fasinei. Yota i iyaviya Mosese namaise Vada Tafutafuna ina vimisiniyei keta sinenei nuya nenei ina sifaonosiya ebe totomu nuwesi eyo ina kanififiniya. Yota i iyaviya be yomuyomu kasi kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa ina fufuniya kainumu kana wava bononisi nenei yota kaboma nakasina kafa katumimi.

28

Tovibwanaose Kasi Nuya

Yauna 39:1

¹ Yave yana sifufu i nusaviya Mosese nenei i bwaduwa, “Nofe tova tawaḡau Anoni na natunatuna namoḡa kuna wenevakukusisiya — Nadabi, Abiu, Eneyesa eketa Itama. Tasike fiyao Isineni

nenesiya i a vinuwadadanisiya be sina vitovibwanaoseya be sina vikaetoikuwa. ² Nuya tafutafusi kuna suyakafukufusiya tawaḡau Anoni fasinei ebe tovanama ina kotonisiya nenei, kana kita ina kikinomana eketa namoḡa sina vifotuwiya. ³ Gikifukifu kana tosanamana matatafusi nuwatasuyasuya a venisiya, namoisima kuna wenisiya. Tovibwanaose kana nuya sina fufunisiya Anoni fasinei keta kuna tenesiniya ebe tanake ina vitovibwanaoseya be ina vikaetoikuwa.”

31

Guyau Yana Vada Tafutafuna Kana Tokiyona *Yauna 35:30—36:1*

¹ Eketa Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, ² “Ku nowaniya! Yuda fasekwina nenei, Uni natuna atu Une waḡana kana wava Besanenu a gibokiya. ³ Eketa Kanunuku nenei a vimaiya keta kana kakavenena be nuwatasuyasuya yota iba matatafusi kasi gikifukifu kana sanamana a veniya. ⁴ Ebe kana fata gonudi, siniva eketa bononisi ina ginivavisiya, ⁵ yota kana fata gabana ina kikawavikuvikukuna keta ina kabubunisiya kafa okanikanibubuna fasisiyai, eketa yota kai ina katasi-vikuvikukuna. Kana kakavenena dewadewana nenei mudadava nofe matatafuna ina savivinisiya.

⁶ Dani fasekwina nenei kana toovivita a gibokiya Ooniyabi Aisamaki natuna. Eketa yota matatafusi toginiginivava kasi kakavenenanama a venisiya ebe iba matatafusi a visimeywa maise sina fufunisiya.

⁷ Yaku Vada Tafutafuna,
dedeni kana koni
keta koni kana gudu koni etanei,
eketa yota yaku Vada Tafutafuna kana nogonogo matatafuna

⁸ maise sonama na kana nogonogo,
kimayeta gonudi keyakeyana yana kafa misini na kana nogonogo matatafuna,
kafa guvimamadi kana didiḡa,

⁹ kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa na kana nogonogo matatafuna,
kaboma nakasina kafa katumimi na kaena

¹⁰ keta yota nuya na kana kanibubuna — tovibwanaose kasi toviketaneineina Anoni kana nuya keta
yota natunatuna namoḡa kasi nuya sina kikotonina be sina vitovibwanaoseya,

¹¹ keta givikanatafu kana bubu
eketa iba mamadisi nuwatayuyunisi Totomu Tafutafuna fasinei.

Namoḡa na kasi kakavenena iba matatafuna sina fufunisiya naki a visimeywa maise.”

32

Bunumakau Mwanavauna Gonudi Nenei Si Fufuniya *Visime Nuvinavinana 9:6-29*

¹ Namoḡa si kitanisaiya vitana Mosese yana sobunemi koyei i vimwanenemataiya. Na fasinei Anoni si yokokwafuya keta si iyaviya si bwaduwa, “Kuta kita, guyau tamo kuta fufuniya be ita viketanunita. Noko namoḡanama Mosese Itifitei i kikinomana-nemiita eatu muka tata sanamane i avao i kanasiya.”

² Eketa Anoni i nufata i bwaduwa, “Kakawami, natunatumi namoḡa be vivine kasi taniyanowanowa vignonudisi kwana kikakiya keta kwana nemiisiya nenekuwai.”

³ Eketa matatafusi kasi taniyanowanowa taniyasiyai si kikakiya keta si nemiina Anoni nenei.

⁴ Gonudi i visiya keta i vitava-budanisiya eketa bunumakau mwanavauna kana fusafusa maise, kaivakuku i fufuniya. Tovanama namoḡa kaivakukunama si kitiya, si bwauwa si bwaduwa, “Ake, Isineni! Nofe guyaunama o Itifitei i kikinomana-nemiita.”

⁵ Tovanama Anoni i kitiya namoḡa yasi fufuna, didiḡa i didiḡa kaivakuku naunei keta i matakawa, “Kumana Yave yana ka tana fufuniya.”

⁶ Eketa tova i katakiya nuwabuniyai, namoḡa yasi yomuyomu si nemiina, vikanakooḡa bwanaosena keta keiya bwanaosena si savivinisiya. Si nuvitoḡa yasi ka be yasi ukowayu nenei, i nuvikwawisiya eketa si fufunakaokaogowa.

⁷ Eketa Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Ku sobu, uḡuna namoḡasima Itifitei ku nemiisiya, naki si go'yona nenekuwai eketa si dibutoyoikuwa. ⁸ Ketanama a visimeisiya sina muniya, si visaḡaketuketuwiya. Tututausi fasisiyai bunumakau mwanavauna vigonudina si fufuniya, nenei si kodukoduwa keta si vivibwanaoseya. Avage si bwaduwa, ‘Ake, Isineni! Nofe guyaunama o Itifitei i kikinomana-nemiita.’

⁹ Namoga katekatesi i guamoka a sanamaniya. ¹⁰ Nofe tova ku teneiku be yaku kayokuḡa ina nuyauyauniya nenesiyai be ana nuyaunisiya. Eatu kwaḡa susukwauḡa ana givinakasiya be ina vikunuma nakasina.”

¹¹ Eatu Mosese i gwaiya yana Guyau Yave nenei, “Ae Yave, ya fiwana utubasinei Itifitei ku kikinomana-nemiisiya, na fasinei muka ya kayokuḡa nenei kuna nuyauneisi. ¹² Taki kuna fufuniya, nao Itifita namoisi sina bwaduwa vitana fiyao Isineni waisi kuta fufuniya be fwayafwaya nofe etanei kuta nuyaune-koḡoisi tovanama ku kikinomana-nemiisiya keta ku nemiisiya koyai. Eketa ya kayokuḡa busubusuwanina nenei kuta onoviya ebe muka kuta nuyauneisi. ¹³ Kuta tukuya ka kaetoḡa Ebenaamu, Aisake keta Yakobo nenesiyai tauḡu ka wavai ya bwadudabadaba fifiwanina ku iyavisiya tovanama ku bwaduwa, ‘Susukwau ana givigeyanisiya maise kinavinavi kawasasakaḡowai yota fwayafwaya nofe matatafuna a bwadudabedabiwa ana venisiya yasi fwayafwayavaḡata.’”

¹⁴ Noko nenei Yave yana nuwanuwa i kaviniya fiyao Isineni kasi nuyauneina fasinei.

¹⁵ Eketa Mosese i saḡaviniya gabana nuwesi beyabeyasi nimanei nukusi koyei i sobunemiya. Gabanasima nafafanisi nenesiyai Guyau yana visime i viginisiya. ¹⁶ Guyau tauna gabanasima beyabeyasi i fufunisiya eketa tauna i viginisiya.

¹⁹ Tovanama Mosese i nemiya kabaḡa niniunei keta bunumakau mwanavauna si fufunavikuvikuniya i kitiya yota namoga si vaḡavaḡa eketa kayona i nubusubusuwaniniya nenei, gabana beyabeyasi i tuḡaisiya fwayafwayai eketa koya uḡunei i biyavayavanisiya. ²⁰ Namoga bunumakau mwanavauna kaivakukuna si fufuniya, i viya keta kaiyai i guwaniya. Eyo i usuya kausibi maise keta ukowai i viniya eyo fiyao Isineni i visimeisiya keta si yumiya.

²¹ Eketa Mosese Anoni i nutoninuvenuviya i bwaduwa, “Avamasi namoga nofe si fufuniya neneweu yo go'yona kunukubana nenei ku kanasuneisi?”

²² Eketa Anoni i nufata i bwaduwa, “Aiye, muka kuna kayokuḡa. Namoga nofe fufuna goyona kana diḡadiḡaina nenesiyai, naki ku sanamanisiya. ²³ Na fasinei keta si iyavikuwa si bwaduwa, ‘Guyau tamo kuta fufuniya be ita viketanunikiya. Noko namoḡanama Mosese Itifitei i kikinomana-nemiikiya, eatu muka kata sanamanei avao i kanasiya?’ ²⁴ Na fasinei a iyavisiya keta aviyaonana na kasi kanibubuna gonudi si kikakiya. Tovanama si venikuwa, naki a teweye-kaḡowaiya kaiyai eketa nofe bunumakau mwanavauna kaivakukuna i kikinomana.”

²⁵ Atu Mosese i kitiya Anoni namoga i gionovisiya eketa si akaokaḡowa, keta nifanifaisi matasiyai o kafa sawaviniḡa nenesiyai. ²⁶ Eketa Mosese i misiniya kabaḡa kana ketakawanai keta i bwauwa, “Kwaḡa aitevana Yave nenei ku kodukoduwa, ku nemai nenekuwai!” Eketa Nebi fasekwina nenei matatafusi namoga si nemiya keta si yokofifiniya.

²⁷ Keta i iyavisiya i bwaduwa, “Isineni yami Guyau Yave nofemaise i visimeya, ‘Matatafumi na yami fetu, kabaḡa kana matatafu bwatanei tu bwatanei, kwana kanasuniya keta yami sabu, unaunami keta unafafanimi kaivakuku nenei si kodukoduwa, kwana nuvimateya.’” ²⁸ Nebi namoisi Mosese yana visime si muniya keta kuyadayadanama nenei namoga 3,000 maise si nuvimateya.

²⁹ Eketa Mosese i iyavisiya i bwaduwa, “Kwami Yave yana ketaketa kwa muniya keta dawanini-ina kwa fufuniya tovanama natunatumi keta unaunami kwa nuvimateya. Kimoki Yave naki i sawanuwagabubuwiya keta i tenesiniya be kwana vitovibwanaoseya fasinei.”

³⁰ Kuyadayada kana vinuwa nenei Mosese namoga i iyavisiya i bwaduwa, “Go'yona goyomataina naki kwa fufuniya. Nofe tova ana makavinikuwa ana vaneya koyai Yave nenei ebe yami go'yona kana kioḡona fasinei, taki ita vinowaniya o muka.”

³¹ Eketa Mosese i saviniya Yave nenei keta i nusifufuwiya i bwaduwa, “Eiyoi, namoga nofe naki go'yona goyomataina si fufuniya. Tututausi gonudi nenei kaivakuku si fufuniya eketa nenei

si kodukoduwa. ³² Eatu naki yasi go'yona kuta vinuwateweiya. Eatu taki muka, nao nufunufunama namai ya namonamoğa kasi wava ku viginiwisiya, nenei kaku wava ku viyaunei.”

³³ Eatu Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Aitevana nenekuwai i go'yona, namoinama kana wava ana viyauniya yaku nufunufu nenei. ³⁴ Nofe tova ku nai be namoğa ku viketanuneisi kabainama a iyawiwa nenei keta kaku kaetoğa abamei ina viketanuniwa. Eatu tovanama vimatadawana kana tova ina nemiya nenei, yasi go'yona fasinei ana vimatadawanisiya.”

³⁵ Eketa kaivakukunama Anoni i fufuniya be nenei si kodukoduwa fasinei, Yave i vimatadawanisiya visafwavinağa goyona nenei.

34

Gabana Nuwesi Beyabeyasi Kiouisi

Visime Nuvinavinana 10:1-5

¹ Yave Mosese i iyaviya i bwaduwa, “Gabana nuwesi beyabeyasi nauna ku biyavayavanisiya maise, kuna kawisiya eketa yaku bwadu ana viginiwa-savavinisiya nauna maise. ² Kuna gidewadewa kumana nuwabuni fasinei keta nuwabuniyai tauğu kuna vanenemiwa nenekuwai koya Sainai etanei.”

⁴ Eketa Mosese gabana beyabeyasi nuwesi i kawisiya nauna maise eketa nuwabunimokeyai i nufewisiya keta i vaneisiya koya Sainai etanei, Yave i visimeiya maise.

⁵ Yave busibusi sinenei i sobunemiya niniunei i misiniya eketa tauna kana wava Yave i bwauwekikinomaniya. ⁶ Keta Yave Mosese kunauna i niuniya atu i bwaukikinomana i bwaduwa,

“Iyau Yave Guyau!

Iyau sineganigani keta omukumukutana kana Guyau.

Yaku nuwagoyo muka ita vevenudibwana.

Yaku nuwagabubu fakwafakwa-vağasina o nakatamokena namoğa fasisiyai keta yota avana ana bwaduwiya maise tovatova ana savivinisiya.

⁷ Namoğa susukwasi si nenemiya nenesiyai, yaku nuwagabubu fakwafakwa-vağasina ana gitoniya.

Yasi fufunagoyo, yasi adibutoyotoyoğa keta yasi go'yona ana vinuwateweiya.

Eatu aviyaonana sina fufunagoyowikuwa,

nao yaku vimatadawana ina niya namoisima yota natunatusi be wağawağasi eketa iteitesi nenesiyai.”

⁸ Muka mwanenena Mosese kaetutuna ikiguniya keta i bitanakafufuwiya fwayafwayai eketa i kodukoduwa Yave nenei, ⁹ eatu i bwaduwa, “Tuveka yo, taki ku sebobowikuwa maise, a kawanunukuwiwa be kwağa nukusi tata fakwa. Namoğa naki ku sanamaniya katekatesi guasi eatu yama fufunagoyo keta yama go'yona kuna vinuwateweiya, be kuna katuvikiya keta kuna vitoniwagikiya.”

¹⁰ Eketa Yave i nufata i bwaduwa, “Ku nowaniya! Dedeni a fufufuniya fiyao Isineni nukusi. Matatafumi matamiyai kafa nuwatabau ana savivinisiya, muka tamo aitevana ita kitai maise fwayafwaya kana matatafu nenei o tamo mani kunuma nenei ita kitanuvanuvai maise. Ibasima nofe fasimiyai a savisavinisiya fasinei, matatafusi mani namoğa sinemiyai sina kitiya keta sina matuta.”

²⁸ Mosese nokomai Yave nukusi si fakwa kuyadayada 40 keta nuwabuna 40. Muka tamo maneka ita kaniya o ukowa ita yumiya. Eketa gabana beyabeyasi nenesiyai visime 10 bwadubwadusima dedeni fasinei, Yave i viginiwisiya.

Mosese Tafakaina I Nukawanamananiya

²⁹ Mosese koya Sainai nenei i sobunemiya, dedeni kana gabana nuwesi beyabeyasi nukusi ni-manei. Koyai Yave nukusi si nusifufuwa eketa na fasinei tovanama i sobunemiya, tafakaina

i nukawanamanamaniya eatu tauna o muka ita sanamanei. ³⁰Tovanama Anoni fiyao Isineni matatafusi nukusi si kitiya Mosese tafakaina i nunukawanamanamaniya, si matuta keta muka sita nemai niniunei.

³¹Mosese i bwauwisiya Anoni keta namoḡa kasi toviketanuneina matatafusi nukusi si makavinisiya nenei eketa i nusifufuwisiya. ³²Eyo fiyao Isineni namoḡa matatafusi si nemiya Mosese niniunei eketa Yave yana visime matatafuna koya Sainai nenei i iyaviya maise, namoḡa i nusifufuwisiya.

³³Tovanama i nusifufukooḡa nenesiyai, tafaki kana dawanafafana nenei tafakaina i sowiya. ³⁴Tova matatafuna tovanama Mosese ina kanakanasuna Vikaninisaḡa kana Vada nenei be Yave nukusi sina nunusifufuwa, tafaki kana dawanafafana i kakikakiya. Eketa tovanama ina kikinomana, fiyao Isineni i iyaiyavisiya Yave yana visime. ³⁵Fiyao Isineni si kitakitiya tafakaina kana nukawanamanamana. Muniyai yo tafaki kana dawanafafana nenei, tafakaina i tenetenefota-savaviniya kana nivaniva yota tovanama ina makaviniya Yave nukusi sina nusifufuwa.

40

Eketa Mosese kavenenakoḡo fasinei namoḡa i vikokonisiya. Kavenena kaoḡonama nenei, Vada Tafutafuna sina yoniya na kana nogonogo nukusi keta yota tovibwanaose kasi nuya tafutafusi. Namoḡa yasi fuyonama naki kana fata nuwanuwasima kasi savivina fasinei. Besanenu, Ooniyabi keta kasi toovivita namoḡa be vivine tasike toginiginivava nukusi, ibasima si fufunisiya maisemoka Guyau Mosese i visawaveniya.

Vada Tafutafuna Kana Vimisiniyeina

¹ Keta Yave Mosese i nusifufuwiya i bwaduwa, ² “Manamana kiouna kuyadayada kana kafa viuḡu nenei, yaku Vada Tafutafuna kuna vimisiniya. ³ Dedeni kana koni namai visime 10 sinenei kuna tenekanasuniya eyo kafa dawanafafana kana nuya naunei kuna teniya. ⁴ Sonama kuna kanasuniya keta kana nogonogo etanei kuna dawana. Yota kimayeta yana kafa misini kuna nemiiya keta kimayeta kuna tenisiya etanei.

⁵ Eyo kafa guvimamadi kana didiḡa vigonudina, kuna teniya dedeni kana koni naunei eketa nuya kuna nuvitanuniya Vada kana kawai. ⁶ Kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa kuna teniya Vada kana kawa naunei. ⁷ Kaboma nakasina kafa katumimi kuna teniya Vada keta kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa kasi sinefouwai, eketa ukowa kuna vininiwatotoiya. ⁸ Vada keta kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa kuna sifafifiniya keta nuya kuna nukanekekeneniya wasiketa kana kawai.

⁹ Eyo muniyai givikanatafu kana bubu kuna viya keta Vada etana be iba matatafuna sinenei kuna vitowisiya. Kuna tenesiniya fasikuwai ebe ina vitafuwa. ¹⁰ Yota bubu nenei kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa keta kana nogonogo nukusi kuna vitowisiya. Kuna tenesiniya fasikuwai ebe ina vitafuwa venemokena. ¹¹ Kaboma nakasina kafa katumimi na kana kafa misini nukusi, bubu nenei kuna vitowisiya keta kuna tenesiniya.

¹² Anoni na natunatuna kuna kanasunisiya Vada Tafutafuna kawanei keta ukowa nenei kuna vitowisiya. ¹³ Nuya tafutafusi nenesiyai Anoni kuna okanikanibubuniya keta bubu nenei kuna vitowiya keta kuna tenesiniya ebe ina vitovibwanaoseya be ina vikaetoikuwa. ¹⁴ Yota natunatuna kuna nemiisiya keta kasi nuya kuna vikotonisiya. ¹⁵ Bubu nenei amasi ku vitowiya maise, tasike kuna vitowisiya ebe sina vitovibwanaoseya be sina vikaetoikuwa. Vitowanama nenei tasike be susukwasi si nenemiya, tova matatafuna sina vivitovibwanaoseya.” ¹⁶ Iba matatafuna Mosese i fufuniya, naki maisemoka Yave i visimeiya.

¹⁷ Eketa yamayamana kana kafa viuḡu manamana kana vinuwa nenei keta yamayamananama kana kuyadayada kafa viuḡu nenei, Vada Tafutafuna si vimisiniya. ¹⁸ Mosese koḡona yasi kafa misini* i didiisiya muniyai yo koḡona i vimisiniina. Eyo dawanabanebaneina keta ketoviyewa i dawana. ¹⁹ Muniyai kafa dawanafafana nenei, Vada seḡaseḡanaḡa nenei i teweiya. Eyo kafa dawanafafana yomuyomu kwafinisiyai si fufunisiya nenei, etanei i teweisiya naki maisemoka Yave i visimeiya.

* 40:18 Koḡona yana kafa misini o kainumu siniva daudaunisi si nugiginabusiya ebe kana fata koḡona sina vitonona sinesiyai.

²⁰ Eketa Mosese gabanasima nuwesi beyabeyasi i visiya keta dedeni kana koni sinenei i totoisiya. Eyo dedeni kana koni kafakainei kana nowanowa nenesiyai, kewa i duiyiya. Eketa koni kana gudu nenei i vitanaguduya. ²¹ Muninei dedeni kana koni i kanasuniya Vada Tafutafuna sinenei keta kafa dawanafafana kana nuya i nuvitanuniya eketa dedeni kana koni i tenefotiya, naki maisemoka Yave i visimeiya.

²² Yota sonama i una-kanasuniya Vada Tafutafuna sinenei keta bomatu kuweyaina i teniya, Totomu Tafutafumokena kana kafa dawanafafana kana nuya kwaunei. ²³ Eketa manekasima i gidewidewisiya kana bobotai Yave naunei sonama etanei i tenisiya, naki maisemoka Yave i visimeiya.

²⁴ Kimayeta yana kafa misini i kanasuniya keta Totomu Tafutafuna nanakoya kuweyaina i vimisiniya keta sonama i visaiya. ²⁵ Eyo Yave matanei kimayeta i guwanisiya, naki maisemoka Yave i visimeiya.

²⁶ Eketa kafa guvimamadi kana didiḡa vigonudina, dawanafafana naunei i teniya Totomu Tafutafuna sinenei, ²⁷ eyo iba mamadisi i guwanisiya, naki maisemoka Yave i visimeiya. ²⁸ Eketa dawanafafana i nuvikaneneiya Vada kana kawa nenei.

²⁹ Kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa i teniya Vada kawanei ebe etanei yawane yomuyomu be kausibi ina vibwanaoseiisiya, naki maisemoka Yave i visimeiya.

³⁰ Vada keta didiḡa kasi kawasasai, kaboma nakasina i vimisiniya eketa ukowa i vininiwiya kafa katumimi. ³¹ Eketa nokomai Mosese keta Anoni na natunatuna namoḡa nimasi be kaesi kana kafa kigigona. ³² Tovasima yasi kanasuna Vada sinenei o yasi nai kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa nenei, tututausi sina gonisiya, naki maisemoka Yave i visimeiya.

³³ Vada keta kafa vikanakooḡa bwanaosena kana didiḡa i sifafiniya keta nuya ina nukanekeaneiya wasiketa kana kawai. Eketa Mosese bunanige matatafuna i nusafuya.

Yave Yana Mayesina Matakikikwanena

Vada Tafutafuna I Vimaiya

Ginaḡanaḡa 9:15-23

³⁴ Eyo muniyai busibusi Vada Tafutafuna i sowiya keta Yave yana mayesina matakikikwanena i vimaiya. ³⁵ Busibusi i nuvitoiya Vada etanei keta Yave yana mayesina matakikikwanena i vimaiya eketa Mosese muka kana fata be ina kanasuna Vada sinenei.

³⁶ Tova matatafuna tovanama busibusi Vada ina teweiyā atu ina kanakasiya, nao fiyao Isineni si misimisiniya keta si niniya tamo menana nenei. ³⁷ Eatu taki busibusi muka ita kakanakasiya, nao yota muka sita ninai kana nivaniva ina kanakasiya. ³⁸ Tova matatafuna Isineni yasi toḡavenudananama kana kawasasa nenei, kuyadayadai Vada etanei Yave yana busibusi si kitakitiya. Eatu nuwabuna nenei, nao kai atai i nununuḡa busibusi sinenei Isineni namoisi matatafusi si kitakitiya.

Yona

Givimayeta

Nofe nufunufunama kana matakawa o vitana Guyau namoḡa matatafusi i nuwagabubuwiya, muka naki fiyao Isineniḡa. Guyau Yona i weniya tanake yana tomatakawa be ina niya Asainiya fafari nenei ebe aviyaonana Ninive menana nakasinei si fakwafakwa ina iyavisiya yasi fufuna goyosi sina tenisiya atu Guyau sina vifotuwiya. Taki nofemaise sina fufuniya, muka ina vimatadawaneisi atu ina sawanuwaḡabubuwiya.

Yona kana bwau keta yana adibudibutoyoḡa. (1:1-17)

Yona yana ugevina keta kana ketoyau. (2:1-10)

Yona Guyau yana matakawa i numamaniya Ninive nenei. (3:1-10)

Guyau yana sineganigani Ninive nenei. (4:1-11)

Yona Yave Nenei I Dibwana

¹ Tova tamokaḡa Yave Yona Amitai natuna i iyaviya i bwaduwa, ² “Ku misini ku nai Ninive menana nakasina na kana wava nenei ebe kuna matakawisiya kuna bwaduwa, ‘Kwa go'yona nakatamokena,’ uḡuna namoḡasima yasi fufunagoyo o kana sanamana nenekuwai.”

³ Atu Yona i misiniya keta Yave i dibwaniya, muka ita nai Ninive. I niya Yofa nokomai waka i nisaiya i niniya Tasisi. Waka i fatiya keta i toḡa ebe Yave ina dibwaniya ina niya Tasisi kedawanauwai.

⁴ Eatu Yave fonimana fifiwanina i gikikinomaniya gibowai, keta wanifeto i nakatamoka waka tova kabesona be ina nuyavayavaniya. ⁵ Toviwakasefufesu si matuta keta tamokatamokaḡa yasi guyau nenesiyai si bwedi-kawavitata kasi ovivita fasinei. Eyo waka kana nogonogo si tewesobuobuwina be waka ina kanakasiya.

Atu noko tovanama nenei Yona waniya i sobuwa waka sinenei i kenofana keta i kenonuwataunuwa. ⁶ Tonimunikuta nokomai i nisaiya keta i iyaviya i bwaduwa, “Ava uḡuna ku banubanukaokaoḡo! Ku misini be ya guyau nenei ku kawanunuku kata ovivita fasinei. Kamo ina kitasineganiganiita keta yawasita ina ofafafiya.”

⁷ Toviwakasefufesu tututausi si vikatonitoniya si bwaduwa, “Aitevana tana vinoiya? Yamasi daisi nenei ta vikaneeneiya be ta kitai aitevana o dauna nofe nenei i teneita.” Tovanama daisi nenei si vikaneeneiya, Yona kana wava i kikinomana. ⁸ Eketa si iyaviya si bwaduwa, “Yo ku iyaveiki. Dauna nofe fasinei aitevana tana vinoiya? Avamasi ya mudadava? Kwaḡa avi fafari? Kwaḡa avi kunuma?”

⁹ Yona i iyavisiya i bwaduwa, “Iyau tene Ibeniu. Yave nenei a kodukoduwa. Tanake abama kana Guyau, fwayafwaya keta gibo i fufuniya.”

¹⁰ Yona i iyavisiya vitana tanake o Yave nenei i dibwadibwana. Toviwakasefufesu si matutamoka keta si iyaviya si bwaduwa, “Ava o nofe ku fufuniya?” ¹¹ Wanifeto i nakatadewadewa keta toviwakasefufesu si vikokoniya si bwaduwa, “Avamasi kata fufuniya neneweu be wanifeto ita katanai?”

¹² Yona i iyavisiya i bwaduwa, “Kwa uniku be kwa tewesobuweiku gibowai ebe ina numanowa. A sanamaniya iyau yaku goyonai wanifeto nofe i givikavinita.”

¹³ Eatu toviwakasefufesu si oimanimaniya be waka sita sobuwiya kafakaini, atu muka kasi fata uḡuna wanifeto i nakatamataina. ¹⁴ Eketa Yave nenei si bwedi-kawavitata si bwaduwa, “Yave yo, muka kuta vimatadawaneiki mate nenei namoḡa nofe yawasina kana kidaba fasinei. Muka kuta vinoiki namoḡakaoḡona kana nuvimate fasinei. Yave yo, iba matatafuna nofe o tauḡu ya nuwanuwai ku gikikinomaniya.”

¹⁵ Eyo Yona si uniya keta si tewesobuwiya gibowai. Muka mwanenena gibo i numanowa.

¹⁶ Nofe nenei toviwakasefufesu Yave si matutiya venemokena keta si vibwanaoseya nenei keta yota si bwadudabadaba vitana fasinei sina bunanigeya.

¹⁷ Yave yana visime nenei, iyana nakasina Yona i tononiya eketa iyana manawanei Yona i fakwafakwa kuyadayada tonusi keta nuwabuna tonusi.

2

Yona Yana Kawanunuku

¹ Iyana manawanei Yona i kawanunukuwa yana Guyau Yave nenei i bwaduwa,

² “Yave yo, kaku dauna nakasina sinenei a bwauwa neneweu

eketa ku vinowanikuwa.

Matematesi yasi kabaḡa sinenemokenei ovivita fasinei a bwediya

keta ku nowanikuwa.

³ Katudomu nenei ku tewesobuwikuwa

eketa a gavivina ogodibuwai.

Nokomai gibo i toḡafifinikuwa

keta ka yoyo kitagoyosi matatafusi si nutautaunikuwa.

⁴ Eyo a bwaduwa, ‘Kwaḡa ku kitateweikuwa,

eatu ya Numa Kodukodu tafutafuna ana kita-savaviniya.’

⁵ Gibo i nutautaunikuwa keta i visubanikuwa,

ogodibu i tewefifinikuwa,

keta debabouku dodomu nenei i sumiya.

⁶ Koya kikwanakwanamisi venemokena nenesiyai a kenogamomona,

fwayafwaya kasi kawa dawadawanafota-vaḡasisi nenesiyai.

Atu kwaḡa o Yave yaku Guyau,

ogodibu sinenei ku sinanakasikuwa na yawasiku.

⁷ Tovanama a kamukonikuwa yawasiku i kakakaviya,

Yave a tukuwa.

A kawanunukuwa keta

ya Numa Kodukodu tafutafuna nenei ku nowanikuwa.

⁸ Aviyaonana kifukifufuna nenesiyai si kodukoduwa,

kasi nuwagabubu fakwafakwa-vaḡasina neneweu si vikwauteweiya.

⁹ Atu iyau o ana osedavadava yota ana vibwanaoseya neneweu.

Eketa yaku bwadudabadaba ana fufuniya neneweu.

Gifafafana o kwaḡa Yaveḡa neneweu!”

¹⁰ Eketa Yave iyana i visimeiya keta Yona i kanasiwaiya numagamai.

3

Yona I Niya Ninive

¹ Yave yota Yona i iyave-savaviniya i bwaduwa, ² “Ku misini ku nai Ninive menana nakasina na kana wava nenei ebe yaku matakawa a veniwa ku numamanei namoḡa nenesiyai.”

³ Yona Yave fonana i muniya keta i niya Ninive. Menananama o nakatamokena eketa taki tamo aitevana menaninama ina vaonosiya, nao kuyadayada tonusi muniyai yo ina nusafuya. ⁴ Yona i kanasuna menana nakasina sinenei keta na kuyadayadanama i vavaonota nenei atu i numamana i bwaduwa, “Kuyadayada 40 muninei Guyau Ninive ina nuyakweyakweniya.” ⁵ Ninive namoisi Guyau fonana si vitumaḡaniya. Na fasinei si vinuwadadana keta matatafusi si vikokowana, na kasi wava keta muka na kasi wava. Keta yota nuya yomuyomu utuutusiyai kikifufunisi si kotonisiya be ina visawavenena vitana yasi fufunagoyo nenesiyai naki si ugevinisiya.

⁶ Tovanama Ninive tufomu i biganowana, kana kwabudoga i teweiya keta tufomu kanibubuna i visaniniisiya atu nuya yomuyomu utuutusiyai kikifufunisi i kotoniya eketa kausibiyai i nuvitoiya.

⁷ Yana visime si otamatamaniya Ninive namoḡa kana matatafu nenesiyai. I bwaduwa,

“Visime nofe o iyau yami tufomu keta yaku tovisime nukusi nenekiyai.

Namoḡa matatafumi eketa yami yomuyomu nakanakasisi be musumususi nukusi muka tamo aviyavana kwana kaniya o kwana yumiya. ⁸ Atu namoḡa matatafumi nuya yomuyomu utuu-tusiyai kikifufunisi kwana kikotonina. Naki maise yota nuyasima yomuyomu matatafusi etasiyai kwana kitewekabwanina. Matatafumi kwana kawanunuku-manimaniniya Guyau nenei eketa kwana ugevinimiya yami fufunagoyo be yami givikuvakuvavana namoḡa nenesiyai. ⁹ Muka tata sanamanei kamo Guyau yana nuwanuwa ina kaviniya keta yana kayokuḡa ina kakaviya be muka tana mate.”

¹⁰ Tovanama Guyau i kitisiya ibasima si fufunisiya keta yasi fufunagoyo nenesiyai si ugevinisiya, yana nuwanuwa i kaviniya eketa muka nuyakweyakwena ita nemiyei nenesiyai avana i bwaduwiya ita fufuniya maise.

4

Yona Yana Kayokuḡa Yave Yana Sineganigani Fasinei

¹ Atu Yona o nuwatana i dauna nakasina yota i kayokuḡa nofe ibanama fasinei. ² Eketa i kawanunukuwa i bwaduwa, “Yave yo, tovanama a fakwafakwa yaku fafaniyai a bwaduwa vitana nofemaise ina kikinomana, na fasinei a anuvanua be ata dibwana ata niya Tasisi. Uḡuna a sanamaniya kwaḡa o Guyau toomukumukutana keta tosineganigani, ya nuwagoyo muka ita vevenudibwana eatu ya nuwagabubu fakwafakwa-vaḡasina nenei namoḡa muka kuna vimatadawaneisi. ³ Nofe yaku uḡunanama fasinei muka nuwanuwaku ana fakwa. Yave yo, naki mate dewadewamokena nenekuwai yo ana fakwa na yawasiku. Na fasinei yawasiku o ku viteweyei.”

⁴ Atu Yave i nufata i bwaduwa, “Ava uḡuna yo nofe ibanama fasinei kuna nuwagoyo!”

⁵ Yona menana nakasinei i kikinomana keta i niya gagasa kuweyaina kweta i yoniya tauna fasinei eketa sifunei i nuvitoyi, eatu i kitakitanufota be ina kitiya avamasi ina kikinomana Ninive nenei. ⁶ Eyo Yave Guyau kisisiku na dadana nokomai i givitafwiya. I tafwa i vaneya keta kikwakunei Yona i vikikwakuya ebe muka inaina nakasina ina nutoḡoniya. Eketa Yona i sebobowa nakasina kisisikunama fasinei.

⁷ Atu kuyadayada venuwanei nuwabunimokeyai, Guyau mwatamwata i visimeiya keta kisisikunama tofwana i kutiya eketa i wenonuya. ⁸ Tovanama vanavana i vaneya, Guyau fonimana inainana gagasei i gikikinomaniya keta i siveya. Vanavana Yona debabouna i guwaniya eketa kabegomokena ita sasana. I yawikosiya nuwanuwana be ita mateya eketa i bwaduwa, “Naki mate dewadewamokena nenekuwai yo ana fakwa na yawasiku.”

⁹ Atu Guyau Yona i iyaviya i bwaduwa, “O namaise kwaḡa ka nufota kisisikunama yana wenono fasinei kuna nuwagoyo!”

I nufata i bwaduwa, “Ika, a kayokuḡamatayia kaku nufota be ana mateya!”

¹⁰ Atu Yave i bwaduwa, “I tafwa keta kuyadayada kana vinuwa nenei i mateya. Atu kwaḡa muka kuta kitavikaviniya o kuta givitafwai ebe yo kuna sineganiganiyei. ¹¹ Atu Ninive menana nakasina nenei namoḡa kasi yagwana 120,000 na kana tufo aviyaonana nokomai si fakwafakwa muka fufuna dewadewana keta goyona sita kitanisaḡai, maise yota yomuyomu yagwanisi. Na fasinei kaku nufota be menananama nakatamokena ana sineganiganiya!”

Maka

Givimayeta

Nufunufu nofe o miki viginiwina Yeisu yana mudadava keta yana visawavenena fasisiyai. Nufunufu nofe kana toviginiwa o muka kana wava ita iyaveita atu nauna tovitumaḡana kasi toviketanuneina si vivisawavenena o Maka i viginiwiya. Maka o muka tanake Yeisu yana tonowana sinesiyai, atu tonuwatasuyasuya si vitumaḡana Maka Fita nukusi Noma si fakwa keta Fita i nusifufuwiya Yeisu yana mudadava keta yana visawavenena fasisiyai. Eketa Maka nusifufusima i viginiwiya me Noma tovitumaḡana nenesiyai i ovivitisiya be sina sanamaniya Yeisu aitevana.

Bwadubwadu naumokena viginiwa nofe sinenei i iyavita o biga dewadewana Yeisu Togifafafana Gigibokeinana Guyau Natuna fasinei. Nufunufu nofe sinenei tana kitiya Yeisu na yana fiwana be iba matatafuna ina saviviniya. Noko nenei tana kitiya yana visawavenena namoḡa nenesiyai, kanunu goyosi i vikikinomanisiya, kasi katona i givibwina eketa yasi fufunagoyo i vinuwateweina. Maka i viginiwa nakasina Yeisu yana savivina fasinei atu muka ita viginiwa nakasina yana visawavenena fasinei. I visawavenita namaise Yeisu yana mate ogonaḡanaḡai be namoḡa matatafusi i gifafafanisiya keta namaise Guyau mateyai i sinaviyawasa-savaviniya.

Biga dewadewana kana kafa viuḡu. (1:1-13)

Yeisu yana mudadava Ganini sinenei. (1:14—9:50)

Ganini nenei tu i niya Yenusanema. (10:1-52)

Wiki kana kafa nusafu Yenusanema sinenei. (11:1—15:47)

Yeisu yana misini-savavineina. (16:1-18)

Yeisu i nikikinomana keta i vaneya abamai. (16:9-20)

Yoni Togivibutabuta Ke'ta I Gidewadewiya Yeisu Fasinei

Madiu 3:1-12, Nuke 3:1-18, Yoni 1:19-28

¹ Nofe biga dewadewana kana kafa viuḡu Guyau natuna fasinei, tanake Yeisu Togifafafana Gigi-bokeinana.

² Tova manatuwaina Guyau yana tomatakawa Aiseya i viginiwiya maise,

“Guyau i bwaduwa, ‘Nauna yaku tomatakawa ana visimeiya kunauḡu be ya ke'ta ina menaniya.’

³ Tanake kayona i bwaubwauwa wanakikaoḡowai i bwadubwaduwa, ‘Ke'ta kwa menaniya Tuveka yana nemi fasinei, yana ke'ta kwa nudawaniniyei.’”

⁴ Eketa nofe tomatakawanama Yoni i nemiya namoḡa i givibutibutisiya wanakikaoḡowai yota Guyau sifufuna namoḡa nenesiyai i numamaniya, “Kwa ugevinaimi yami go'yona nenesiyai be Guyau ina vinuwateweimiya. Ana givibutibutimiya be ita visawavenena, kwami naki i kavinimiya yami go'yona nenesiyai.” ⁵ Eketa namoḡa matatafusi si fakwafakwa Yudiya kawakawana sinenei be Yenusanema menana nakasina sinenei, si kikinomana Yoni sina vaneneiya. Tovanama yasi go'yona si fonayauwa, Yonidani ukowai i givibutibutisiya. ⁶ Yoni kana nuya kameni utuutuna i kotoniya, yota kana wakina niniwasinine i kikimetanina o kikifufunina yomuyomu kwafinina nenei. Kana kabwaga o gonofa keta makawa.

⁷ Namoḡa i iyavisiya i bwaduwa, “Munikuwai namoḡa tamokaḡa i nenemiya o fifiwanamokena yo iyau. Iyau muka kaku nufota be ana okodu kana kaevatakutakuna kasi unava ana yausi.

⁸ A givibutibutimiya ukowa nenei atu tanake ina givibutibutimiya Kanunu Tafutafuna nenei.”

Yoni Yeisu I Givibutabutiya

Madiu 3:13-17, Nuke 3:21-22

⁹ Noko tovanama nenei Ganini kawakawana sinenei menana Nasaneti nenei Yeisu i misiniya eketa i nemiya Yoni nenei, eketa Yoni Yeisu i givibutabutiya Yonidani ukowai. ¹⁰ Tovanama Yeisu i kakanakasiya ukowa sinenei, muka mwanenena i kitiya abama i kawiya eketa Guyau Kanununa vitana bunebune maise i sobunemiya nenei. ¹¹ Eketa kayokayo abamei i nusifufuwa i bwaduwa, “Kwaḡa o Iyau natukatekateku. Yaku sebobo nakatamokena neneweu.”

Seitani Yeisu I Anuvanuvia

Madiu 4:1-11, Nuke 4:1-13

¹² Muka mwanenena Guyau Kanununa Yeisu i noḡokawawiya wanakikaoḡowai. ¹³ Eketa kuyadayada 40 nokomai i fakwa eatu Seitani i anuvanuvia Yeisu be ita go'yona. Yomuyomu-wanawanaki nukusi si fakwa kabaḡanama nenei atu Guyau kana kaetoḡa abamei si kitavikaviniya.

Yeisu Kana Tomuniyeina Naumokena

Madiu 4:12-22, Nuke 4:14-15, 5:1-11

¹⁴ Tufomu Enoda Anitifasi deniyai Yoni i tenefotiya muninei, Yeisu i niya kawakawana Ganini nenei Guyau yana biga dewadewana i yaugenyaniya namoḡa nenesiyai. ¹⁵ I bwaduwa, “Nofe tova Guyau yana kawasasa vivinuwadadaneinana i nemiya! Guyau yana kafa visime i niketamwakufwa. Yami go'yona nenesiyai kwa ugevinaimi be biga dewadewana kwa vitumaḡanei.”

¹⁶ Eketa kuyadayada tamokaḡa Yeisu Ganini tobu nenei kwadewai i fanafana atu tofanufa nasi nuwa i kitisiya, Saimoni keta taina Anideneya, tobu nenei kanevatu si neneneiya. ¹⁷ Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Kwa muniyeiku be ana visawavenimiya namoḡa kasi tofanufa.” ¹⁸ Muka mwanenena yasi kanevatu si dawana atu si muniya.

¹⁹ Simokaḡamoka i fana i niya, Sebedi natunatuna Yemesa keta Yoni i kitisiya yasi waka sinenei yasi kanevatu si nunubwatabwatata. ²⁰ Tovanama i wenisiya kana muniyeina fasinei, amasi Sebedi yana tobunanige na fatasi nukusi waka sinenei si venumakanovisiya atu si muniya.

Yeisu Kanunu Goyona I Nukakiya Namoḡa Nenei

Nuke 4:31-37

²¹ Yeisu kana tomuniyeina nukusi si niya Kafenaumi menana nakasinei. Tovanama kuyadayada Sabati nenei i kanasuna numa kafa yokoyoko sinenei, eketa i vibutuwa Guyau fonana i visawavenena namoḡa nenesiyai. ²² I vivisawavenena naki maisemoka tamo aitevana fakinina muka maise Mosese yana visime kana tovisawavenena, na nenei keta namoḡa si mayaḡa yana visawavenena nenei.

²³ Yeisu i vivisawavenena numa kafa yokoyoko sinenei eatu tovanama nenei namoḡa tamokaḡa kanunu goyona i nuwafiya, i fina i bwaduwa, ²⁴ “Aviyavana tamo ya nuwanuwa kima fasikiyai Yeisu tene Nasaneti? Omasi ku nemiya kima kuna nuyaunikiya? Iyau a sanamaniya kwaḡa aitevana, kwaḡa o Guyau yana Namoḡa Tafutafuu!”

²⁵ Yeisu i kanamaifata atu i bwaduwa, “I kanoveu! Namoḡa ku gionovei.” ²⁶ Eketa kanunu goyona i tatakwayana, namoḡa i sinanewanewiya keta i gionoviya.

²⁷ Namoḡa matatafusi si mayaḡa venemokena eketa si vikanunutoniya si bwaduwa, “Ava o nofe! Nofe visawavenena kiouna yota fakinina. Tumadama yo kanunu goyosi i vivisimeisiya eketa fonana si munimuniya!” ²⁸ Kakimokimokima tu Yeisu bigana i geyana eketa i venutamamana Ganini kawakawana kana matatafu i gikafufuya.

Yeisu Namoḡa Yagwanisi I Givibwina

Madiu 8:14-17, Nuke 4:38-41

²⁹ Tovanama numa kafa yokoyoko si teweiyai, Yemesa keta Yoni nukusi si niya Saimoni na taina Anideneya yasi numai. ³⁰ Saimoni nawana gumayogu si vinafeyana keta kiviya si matamataveya eketa fasisiyai muka mwanenena atu si iyavefotefotiya. ³¹ Eketa i kanasuna i niya nenesiyai, nimasiyai i ova eketa i sinatowamisiniisiya. Na tovanama nenei nafeyana tofwasiyai i kaniniya eketa gumayogusima kabwaga si suniniya Yeisu kana tomuniyeina nukusi fasisiyai.

³² Eketa kana navinavi vanavanasonu muninei,* namoḡa yasi tovisafwavinaḡa keta yota tasike aviyaonana kanunu goyosi si nuwafisiya, si nemiina Yeisu nenei. ³³ Menana noko kana matatafu si yokowa numanama wasiketanei. ³⁴ Eketa sabu kasi visafwavinaḡa tunisitunisi nenesiyai i givibwina keta yota namoḡa yagwanisi sininisiyai kanunu goyosi i nukakisiya. Atu kanunu goyosi o sanasana-manisi tanake Guyau Natuna na fasinei muka ita sawateweyeisi be sina nusifufu.†

*Yeisu Ganini I Numamana
Nuke 4:42-44*

³⁵ Tovawedanai Yeisu i towamisiniya, numa i teweiya keta i niya kabaḡa nunukamumunina nenei eketa nokomai i kawakawanunukuwa. ³⁶ Atu Saimoni unaunana nukusi si niya si nunuwasiya. ³⁷ Tovanama si nisaiya, si iyaviya si bwaduwa, “Namoḡa matatafusi si nunuwasiwa.”

³⁸ I bwaduviyewa i bwaduwa, “Ta nai namai tunisi menana ketamwakufwai ebe Guyau fonana yota a yaugeyaniya nenesiyai. Nofe yaku uḡunama fasinei a nemiya.” ³⁹ Nofe fasinei, Ganini kana matatafu i fanakwaniwiya eketa Guyau fonana i yaugeyaniya yasi numa kafa yokoyoko sinesiyai yota namoḡa yagwanisi sininisiyai kanunu goyosi i nukakisiya.

Yeisu Namoḡa Gosagosawina I Givibwiniya

Madiu 8:1-4, Nuke 5:12-16

⁴⁰ Tova tamokaḡa namoḡa kwafinina gosagosawina i nemiya Yeisu nenei i fekuwa kaetutunei eketa i kamanemaniya i bwaduwa, “Ae, taki nuwanuwau maise, kuta givibwinikuwa be ata eyaeya.”‡

⁴¹ Yeisu na yana sineganigani nimana i tuniya keta namoḡa tofwanei i teniya eketa i bwaduwa, “Ika, Iyau nuwanuwaku. Ku eyaeya!” ⁴² Eketa kakimokimokima tu kwafinina kana gosawa i kakaviya eketa i eyaeya-savaviniya. ⁴³⁻⁴⁴ Eketa Yeisu bwadu fifiwanina nenei i iyaviya i bwaduwa, “Nofe tova ku nai eatu muka tamo aitevana kuna iyavei nofe ibanama fasinei. Dawaniniina kuna niya eketa tauḡu kuna visawaveniwa tovibwanaose nenei. Eketa ku bwina fasinei Mosese yana visime maise, vibwanaose kana ketaketai kuna saviviniya ebe ita vikafakita sabu nenesiyai vitana naki ku eyaeya.”§

⁴⁵ Atu Yeisu yana bwadu muka ita muniyei keta i kikinomana namoḡa nenesiyai i eyowiya aviya-vana i kikinomana tauna nenei fasinei. Yeisu na yana uḡunama fasinei muka kana nufota be namoḡa matasiyai ina kanasuna menana nakasina sinenei, atu i fakwa kabaḡa nunukamumunisi nenesiyai. Eatu menana matatafuna nenesiyai namoḡa si nemiya nenei.

2

Yeisu Namoḡa Tanaina Matematena I Gidewadewiya

Madiu 9:1-8, Nuke 5:17-26

¹ Kuyadayada muka yagwanina muninei Yeisu kana tomuniyeina nukusi si makaviniya Kafenaumi. Namoḡa si biganowana vitana i nemiya tauna yana menanai, ² eketa yagwanisi si yokowa nokomai. Na fasinei muka tamo kawasasa numa sinenei o ketakawana kafakainei. Eatu Yeisu Guyau fonana i numamaniya nenesiyai. ³ Namoḡa nasi nufunina, namoḡa tanaina matematena na sitana si uniya keta si nemiya nenei. ⁴ Yoko nakasina si tenefotifotisiya eketa muka kasi fata namoḡanama sina nemiyei Yeisu nenei. Na fasinei menanai kaeavaaḡa nenei si vaneiya kudukuduwai keta si tananabuya namai Yeisu i fakwafakwa nenei. Eketa tovanama kudukudu si tananabuya muninei, na

* 1:32 Vanavanasonu muninei kana givina vitana Sabati naki i kakaviya. Fiyao Diu yasi Sabati i vibutuwa Fanaidei vanavanasonuwai keta i kakaviya Satadei vanavanasonuwai. † 1:34 Yeisu naki i sanamaniya taki kanunu goyosi ina sawateweisiya be sina bwadukikinomana vitana Yeisu tanake Togifafafana Gigibokeinana, nao namoḡa sina kamanemaniya be ina vikaimatana tonuaviya fasisiyai, namaise yawane i kitakitafota kasi togifafafana fasinei, e maise Yoni 6:15.

‡ 1:39 Madiu 4:23, 9:35 † 1:40 Fiyao Diu yasi visime nenei, namoḡa kwafinina gosagosawina tanake muka eyaeyana eketa nunuteweineina. Fiyao Diu muka kasi sawateweyeina be nofe visafwavinaḡanama sina givikaviniya. Namoḡa gosagosawisi muka kasi sawateweyeina be sina kodukodu Numa Kodukodu nenei yota muka menana sinenei sina fakwa. Na fasinei taki namoḡa gosagosawina ina bwina, nao tanake naki i eyaeya-savaviniya. Yota Guyau ina visawadewedewiya eketa kana nufota be namoḡa nukusi sina fakwa keta sina kodukoduwa Numa Kodukodu sinenei. § 1:43-44 Tovibwanaose namoḡa yasi kavenenakaḡo ina vibwanaoseiya fasisiyai Guyau nenei, nofe ina visawavenena naki venemokena namoḡa kana gosawa i kakaviya. (Visime Tafu 14:1-32)

sitana si otanowiya unava nenei eketa i sobuwa Yeisu naunei. ⁵ Tovanama Yeisu i kitiya namoḡa nasi nufunina yasi vitumaḡana, namoḡa tanaina matematena i iyaviya i bwaduwa, “Natuku, ya go'yona a vinuwateweisiya.”

⁶ Tunisi Diu yasi visime kana tovisawavenena nokomai si nunuvitoḡa. Tututausi nuwasinesiyai si bwaduwa, ⁷ “Au, naki Guyauḡa kana nufota go'yona ina vinuwateweina. Ava uḡuna nofe namoḡa nokomaise i nunusifufu eyo i bwadubwadu-tafakaikokona Guyau nenei!”

⁸ Eatu yasi vinuwadadasima Yeisu waniya i venusanamaniya eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Ava fasinei nanemaise kwa vivinuwadadana nuwafoumiyai? ⁹ Avi bwadubwadu o meyameyanina namoḡa tanaina matematena nenei, ‘Ya go'yona a vinuwateweisiya’ o ‘Ku misini ka sita ku uni be ku nidadana’? ¹⁰ Eatu kwata sanamaniya vitana Iyau Namoḡa Natuna na yaku visime fakinina kana fata go'yona ana vinuwateweina fwayafwaya etanei yota namoḡa ana givibwina.” Eketa namoḡa tanaina matematena i iyaviya i bwaduwa, ¹¹ “Neneweu a bwadubwaduwa, ku misini! Ka sita ku uni be ku nai numai!”

¹² Tovanama nenei namoḡa i misiniya, kana sita i uniya keta namoḡa sabu matasiyai i niya. Matatafusi si mayaḡa eketa Guyau si daviya si bwaduwa, “Mukamokena tamo tova ibanama maise tata kitai!”

Yeisu Nebi I Bwauwiya

Madiu 9:9-13, Nuke 5:27-32

¹³ Yeisu kana tomuniyeina nukusi yota menana Kafenaumi si teweiya atu si niya Ganini tobu kafakainei. Sabu nakasina si nemiya nenei eketa Guyau fonana i visawavenena nenesiyai.

¹⁴ Kabegona i vaniya, Anafasi natuna kana wava Nebi i kitiya i nunuvitoḡa yana kafa savivina nenei gabana i nunuvemuvemuwa Noma gabemani fasisiyai. Eketa Yeisu i iyaviya i bwaduwa, “Ku muniyeiku be ku vitomuniya.” Nebi i misiniya keta i muniya.

¹⁵ Noko muninei, Yeisu Nebi yana numai i vivianonaviya atu tonuvemuvemu keta togo'yona yagwanisi aviyaonana si munimuniye-dadaniya, yota kana tomuniyeina nukusi si kakawa.* ¹⁶ Eatu tunisi visime kana tovisawavenena atu yota Fanasi kunumina nenei si kitiya tonuvemuvemu be togo'yona nukusi si kakawa eketa Yeisu kana tomuniyeina si iyavisiya si bwaduwa, “Ava fasinei i kaka tonuvemuvemu keta togo'yona nukusi?”

¹⁷ Tovanama Yeisu i nowaniya, i iyavisiya i bwaduwa, “Aviyaonana muka vivisafwavinaisi o muka ita nufotaisi sina nai togivibwina nenei. Vivisafwavinaisiḡa kasi nufota sina niya togivibwina nenei. Iyau a nemiya o muka aviyaonana si vivinuwadadana tasike toeyaeyana fasisiyai eatu aviyaonana si sanamaniya tasike togo'yona fasisiyai.”

Nutoninuvenuveina Vikokowana Fasinei

Madiu 9:14-17, Nuke 5:33-39

¹⁸ Tova tamokaḡa Yoni Togivibutabuta kana tomuniyeina keta tunisi Fanasi si vivikokowana atu namoḡa tunisi si nemiya Yeisu nenei eketa si bwaduwa, “Yoni kana tomuniyeina keta Fanasi si vivikokowana eatu ava fasinei yo ka tomuniyeina muka sita vivikokowana?”

¹⁹ Eketa nenesiyai i nufata i bwaduwa, “Tovanama vikawana kana ka-sebobo kana tovai, muka ita nufotai be tovivikawana kana wagawaga sina vikokowana taki tovivikawana tauna noko nukusi. Muka kana nufota uḡuna tauna o nukusi si sesebobowa. ²⁰ Eatu tamoka tova kana kaniyabina sina nemiya keta unaunana nenesiyai sina oviya keta sina niya. Noko tovanama nenei yo sina vikokowana uḡuna nuwatasi ina dauna.”

²¹ Yota i bwaduwa, “Iba kiouna a nemiya atu muka kami sanu manatuwaina nukusi ita ovivikawaniya. Muka tamo aitevana nuya bidimina kiouna ina vai be nuya manatuwaina kana kabwasasa nenei ina suyakafukafuya. Taki ina fufuniya, kigona muninei nuya bidimina kiouna ina gogomiya nenei, nuya manatuwaina kana kaganini ina nakatadewadewa.

* 2:15 Mosese Guyau yana visime i viginisiya keta Fanasi noko visimesima si muniye-dewadewisiya. Diu fiyaosi kasi sanu yagwanina yota maise si muniye-dewadewisiya. Si bwaduwa, namoḡa aviyaonana muka visimesima keta sanusima sita munimuniyeisi nao tasike togo'yona.

²² Muka tamo aitevana kana fata be waini kiouna kikitana kana nogona fasinei waini kana koni manatuwaina nenei ina vininiwiya. Taki ina fufuniya, noko waininama tovanama buḡobuḡo ina kawananakana eketa kawasiveina ina vaneya nenei, koninama manatuwaina ina nuyavayavaniya uḡuna muka kana fata koninama ina fata. Mwavinana nenei koni keta waini sina goyowa. Atu koni kiouna nenei, waini kiouna ina vininiwatotoiya.”

Yesu I Nusifufuwa Kuyadayada Sabati Fasinei

Madiu 12:1-8, Nuke 6:1-5

²³ Sabati tamokaḡa nenei Yesu kana tomuniyeina nukusi witi bwibwiyaguna sinenei si niniya eatu tomuniyeina witi sisina si gigimumuta sina kawa fasinei. ²⁴ Tunisi Fanasi tomuniyeina si kitisiya eketa Yesu si iyaviya si bwaduwa, “Ku kitai! Ava fasinei yo Sabati kana visime si yakweyakweniya?”

²⁵ Eketa i bwaduviyewa nenesiyai i bwaduwa, “O tamo tova Guyau fonakituna sinenei viviginiweinanana kwa ginaḡanaiya aviyavana Deivida i fufuniya tovanama yana namonamoḡa nukusi vitanona si kikanata! Ava fasinei yo muka kana givina kwata vinuwadadanei? ²⁶ Tovanama Abiata tanake tovibwanaose kasi toviketaneina yana tovai, Deivida i kanasuna Guyau yana Vada Tafutafuna sinenei keta i vikokoniya maneka fasinei. Eketa i veniya eatu noko manekanama o gigivitafuna eketa tovibwanaoseḡa kasi nufota sina kaniya. Eatu Deivida tunina i kaniya yota aviyaonana si kwafuya tunina maneka i venisiya.”

²⁷ Yota i iyavisiya i bwaduwa, “Guyau Sabati i fufuniya be namoḡa ina ovivitiya fasinei eatu muka namoḡa ita fufuniya be Sabati kana dauna ina uniya fasinei. ²⁸ Na fasinei Namoḡa Natuna o Sabatinama kana Tuveka!”

3

Yesu Namoḡa Nimana Matematena I Gidewadewiya

Madiu 12:9-14, Nuke 6:6-11

¹ Tova tamokaḡa nenei Yesu yota i makaviniya eketa i kanasuna numa kafa yokoyoko sinenei keta nokomai namoḡa nimana matematena i kitiya i nunuvitoḡa. ² Namoḡa tunisi nuwanuwasi be Yesu sina vinoiya fasinei, matasi si vikanaoḡosiya si tonetoneiya taki namoḡa noko ina gidewadewiya kuyadayada Sabati nenei o muka.

³ Yesu namoḡa nimana matematena i iyaviya i bwaduwa, “Ku nemai be namoḡa nausiyai ku misini.” ⁴ Eketa namoḡasima i nutoninuvenuvisiya i bwaduwa, “Avamasi yata visime i sawateweyeita tata fufuniya kuyadayada Sabati nenei? Kita dewadewana tana fufuniya o goyona tana fufuniya? O kita yawasi tana gifafafaniya o taki tana nuvimatiya?” Eatu matatafusi si numananava.

⁵ Na yana kayokuḡa i kitadadana nenesiyai. Atu katekatesi yana gua fasinei i nuwatadauna venemokena keta namoḡa nimana matematena i iyaviya i bwaduwa, “Nimau ku tunei.” Namoḡa nimana i tuniya eketa i dewadewa. ⁶ Tovanama nenei Fanasi si venukikinomana keta si niya tufomu Enoda kana tomuniyeina nenesiyai eketa tamo nenei Yesu waina si fufuniya kana nuvimate fasinei.

⁷ Eketa Yesu kana tomuniyeina nukusi si niya tobu nenei eatu Ganiniyei sabuvekamoka si muniya. ⁸ Yesu kiyakiyaya kafa nuwatabau i saviviniya bigana si nowaniya eketa biga si yauniya i niya Yudiya, Yenusanema, Idumiya yota menanasima Yonidani ukowa fafaninei be i fanakwaniuḡa Taya eketa Saidoni nenesiyai namoḡa si nemiya.

⁹⁻¹⁰ Noko kuyadayadanama nenei namoḡa yagwanisi i givibwinisiya. Na fasinei tovisafwvinaḡa matatafusi kunausi si ketoketowiwiya be nuwanuwasi Yesu sina gisikoniya. Eatu sabu nakasina fasinei kana tomuniyeina i iyavisiya be waka sina gidewadewiya fasinei be namoḡa muka sina nibwatabwatavinai. ¹¹ Kanunu goyosi aviyaonana namoḡa si nuwafisiya tovanama Yesu si kitakitiya, si fekufekuwa tafakainei eketa si bwaubwauwa, “Kwaḡa o Guyau Natuna!” ¹² Atu kanunu goyosi i viketofotisiya be muka wakakana sina sai tanake aitevana.

Yesu Yana Tonowana 12 I Gibokisiya

Madiu 10:1-4, Nuke 6:12-16

¹³ Yeisu i vaneya koya nenei keta namōgasima yana nuwanuwa i wenisiya si nemiya nenei. ¹⁴ Namoga nasi 12 i gibokisiya keta i wenisiya tonowana. Tasike o tanake nukusi eketa ina visimeisiya sina kikinomana be sina numamana, ¹⁵ eketa yota visime i venisiya be namoga nenesiyai kanunu goyosi sina nukakisiya. ¹⁶ Nasi 12 i gibokisiya kasi wava o nofemaise.

Saimoni (i weniya Fita*),

¹⁷ Sebedi natunatuna, Yemesa eketa taina Yoni (i wenisiya *Bowanegesi* kana givina o kanitana natunatuna),

¹⁸ Anideneya,

Finifi,

Batonomiu,

Madiu,

Tomasi,

Yemesa Anafasi natuna,

Tadiusi,

Saimoni Senoti† yokonama nenei,

¹⁹ eketa Yudasa Isikaniyoti, tanake o Yeisu kana toviwaifufuna.

Namoga Si Bwaduwa Kanunu Goyona Yeisu I Vivisimeiya

Madiu 12:22-32, Nuke 11:14-23, 12:10

²⁰ Yeisu kana tomuniyeina nukusi si kanasuna numa sinenei, atu yota sabu si yoko-savavinisiya eketa muka kasi fata be sina ka. ²¹ Tovanama ugunina kana sifufu noko si nowaniya keta si bwaduwa, “Namoga noko debabouna i goyowa.” Eketa si niya be sina oviya.

²² Tunisi visime kana tovisawavenena Yenusanemei si sobunemiya keta si bwaduwa, “Seitani tauna kanunu goyosi kasi toviketuneneina, Yeisu i vivisimeiya. Tanake yana fiwana nenei eketa kanunu goyosi i vivikikinomanisiya.”

²³ Yeisu i wenisiya keta nenesiyai i bwadusobusobuwa i bwaduwa, “Namaise yo Seitani atu yota Seitani tauna ina kwaviniya? ²⁴ Taki kafa visime tauna ina sinatakatakiya be sina vikamunumuwa, na kafa visimenama muka ina fakwa nubwayouna. ²⁵ Taki yota namoga ugunina ina sinatakatakiya be sina vikamunumuwa, noko uguninama ina kayakweniya. ²⁶ Eketa taki Seitani yana yoko ina sinatakatakiya be sina vikamunumuwa nao muka kana fata ina misini, yawane ina kakaviya. ²⁷ Muka tamo aitevana kana fata be namoga fifiwanina yana numa ina kanasunei be yana nogonogo ina gikuma. Kana nivaniva tamo namoga fifiwanamokena ina yoniya, yo muniyai yana numai ina gikuma.

²⁸ A iyaiyavimiya venemokena. Namoga yasi go'yona matatafuna be yasi bwadu-tafakaikokona Guyau nenei o ina vinuwateweisiya. ²⁹ Atu taki kwaḡa aitevana Kanunu Tafutafuna kuna bwadu-tafakaikokoniya Guyau mukamokena ina vinuwateweyeu atu ya go'yona ina fakwawaḡata.” ³⁰ Yeisu i bwaduwa nofemaise uḡuna visime kana tovisawavenena si bwaduwa, “Kanunu goyona i nuwafiya.”

Yeisu Ugunina Venemokena

Madiu 12:46-50, Nuke 8:19-21

³¹ Tovanama nenei Yeisu ayona eketa sisitaina si nemiya menanai si misimisiniya, atu kana matakawa si teweiya i niya be ina nemiya ina kitisiya. ³² Sabu Yeisu si toḡafifiniya eketa tasike fiyaosima o si iyaviya si bwaduwa, “Ayou keta sisitaiu menanai, nuwanuwasi kwaḡa.”

³³ Nenesiyai i nufata i bwaduwa, “Avi ayoku o avi sisitaiku?” ³⁴ Eketa namōgasima si toḡafifiniya i kitanainaisiya eketa i bwaduwa, “Kwa kitai! Nofe o ayoku eketa unaunaku. ³⁵ Aitevana Guyau yana nuwanuwa ina fufuniya, tanake unaku, nouku eketa ayoku.”

* 3:16 Giniki fonasiyai, Fita kana givina maise gabana. † 3:18 Senoti kana givina maise, Diu fiyaosi eatu yoko kabegona. Tasike nuwanuwasi Noma kana tovisime nukusi sina vikamunumuwa. 3:22 Madiu 9:34, 10:25 3:29 Nuke 12:10

4

*Fwayafwaya Nufunina Kasi Bwadosobusobu**Madiu 13:1-9, Nuke 8:4-8*

¹ Yeisu yana visawavenena i kakina-savaviniya Ganini tobu kafakainei eketa sabuvekamoka si niya yana sifufu sina vaneneiya. Eatu si yokokwafuya na uḡuna wakai i toḡa atu namoḡa o tobu kafakainei si fakwa. ² Eketa iba yagwanina fasisiyai bwadosobusobuwai i visawavenena. I iyavisiya i bwaduwa, ³ “Kwa nowaniya! Namoḡa tamokaḡa kana bwibwiyaguwai fwayafwaya matatafuna i fonoyauyauniya eketa nugi etanei i giyauyauniya. ⁴ Tunisi ketai si fekuwa eketa manuwa si nemiya si kawa. ⁵ Atu tunisi gabagabaninei si fekuwa atu muka fwayafwaya badobadona na uḡuna si venuketovitakana, ⁶ atu kikwanakwanamisi muka sita sobu venemokena keta vanavana i vaneya nenei o i taoyayanisiya. ⁷ Nugi tunisi si fekuwa bubu kikikwanekwanena nenesiyai si tafwa atu bubusima si tunatautaunisiya keta muka sita vikabwaga. ⁸ Eatu tunisi nugi si fekuwa fwayafwaya dewadewanei keta si tafwadewadewa. Tunisi si sakuna 30 na kana vifofo, 60 na kana vifofo, eketa 100 na kana vifofo.”

⁹ Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Taki na taniyami maise avana a iyavimiya kwana nowaniya.”

*Yeisu Yana Bwadosobusobu Na Kana Uḡu**Madiu 13:10-17, Nuke 8:9-10*

¹⁰ Tovanama Yeisu kana kisina, yana tonowana kasi 12 yota namoḡa tunisi si nemiya Yeisu nenei keta si nutoninuvenuviya yana bwadosobusobusima fasinei.

¹¹ I nufata i bwaduwa, “Kwami fiyaomima a gibokimiya be Guyau yana kafa visime kana nuwasisikona ana nusifufuwimiya. Atu mani namoḡa nenesiyai o muka ana givimayetadewadewai, naki bwadosobusobuḡa nenei ana nusifufuwisiya. ¹² Nokomaise ana fufuniya ebe avana manatuwaina Guyau yana tomatakawa tamokaḡa i viginiwiya fasisiyai ina vivenemokena.

Naki sina kitakitiya,

atu muka sina kitakinanei.

Naki sina nowanowaniya,

atu muka sina nuwatanamananiya.

Taki yasi fufunagoyo sina kitakinaniya keta sina nuwatanamananiya ebe sita ugevinisiya nenekuwai nao ata vinuwateweisiya.”

*Fwayafwaya Nufunina Kasi Tunina Kana Sanamana Fasinei**Madiu 13:18-23, Nuke 8:11-15*

¹³ Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “Nofe bwadosobusobunama tamo kana sanamana nenemiyai? Avi bwadosobusobu yoke kwana sanamanei? ¹⁴ Nugi kana toyauyauneina nao Guyau fonana kana toyauyauneina namoḡa yagwanisi nenesiyai. ¹⁵ Namoḡa tunisi yasi fakina maise ke'ta bwadusima si nowanowanisiya atu muka mwanenena Seitani i nenemiya keta i viviteweisiya. ¹⁶ Namoḡa tunisi o maise fwayafwaya gabagabanina, bwadu si nowanowaniya eketa muka mwanenena si katukatuvuya na yasi sebobo, ¹⁷ atu muka na kikwanakwanamisi, na nenei keta yasi fakwa muka nubwayouna. Tovanama biga dewadewana fasinei dauna keta kuvavana i kikikinomanisiya, si venuvenudibutoyoḡa. ¹⁸ Namoḡa tunisi o maise bubu sakasakanununa. Nofe namoisima o biga si nowanowaniya, ¹⁹ atu yasi nuwanuwa o kimoki fwayafwaya kana fakwafakwa ibasima nenesiyai, gabana keta iba tunisi kasi nisaḡa si nuwagabubuwiya. Eketa noko ibasima biga dewadewana si tunatunatautauniya eketa muka ita viviuwa. ²⁰ Fwayafwaya dewadewana o maise namoḡa tasike biga dewadewana si nowaniya keta si katuvuya. Eketa tunisi si sakuna 30 na kana vifofo, 60 na kana vifofo, eketa 100 na kana vifofo.”

*Kimayeta Yana Kafa Misini Etanei**Nuke 8:16-18*

²¹ Yeisu yota i iyavisiya i bwaduwa, “Muka tamo aitevana kana fata kimayeta ina kanasunei keta kabomai ina kabwaniya o kivi sifunei ina tenei. Atu naki kana nufota be yana kafa misiniyai ina teniya. ²² Aviyavana makamakaviuneinasi o naki maise be ana tene-kikinomanisiya, eatu

aviyavana kikikabwanisi o naki maise be ana vitanadadisiya. ²³ Taki na taniyami maise avana a iyavimiya kwana nowaniya.”

²⁴ Keta yota i kanakakina, “I kanoveimi be kwa vaneneḡa-dewadewa, yami nowanautuutunama nenei yami sanamana ina givinakasiya yota ina vifofwiya. ²⁵ Tasike aviyaonana simo nenesiyai ina venevifofwisiya. Eatu tasike aviyaonana muka nenesiyai atu kabegona, naki nenesiyai ina viteweiyaya.”

Guyau Yana Kafa Visime

Yana Tafwatafwa Kana Bwadosobusobu

Madiu 13:31-32,34, Nuke 13:18-19

²⁶ Yeisu yota i bwaduwa, “Guyau yana kafa visime o nofemaise. Namoḡa tamokaḡa yana bagunai nugi i giyauyauniya. ²⁷ Nuwabuna i banubanuwa keta kuyadayada i misimisiniya, atu nugi o si tafwatafwa eatu muka ita sanamane namaise. ²⁸ Fwayafwaya o nugi i gigivitaḡwiya, nauna ina ketovitakana, ina tafwa ina vaneya, eyo ina vikabwaga. ²⁹ Tovanama kabwagamokena ina gumaiya keta kiyana kana tova, namoḡanama ina vibutuwa ina totuya.”

³⁰ Eketa Yeisu yota i iyavisiya i bwaduwa, “Avi bwadosobusobu tamo ebe nenei Guyau yana kafa visime ata sawanuvuveyei? ³¹ Naki maise kayawana nugina musumusumokena namoḡa si bagubaguniya, ³² atu tovanama ina tunakutuwa o kaiuwauwa matatafusi i tufutufuteweisiya, naḡanina o si nakanakata keta bayawinei kana nufota be manuwa kasi gigi sina kiyona.”

³³ Nofemaise bwadosobusobusima yagwanina nenesiyai i nusifufuwisiya kana nivaniva si nowana kasi fata na yasi sanamana. ³⁴ Yana kikitana namoḡa nenesiyai matatafuna o bwadosobusobu nenei, eatu kana tomuniyeinaḡa nenesiyai o matatafuna i gigivimayesiya.

Yeisu Fonimanabutu I Sawataniya

Madiu 8:23-27, Nuke 8:22-25

³⁵ Noko kuyadayadanama kana navinavi, Yeisu kana tomuniyeina i iyavisiya i bwaduwa, “Tana tamana fafaninei.” ³⁶ Tanake o wakai atu kana tomuniyeinaḡa si toḡa eketa tanake nukusi yoko si teweisiya atu waka tunisi nukusi si tamana. ³⁷ Muka mwanenena atu fonimana i towa eketa nefo waka i siwatotoiya, eketa ukowa i vibutuwa i maamaḡa wakai.

³⁸ Yeisu waka kunenei i videbaboununakata keta i banubanuwa. Atu kana tomuniyeina si nuvauniya keta si bwaduwa, “Aiye, muka kuta vinuwana tana mateya fasinei!”

³⁹ I misiniya keta fonimana i dageiya i bwaduwa, “I katanai!” Yota nefo i iyaviya, “Ku nigwana!” Muka mwanenena fonimana i kataniya eketa manokutukutu i teweiyaya. ⁴⁰ Eketa kana tomuniyeina i iyavisiya i bwaduwa, “Ava fasinei yo kwa matutamoka? Yawane muka yami vitumaḡana?”

⁴¹ Naki kawasi si yaowa eketa tututausi si vikatonitoniya, “Nofe avi namoḡa yo fonimana keta nefo fonana si nowaniya!”

5

Yeisu Kanunu Goyosi I Nukakisiya Namoḡa Tamokaḡa Nenei

Madiu 8:28-34, Nuke 8:26-39

¹ Yeisu keta kana tomuniyeina si nemiya Ganini tobu fafaninei fiyao Genasa yasi fafaniyai. ² Tovanama Yeisu i sobuwa wakai, namoḡa tamokaḡa kanunu goyona i nuwafiya matematesi kasi vatunuma nenesiyai i kikinomana-nemiya nenei. ³⁻⁵ I fakwafakwa vatunumai. Muka tamo aitevana fifiwanamokena be ina vanetanai. Tova matatafuna kaena keta nimana seni nenesiyai si yonayoniya atu unavasima i kikionota eketa muka tamo aitevana kana fata be ina yona-savavinei. Kuyadayada keta nuwabuna tamokatamokaḡa vatunuma keta koya nenesiyai i ninikaokaogowa keta i bwaubwauwa yota tauna gabanai i nunugisagisiya.

⁶ Tovanama Yeisu kedawanauwai i kitiya i dibwana i niya eketa naunei kaetutuna i viketogunisiya, ⁷ eketa kayona nakasinei i tatakwayana i bwaduwa, “Yeisu, Guyau Etanemokenei Natuna! Ava ya nuwanuwa nenekuwai? Guyau kana wavai a vivikokona-sineganiganiya muka

kuna givikuvakuvavaneiku.”⁸ Nofemaise i bwaduwiya uḡuna o Yeisu kanunu goyona nauna i miki-iyaviya, “Kanunu goyou namoḡa nofe ku gionovei!”

⁹ Yeisu i nutoniya i bwaduwa, “Nemaise ka wava?”

I nufata i bwaduwa, “Kaku wava Sagisagigi uḡuna kima yagwaniki namoḡa nofe sinenei.”¹⁰ Eketa kanunu goyosi Yeisu si kamanemaniya-yeweyewiya be muka sina nai tamo fafari nenei.

¹¹ Niniusiyai o fonoyauwa si kakabubuna koya kafakainei, ¹² eketa kanunu goyosi Yeisu si kamanemaniya si bwaduwa, “Ku sawateweyeiki be ku teweyeiki ka nai fono sinesiyai.”

¹³ Eketa sawateweyeina i venisiya keta namoḡa sinenei si kikinomana atu si niya fono nenesiyai si kanasuna. Fonoyauwasima kasi yagwana 2,000 maise, tefai si sinowa eketa tobuwai si gavivina.

¹⁴ Fonosima kasi tokitavikavina si dibwana si niya menana nakasinei eketa yota menana tamokata-mokaḡa nenesiyai matakawa si venutamamaniya. Namōḡa si niya eketa aviyavana i kikinomana si kitiya. ¹⁵ Tovanama si nemiya Yeisu nenei, namoḡanama manatuwaina kanunu goyosi si nuwafiya si kitiya na kana nuya keta yana nuwanuwa dawaniniina nenei i nuvitoḡa eketa matatafusi si matuta.

¹⁶ Aviyaonana si kitiya avana i kikinomana namoḡanama keta fono nenesiyai namoḡa si iyavisiya.

¹⁷ Eketa Yeisu si kamanemaniya be vitana yasi fafari ina teweyiya.

¹⁸ Tovanama Yeisu wakai i toḡatoḡa, namoḡa nauna kanunu goyosi si nuwafiya i kamanemaniya be nukusi sita niya.

¹⁹ Atu Yeisu i sawataniya eketa nenei i bwaduwa, “Ku makavinu ya menanai be ya sabu kuna iyavisiya avana iba nakasina Tuveka i saviviniya fasiweu, eketa nemaise yota yana sineganigani nenewe.” ²⁰ Namōḡanama i makaviniya eketa Dekafonisi* nenesiyai i nusifufuwa avana Yeisu i saviviniya nenei. Namōḡa matatafusi si nowaniya keta si mayaḡa.

Yainusi Natuna Gumayogu Matematena

Keta Gumayogu Visafwavinaina

Madiu 9:18-26, Nuke 8:40-56

²¹ Yeisu i tamana-saviviniya tobu fafaninei. Yawane tobu kafakainei atu sabuveka si nemiya keta si yokokwafuya. ²² Eatu namoḡa tamokaḡa kana wava Yainusi, tanake tamo numa kafa yokoyoko kana toviketaneina, i nemiya Yeisu nenei. Tovanama Yainusi Yeisu i kitiya i fekuwa kaeyafafane, ²³ eketa nenei i vikokona-sineganiganiya i bwaduwa, “Natuku gumayogu kabegona, kabegomokena ina mateya. Kuta nemiya nimau tofwanei kuta teniya be kuta givibwiniya keta ita fakwa na yawasina.” ²⁴ Tovanama si noḡokawawa, namoḡa sabuveka si yokokwafukwafuya keta nukusi si niya.

²⁵ Gumayogu kana katona ufaufa i toatoḡateweteweyiya manamana 12 o nukusi sinesiyai. ²⁶ Yana nogonogo matatafuna tokwenikweni nenesiyai i teweyiya ebe vitana ita bwina eatu katonanama i nakatamoka. ²⁷⁻²⁸ Yeisu fasinei i biganowana keta nuwasinenei i bwaduwa, “Taki kana nuyaḡa ana gisikoniya nao ana dewadewa.” Eketa namoḡa sabuveka kasi sinefouwai i niya Yeisu kumunina keta kana nuya i gisikoniya. ²⁹ Muka mwanenena ufaufana dibwadibwana i kaonosiya eketa tauna i kamukoniya vitana kana katona naki i kakaviya.

³⁰ Noko tovanama nenei Yeisu i sanamaniya yana fiwana naki i kikinomana eketa namoḡa kasi sinefouwai i saḡabwataviniya keta i bwaduwa, “Aitevana kaku nuya i gisikoniya?”

³¹ Kana tomuniyeina si iyaviya si bwaduwa, “Ku kitai! Namōḡa sabuveka si yokokwafuwa atu nemaise yo ku bwadubwadu, ‘Aitevana i gisikoniku?’ ”

³² Atu Yeisu i kitakitadadana be nuwanuwana ina kitiya aitevana i gisikoniya. ³³ Atu gumayogu i nuwatanamaniya aviyavana i kikinomana nenei eketa na yana matuta yota na yana kinikuna i niya Yeisu naunei kaeyafafane i fekuwa, keta i iyaviya iba matatafuna kana venemokena nenei. ³⁴ Keta Yeisu i iyaviya i bwaduwa, “Natuku, ya vitumaḡanai ku dewadewa. Ka katona naki i kakaviya. Keiya nenei ku nai.”

³⁵ Yawane i nunusifufuwa atu namoḡa tunisi Yainusi yana numei si nemiya keta si iyaviya si bwaduwa, “Natuu gumayogu naki i mateya. Ava fasinei tovisawavenena kuna visinatamatamane-kaogowei?”

* 5:20 Giniki fonasiyai, Dekafonisi kana givina menana 10 nakanakasisi.

³⁶ Yeisu yasi bwadunama i nowanateweiya eatu i iyaviya i bwaduwa, “Muka kuna matuta, naki ku vitumaḡanamoka.”

³⁷ Muka tamo aitevana ita sawateweyei ebe yo nukusi sina nai naki Fita, Yemesa eketa kana tufunuwa Yoni nukusi sina niya. ³⁸ Tovanama Yainusi yana numai si kikinomana Yeisu namoḡa yagwanisi i kitisiya si bwedibwedi-bwaubwauwa, ³⁹ eketa i kanasuna sinenei keta i iyavisiya i bwaduwa, “Ava uḡuna yo kwa bwedibwedi-nukwae. Gwadimonamona nai muka ita mate atu i banubanuwa.”

⁴⁰ Namoḡa si kawanaviya fasinei matatafusi i vikikinomanisiya eatu gwadimonamona ayona keta amana yota kana tomuniyeina kasi tonu nukusi si kanasuna totomuwei namai gwadimonamona i matamataveya nenei. ⁴¹ Nimanei i ova keta i bwaduwa, “*Tanita kumi*,” kana givina, “Gumayogu kabegou a iyaiyaviwa ku misini.”

⁴² I venuotowamisiniya keta i fanakwanikwaniuḡa. (Tanake kana manamana 12.) Eketa si mayaḡamatatafuwa. ⁴³ Eketa Yeisu visime fifiwanamokena i venisiya ebe muka tamo aitevana sina iyavei. Eyo i bwaduwa, “Ava tamo kwa venei be i kawa.”

6

Fiyao Nasaneti Yeisu Si Dibutoyoiya

Madiu 13:53-58, Nuke 4:16-30

¹ Yeisu kana tomuniyeina nukusi menana noko si teweiya keta si makavinisiya Nasaneti tauna yana menana nenei. ² Sabati kana kuyadayada nenei i vibutuwa visawavenena numa kafa yokoyoko sinenei. Namoḡa yagwanisi si nowaniya keta si mayaḡa. Tututausi nenesiyai si vikatonitoniya si bwaduwa, “Namasimo nofe nuwanuwasi i vaisi, avi nuwatasuyasuya nenei eyo kafa nuwatabau fifiwanisi i gigikikinomaneisi? ³ Namoḡa nofe o naki tokabitamomoka. Ayona o Meni eketa sisitaina o Yemesa, Yosefa, Yudasa keta Saimoni, yota nounouna nukusi nofemai ta fakwafakwa.” Eketa si dibutoyoemokiya.

⁴ Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “Namoḡa Guyau yana tomatakawa si vivifotuwisiya, eatu tututausi yasi menana namoisi be yasi sabu eketa yasi fasekwa o muka sita vivifotuweisi.” ⁵⁻⁶ Eketa Yeisu i mayaḡa uḡuna namoḡa muka sita vitumaḡana, na fasinei muka kana fata be tamo iba fifiwanina nokomai ita fufuniya eatu nimana i dawana nasi viyamoka tofwasiyai eketa si bwina.

Yeisu Yana Tonowana I Visimeisiya Si Niya Menana Nenesiyai

Madiu 10:5-15, Nuke 9:1-6

Eketa i fanakwaniuḡa menana nenesiyai i visawavenena. ⁷ Yeisu yana tonowana i wenevakukusisiya eketa nuwesinuwesi i visimeisiya menana nenesiyai. Eketa visime i venisiya ebe kanunu goyosi sina vatanisiya, ⁸ eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Yami nainama nenei muka tamo aviyavana kwana uniya, muka kabwaga, kautu o gabana, naki kiwanaḡa tamokaḡa. ⁹ Kami kaevatakutakuna kwana kikotonina eatu muka tamo nuya kana vinuwa kwana uniya. ¹⁰ Taki avi menana nenei kwana niya, tamoka numanama nenei kwana fakwa kana nivaniva na menaninama kwana teweiya. ¹¹ Taki kwana nemiya tamo menana nenei atu namoḡa muka sina katuvaimi o sina nowanimi, kaeyafayafami kasi kafusisima kwana nubutusiya eatu kwana niya. Noko ina visawavenena vitana matasi ina kanakasiya.”

¹² Eketa si niya namoḡa si iyaiyavisiya, “Yami fufunagoyo nenesiyai kwana ugevinimiya ebe kwana makavinimiya Guyau nenei.” ¹³ Kanunu goyosi yagwanisi si vikikinomanisiya eketa onive bubunei namoḡa tovisafwaviḡa tofwasiyai si kisiwaḡa eketa si givibwinisiya.

Tufomu Enoda Anitifasi Keta Yoni Togivibutabuta Yana Mate

Madiu 14:1-12, Nuke 9:7-9

¹⁴⁻¹⁶ Yeisu bigana i kewa eketa namoḡa matatafusi kana wava si sanamaniya. Tunisi namoḡa si bwadubwaduwa, “Kana fata be iba fifiwanisi ina saviviniya uḡuna tanake Yoni togivibutabuta mate-matesi nenesiyai i misini-savaviniya.” Tunisi namoḡa si bwaduwa, “Tanake o Inaitiya i makaviniya.” Tunisi namoḡa yota si bwaduwa, “Tanake maise tomatakawa manatuwaina.”

Nofe ibasima fasisiyai, tufomu Enoda Anitifasi i biganowana eketa i bwaduwa, “Yoni togivibutabuta kayona a nuonotateweyiya eatu mateyai i misini-savaviniya.”

¹⁷⁻²⁰ Kana sifufumokena nofemaise. Muniyai yo Yeisu i vibutuwa visawavenena, Enoda taina Finifi kawana Enodiyasi i vikawanisiya. Munifotai Yoni Enoda i iyaviya i bwaduwa, “Yata visime nenei muka tamo ka sawateweyeina be taiu kawana ku vikawanisi.” Na fasinei Enoda yana tonuaviya i visimeisiya si niya. Yoni si givikaviniya, si yoniya eketa deniyai si teniya. Enoda keta Yoni yasi vikanunusifufu nenei Enoda nuwanuwa yaona venemokena i viya, eatu naki nuwanuwana be ina vanevaneneiya. Enodiyasi o si kayokayokuḡa nuwanuwasi be Yoni sina nuvimatiya atu Enoda i sanamaniya Yoni o namoḡa dewadewana keta tafutafuna na uḡuna i matuta eketa i ofafafiya. Na nenei Enodiyasi muka kasi fata Yoni sita nuvimatei.

²¹ Enodiyasi yasi kuyadayada dewadewana i kikinomana, Enoda yana kafa tufuwa kana tuku kana tovai. Enoda ka nakasina i fufuniya tovisime nakanakasisi be tonuaviya kasi toviketaneina keta Ganini kasi toviketaneina fasisiyai. ²² Enodiyasi natusi gumayogu i kanasunanemiya keta yana vaḡai Enoda kana yokoyoko nukusi i givisemwanisiya. Eketa tufomu gumayogu kakaabana i iyaviya i bwaduwa, “Aviyavana ya nuwanuwa kuna bwaduwiya, ana veniwa.” ²³ Eketa bwadudabadaba fifiwanina nenei i iyaviya i bwaduwa, “Aviyavana ya nuwanuwa kuna vikokonikuwa, maise yaku kafa visime tunina ana veniwa.”

²⁴ Gumayogu i kikinomana keta ayona i iyavisiya i bwaduwa, “Avamasi fasinei ata vikokona?”

Ayona si nufata si bwaduwa, “Yoni togivibutabuta debabouna fasinei kuna vikokona.”

²⁵ Dibwadibwanina nenei i venumakaviniya tufomu nenei eketa i bwaduwa, “Nuwanuwaku nofe tova Yoni togivibutabuta debabouna kuna nuonosiya keta kanusana nenei kuna totoiya keta kuna venikuwa.”

²⁶ Nofe bwadunama tufomu nuwatana i gividauniya venemokena, eatu naki kana yokoyoko matasiyai i bwadudabadaba na fasinei yana vikokona muka ita dibutoyoḡei. ²⁷ Eketa muka mwane-nena tonuaviya i visimeiya be Yoni debabouna ina nemiiya. Namoganama i niya deni nenei eketa Yoni kayona i nuonosiya, ²⁸ kanusana nenei debabouna i nemiiya gumayogu i veniya eketa gumayogu i viya ayona i venisiya.

²⁹ Tovanama Yoni kana tomuniyeina bigana si nowaniya, si nemiya eketa tofwana si viya keta vatunuma nenei si odewadewiya.

Yeisu Namogā 5,000 I Vikanisiya

Madiu 14:13-21, Nuke 9:10-17, Yoni 6:1-14

³⁰ Tonowana si makaviniya eketa iba matatafuna avana si fufuniya yota si visawavenena, si bwaduwe-kikinomaniya Yeisu nenei. ³¹ Na tovanama nenei, namoḡa yagwanisi Yeisu si venuvenuyewewiya eketa muka tamo yasi kawasasa be sina biyawasa. Na fasinei Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “Kwamiḡa kwa nemai. Sabu nofe ta teweyei be ta nai kabaḡa nunukamumunina nenei ebe ta viyawasi.”

³² Eketa tasikeḡa wakai si niya kabaḡa nunukamumunina nenei. ³³ Atu yasi noḡokawawanama nenei, namoḡa menana kana matatafu nenesiyai si kitakinaniya eketa si venufana noko kabaḡanama nenei muniyai yo Yeisu kana tomuniyeina nukusi si saniniya. ³⁴ Tovanama Yeisu wakai i sobuwa, sabuveka i kitisiya. I kitasineganiganiisiya uḡuna tasike maise sifi muka na kasi tokitavikavina, na uḡuna i vibutuwa i visawavenena iba yagwanisi nenesiyai.

³⁵ Navinavimokeyai kana tomuniyeina si nemiya nenei eketa si bwaduwa, “Nofe wanakikavai eatu vanavana naki i sonusuwa. ³⁶ Na fasinei namoḡa ku teweyei be si nai menana ketamwakufwai, tututausi kasi kabwaga simo si vikimwane ebe si kawa.”

³⁷ Eatu i nufata i bwaduwa, “Kwami tututaumi tamo aviyavana kwa veneisi be si kawa.”

Eketa si iyaviya si bwaduwa, “Omasi 200 siniva* nenei maneka kana kimwanisiya keta kana vikanisiya?”

³⁸ Eketa i nutoninuvenuvisiya i bwaduwa, “Aviyesi maneka nenemiyai? Kwa nai be kwa dadana.”

6:17-20 Nuke 3:19,20   6:34 Ginaḡanaḡa 27:17, 1 Tufomu 22:17, 2 Sifusifufu 18:16, Isikeni 34:5, Madiu 9:36

* 6:37 200 siniva o yamayamana 8 tobunanige fatana maise.

Tovanama si nisaiya, si bwaduwa, “Maneka 5 eketa iyana nuwesi weka.”

³⁹ Yeisu sabuveka i iyavisiya i bwaduwa, “Bubuwai kwana fakwasioṭoḡa yoko nenesiyai.” ⁴⁰ Eketa yoko nenesiyai si fakwasioṭoḡa. Tunisi kasi yagwana 50 atu tunisi o 100.

⁴¹ Tovanama Yeisu maneka 5 keta iyana nuwesi i visiya, i kitavaneya abamai ibasima fasisiyai Guyau i viagigikuwiya. Maneka i gisinesiniya eketa kana tomuniyeina i venisiya keta si vitukuwa namoḡa nenesiyai. Keta yota iyana nuwesi i gikotokotova keta i vitukuwa matatafusi nenesiyai.

⁴² Eketa matatafusi si kasiyuwa venemokena, ⁴³ munifotai Yeisu kana tomuniyeina maneka keta iyana tufotufu si kwakwiya keta feyawa 12 si vimaisiya. ⁴⁴ Namoḡa kasi yagwana 5,000 na yasi susu kabwaginama si kaniya.

Yeisu Ukowa Etanei I Niya

Madiu 14:22-33, Yoni 6:15-21

⁴⁵ Muka mwanenena Yeisu kana tomuniyeina i iyavisiya be wakai sina venuviketana menana Betisaida nenei tobu fafaninei, eatu noko sabusima i tewesiya si niya. ⁴⁶ I vioiyooṭwisiya muninei i vaneya koyai kawanunuku fasinei.

⁴⁷ Navinavinama nenei Yeisu kana tomuniyeina yasi wakai tobu sinefounei si kikinomana, eatu tanake kana kisina si sinanoviya. ⁴⁸ Eketa i kitisiya kana tomuniyeina si oioiya na yasi fiwana uḡuna fonimana keta yoyo si viketosoganiya. Eketa towedanai Yeisu ukowa etanei i niya kuweyaisi be vitana ina tutuunisiya. ⁴⁹ Atu tovanama si kitiya si bwaduwa vitana mayamayau ukowa etanei ita nenemai eketa si tatakwayaniya. ⁵⁰ Matatafusi si kitiya si matuta.

Eketa Yeisu i venubwadufotafota i iyavisiya, “Muka kwana matuta. Kwa katevatu. Iyau weka.” ⁵¹ Yeisu i toḡa wakai eketa fonimana i onoviya. Kawasi i yaowa, ⁵² uḡuna avana i saviviniya maneka nenesiyai si kitiya eatu muka sita nuwatanamanani yana fiwana keta katekatesi si fakina.

Yeisu Tavisafwvinaḡa Yagwanisi

I Givibwiniya Menana Genasaneti Nenei

Madiu 14:34-36

⁵³ Tobu si witamaniya keta Genasaneti si saniniya. Nokomai waka si nusifwiya. ⁵⁴ Tovanama wakai si sobuwa, namoḡa Yeisu si venukitakinaniya. ⁵⁵ Namoḡa si venusavaneneḡa fafaninama nenei. Avi kabaḡa nenei sina nowaniya Yeisu nokomai, tovisafwvinaḡa na sitasi si nenemiisiya nenei. ⁵⁶ Yeisu i niya menana-sifunu yota menana nakanakasisi eketa numa-sifunu nenesiyai. Noko kabaḡasima nenesiyai namoḡa tovisafwvinaḡa si nenemiisiya eketa kabaḡa kafa vivitamaneina nenesiyai si dawadawana, eatu Yeisu si vivikoniya be kana kwame matakafafanaḡa sita gisikoniya. Eketa aviyaonana si gisikoniya si dewadewa.

7

Guyau Yana Visime, Waḡawaḡasi Kasi Sanu I Vanetaniya

Madiu 15:1-9

¹⁻⁴ Fanasi keta Diu fiyaosi yagwanisi waḡawaḡasi nenesiyai kasi sanu i donanisiya eketa si munimuniya. Kasi owa be tukwava eketa taga si nunutamata kana ketaketai venemokena ebe si vitumaḡaniya noko kukuwasima eyaeyasi Guyau matanei. Tovanama kafa vivitamaneina nenei sina makavinisiya, nauna nimasi sina kigona kana ketaketai muniyai yo sina kawa. Tova tamokaḡa Fanasi keta yota tunisi Mosese yana visime kana tovisawavenena Yenusanemei si nemiya nukusi Yeisu si yokokwafuya be sina vaneneiya fasinei. Si kitisiya tunisi tomuniyeina muka nimasi nauna sita kigona eatu kasi kabwaga si kakawa.

⁵ Eketa si iyaviya si bwaduwa, “Ka tomuniyeina nimasi gavigavisi atu si kakawa. Ava uḡuna yo waḡawaḡata kasi sanu muka sita munimuniyei?”

⁶ I nufata i bwaduwa, “Kwami meyami vinavinasi avage vitana dewadewami! Tova manatuwaina Guyau yana tomatakawa Aiseya venemokena i viginwiya kwami fasimiyai. Nofemaise i viginwiya,

Guyau i bwaduwa, ‘Namoḡa nofe kawagebunasiyaḡa si vivifotuwikuwa

eatu katekatesi i fakwa sasanei.

⁷ Tututausi kasi sanu si vivisawavenena yo muniyai si bwadubwaduwa vitana noko Guyau yana visime, eketa kaku kodukodu nenesiyai o i viibakaokaogowa.’”

⁸ Eketa Yeisu i bwaduwa, “Guyau yana visime kwa dibudibutoyoia atu kwami tututaumi kami sanu kwa munimuniya. ⁹ Kwa vivinuwadadana vitana dewadewana kwata fufufuniya atu Guyau yana visime kwa visaḡaketuketuwisiya eatu waḡawaḡami kasi sanu kwa viya o kwa munimuniye-dewadewamokisiya. ¹⁰ Nofe yota tamo kafa kita kwa fufufuniya. Mosese i viginiwiya i bwaduwa, ‘Amau keta ayonuna kuna vifotuwisiya,’ keta ‘Taki tamo aitevana ina vikanatafufuwa amana o ayona nenesiyai, na gwadinama kwana nuvimatiya.’ ¹¹ Atu nofemaise kwa vivisawavenena. ‘Taki tamo aitevana ibanama nenei, kana nufota be amana o ayona ina ovivitiya eatu ita iyavisiya, “Iba nofe kaku nufota be nenei ata ovivitimiya eatu a tenesiniya be Guyau ana veniya, na fasinei muka kaku nufota be ana veneimi.”’ ¹² Taki nokomaise ina fufuniya nao kwana bwaduwa, ‘Naki dewadewana.’ Na nenei kwa viviketofotiya eketa muka ayona be amana ina oviviteisi. ¹³ Tovanama nofemaise kwana fufuniya, nao waḡawaḡami kasi sanuḡa kwa munimuniya eatu Guyau yana visime kwa viviibakaokaogowiya keta yota ketaketa yagwanisi nenesiyai nofemaise kwa fufufunisiya.”

Avi Fufuna Namoga I Gigivigavigavisi Guyau Matanei

Madiu 15:10-20

¹⁴ Yeisu namoga i wene-savavinisiya si nemiya nenei eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Matatafumi yaku sifufu kwana nowanautuutuya be kana sanamana kwana viya. ¹⁵ Aviyavana tamo namoga kawane i kana kanasuna o muka ina givigavigaviya. Eatu avana kawane i kikinomana, enao ina givigavigaviya Guyau matanei.”*

¹⁷ Namoga i teweisiya eatu i kanasuna numai, keta kana tomuniyeina si nutoninuvenuveiya bwadusobusobu i nusifufuwiya kana sanamana fasinei.

¹⁸⁻¹⁹ I nufata nenesiyai i bwaduwa, “O kwami yota yawane muka kwata sanamane i yaku sifufu kana givina! Muka kwana nuwatanamane i tovanama namoga kabwaga ina kaniya, noko kabwaganama muka ina kanasuna nuwafounei, eatu ina niya kamokamonei eketa ina kikinomana. Muka kana fata be ina givigavigaviya.” Tovanama Yeisu noko i bwaduwiya, i visawavenena vitana kabwaga matatafuna o eyaeyana Guyau matanei.

²⁰ Yota i bwaduwa, “Avana namoga sinenei ina kikinomana noko ibanama ina givigavigaviya.

²¹ Nofe ibasima o namoga nuwafounei si kikikinomana — vinuwadadana goyosi, vimomona-kaokaogo, gikuma, nuvimate, kudo, ²² kanufafa, fufuna goyosi, bwadu-vikanonono, matayaiyaina, vikumaiḡi, sawanuketu, nuwavane, akwawakwava. ²³ Nofe ibasima matatafuna goyosi nuwafounei si kikikinomana eketa namoga si gigivigavigaviya.”

Ne Foenisiya Yasi Vitumagana Yeisu Nenei

Madiu 15:21-28

²⁴ Eketa Yeisu menana noko i teweiya eatu i niya menana tamokaḡa nenei Taya keta Saidoni ninusiyai eketa i niya numa tamokaḡa nenei. Muka nuwanuwana be namoga sina sanamane tanake o noko menananama nenei, eatu muka kana fata ina makaviuna. ²⁵⁻²⁶ Gumayogu tamokaḡa si nowaniya vitana Yeisu o nokomai eketa muka mwanenena si nemiya nenei. Gumayogu nofe o muka ne Diu, tasike ne yauyauna. Si tufuwa menana Foenisiya nenei fafari Siniya sinenei. Kanunu goyona natusi gumayogu i vivisimeiya fasinei keta si nemiya Yeisu nenei. Eketa si fekuwa kaeyafafane i eketa si kamanemaniya be natusi nenei kanunu goyona ita vikikinomaniya.

²⁷ I sanamaniya tasike muka ne Diu eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Fiyagenagena nauna sita mikikawa, muka kana nufota be fiyagenagena kasi kabwaga ana vai keta ana teweyei anuketa nenesiyai.”†

^{7:10} Yauna 20:12, 21:17, Visime Tafu 20:9, Visime Nuvinavina 5:16   * ^{7:15} Tunisi viginiwa manatuwaisi nenesiyai o kana nukisi 16 si nunatuya. “Taki na taniyami maise avana a iyavimiya kwana nowaniya.”   † ^{7:27} Fiyagenagena bwadusobusobu nofe sinenei o Diu fiyaosi. Si vivinuwadadana vitana tasike dewadewamokesi yo yauyauna namoisi. Na fasinei tamo tova namogāsima si weniwenisiya anuketa.

²⁸ Eatu si nufata si bwaduwa, “Tuveka yo, ava ku bwaduwiya o venemokena, eatu anuketa sonama sifunei fiyagenagena kasi kawamusumusu i fekufekuwa, si kanikaniya.”

²⁹ Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Yami bwadunama dewadewana na fasinei kwa nai yami ketai, eatu kanunu goyona o natumi gumayogu naki i gionoviya.” ³⁰ Tovanama si kikinomana numai, natusi si kitiya i matamataveya kana kiviya eketa si sanamaniya vitana kanunu goyona naki natusi i gionoviya.

Yeisu Namoga Taniyana Kweuna Yota Meyana Danuna

I Gidewadewiya

³¹ Yeisu fafani Taya i teweiyi eketa i vaonota Saidoni sinefounei. Eketa i niya Ganini tobuwai Dekafonisi yana fafani sinesiyai. ³² Nokomai namoga tamokağa taniyana kweuna yota meyana danuna si nemiiya. Eketa Yeisu si vikokona-sineganiganiya be nimana ita teniya tofwanei be ita dewadewa.

³³ Namoganama i oviya eketa kasi nuwa si niya si misinikafasina eketa namoganama taniyane nimatafwana i katukanasunisiya, muniyai yo i nufuniya eketa meyana i gisikoniya. ³⁴ Eyo i kitavaneya abamai, yawasina i tuniya eketa namoganama nenei i bwaduwa, “Efata!” Kana givina o “I kagegeu!” ³⁵ Tovanama nenei namoga taniyana i kanabuya yota meyana i savivina keta i nusifufudewadewa.

³⁶ Yeisu i sawaswatanisiya be muka tamo aitevana sina iyavei aviyavana i kikinomana fasinei. Eatu namoga yagwanisi nenesiyai si nusifufuwe-dadaniya. ³⁷ Tovanama namoga biga noko si nowaniya, si sabanutuga eketa si bwaduwa, “Iba matatafuna i saviviniya o dewadewana. Namoga taniyasi kweusi i gigidewidewisiya keta si nowanowana, yota meyasi danusi i gigidewidewisiya keta si nunusifufuwa.”

8

Yeisu 4,000 Namoga I Vikanisiya

Madiu 15:32-38

¹ Noko tovanama nenei namoga yagwanisi yota si yokowa. Sabu kabwaga muka, na fasinei Yeisu kana tomuniyeina i wenevakukusisiya eketa i iyavisiya i bwaduwa, ² “Namoga a kitasineganiganiisiya uguna kasi kabwaga muka, eatu kuyadayada tonusi naki ka fakwafakwa. ³ Taki na vitanonisi ana teweisiya be sina niya yasi numai ketai sina sasana. Yota tunisi kedawanauwai si nemiiya.”

⁴ Kana tomuniyeina si nufata si bwaduwa, “Nofe o wanakikavai, keta namao kabwaga tana vai yo namoga tana vikanisi?”

⁵ Keta Yeisu i nutoninuvenuveisiya i bwaduwa, “Aviyesi maneka nenemiyai?”

Si bwaduwa, “Naki 7moka.”

⁶ Yeisu namoga i iyavisiya keta fwayafwayai si fakwasitoga. Maneka 7 i visiya, Guyau nenei i viagigikuwa eketa maneka i gisinesiniya. Kana tomuniyeina i venisiya eketa namoga nenesiyai si vitukuwa. ⁷ Yota iyana tonusi musumususi tomuniyeina nenesiyai i visiya, Guyau nenei i viagigikuwa eyo i iyavisiya keta namoga nenesiyai sina vitukuwa.

⁸ Namoga matatafusi si kasiyuwa venemokena eatu yota gisinesine yagwanina i tufowa. Munifotai tomuniyeina feyawa 7 si vimaisiya gisinesinesima nenesiyai. ⁹ Namoga kasi yagwana 4,000 maise Yeisu i vikanisiya, muniyai yo i visimeisiya si niya yasi menanai.

Fanasi Guyau Nenei Kiyakiyaya Fasinei Si Vikokoniya

Madiu 12:38-42, 15:39—16:4

¹⁰ Muka mwanenena Yeisu kana tomuniyeina nukusi wakai si toga eketa si niya Danumanuta kawakawana nenei. ¹¹ Fanasi tunisi si nemiiya keta si vibutuwa Yeisu nukusi si vikawabwadubwaduwa be Yeisu sina anuvanuyiya, na fasinei si vikokoniya be tamo kiyakiyaya abamei ita visawavenisiya.

¹² Yeisu yawasina i tununoviya keta i iyavisiya i bwaduwa, “Ava fasinei yo kwami nofe tovasima kasi namoga kiyakiyaya fasinei kwa vivikokona Guyau nenei? A iyaiyavimiya venemokena, muka tamo kiyakiyaya ana visawaveneimi.”

*Fanasi Keta Enoda Yasi Nutuva**Madiu 16:5-12*

¹³ Eketa Yeisu Fanasi i venumakanovisiya eatu i toḡa-savaviniya wakai keta kana tomuniyeina nukusi si tamana Ganini tobu fafaninei. ¹⁴ Tomuniyeina nuwatasi i unuwa eketa muka tamo maneka sita niyei, eatu naki tamokaḡamoka waka sinenei. ¹⁵ Yeisu i bwaduwa, “Matami i nakata ebe muka Fanasi eketa Enoda yasi nutuvai sina vikonaimi.”

¹⁶ Tomuniyeina tututausiḡa si vikanusifusifufuwa yana bwadunama fasinei keta si bwaduwa, “Muka tamo maneka tata nemiyei na uḡuna nutuva fasinei i bwadubwaduwa.”

¹⁷ Yasi vikanusifusifufunama Yeisu naki i sanamaniya eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Ava fasinei kwa bwadubwadu vitana muka tamo maneka nenemiyai! O yawane muka kwata kitanisaḡai o kwata nuwatanamanani! Kwami gewa katekatemi guasi. ¹⁸⁻¹⁹ Na matami atu muka kwata kitakitadewadewa eketa na taniyami atu muka kwata nowanowanadewadewa! Kwana tukuya tovanama maneka 5 a gisinesinisiya namoḡa 5,000 fasisiyai, aviyesi tufotufu feyawa?”

Si bwaduwa, “Feyawa 12 si tufowa.”

²⁰ “Eatu maneka 7 a gisinesinisiya namoḡa 4,000 fasisiyai, nao aviyesi feyawa tufotufu kwa vimaḡaisi.”

Si bwaduwa, “Feyawa 7.”

²¹ Eketa i bwaduwa, “O atu yawane muka kwata nuwatanamanani?”

Menana Betisaida Nenei Yeisu Tomatagoyo I Gidewadewiya

²² Tovanama si kikinomana menana Betisaida nenei, nokomai namoḡa tunisi tomatagoyo tamokaḡa si nemiiya eketa Yeisu si kamanemaniya ita givikaviniya be ita dewadewa. ²³ Eketa tomatagoyo nimanei i givikaviniya eketa i kikinomaniya menana kukwauna. Matana i nufunatanisiya eketa nimana i dawana tofwanei eatu i iyaviya i bwaduwa, “Tamo aviyavana ku kitakitiya?”

²⁴ Matana i kabwasasiya eketa i bwaduwa, “Ika, namoḡa a kitikitisiya eatu vitana kai sita ninidadana.”

²⁵ Yota Yeisu nimana i tene-savaviniya namoḡa matanei. Matana i katototuya eketa iba matatafuna i kitadewidewisiya.

²⁶ Eketa Yeisu i bwaduwa, “Muka kuna makavineu menanai, naki dawaniniina kuna niya ya numai.”

*Fita Yana Bwadukikinomana Togifafafana Gigibokeinana Fasinei**Madiu 16:13-20, Nuke 9:18-21*

²⁷ Yeisu kana tomuniyeina nukusi si niya menana Sisaniya Finifai niniunei keta si niniya atu ke'ta tofwanei i nutoniisiya i bwaduwa, “Namaise namoḡa si bwadubwadu fasikuwai, Iyau aitevana?”

²⁸ Eketa si nufata si bwaduwa, “Tunisi namoḡa si bwadubwaduwa avage kwaḡa o Yoni Togivibutabuta, eatu tunisi o si bwadu avage Inaitiya. Eatu tunisi o si bwadubwaduwa kwaḡa tamo Guyau yana tomatakawa.”

²⁹ Eketa i nutoninuveveisiya i bwaduwa, “Eatu kwami o namaise kwata bwadu fasikuwai?”

Eketa Fita i nufata i bwaduwa, “Kwaḡa o Togifafafana Gigibokeinai.”

³⁰ Eatu Yeisu tauna i viketofotisiya ebe muka wakakana sina sai tanake aitevana.

*Yeisu Yana Mate I Bwadvioḡoniya**Madiu 16:21-23, Nuke 9:22*

³¹ Eketa Yeisu i vibutuwa tomuniyeina i gisawakedanisiya aviyavana yawane ina kikinomana tauna nenei. I iyavisiya i bwaduwa, “Namoḡa Natuna yawane ina kuvavana iba yagwanina nenesiyai. Tokawakawa be tovibwanaose nakanakasisi keta yota visime kana tovisawavenena sina utuvifwayafwaiya. Nifanifaina sina nuvimatiya eatu kuyadayada tonusi muninei mateyai ina misini-savaviniya.” ³² Tovanama nofemaise i givimayetamokiya nenesiyai, Fita Yeisu i oviya i niya kuniniusi eketa i dageiya.

³³ Atu Yeisu i saḡaviniya kana tomuniyeina i toneisiya eketa Fita i dageiya i bwaduwa, “Seitani, ku nai sasanei! Ya vinuwadadana muka Guyau yana vinuwadadana maise, eatu maise namoḡa.”

*Vitomuniyeina Kana Ketaketa**Madiu 16:24-28, Nuke 9:23-27*

³⁴ Yeisu sabu i wenevakukusisiya kana tomuniyeina nukusi eketa i nusifufuwisiya i bwaduwa, “Taki kwağa aitevana nuwanuwau be kuna muniikuwa, ya nuwanuwa kuna tenemuniukwanisiya eatu tauğu ka ogonağanağa kuna uniya keta kuna muniikuwa.* ³⁵ Taki kwağa aitevana nuwanuwau yawasiu kuna gifafafaniya, nao kuna niteweiya. Eatu taki fasikuwai keta yota biga dewadewana fasinei yawasiu kuna niteweiya, nao kuna gifafafaniya. ³⁶ Taki aitevana tamo fwayafwaya kana matatafu kana kaikaiwabu ina viya eatu yawasi muka, nao ava tamo kana dewadewana? ³⁷ Na fasinei taki namoğa yawasina venemokena ina niteweiya, muka kana fata be tamo avana nenei ina fatai be yo ina visavavinei. ³⁸ Nofe tovasima kasi namoğa o tokudo keta tofufunakaokaogo maise eketa taki aitevana ina sinemumuwikiwa maise yota yaku bwadu ina sinemumuwiya nofe namoisima yasi tovai, yawane Namoğa Natuna yota ina sinemumuwiya tovanama ina makaviniya fwayafwayai amana yana kaiwabu keta yota kana kaetoğa tafutafusi abamei nukusi.”

9

¹ Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “A iyaiyavimiya venemokena, namoğa tunimi nofemai kwa misimisiniya Guyau yana kafa visime ina nemiya na yana fiwana kwana mikikitiya muniyai yo kwana mateya.”

*Yeisu I Dawanavinavina**Madiu 17:1-13, Nuke 9:28-36*

² Kuyadayada 6 muninei Yeisu kasi tonuğa, Fita, Yemesa yota Yoni i ovisiya eketa tasikeğa si vaneya koya etanei. Nokomai tututausi matasiyai si kitiya Yeisu i dawanavinavina. ³ Kana nuya si kwaya eketa si nukawanamanamanina. Muka tamo aitevana fwayafwayai kana fata ina gonaisi nokomaise.

⁴ Munifotai Inaitiya keta Mosese si kenokikinomana keta Yeisu nukusi si nusifufuwa.

⁵ Fita i bwaduwa, “Tovisawavenena, naki dewadewamokena kima nukusi nofemai eketa vada tonusi kana yonisiya, tamokağa kwağa fasiweu, tamokağa Mosese eketa tamo o Inaitiya.” ⁶ Fita bwaduna i bauwiya uğuna kasi tonu si matutamoka, na fasinei nofemaise i bwaduwa.

⁷ Munifotai busibusi i nemiya i kabwanisiya eketa busibusi sinenei Guyau fonana i kikinomana i bwaduwa, “Natuku nofe a nuwagabubuwiya, fonana kwana nowaniya.” ⁸ Tomuniyeina si kitadadana eatu muka tamo aitevana sita kitai naki Yeisu kana kisina si kitiya.

⁹ Tovanama koyai si sobunemiya, i viketofotisiya be muka tamo aitevana sina iyavei avana si kitiya kana nivaniva Namoğa Natuna mateyai ina misini-savaviniya.

¹⁰ Yana sawatana si muniya, atu tututausiğa si vibutuwa si vivikanunusifufufuwa, “Ava nofe misini-savavineina mateyai kana nuwanuwa?”

¹¹ Eketa Yeisu si nutoniya si bwaduwa, “Ava fasinei yo visime kana tovisawavenena si bwadubwadu Inaitiya ina mikinemai muniyai yo Togifafafana Gigibokeinana ina nemiya?”

¹² I nufata i bwaduwa, “Inaitiya ina mikinemai ebe iba matatafuna ina omanafufuniya. Eatu Guyau fonakituna yota i bwadubwaduwa vitana Namoğa Natuna o ina kuvavana nakasina eketa namoğa sina utuvifwayafwaiya. ¹³ A iyaiyavimiya venemokena, Inaitiya naki i nemiya atu namoğa si fufunakaokaogowa nenei. Naki maise Guyau fonakituna i bwaduvioğoniya.”*

*Yeisu Kanunu Goyona I Nukakiya**Gwadimonamona Namoğa Nenei**Madiu 17:14-21, Nuke 9:37-43a*

¹⁴ Tovanama si savavinisiya tomuniyeina tunisi nenesiyai, si kitisiya visime kana tovisawavenena nukusi si vivikawabwadubwaduwa namoğa yagwanisi sinesiyai. ¹⁵ Tovanama sabuveka Yeisu si kitiya si sabanutuğa eketa si venufotefotiya.

* 8:34 Nofe bwadusobusobu kana givina Yeisu kana tomuniyeina sina katuviya tamo kafa sinemumu o kuvavana sina viya na fasinei si munimuniya. Muka ita bwadubwadu vitana kana tomuniyeina sina mate ogonağanağai maise tanake. (Madiu 10:38, Nuke 14:27) 8:35 Madiu 10:39, Nuke 17:33, Yoni 12:25 9:2 2 Fita 1:17,18 9:7 Madiu 3:17, Maka 1:11, Nuke 3:22 9:11 Manakai 4:5, Madiu 11:14 * 9:13 Yeisu nofe i nunusifufuwa Yoni Togivibutabuta vitana tanake maise Inaitiya. (Madiu 11:13-14, 17:10-13)

¹⁶ I nutoniisiya i bwaduwa, “Avamasi kwa oovigwavigwaegei?”

¹⁷ Namoga tamokaḡa sabuveka sinesiyai i bwaduwa, “Tovisawavenena, kanunu goyona natuku i nuwafiya eketa muka ita nunusifufu, na fasinei a nemiiya neneweu be kuna givibwiniya.

¹⁸ Tovanama kanunu goyona i gigivikaviniya, na kawatefutefunina i tuḡatuḡaiya fwayafwayai. Niḡona i kikitana vikavikavina keta i fatofatokiya. Ka tomuniyeina a vikokonisiya be kanunu goyona sita nukakiya atu si vibaiwayosa.”

¹⁹ Yeisu i nufata i bwaduwa, “Kwami namoga avi tovai masi kwana vitumaḡaneiku! Nukusi tana fakwakoḡo? Ana kunuwanekaoḡoweimi? Gwadimonamona kwa nemiyai nenekuwai.”

²⁰ Eketa gwadimonamona si nemiiya Yeisu nenei. Tovanama kanunu goyona Yeisu i kitiya, gwadimonamona i nikuniya fifiwanina eketa i fekuwa fwayafwayai. Keta i vikenobwatabwataviniya na kawatefutefunina.

²¹ Yeisu gwadimonamona amana i nutoniya i bwaduwa, “Namaise kana nubwayou nofemaise i fufufuna?”

Amana i nufata i bwaduwa, “Fwefweyanei i vibutuwa. ²² Kanunu goyona nuwanuwana be ina nuvimatiya na fasinei tamo tova i tuḡatuḡaiya kikanakanatai yota ukowai. Taki ka fata maise, kuta sineganiganiikiya be kuta ovivitikiya.”

²³ Yeisu i iyaviya i bwaduwa, “Ava uḡuna yo ku iyaiyaveiku taki kaku fata maise? Tanake aitevana Guyau ina vitumaḡaniya, Guyau iba matatafuna ina fufunisiya fasinei.”

²⁴ Muka mwanenena eatu gwadimonamonanama amana i fina i bwaduwa, “Na yaku vitumaḡana eatu muka nakasina, ku oviviteiku be ku givinakasiya.”

²⁵ Eatu Yeisu i kitisiya sabu si yokoyokwiya eketa kanunu goyona i visimeiya i bwaduwa, “Taniyakweu keta meyadanu kana kanunu goyona, a vivisimeywa namoga kuna teweiya keta muka yota kuna kanasuna-savavineu.”

²⁶ Kanunu goyona i tatakwayana eketa gwadimonamona i nikuniya fifiwanina keta i gionoviya. Gwadimonamonamokena kana fusa vitana namoga matematena, eketa namoga yagwanisi nokomai si bwaduwa, “Naki i mateya!” ²⁷ Eatu Yeisu nimanei i ova i sinanakasiya eketa gwadimonamona i otowamisiniya.

²⁸ Muninei Yeisu i kanasuna numai eketa kana kisina nenei kana tomuniyeina si nutoninuvenuveiya si bwaduwa, “Ava uḡuna muka kama fata kanunu goyona kata nukakiya?”

²⁹ Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Naki kawanunukuḡa nenei kana fata nofe kanunusima goyosi tana nukakisiya.”

Yeisu I Bwadu-savaviniya Yana Mate Fasinei

Madiu 17:22-23, Nuke 9:43b-45

³⁰ Yeisu tomuniyeina nukusi noko kabaḡanama si teweiya eketa si vaonota Ganiniyei. Yeisu muka nuwanuwana tamo aitevana ina sanamanei tanake namai, ³¹ be vitana nuwanuwana simo yana tova matanubwayouna ita viya be kana tomuniyeina nenesiyai ita visawavenisiya. I iyavisiya i bwaduwa, “Namoga Natuna sina viwaifufuniya keta nifanifaina nimasiyai sina teniya keta sina nuvimatiya, eatu kuyadayada tonusi muninei mateyai ina misini-savaviniya.” ³² Nofemaise i nusifufuwisiya eatu muka nuwatasi ita mayesiya, si matuta eketa yana bwadunama fasinei muka sita nutonikuyekuyei.

Tomuniyeina Si Vikawabwadubwaduwa

Aitevana Nakatamokena Fasinei

Madiu 18:1-5, Nuke 9:46-48

³³ Si kikinomana menana Kafenaumi nenei keta numa tamokaḡa sinenei si kanasuna eyo Yeisu i nutoninuvenuvisiya i bwaduwa, “Avamasi ketai kwa vikanusifusifufuwei?”

³⁴ Atu matatafusi si manava uḡuna ketai si vikawabwadubwaduwa aitevana sinesiyai nakatamokena.

³⁵ I fakwasioḡa eyo yana tonowana kasi 12 i wenisiya si nemiya eketa i bwaduwa, “Taki aitevana nuwanuwana ina viketanuna nao tauna ina tenemuniukwaniya eketa ina vitovikaetoḡa namoga matatafusi fasisiyai.”

³⁶ Gwadimonamona i viya kasi kawasasai i vimisiniya eyo i nutaviya eketa i iyavisiya i bwaduwa,
³⁷ “Taki aitevana tamo nofe gwadimonamonanama maise ina katuviya kaku wavai, nao ina katuvikuwa. Yota aitevana ina katuvikuwa nao muka Iyauḡa ita katukatuvaike eatu yota kaku tovininita i katukatuviya.”

*Taki Aitevana Muka Ita Vinifaineita,
 Tanake O Kita Kata Sabu
 Nuke 9:49-50*

³⁸ Yoni Yeisu i iyaviya i bwaduwa, “Tovisawavenena, namoḡa ka kitiya kanunu goyosi i nunukakisiya ka wavai. Atu tanake o muka kata sabu, na fasinei ka iyaviya be ina onoviya.”

³⁹ Atu Yeisu i bwaduwa, “Muka kwana sawatanai uḡuna muka kana fata be tamo aitevana kaku wavai iba fifiwanina ina savivinei eatu kakimokimokima tu yota iba goyosi ina bwaduweisi fasikuwai.
⁴⁰ Taki aitevana muka ina vinifaineita nao tana kata sabu. ⁴¹ A iyaiyavimiya venemokena, taki aitevana ukowa ina venimiya uḡuna kwami kaku tomuniyeina, nao naki maisemoka fatana ina nisaiya.”

Vimatasayasaya Fasinei

Madiu 18:6-9, Nuke 17:1-2

⁴² I tenesaviya i bwaduwa, “Nofe fiyagenagenasima kaku tovitumaḡana, eatu taki aitevana go'yona nenei ina weifekusiya, nao Guyau vimatadawana nakatamokena ina veniya. Muka maise gabana nakasina kayonei sina nusifwiya yo gibowai sina vigamomoniya. ⁴³ Taki nimau go'yona nenei ina teniwa, nao ku dabateweyei. Kana nufota be nima fafaniuḡa nenei kuna kanasuna yawasivaḡata nenei muniyai yo nimau nuwesi nukusi kuna kanasuna kikanakanata muka yana kweunuvanua kana kabaḡai.† ⁴⁵ Taki kaeu go'yona nenei ina teniwa, nao ku dabateweyei. Kana nufota be kae fafaniuḡa nenei kuna kanasuna yawasivaḡata nenei muniyai yo kaeu nuwesi nukusi sina tewesobuwiwa kabaḡanama nenei.‡ ⁴⁷ Taki matau go'yona nenei ina teniwa, nao ku mwamwateweyei. Kana nufota be mata fafana tamokaḡa nenei kuna kanasuna Guyau yana kafa visime nenei muniyai yo matau nuwesi nukusi sina tewesobuwiwa kabaḡanama nenei. ⁴⁸ Noko kabaḡanama nenei, ‘Mwatamwata muka simo yasi matenuvanua namoḡa si kanikanisiya, yota kai kanakanata muka yana kafa kweu.’

⁴⁹ Kaku tomuniyeina matatafusi dauna sina nisaisiya kikanakanata maise, eatu mwavinana o Guyau ina givieyaehisiya.

⁵⁰ Gibo o iba dewadewana, atu tovanama kana onaona ina kakaviya, nao namaise tana nuvionaona-savivinei. Kwana fufuna maise kabwaga na gibona ina tava. Kwana fakwa na yami viyao.”

10

Yeisu I Givisawakedana Visobu Fasinei

Madiu 19:1-12, Nuke 16:18

¹ Yeisu kabaḡa noko i teweiya eatu i niya kawakawana Yudiya nenei eketa i tamana ukowa Yonidani fafaninei. Sabuveka si nemi-savavinisiya nenei eketa naki kana iduwa maise i vibutuwa nenesiyai i gisawakedana.

² Fanasi tunisi nuwanuwasi be Yeisu sina anuvanuviya na fasinei si nemiya nenei eketa si nutoninuvenuveiya si bwaduwa, “Namaise, yata visime namoḡa i sawateweiya be kawana ina visobuwiya o muka?”

³ Eketa i nufata i bwaduwa, “Atu Mosese visime i venimiya o namaise i bwadu?”

⁴ Eketa si iyaviya si bwaduwa, “Mosese yana visime o namoḡa i sawateweiya ebe visobu kana nufunufu ina viginiwiya eketa kawana ina veniya, muniyai yo gumayogu ina teweiya ina niya.”

⁵ Atu Yeisu i nufata keta i iyavisiya i bwaduwa, “Katekatemi yasi gua fasinei Mosese visime nofe i viginiwiya fasimiyai. ⁶ Eatu kwana tukuya kafa viuḡuwai tovanama Guyau i kifufunavauvauwa,

9:37 Madiu 10:40, Nuke 10:16, Yoni 13:20   9:40 Madiu 12:30, Nuke 11:23   9:41 Madiu 10:42   9:43 Madiu 5:30

† 9:43 Tunisi viginiwa nenesiyai o kana nukisi 44 si nunatuya. Noko kabaḡanama nenei, ‘Mwatamwata muka simo yasi matenuvanua namoḡa si kanikanisiya, yota kai kanakanata muka yana kafa kweu.’ ‡ 9:45 Tunisi viginiwa nenesiyai o kana nukisi 46 si nunatuya. Noko kabaḡanama nenei, ‘Mwatamwata muka simo yasi matenuvanua namoḡa si kanikanisiya, yota kai kanakanata muka yana kafa kweu.’ 9:47 Madiu 5:29

9:48 Aiseya 66:24   9:50 Madiu 5:13, Nuke 14:34,35   10:4 Visime Nuvinavinana 24:1-4, Madiu 5:31   10:6 Kabikona 1:27, 5:2

'Namoḡa keta gumayogu i fufunisiya.' ⁷ 'Na fasinei namoḡa amana keta ayona ina teweisiya eatu kawana nukusi sina saviya tamo nenei, ⁸ eketa kasi nuwa sina vitamokaḡa.' Eketa muka nuwesi eatu naki tamokaḡa. ⁹ Na fasinei keta avana Guyau i viketosaviya muka tamo aitevana ina nutakai."

¹⁰ Tovanama si makavinisiya numai, Yeisu kana tomuniyeina si nutoninuvenuve-savaviniya nofe ibanama fasinei. ¹¹ Eketa i iyavisiya i bwaduwa, "Taki namoḡa kawana ina visobuwiya eatu tamo gumayogu ina vikawaniya nao naki i kudowa kawana nenei. ¹² Maise yota taki gumayogu kawana ina visobuwiya, eatu tamo namoḡa ina vikawaniya nao naki i kudowa."

Yeisu Fiyagenagena I Sawanuwaḡabubuwiya

Madiu 19:13-15, Nuke 18:15-17

¹³ Tunisi namoḡa fiyagenagena si nemiisiya Yeisu nenei ebe nimana ina dawana nenesiyai. Eatu kana tomuniyeina fiyagenagena amamasi keta ayoayosi si dageisiya ebe muka Yeisu sina visinatamatamanei. ¹⁴ Tovanama Yeisu ikitiya avana ikikikinomana, i nuwagoyowa eketa i iyavisiya i bwaduwa, "Fiyagenagena kwana gionovisiya sina nemiya nenekuwai. Muka kwana sawatanaisi. Uḡuna Guyau yana kafa visime o tasike aviyaonana maisemoka fiyagenagena nofe. ¹⁵ A iyaiyavimiya venemokena, taki aitevana Guyau yana kafa visime muka tamo ina katuvai maise gwadimonamona, muka kana fata ina kanasuna Guyau yana kafa visime nenei." ¹⁶ Fiyagenagena i nutavisiya kavaunei eketa nimana i dawana debabousiyai, eketa i sawanuwaḡabubuwiya.

Namoḡa Tufunakasina Kaikaiwabuna Yeisu I Nutoninuvenuveiya Yawasivaḡata Fasinei

Madiu 19:16-30, Nuke 18:18-30

¹⁷ Yeisu i noḡokawawa keta yana ketai i niniya, eatu namoḡa tamokaḡa i dibwana i niya kaetutuna i viketogunisiya eketa i nutoninuvenuveiya i bwaduwa, "Tovisawavenena dewadewau, aviyavana ana fufuniya be yawasivaḡata ana nisaḡai?"

¹⁸ Eketa Yeisu i iyaviya i bwaduwa, "Ava uḡuna yo ku visawa-dewadewaiku? Naki Guyauḡa kana kisimokena dewadewana. ¹⁹ Kwaḡa naki ku sanamaniya Guyau yana visime. 'Muka kuna nuvimate, muka kuna kudo, muka kuna gikuma, muka kuna meyanono tamo aitevana nenei, muka yasi noganogomokeyai kuna nonoisi, yota amau keta ayau kuna vifotuwisiya.' "

²⁰ Eatu namoḡanama i bwaduwa, "Tovisawavenena, kabegokuwai kana nivaniva kimoki visimesima matatafuna a muniye-koḡoisiya."

²¹ Yeisu i kitanuwaḡabubuwiya keta i iyaviya i bwaduwa, "Iba tamokaḡamoka yawane muka kuta fufuniya. Kuna makaviniya ya nogonogo matatafuna kuna vikimwaneisiya eyo gabanina goyogoyo kuna venisiya, eketa Guyau kaikaiwabu abamai ina veniwa. Eyo kuna nemiya kuna muniikuwa."

²² Namoḡanama o kaikaiwabuna eketa tovanama nofemaise bwadubwadunama i nowaniya, tafakaina i kanawenonowa eketa i misiniya na nuwatadaunina i niya.

²³ Yeisu i kitadadana eketa kana tomuniyeina i iyavisiya i bwaduwa, "Aviyaonana kaikaiwabusi nao yasi kanasuna Guyau yana kafa visime nenei daunamokena."

²⁴ Yana bwadunama fasinei kana tomuniyeina si mayaḡa eketa i iyave-savaviniya i bwaduwa, "Natunatuku, Guyau yana kafa visime kana kanasuna daunamokena. ²⁵ Yomuyomu nakasina kameni o muka kana fata aima matana ina kanasunei. Naki maisemoka namoḡa kaikaiwabuna o muka kana fata Guyau yana kafa visime ina kanasunei."

²⁶ Kawasi i yaowa keta tututausiḡa nenesiyai si vikanunutoniya si bwaduwa, "Taki nanemaise nao aitevana gifafafana ina nisaḡai?"

²⁷ Yeisu i toneisiya keta i bwaduwa, "Namoḡa muka kasi fata be tututausi sina gifafafaneisi. Naki Guyauḡa kana fata, uḡuna iba matatafuna Guyau nenei meyameyanina."

²⁸ Eketa Fita i iyaviya i bwaduwa, "Ku nowaniya, atu kima namaise? Yama nogonogo matatafuna naki ka venuteweisiya munikiyai eatu ka munimuniwa."

²⁹ Yeisu i bwaduwa, “A iyaiyavimiya venemokena, taki aitevana yana numa be unaunana, nounouna, ayona, amana, natunatuna eketa yana baguna ina venuteweisiya eatu ina muniikuwa be biga dewadewana ina yauniya fasikuwai, ³⁰ nao fatana nakasina Guyau ina vifofwiya 100 na kana vifofo keta ina veniya nofe tovanama. Yana numa be unaunana keta nounouna yota ayoayona be natunatuna eketa yana baguna ina nisaisiya keta yota namoḡa sina givikuvavaniya, eatu tova i nenemiya nenei yawasivaḡata ina nisaiya. ³¹ Atu yagwanisi aviyaonana nofe tova si viviketanuna nao sina vimunifota keta yagwanisi nofe tova si vivimunifota nao sina viketanuna.”

Yeisu Yana Bwadu Kana Vitoru Yana Mate Fasinei
Madiu 20:17-19, Nuke 18:31-33

³² Yeisu ke'ta i nuniya eketa kana tomuniyeina nukusi si vanevaneya Yenusanema, kana tomuniyeina o si wagavana yota namoḡa tunisi si munimuniya o si matuta. Yana tonowana kasi 12 i katuvisiya eketa i vibutuwa i nusifufuwisiya iba matatafuna yawane ina kikinomana nenei fasinei. ³³ Yeisu i bwaduwa, “Kwa nowaniya, nofe naki ta niniya Yenusanema eketa nokomai tamo aitevana Namoḡa Natuna ina katuteweiya tovibwanaose nakanakasisi eketa visime kana tovisawavenena nenesiyai. Sina sawavimatiya eketa Kani Kwauna nimasiyai sina teniya. ³⁴ Sina sawaviniya yota sina nufunataniya. Sina nafanafasiya eketa sina nuvimatiya. Atu kuyadayada tonusi muninei mateyai ina misini-savaviniya.”

Yemesa Keta Yoni Yasi Vikokona
Madiu 20:20-28

³⁵ Tamo tova nenei Sebedi natunatuna Yemesa keta Yoni si nemiya Yeisu nenei eketa si bwaduwa, “Tovisawavenena, aviyavana kata vikokoniwa nuwanuwaki kuta fufuniya fasikiyai.”

³⁶ Eketa i nutoninuvenuveisiya i bwaduwa, “Avana nuwanuwami ata fufuniya fasimiyai?”

³⁷ Eketa si bwaduwa, “Tovanama ka kwabudoga na kana kaiwabu nenei kuna nuvitoḡa kuta sawateweikiya be nukusi tata nuvitoḡa. Tamo kikikataiweu eatu tamo o kikimawaweu.”

³⁸ Atu Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “Muka kwata sanamanei ava fasinei kwa vivikokoneiku. Kuva-vana owana ana yumiya, kami fata maise yota kwana yumiya? O kami fata givibutabuta kwana viya maise sina givibutibutikuwa?”

³⁹ Si iyaviya si bwaduwa, “Kama fata.”

Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Owanama ana yuwiiya nenei kwana yuwa, yota sina givibutibutikuwa maisemoka yota sina givibutibutimiya. ⁴⁰ Eatu muka kaku sawateweyeina ebe ana gibokeisi aviyao-nana kukikikataiku o kukikimawaku sina nuvitoḡa. Guyau noko kivisima i gidewidewisiya aviyao-nana naki i gibokisiya fasisiyai.”

⁴¹ Tovanama tonowana kasi 10 si nowaniya Yemesa eketa Yoni yasi vikokona Yeisu nenei si kayokuḡa nenesiyai. ⁴² Yeisu yana tonowana matatafusi i wenevakukusisiya eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Kwami naki kwa sanamaniya. Aviyaonana Kani Kwauna kasi tovisime nuwanuwasi be yasi namonamoḡa sina vivisimeisiya, keta yota yasi namoḡa nakanakasisi visime daudaunisi nenesiyai si viviketanunisiya. ⁴³ Atu kwami o muka noko ketaketanama nenei kwana fufuna. Taki aitevana tamo sinemiyai nuwanuwana ina vikainakata, nao ina vitovikaetoḡa fasimiyai. ⁴⁴ Taki sinemiyai aitevana tamo nuwanuwana ina viketanuna, nao tanake ina vitovikaetoḡa matatafumi fasimiyai. ⁴⁵ Maisemoka Namoḡa Natuna muka ita nemai ebe namoḡa sina vikaetoei, eatu i nemiya be namoḡa ina vikaetoiya eketa tauna yana nuwanuwai yawasina ina kaveneniya be namoḡa yagwanisi ina tutuvisobusiya.”

Yeisu Batimiyosi Matana I Gidewidewisiya
Madiu 20:29-34, Nuke 18:35-43

⁴⁶ Yeisu kana tomuniyeina nukusi si kikinomana Yeniko eketa tovanama noko menaninama si teweiya, namoḡa sagisagigi si muniisiya. Namoḡa tomatagoyo kana wava Batimiyosi, Timiyosi natuna, ke'ta kafakainei i nuvitoḡa atu gabana fasinei i vivikokona. ⁴⁷ Tovanama i nowaniya

namoḡa si bwaduwa Yeisu tene Nasaneti i niniya eketa i bwauwa i bwaduwa, “Yeisu, Deivida natuna, kuta kitasineganiganiikuwa.”

⁴⁸ Namoḡa yagwanisi si dageiya keta si iyaviya be ina kanoviya.

Eatu i tenegwaeiya kayona nakasinei i bwaubwauwa, “Yeisu, Deivida natuna, kuta kitasineganiganiikuwa.”

⁴⁹ Yeisu i nigwana eketa i bwaduwa, “Kwa iyavei be i nemai nofemai.”

Eketa tomatagoyo si weniya si bwaduwa, “Katekateu i vatu be ku otowamisini! Yeisu i weneweniwa.” ⁵⁰ Batimiyosi kana kwame i nukasibibiya eatu i venuotowamisiniya eketa i nemiya Yeisu nenei.

⁵¹ Yeisu i iyaviya i bwaduwa, “Ava ya nuwanuwa ata fufuniya fasiweu?”

Eketa tomatagoyo i nufata i bwaduwa, “Tovisawavenena, nuwanuwaku ana toneya.”

⁵² Yeisu i iyaviya i bwaduwa, “Ku nai, ya vitumaḡana i givibwiniwa.” Muka mwanenena atu matana si kabwasasa eketa i vibutuwa Yeisu i muniya ketai.

11

Yeisu I Kanasuna Yenusanema

Madiu 21:1-11, Nuke 19:28-40, Yoni 12:12-19

¹ Tovanama Yeisu kana tomuniyeina nukusi Yenusanema si vevenukitekitiya, si nemiya menana Betifegi keta Bedani nenesiyai koya Onive nenei. Yeisu kana tomuniyeina nasi nuwa i visimeisiya keta si venuviketanuna. ² I iyavisiya i bwaduwa, “Kwana niya menana kutafakaita. Tovanama kwana kikikinomana nokomai, kwana nisaiya doniki mwanavauna si nusikwaniya muka tamo aitevana ita toḡa-nuvanuvai. Kwana giyauya eketa kwana nemiiya. ³ Taki aitevana ina bwaduwa, ‘Ava uḡuna kwa gigyauya?’ Nao kwana iyaviya kwana bwaduwa, ‘Tuveka nuwanuwana fasinei, eyo ina venuviyewiya nofemai.’”

⁴ Tonowana kasi nuwa si kanasuna menana sinenei, eketa doniki mwanavauna si kitiya ketai i misimisiniya nunusikwanina numa kana ketakawana niniune. Tovanama si gigyauya, ⁵ namoḡa tunisi niniune si misimisiniya si nutoninuveveisiya si bwaduwa, “Ava fasinei yo doniki mwanavauna kwa gigyauya?” ⁶ Eatu namoḡa nenesiyai si nufata naki maisemoka Yeisu i iyavisiya, na uḡuna si sawateweisiya. ⁷ Tovanama doniki mwanavauna si nemiiya Yeisu nenei, kasi kwame si tewevanevaneina doniki kwaunei eketa i toḡatakutakunisiya.

⁸ Namoḡa yagwanisi kasi kwame ketai si kiyavena eatu tunisi o kai naḡanisi na dadasi si nuonota eketa si kiyavena. ⁹ Eketa namoḡa si viketanuna kunauna yota muni si fotiya, si vibutuwa si bwaubwauwa,

“Osana!”

Tuveka kana wavai i nenemiya tana daviya.

¹⁰ *Tana daviya waḡata Deivida natuna tanake i nenemiya ina visimeita,*

Osana etanemokenei abamai!”

¹¹ Yeisu i kanasuna Yenusanema eketa i niya Numa Kodukodu nenei. Iba matatafuna i dadaniya eatu naki i vinavinavimoka, na fasinei yana tonowana kasi 12 nukusi si kikinomana eketa si niya Bedani.

Yeisu Kai Nugweda I Ituya

Madiu 21:18-19

¹² Kuyadayada venuwanei Yeisu kana tomuniyeina nukusi tovanama Bedani si teweiya, Yeisu vitanona i kanasiya. ¹³ Kedawanauwai kai nugweda i vidada i kitiya eketa i niya vitana tamo uwana ina nisaiya, eatu kainama o muka kana tutuya ebe ina viuwa na fasinei dadanaḡa i kitiya. ¹⁴ Eketa Yeisu kai i iyaviya i bwaduwa, “Mukamokena tamo aitevana uwau nenei ina ka-savavinei.” Eketa bwadunama kana tomuniyeina si nowaniya.

11:9 Same 118:25,26 * 11:9 Osana o Aneimiki fonasi, naumokena nenei bwadunama kana givina nofe tova ku gifafaneiki, eatu munifotai namoḡa kasi okatuyuna keta yota namoḡa sina davisia kana tovai nofe bwadunama si kinakinaniya.

*Yeisu Numa Kodukodu I Givieyaeiya**Madiu 21:12-17, Nuke 19:45-48, Yoni 2:13-22*

¹⁵ Tovanama si nemiya Yenusanema, Yeisu i kanasuna Numa Kodukodu kumenanina kana wasiketaitai keta tovikimwane i nukwavikwavina si kikinomana. Gabana kana todawanatamatamaneina yasi sonama yota bunebune kasi tovikimwane yasi kafa nunuvitoḡa i nubwatabwatavina, ¹⁶ eketa i viketofotisiya be muka tamo aitevana aviyavana tamo ina kanasunei ina vaonota Numa Kodukodu kumenanina kana wasiketaitai. ¹⁷ Eketa i gisawakedanisiya i bwaduwa, “Kwa sanamaniya Guyau fonakituna i bwaduwa,

‘Yaku numa sina weniya

kawanunuku kana numa kunuma matatafusi fasisiyai.’

Atu kwa fufufuniya maise ‘togikuma yasi kafa makaviuna.’”

¹⁸ Tovibwanaose nakanakasisi eketa visime kana tovisawavenena nofe bwadunama si nowaniya. Eketa ketaketa si nuwasa ebe sina nuvimateiya. Si matutiya uḡuna yana gisawakedana nenei sabuveka si mayaḡa.

¹⁹ Tovanama i vivinaviniya, Yeisu kana tomuniyeina nukusi Yenusanema si teweiya.

*Kai Nugweda I Teweyayaniya**Madiu 21:20-22*

²⁰ Nuwabuniyai si makamakavinisiya eatu si kitiya kai nugweda kikwanakwanaminei tu i vaneya dadanei naki i teweyayaniya. ²¹ Fita Yeisu yana bwadu i tukuya eketa i iyaviya i bwaduwa, “Tovisawavenena, ku kitai! Kaima ku ituya naki i teweyayaniya!”

²² Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “Guyau kwa vitumaḡanei. ²³ A iyaiyavimiya venemokena, taki aitevana tamo nofe koya ina iyaviya, ‘Ku sinanakasiu be ku tewesobuweu gibowai,’ eketa muka katekatenei ina vinuwana eatu ina vitumaḡaniya avana i bwaduwiya naki maisemoka ina kikinomana, nao Guyau ina fufuniya fasinei. ²⁴ Na uḡuna a iyaiyavimiya, taki aviyavana tamo fasinei kwana kawakawanunukuwa eketa kwana vitumaḡaniya vitana naki kwa nisaiya, nao ina venimiya. ²⁵ Tovanama kwana kawakawanunukuwa, nauna aitevana yana fufunagoyo nenemiyai kwana vinuwateweiya eyo muniyai, amami abamai yami go'yona yota ina vinuwateweina.”†

*Yeisu Yana Visime Kana Nutoninuvenuveyeina**Madiu 21:23-27, Nuke 20:1-8*

²⁷ Yeisu kana tomuniyeina nukusi si makavina-savavinisiya Yenusanema eketa tovanama i wanewaneba Numa Kodukodu kumenanina kana wasiketaitai, tovibwanaose nakanakasisi keta visime kana tovisawavenena yota tokawakawa si nemiya nenei, ²⁸ eketa si nutoninuvenuveiya si bwaduwa, “Aitevana ya visime i veneu yo nofemaise ku savivinei? Namai ya visime ku vai?”

²⁹ Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “Nutoninuvenuveyeina tamokaḡa ana venimiya ebe taki kwana fatiya maise, nao ana iyavimiya avi visime nenei nofe ibasima a savisavivineisi.

³⁰ Kwa iyaveiku, Yoni namai yana visime i vai yo i givibutabuta, abamei o namoḡa nenesiyai?”

³¹ Tututausiḡa si vikanunutoniya si bwaduwa, “Taki tana bwaduwa, ‘Abamei,’ nao ina bwaduwa, ‘Ava fasinei yo Yoni muka kwata vitumaḡanei?’” ³² Yota muka kata fata be tana bwadu, ‘Namoḡa nenesiyai.’” Sabuveka si matutisiya uḡuna namoḡa si sanamaniya vitana Yoni o Guyau yana tomatakawa.

³³ Eketa si nufata Yeisu nenei si bwaduwa, “Muka kata sanamanei.”

Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Muka yota ana iyaveimi avi visime nenei nofe ibasima a savisavivineisi.”

12

*Tobaguna Kasi Bwadosobusobu**Madiu 21:33-46, Nuke 20:9-19*

¹ Eketa Yeisu bwadosobusobuwai i iyavisiya i bwaduwa, “Namoḡa tamokaḡa genefi i baguniya eketa i kanififiniya. Genefi kana kafa vatanitani kana doko i yaniya yota kafa vimatagewagewayaya kana

11:17 Aiseya 56:7, Yenemaiya 7:11 11:23 Madiu 17:20, 1 Kononita 13:2 11:25 Madiu 6:14,15 † 11:25 Tunisi viginawa nenesiyai o kana nukusi 26 si nunatuya. Eatu taki kuna dibutoyoḡa be muka kuna vinuwateweyei nao Amau abamai ya go'yona muka ina vinuwateweyeisi. 12:1 Aiseya 5:1,2

numa i yoniya. Genefi bwibwiyaguna i tenetaniya keta tobaguna nimasiyai i teniya, atu i niya tamo fafani nenei. ² Oyuna kana tovai kaetoḡa tamokaḡa i visimeiya i niya tobagunasima nenesiyai be kana tuku ina viya. ³ Eatu tobagunasima kaetoḡa si tabiya eketa si munuya eyo si viyewiya makaekaena. ⁴ Kaetoḡa kana vinuwa i teweye-savaviniya nenesiyai, eatu debabounei si munuya eketa si givisinemumuya. ⁵ Tonibaguna kaetoḡa kana vitonu i visimeiya eatu si nuvimatiya. Yota yagwanisi i tewesiya atu tamokaḡa fufuninama si fufuniya, tunisi si munusiya atu tunisi o si nuvimatiya.

⁶ Naki tamokaḡamoka i tufowa o tauna natukatekatena. Tovanama i visimeiya tobagunasima nenesiyai, nuwasinenei i bwaduwa, ‘Nofe o natuku eketa sina vifotuwiya.’

⁷ Tobagunasima tututausi si vikanunutoniya si bwaduwa, ‘Ake, tonibaguna natuna i nenemiya. Kwa dibwana, ta nuvimatei ebe yana baguna tana vitoniwagiya.’

⁸ Gwadinama si givikaviniya si nuvimatiya eyo genefi baguna nenei si tewekikinomaniya.”

⁹ Eketa Yeisu i nutoninuvenuveisiya i bwaduwa, “Namaise yami vinuwadadana? Tonibaguna ava ina fufuniya nenesiyai? A iyaiyavimiya, ina nemiya eketa ina nuvimatiya. Eatu bagunanama ina tenetamaniya tamo yota tobaguna nimasiyai. ¹⁰ Guyau fonakituna i bwaduwa,

‘Koḡonanama tokiyona si dibutoyoiya
i visabuova.

¹¹ *Tuveka nofemaise i saviviniya
keta kana kita dewabauna matatiyai.’”*

¹² Diu toviketaneina si sanamanemokiya Yeisu fasisiyai i nusifufuwa na fasinei ketaketa si nuwasa be sita givikaviniya, eatu sabuveka si matutisiya eketa si kitamokiya i fakwa atu si kafiyauyauna.

*Takesi Kana Nufata Sisa Nenei
Madiu 22:15-22, Nuke 20:20-26*

¹³ Munifotai, Diu toviketaneina tunisi Fanasi eketa Enoda kana tomuniyeina si visimeisiya Yeisu nenei vitana sina tonisebiya be tamo aviyavana ina bwaduwe-goyowiya. ¹⁴ Si nemiya nenei eketa si bwaduwa, “Tovisawavenena, ka sanamaniya kwaḡa namoḡa venemokena. Muka tamo aitevana yana nusuyai kuta ninai yota Guyau yana ketaketa venemokena nenei ku vivisawavenena. Yamasi ku iyaveiki, takesi kata nufata Sisa nenei o muka?”

¹⁵ Yeisu naki i sanamanemokiya vitana si aanuvanua be sina nonuya na fasinei i iyavisiya i bwaduwa, “Ava fasinei kwa aanuvanua be kwana vikonaiku? Yamasi tamo gabana kwa nemiyei be a kitai.” ¹⁶ Tovanama si nemiiya nenei i iyavisiya i bwaduwa, “Aitevana mayamayauna eketa kana wava nofe gabana nenei?”

Si bwaduwa, “Sisa.”

¹⁷ Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Make nao Sisa yana nogonogo kwa venei, eatu aviyavana Guyau fasinei nao Guyau kwa venei.”

Yana nusifufu nenei si mayaḡa.

*Sadusi Tunisi Yeisu Si Nutoninuvenuveiya
Misini-savavineina Fasinei
Madiu 22:23-33, Nuke 20:27-40*

¹⁸ Sadusi si vitumaḡana vitana mate nenei muka tamo misini-savavineina. Eketa tunisi si nemiya Yeisu nenei eketa si nutoninuvenuveiya si bwaduwa, ¹⁹ “Tovisawavenena, Guyau yana visime Mosese nofemaise i viginiiyiya fasisiyai. Taki namoḡa kawana ina matemakanoviya eatu muka tamo natunatuna, nao kwafunina kana tufunuwa ina vikawaniya. Eketa tovanama ina vinatuna, nao tomate natunatuna. ²⁰ Tova tamokaḡa namoḡa tufundenideni kasi 7 nenesiyai, kotokikinuna i vikawana eketa muka tamo natunatuna eatu i mateya. ²¹ Eketa gwadiyei yota nekwafunanama i vikawaniya eketa muka tamo natunatuna eatu i mateya. Yota taisi kotokinenena i vikawaniya eketa muka tamo natunatuna eatu i mateya. ²² Tufundenideni kasi 7 nekwafuna si vikawaniya. Eatu muka tamo

natunatusi atu si mateya. Munifotamokeyai nekwafunanama i mateya. ²³ Kasi 7 nekwafunanama si vikawaniya eketa misini-savavineina kana tovai, aitevana o kawana venemokena?”

²⁴ Yeisu i nufata i bwaduwa, “Kwa sinatamaniya uḡuna muka kwata sanamaneŋi Guyau fonakituna keta yota muka kwata sanamaneŋi Guyau yana fiwana. ²⁵ Tovanama mateyai sina misini-savavinisiya, muka sina vikawana atu sina fakwa naki maise Guyau kana kaetoḡa abamai.

²⁶ Atu mateyai yasi misini-savavineina fasinei, muka kwata ginaḡanaḡai Mosese yana nufunufu kisisiku nununuina fasinei? Noko viginiwanama sineneŋi Guyau i nusifufuwiya i bwaduwa, ‘Iyau o Ebenaamu yana Guyau, Aisake yana Guyau, eketa Yakobo yana Guyau.’ ²⁷ Eketa tanake o yawayawasisi yasi Guyau atu muka matematesi.* Naki kwa sinatamaniya venemokena.”

Visime Nakatamataina

Madiu 22:34-40, Nuke 10:25-28

²⁸ Visime kana tovisawavenena tamokaḡa inemiya keta inowanisiya Yeisu keta Sadusi si vivikawabwadubwaduwa. Tovanama inowaniya Yeisu yana nufata kana dewadewana, i nutoninuvenuveiya i bwaduwa, “Guyau yana visime neneŋi, avi visime o nakatamataina?”

²⁹ Yeisu i nufata i bwaduwa, “Visime nakatamataina o nofe, ‘Isineneŋi kwa vaneneḡa! Tuveka o yata Guyau eketa kana kisimokena Tuveka. ³⁰ Eketa Tuveka ya Guyau kuna nuwagabubuwiya katekateu matatafunei, yawasiu matatafunei be ya nuwanuwa matatafunei yota ya fiwana matatafunei.’ ³¹ Eyota visime kana vinuwa nao, ‘Unafananiu kuna nuwagabubuwiya maise tauḡu ka nuwagabubu.’ Nofe nuwesi o nakatamataisi yo muniyai visime yagwanina.”

³² Eketa visime kana tovisawavenena i bwaduwa, “Tovisawavenena, ku bwaduwa dawaniniina. Bwadu venemokena tanake kana kisimokena yata Guyau eketa muka tamo yota aitevana. ³³ Yata Guyau tana nuwagabubuwiya katekateta matatafunei yota yata nuwanuwa matatafunei be yota yata fiwana matatafunei. Eketa unafanani tana nuwagabubuwiya maise tututauta kata nuwagabubu. Nofe visime nuwesi kasi muniyeina o nakatamokena muniyai yo yata vibwanaose keta yomuyomu kasi gumatatafu Guyau neneŋi.”

³⁴ Tovanama Yeisu i kitiya namoḡa i nusifufuwa na yana nuwatanamana, i iyaviya i bwaduwa, “Kwaḡa o muka ka kedawanau Guyau yana kafa visime neneŋi.” Noko munineŋi muka tamo aitevana ita katevatu be tamo nutoninuvenuveiyena Yeisu ita veneŋi.

Aitevana Natuna o Togifafafana Gigibokeinana?

Madiu 22:41–23:36, Nuke 20:41-47

³⁵ Yeisu i gigisawakedana Numa Kodukodu kumenanina kana wasiketani eatu i bwaduwa, “Namaise yo visime kana tovisawavenena si bwadubwadu vitana Togifafafana Gigibokeinana o Deivida natuna?”

³⁶ Kanunu Tafutafuna Deivida i viketiŋi keta nofemaise i bwaduwa,

‘Guyau yaku Tuveka i iyaviya i bwaduwa,

“Kukikikataiku ku nuvitoḡa vifotu kabaina neneŋi

kana nivaniva nifanifai ana vatanisiya keta kaeyafayafaweu ana tenisiya.”’

³⁷ Deivida tauna o Togifafafana Gigibokeinana neneŋi i visawatuveka eketa namaise yo neneŋi yota ita visawanatuna?” Yana nusifufuwai sabuveka nuwatasi i oviya.

³⁸ Yeisu yana gisawakedana neneŋi yota i bwaduwa, “Matami ina kanakasiya visime kana tovisawavenena nenesiyai. Yasi waneba nenesiyai, nuwanuwasi nuya dewabausi sina kotokotonisiya. Nuwanuwasi sabu namoḡa vifotuwai sina venuvenuyofiyofisiya kabaḡa kafa vivitamaneina nenesiyai.

³⁹ Yota nuwanuwasi kivi dewadewasiḡa numa kafa yokoyoko sinesiyai, maise yota ka kana tovai nuwanuwasi kawakawa kasi kivi nenesiyai sina nuvitoḡa. ⁴⁰ Yasi kawanunuku o nubwanubwayousi

---

^{12:26} Yauna 3:6 * ^{12:27} Yeisu yana uḡu noko vitana Guyau taki ita givimayesiya tauna fasinei waḡawaḡana tonusi yasi Guyau, eketa naki tasike yawane na yawasisi Guyau i nusifufuwa Mosese neneŋi eketa tasike naki sina misini-savavinisiya. ^{12:28} Nuke 10:25-28 ^{12:29} Visime Nuvinavinana 6:4,5 ^{12:31} Visime Tafu 19:18

^{12:32} Visime Nuvinavinana 4:35 ^{12:33} Oseyu 6:6 ^{12:36} Same 110:1

ebe namoḡa sina davisia, eatu tasike namoisima o vivinekwafukwafuna yasi numa kasi nogonogo si kakanema. Guyau ina vimatadawanisiya nakatamokena.”

Nekwafuna Yasi Kavenenakaoḡo

Nuke 21:1-4

⁴¹ Numa Kodukodu kumenanina kana wasiketai Yeisu kavenenakaoḡo kana koni kutafakainai i fakwasimotoḡa eatu sabu i vivinanusiya yasi gabana si kikivitotoḡa. Namōḡa yagwanisi kaikaiwabusi yasi gabana nakanakasisi si dawana. ⁴² Eatu negoyogoyo nekwafuna si nemiya keta gabana nuwesi musumususi si totoisiya.

⁴³ Eketa kana tomuniyeina i weniya si nemiya keta i iyavisiya i bwaduwa, “A iyaiyavimiya venemokena, negoyogoyo nekwafuna o yasi kavenenakaoḡo nakatamataina muniyai yo namoḡa matatafusi. ⁴⁴ Uḡuna namoḡa kaikaiwabusi o yasi gabana matatafumokena i fakwa atu kasiminaḡa si teniya yasi kavenenakaoḡo fasinei, eatu noko negoyogoyomoka o yasi kinofe tausi kasi ovivita fasinei, matatafumokena si nubutuya.”

13

Yeisu I Nusifufuwa Numa Kodukodu Kana Kiyakwena Fasinei

Madiu 24:1-2, Nuke 21:5-6

¹ Tovanama Yeisu Numa Kodukodu sinenei i kikinomana, kana tomuniyeina tamokaḡa i iyaviya i bwaduwa, “Tovisawavenena, numa nofe dewabausi ku kitaisi keta yota gabana kitagoyosi nenesiyai si kiyona.”

² Eketa Yeisu i bwaduwa, “Numasima nofe kitagoyosi ku kitikitisiya o yawane matatafusi sina yakwena-koḡoisiya. Muka tamo gabana ina tufo naki matatafuna sina tewesobuwe-koḡoia.”

Dauna Keta Kuvavana

Madiu 24:3-14, Nuke 21:7-19

³ Yeisu koya Onive nenei i nuvitoiya eketa i kitatamana Numa Kodukodu kuweyaina. Tovanama nenei, Fita, Yemesa, Yoni eketa Anideneya tasikeḡa si nemiya si nutoninuvenuveiya si bwaduwa, ⁴ “Yamasi kuta iyavikiya, nofe ibasima ku iyaiyavikiya o avi tovai sina kikinomana. Avi kiyakiyaya nenei kana sanamane vitana nofe ibasima o kabegomokena sina kikinomana?”

⁵ Eketa Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “Matami ina fekuwa ebe muka tamo aitevana ina nonoimi.

⁶ Yawane namoḡa yagwanisi sina nemiya eketa kaku wavai sina bwaduwa, ‘Make iyau togifafafanamokeku.’ Nofe nenei yawane namoḡa yagwanisi sina nonusiya. ⁷ Muka kwana katekuvavana taki aviya bigana kwana nowaniya ketamwakufwai o kedawanauwai. Nofe ibasima o sina mikikikinomana eatu nai o muka vitana tova kana kafa nusafu. ⁸ Tamo kunuma ina misiniya keta tamo kunuma ina vikaniyabiniya. Yota tamo kafa visime ina misiniya keta tamo kafa visime ina vikaniyabiniya. Yawane nikuniku ina kikinomana kabaḡa tunisitunisi nenesiyai. Yota noga ina kikinomana. Nofe ibasima nao maise vinatuna kana kuvavana kana kafa viuḡu.

⁹ Tututaumi kwana kitavikavina-dewidewimiya. Namōḡa sina givikavinimiya keta menana kasi toviketaneina nimasiyai sina tenimiya. Yota numa kafa yokoyoko nenesiyai sina munumiya. Yawane kasi tovisime keta tufomu nausiyai sina vimisiniimiya eatu sina vinuesanimiya uḡuna kwami kaku tomuniyeina. Nokomai wakakaku kwana siya nenesiyai. ¹⁰ Muniyai yo kafa nusafu, nauna biga dewadewana kaku tomuniyeina sina yauniya kunuma matatafusi nenesiyai.

¹¹ Tovanama sina givikavinimiya eketa sina vinuesanimiya, muka kwana nuwanuwa aviyavana kwana nusifufuwiya fasikuwai uḡuna kwami muka tututaumi yami nuwanuwai kwana nusifufu. Eatu Kanunu Tafutafuna yami nusifufu ina gidawadawaniniya. Na fasinei keta avana Guyau ina venimiya maise, naki kwana bwaduwe-kikinomaniya.

¹² Namōḡa tauna kana tufunuwa ina viwaifufuniya eketa nifanifaisi sina nuvimatiya. Ama naki maisemoka tamoka fufuninama nenei natuna ina dewiya. Natunatu sina misiniya ayoayosi be amamasi nenesiyai sina maniniya eketa sina viwaifufunisiya kasi nuvimate fasinei. ¹³ Namōḡa matatafusi

sina adibutoyotoyomiya uḡuna Iyau kwa munimuniikuwa. Eatu taki aitevana ina kunuwaniya be ina muniikuwa kana nivaniva kafa nusafu, nao tanake Guyau ina gifafafaniya.”

Kuvavana Nakasina Kana Tova

Madiu 24:15-28, Nuke 21:20-24

¹⁴ “Tovanama iba goyomokena kwana kitiya kabaḡa vivikanatafuna nenei namai muka kana nufota nenei ina misini atu nenei i misimisiniya, (Nufunufu nofe kana toginaḡanaḡa kwata nuwatanamananiya avana a bwadubwaduwiya.) enao aviyaonana fafari Yudiya nenei si fakwafakwa sina dibwana koyai. ¹⁵ Eatu taki aitevana yana numa kana kudukudu etanei ina fakwafakwa, nao muka ina kanasuna numa sinenei yana nogonogo ina vaisi, ¹⁶ maisemoka yota aitevana yana bagunai ina bagubaguna, muka ina makavinai numai kana kwame fasinei. ¹⁷ Noko tovanama nenei vivisifuḡa keta tovisusu sina vimainuwiniwiya venemokena. ¹⁸ Eatu Guyau nenei kwana kawakawanunukuwa be nofe ibasima muka tutuya goyonei sina kikinomana. ¹⁹ Noko tovasima nenesiyai kuvavana nakasina ina kikinomana, muka tamo maise kuvavananama ita kikinomana tovanama Guyau fwayafwaya i fufunavauvauya kana nivaniva kimoki. Yawane nofemaise kuvavananama muka yota ina kikinomana-savavinei. ²⁰ Eatu noko tovasima o Tuveka naki i givibwatisiya. Taki muka, nao namoḡa matatafusi sita matekooḡa. Eatu i givibwatisiya ebe nuwanuwana aviyaonana i gibokisiya tauna fasinei ina gifafafanisiya.

²¹⁻²² Yawane togifafafana gigibokeinana keta tomatakawa vikanonono sina nemiya keta kiyakiyaya kafa nuwatabau sina saviviniya. Ebe taki kasi fata maise Guyau yana namonamoḡa gigibokeinasi nuwatasi sina kaniya. Taki tamo aitevana ina iyavimiya ina bwaduwa, ‘Ei, nofe Togifafafana Gigibokeinamokena,’ o taki ina bwaduwa, ‘Ake, noko namoḡamokena.’ Nao muka bwadunama kwana vitumaḡanei. ²³ Eketa matami ina fekuwa. Eatu a matamatakawe-vaḡasimiya ebe yo na yami gidewadewa tovanama ibasima sina kikinomana.”

Namoḡa Natuna Yana Makavina

Madiu 24:29-31, Nuke 21:25-28

²⁴ “Noko tovasima nenesiyai tovanama kuvavana nakasina ina kakaviya.

‘Vanavana ina vikumanovana

keta yota yamayamana muka ina tafa.

²⁵ *Abamei kinavinavi sina kafifekufekuwa*

keta yota iba fifiwanisi abamai ina kayufeyufisiya.’

²⁶ Tovanama nenei Namooḡa Natuna sina kitiya busibusi nenei ina nenemiya na yana fiwana nukusi keta na yana kaiwabu. ²⁷ Eyo Guyau kana kaetoḡa abamei ina visimeisiya sina niya. Bomatuwei, gagasei, nanakoyei keta yavanatei, fwayafwaya be abama bwatanei tu bwatanei yana namonamoḡa gigibokeinasi sina katuvivisiya tamokaḡa.”

Kai Nugweda Kana Bwadosobusobu

Madiu 24:32-35, Nuke 21:29-33

²⁸ “Kafa kita o kai nugweda nenei kwana kitanamananiya. Tovanama naḡanina mwanavauna sina vikiviyavena nao kwa sanamananiya nugutabo kana tova i niketamwakufwa. ²⁹ Naki maisemoka tovanama nofemaise ibasima kwana kitisiya sina savisavivina nao kwa sanamananiya Namooḡa Natuna yana nemi naki i niketamwakufwamoka. ³⁰ A iyaiyavimiya venemokena, nofe susunama yasi tovai nofe ibasima sina mikisavivina muniyai yo sina kafimatemateya. ³¹ Abama keta fwayafwaya sina kaoḡoniya atu fonaku muka ina kaoḡoniya.”

*Muka Tamo Aitevana Ina Sanamanei
Kana Kuyadayada O Kana Kawasasa*

Madiu 24:36-44

³² “Muka tamo aitevana ita sanamanei kana kuyadayada o kana kawasasa avi tovai ibasima nofe sina savivina, mukamokena Guyau kana kaetoḡa abamai o taki Natuna tauna. Naki Amanaḡa i sanamaniya. ³³ Kuna tonetoneya keta kuna gigidewadewa uḡuna muka kuta sanamanei kana tovamokena.

³⁴ Naki maisemoka tovanama namoḡa tamo yana numa ina venuteweiya eatu ina niya kedawanauwai, kana kaetoḡa tamokatamokaḡa yasi mudadava ina kavenena yota kawa kana tokitavikavina ina iyaviya be ina kitakitanufota. ³⁵ Kwami yota naki maisemoka kwana kitakitanufota, uḡuna muka kwata sanamanei toninuma yana makavina. Taki ina nemiya navinaviyai o kamo nuwabuna sinefouna o kamo kamukamu yasi kwae kana tovai o taki tovakatakiyai. ³⁶ Kwana gigidewadewa ebe tovanama ina nikikinomana muka ina nisaḡaimi kwana banubanu. ³⁷ Avana a iyaiyavimiya, naki maisemoka yota namoḡa matatafusi a iyaiyavisiya, ‘Kwana tonetoneya!’ ”

14

Diu Toviketanuneina Si Viwaifufuna Be Yeisu Sina Nuvimatiya

Madiu 26:1-5, Nuke 22:1-2, Yoni 11:45-53

¹ Naki kuyadayada nuwesimoka muniyai yo Venuvisinatana keta Maneka Muka Nakana Nutuva Kana Ka ina nisaiya. Tovibwanaose nakanakasisi keta visime kana tovisawavenena ketaketa si nuwasa be Yeisu sita givikavina-samwagauwiya ebe sita nuvimatiya. ² Si bwaduwa, “Muka ka kana tovai tana givikaviniya, akata namoḡa sina nuwagoyowa keta vigwaeḡa sina vikutuya.”

Gumayogu Bubu Mamadina I Siwaiya

Yeisu Debabounei Menana Bedani Nenei

Madiu 26:6-16, Nuke 22:3-6, Yoni 12:1-8

³ Yeisu i niya Bedani namoḡa kana wava Saimoni yana numai. Namoganama o nauna kwafinina gosagosawina. Nokomai si kakawa atu gumayogu tamokaḡa bubu mamadina yota fatana kitagoyona kana wava nadi na konina i kanasunanemiya. Kana koni si fufuniya anabasita nenei. Kayona i gikotoviya keta bubunama Yeisu debabounei i siwaiya.

⁴ Aviyaonana namoḡa nokomai si kayokuḡa keta tututausi si vikagigigamana keta si bwaduwa, “Ava uḡuna yo bubu noko mamadina i vivinuwateweteweyei? ⁵ Kana nufota be manamana tamokaḡa tobunanige fatana 300 siniva maise nenei ita vikimwaneiia keta gabaninama goyogoyo ita venisiya.” Eketa si dageiya.

⁶ Atu Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “Kwa tenei nuwatanei be ava i fufufuniya o i fufuniya. Nofe o iba dewadewana i fufuniya nenekuwai. Atu ava fasinei yo kwa visinatamatamanei? ⁷ Kwami tova matatafuna goyogoyo nukusi kwa fakwafakwa eketa avi tovai nuwanuwami maise enao kwana ovivitsiya. Eatu Iyau o muka tova matatafuna nukusi tana fakwafakwa. ⁸ Avana kana nufotai maise naki i fufuniya. Bubu mamadina tofwakuwai i siwaiya be tofwaku i gidewadewawaḡasiya kaku odewadewa fasinei. ⁹ A iyaiyavimiya venemokena, tovanama biga dewadewana fasikuwai fwayafwaya kana matatafu sina yauniya, avana gumayogu nofe i fufuniya nenekuwai yota kana kafa tuku fasinei sina numamaniya.”

¹⁰ Noko tovanama nenei Yudasa Isikaniyoti tanake tamokaḡa tonowana kasi 12 sinesiyai i niya tovibwanaose nakanakasisi nenesiyai Yeisu kana viwaifufuna fasinei. ¹¹ Tovanama si nowaniya sebobo i tewesafusiya eketa yasi bwadudabadaba si veniya si bwaduwa, “Gabana kana veniwa” eketa Yudasa ketaketa i nuwasa be nimasiyai ina teniya.

Yeisu Yana Tonowana Nukusi

Venuvisinatana Kana Ka Si Fufuniya

Madiu 26:17-25, Nuke 22:7-14,21-23, Yoni 13:21-30

¹² Maneka Muka Nakana Nutuva Kana Ka kana kuyadayada kafa viuḡu nenei, sifi mwanavausi si munumunuwa Venuvisinatana Kana Ka fasinei. Na kuyadayadanama nenei Yeisu kana

tomuniyeina si nutoninuvenuveiya si bwaduwa, “Namao nuwanuwau Venuvisinatana Kana Ka kata gidewadewai fasiweu?”

¹³ Eketa kana tomuniyeina nasi nuwa i iyavisiya i bwaduwa, “Kwana kanasuna Yenusanema keta namoğa tamokağa tukwava na ukowina i uniuniya ina nisaimiya. Na gwadinama kwana muniya, ¹⁴ eketa avi numai ina kanasuna, toninuma kwana iyaviya kwana bwaduwa, ‘Tovisawavenena i bwaduwa, “Nama totomunama nenei kaku tomuniyeina nukusi Venuvisinatana Kana Ka kata kawiyeyi?”’ ¹⁵ Eketa totomu nakasina gigidewadewana kuetana ina visawavenimiya. Nokomai iba matatafuna kwana gidewadewiya fasitiyai.”

¹⁶ Yeisu kana tomuniyeina si noğokawawa eketa si niya Yenusanema avana Yeisu i iyavisiya maisemoka i kikinomana keta si gidewadewa Venuvisinatana Kana Ka fasinei.

¹⁷ Tovanama i vimatasisinovanovana Yeisu yana tonowana kasi 12 nukusi si kikinomana. ¹⁸ Sonamai si kakawa atu Yeisu i bwaduwa, “A iyaiyavimiya venemokena, namoğa tamokağa sine-miyai ina viwaifufunikuwa, namoğanama nukusi ta kakawa.”

¹⁹ Nuwatasi i dauna eketa tamokatamokağa si iyaviya, “A sanamanikuwa iyau muka.”

²⁰ I iyavisiya i bwaduwa, “Kami 12 sinemiyai aitevana kana maneka Iyau nukusi kabomai ina kutuviya, na tana namoğanama. ²¹ Namoga Natuna ina mateya naki Guyau fonakituna i bwaduwa maisemoka, eatu aitevana Namoga Natuna i viwaifufuniya nao daunina venemokena ina nisaiya. Kana nufotamoka be ayona muka sita vinatunei.”

²² Tovanama si kakawa nenei, Yeisu maneka i viya eketa i kawanunuku-viagigikuwa. Eketa i gisiniya eyo kana tomuniyeina i venisiya keta i bwaduwa, “Kwa vai, nofe o tofwaku.”

²³ Yota owa i viya keta Guyau nenei i viagigikuwa eyo i venisiya eketa owanama nenei si yuwa. ²⁴ Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Nofe o ufaufaku, yawane ina ketosiwağa namoğa yagwanisi fasisiyai keta Guyau yana dedeni kwami nukusi ina givifakiniya. ²⁵ A iyaiyavimiya venemokena, muka tamo nofemaise waininama ana yunuvanuvai kana nivaniva Guyau yana kafa visime nenei waini kiouna ana yumiya.”

²⁶ Eyo si osedavadava muniyai yo si kikinomana keta si niya koya Onive nenei.

Yeisu I Bwadvioğoniya Fita Yana Vikewa

Madiu 26:31-35, Nuke 22:31-34, Yoni 13:36-38

²⁷ Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “Matatafumokemi kwana butuwa atu kwana sinanovikuwa uğuna Guyau fonakituna viviginiwina i bwaduwa,

*‘Tokitavikavina ana nuvimatiya
keta sifi sina venusavaneneğa.’*

²⁸ Atu tovanama mateyai ana misini-savavinikuwa, ana viketanuna Ganini.”

²⁹ Atu Fita i iyaviya i bwaduwa, “Yawane sabu matatafusi sina butuwa atu iyau o muka.”

³⁰ Eketa Yeisu Fita i iyaviya i bwaduwa, “A iyaiyaviya venemokena, kimoki nuwabunanama nenei kuna vikeweikuwa kawa tonu muniyai yo kamukamu yana kwae ina vinuwiya.”

³¹ Atu Fita i kawafatafata i bwaduwa, “Na namaise taki fasiweu sina nuvimatikuwa, eatu muka tamo kana fata be ana bwadu, ‘Muka ata sanamanei.’” Eketa tomuniyeina matatafusi tamoka bwadunama yota si bwaduwiya.

Yeisu I Kawanunukuwa Getesemani Nenei

Madiu 26:36-46, Nuke 22:39-46

³² Yeisu kana tomuniyeina nukusi si nemiya kabağa kana wava Getesemani nenei keta i iyavisiya i bwaduwa, “Nofemai kwana fakwafakwa eatu ana kawanunukuwa.” ³³ Eketa Fita, Yemesa keta Yoni i ovisiya keta nukusi si niya. Tovanama nenei kana nutoğona i weifanufanuya, ³⁴ eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Nuwatadauna nakatamokena i munumunukuwa keta katekateku i nunubudabudaniya maise mate. Nofemai kwana fakwafakwa eatu kwana tonetoneya.”

³⁵ Kabegomokena i vaniya, eyo i fekuwa fwayafwayai keta i kawanunukuwa be taki kana fata maise kuvavana kana kawasasa ita niuniya. ³⁶ I bwaduwa, “Amaku, iba matatafuna ka fata, na fasinei kuvavana nofe owana ku viteweyei nenekuwai. Eatu muka yaku nuwanuwa atu avana ku nuwenuwiya maise kuna fufuniya.”

³⁷ I makaviniya kana tomuniyeina kasi tonu nenesiyai atu i nisaisiya si banubanuwa eketa Fita i iyaviya i bwaduwa, “Saimoni, omasi ku banubanuwa. Muka kana fata be matau ina fakina kawasasa bwatanağa?” ³⁸ Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Kwana tonetoneya keta kwana kawakawanunukuwa ebe kami anuvanua nenei muka kwana feku. Yami vinuwadadana avana dewadewasi katekatemiyai kwana saviviniya o fifiwanisi atu tofwami i seğakamekameya.”

³⁹ I makaviniya i kawanunukuwa keta tamoka bwadubwadusima nenesiyai i kawanunukuwa. ⁴⁰ I makavina-savaviniya nenesiyai eatu i nisaisiya yota si banubanuwa, uğuna matasi naki i goyomoka. Eketa bwadusi si bauwiya.

⁴¹ Tovanama kana vitonu i makavina-savaviniya nenesiyai, i iyavisiya i bwaduwa, “Omasi yawane kwa banubanuwa keta kwa viviyawasiya. Nakiyai. Tova naki i nuvifotiya. Toviwaifufuna Namoga Natuna kabegomokena be togo'yona nimasiyai ina teniya. ⁴² Ake, kaku toviwaifufunamokena naki i kikinomana. Kwa misini be ta nai.”

Yeisu Si Givikaviniya

Madiu 26:47-56, Nuke 22:47-53, Yoni 18:3-12

⁴³ Yeisu yawane i nunusifufuwa atu Yudasa tanake tamokağa tonowana kasi 12 i venukikinomana. Tovibwanaose nakanakasisi keta visime kana tovisawavenena yota tokawakawa sabuveka si visimeisiya, keta na fetosi yota na funumisi Yudasa si vinuwiya keta nukusi si nemiya.

⁴⁴ Toviwaifufunanama kiyakiyaya tamokağa i mikigisawakedanisiya, “Namoga nama ana viyuiya na tanake kwana givikaviniya eketa kwana niiya.”

⁴⁵ Tovanama si kikinomana Yudasa i niya Yeisu nenei keta i bwaduwa, “Tovisawavenena!” Eyo navanavanei i viyuiya. ⁴⁶ Eketa Yeisu tofwanei si ova keta si givikaviniya. ⁴⁷ Atu namoga tamokağa nokomai i misimisiniya yana fetu i soniyaginiya keta tovibwanaose kasi toviketanuneina kana kaetoğa taniyana i nuonosiya.

⁴⁸ Yeisu i iyavisiya i bwaduwa, “Omasi na fetomi keta na yami funuma kwa nemiya be kwana givikavinikuwa vitana tamo togikuma maise? ⁴⁹ Iyau tova nubwayouna Numa Kodukodu kumenanina kana wasiketai nukusi ta fakwafakwa eatu a ggisawakedana namoga nenesiyai eatu ava uğuna yo muka kwata givikaviniku? Eatu nakiyai, ebe avana Guyau fonakituna i bwaduwiya, ina vivenemokena.” ⁵⁰ Eyo kana tomuniyeina matatafusi si butuwa atu Yeisu si sinanoviya.

⁵¹ Tufunakata tamokağa o nuyağa tofwanei i sinawaminiya keta Yeisu i muniya. Tanake yota si anuvanua be sita givikaviniya, ⁵² eava kana nuyağa si sinayauya atu gonegonena i dibwana.

Yeisu Si Nutoninuveveiya

Madiu 26:57-68, Nuke 22:54-55,63-71, Yoni 18:13-14,19-24

⁵³ Namoga sabu Yeisu si niiya tovibwanaose kasi toviketanuneina yana numai. Nokomai tovibwanaose nakanakasisi matatafusi keta tokawakawa yota visime kana tovisawavenena si yokowa.

⁵⁴ Fita i muniya simokağa sasanei keta i niya tovibwanaose kasi toviketanuneina yana numa kana wasiketai. Nokomai i nuvitoiya tuiyo nukusi keta kaiyai i vivikivanavana.

⁵⁵ Tovibwanaose nakanakasisi keta Diu Kawakawa matatafumokesi si nuwasa Yeisu kana tokanakakikakina ebe yo sina nuvimatya. Atu muka tamo sita nisağai. ⁵⁶ Tokanakakikakina-vikanonono yagwanisi o si bwaduwa Yeisu fasinei atu yasi sifufumokesi muka tamo ita nuvifotei.

⁵⁷ Namoga tunisi si misiniya eketa nofemaise Yeisu fasinei si bwadu-vikanononowa, ⁵⁸ “Ka nowaniya i bwaduwa, ‘Namai Numa Kodukodu namoga nimasiyai si yoniya o ana yakweniya atu kuyadayada tonusi nenei ana yona-savaviniya muka namoga nimasiyai.’” ⁵⁹ Eatu muka tamo yasi sifufunama tamo ita nuvifotei.

⁶⁰ Eketa tovibwanaose kasi toviketanuneina sabu matasiyai i otowamisiniya keta Yeisu i nutoninuveveiya i bwaduwa, “Yasi vinoisima fasinei tamo avana kuna bwaduwiya o muka?”

⁶¹ Atu Yeisu muka tamo avana ita bwaduwei naki i manava. Tovibwanaose kasi toviketanuneina yota i nutoninuveveiya i bwaduwa, “O venemokena kwaḡa Togifafafana Gigibokeinana, Guyau ta sawadavadaviya kwaḡa Natuna?”

⁶² Yeisu i bwaduwa, “Ika Iyau. Yawane matatafumi kwana kitiya Namoga Natuna ina fakwasimotoḡa Tofiwanaonaona kikikatainei keta abamei busibusi nenei ina nenemiya.”

⁶³ Tovibwanaose kasi toviketanuneina kana nuya i kiganiniya* keta i bwaduwa, “Muka yota tana vinuwadadana tokanakakikakina fasisiyai. ⁶⁴ Yana bwadu-tafakaikokona Guyau nenei naki kwa nowaniya eketa namaise kwata bwadu?”

Eketa matatafusi si bwaduwa, “I goyona na fasinei kana nufota be ina mateya.”

⁶⁵ Tunisi si vibutuwa si nufunataniya. Matana si sumiya eyo si munuya atu si bwaduwa, “Taki kwaḡa Guyau yana tomatakawa, ku iyaveiki aitevana i munuu!” Eyo tuiyo si givikaviniya eketa si munuya.

Fita Yeisu I Vikeweiya

Madiu 26:69-75, Nuke 22:56-62, Yoni 18:15-18,25-27

⁶⁶ Fita yawane wasiketai i fakwafakwa atu tovibwanaose kasi toviketanuneina kana kaetoḡa gumayogu i nemiya. ⁶⁷ Tovanama i kitiya Fita kaiyai i vivikivanavana, i toneye-dewadewiya keta i bwaduwa, “Kwaḡa o noko namoḡanama Yeisu tene Nasaneti nukusi.”

⁶⁸ Eatu Fita i vikewa i bwaduwa, “Iyau muka ata sanamanei ava fasinei ku bwadubwadu,” keta i kikinomana kawa nenei. Tovanama nenei kamukamu i kwaeya.

⁶⁹ Tamoka gumayogunama yota Fita i kita-savaviniya, keta aviyaonana namoḡa nokomai si misimisiniya i iyavisiya i bwaduwa, “Nofe tanake Yeisu unana tamokaḡa!” ⁷⁰ Eatu Fita yota i vikewa-savaviniya.

Muniyai aviyaonana namoḡa nokomai si misimisiniya Fita si iyaviya si bwaduwa, “Bwadu venemokena, kwaḡa o unasi tamokaḡa uḡuna kwaḡa yota tene Ganini.”

⁷¹ Atu Fita i vikewatauna i bwaduwa, “Guyau matanei a iyaiyavimiya venemokena! Namogaḡanama kwa bwadubwaduwiya o muka ata sanamanei.”

⁷² Tovanama nenei kamukamu yana kwae i vinuwiya eketa Fita nuwatana i kakwaniya Yeisu yana bwadu, “Kuna vikeweikuwa kawa tonu muniyai yo kamukamu yana kwae ina vinuwiya.” Eketa i kafuwaiya keta i bwediya.

15

Yeisu Fainato Naunei I Misiniya

Madiu 27:1-2,11-14, Nuke 23:1-5, Yoni 18:28-38

¹ Nuwabunimokeyai tovibwanaose nakanakasisi be tokawakawa yota visime kana tovisawavenena keta Diu Kawakawa matatafusi si yokowa keta si vikanusifusifufuwa Yeisu fasinei. Eyo nimana si kiyona keta si niiya Noma tovisime Fainato nimanei si teniya. ² Eketa Fainato Yeisu i nutoninuveveiya i bwaduwa, “O kwaḡa fiyao Diu yasi Tufomu?”

Eketa Yeisu i nufata i bwaduwa, “Ika. Na naki ku bwaduwa maise.”

³ Eketa tovibwanaose nakanakasisi Yeisu si vinoiya iba yagwanisi goyosi fasisiyai. ⁴ Yota Fainato Yeisu i nutoninuveveiya i bwaduwa, “Tamo avana kuna bwaduwiya o muka? Ku kitai goyona kana yagwana fasinei si vivinoiwa!” ⁵ Atu Yeisu muka tamo avana ita bwaduwei eketa Fainato i mayaḡa.

Fiyao Diu Nuwanuwasi Yeisu Ina Mateya

Madiu 27:15-26, Nuke 23:13-25, Yoni 18:39—19:16

⁶ Manamana tamokatamokaḡa Venuvisinatana kana Ka kana tovai, tova matatafuna Fainato finisina tamokaḡa deniyai i vivikikinomaniya namoḡa yasi nuwanuwai maise. ⁷ Na tovanama nenei namoḡa kana wava Banabasi o deniyai i fakwafakwa. Tanake o tunisi tovigwaeḡa nukusi Noma gabemani nukusi si vigwaeḡa, keta yota tunisi namoḡakaokaogosi atu si nuvimatisiya. Eketa Noma tonuaviya si givikaviniya keta deniyai si teniya. ⁸ Sabuveka si yokowa keta Fainato si vikokoniya be tamo aitevana ita ketoyauya, naki manamana tamokatamokaḡa i fufufuniya maise.

14:62 Daniyena 7:13 * 14:63 Tovanama fiyao Diu sina nuwagoyowa venemokena kasi nuya si kikiganiniya. 14:64 Visime Tafu 24:16

⁹ Eketa Fainato i nutoninuvenuveisiya i bwaduwa, “Omasi nuwanuwami fiyao Diu yami Tufomu ana ketoyauya fasimiyai?” ¹⁰ Nofemaise i iyavisiya uḡuna waniya i mikisanamaniya vitana tovibwanaose nakanakasisi o Yeisu si vikumaig̃iya, na fasinei si katuteweiya nenei. ¹¹ Eatu tovibwanaose nakanakasisi o sabuveka si ketoyakayakanisiya be Fainato sina vikokoniya be Banabasi ina ketoyauya fasisiyai atu muka Yeisu. ¹² Atu Fainato i iyave-savavinisiya i bwaduwa, “Atu namoḡa nofe kwa weneweniya Diu yami Tufomu o namaise ana iyavei?”

¹³ Si vikafinafina si bwaduwa, “Ku giviogonaḡanaḡai!”

¹⁴ Atu Fainato i iyave-savavinisiya i bwaduwa, “Atu avao uḡuna? Avi goyona i fufuniya yoke?”

Atu si finadewadewa si bwaduwa, “Ku giviogonaḡanaḡai!”

¹⁵ Eketa namoḡa nuwatasi kana kata fasinei, Banabasi i ketoyauya atu tonuaviya i visimeisiya keta Yeisu si nafanafasiya eyo i katuteweiya be sina giviogonaḡanaḡaiya.

Tonuaviya Yeisu Si Sawaviniya

Madiu 27:27-31, Yoni 19:2-3

¹⁶ Tonuaviya Yeisu si niiya Fainato yana numa kaikaiwabuna kana wasiketai eyo unaunasi si wenevakukusisiya. ¹⁷ Kwame yabeyabenina Yeisu si vikotoniya keta kisisiku naḡanina kikikwanekwanena nenei gedugedu si fufuniya keta debabounei si teniya. ¹⁸ Keta si sawaviniya si bwaduwa, “Ae mukanono. Naki Diu yasi Tufomu!” ¹⁹ Kiwanai si munumunuya be si nufunataniya eatu naunei vifotuwai kaetutusi si viketogunisiya vitana kana venufotafota tufomu maise. ²⁰ Si sawaviniya muninei, kwame yabeyabenina si visaniniya eatu Yeisu tauna kana nuya si vikotoniya eketa si oviya si kikinomaniya menanai be sina giviogonaḡanaḡaiya.

Yeisu Si Giviogonaḡanaḡaiya

Madiu 27:32-44, Nuke 23:26-43, Yoni 19:17-27

²¹ Si niniya atu ke'ta tofwanei namoḡa tamokaḡa Saimoni tene Sainini si venusaiya kawayavatei i nemiya. Tanake Anekisenida keta Nufusi amasi. Namogaḡanaḡa si nuyakayakaniya keta Yeisu kana ogonaḡanaḡa i uniya. ²² Yeisu si oviya keta si niiya kabaḡa kana wava Gonigota nenei. Gonigota kana nuwanuwa o Navakanuwa kana Kabaḡa. ²³ Nokomai bubu kana wava meya, waini nukusi si viniya eketa Yeisu si venenuvanuviya eatu i dibutoyoia.* ²⁴ Eketa si giviogonaḡanaḡaiya atu kana nuya fasinei, nao daisi nenei si vikaneeneiya. Nofe ketaketanama nenei, kana nuya si vitukuwiya tututausi nenesiyai.

²⁵ Nuwabuni 9 kana fafari nenei Yeisu si giviogonaḡanaḡaiya. ²⁶ Kana bwaduvinoi viviginiwina si tutuvifotiya kuetana i bwadubwaduwa, TANAKE DIU YASI TUFOMU. ²⁷ Togikuma nasi nuwa Yeisu nukusi si giviogonaḡanaḡaisiya, tamokaḡa kukikikatainei eatu tamokaḡa o kukikimawanei.†

²⁹ Namogaḡa sabu ketai si niniya be si nenemiya eatu si nunuwautuutuna atu si bwadubwaduwa, “Ake, naki ku sanamaniya! Omasi Numa Kodukodu kuta yakweniya eatu kuyadayada tonusi nenei kuta yona-savaviniya, mukanono! ³⁰ Make nao ogonaḡanaḡa nenei ku sobunemai be tauḡu ku gifafafaneu!”

³¹ Tamoka ketaketanama nenei tovibwanaose nakanakasisi keta visime kana tovisawavenena tututausi nenesiyai Yeisu fasinei si sawaviniḡa si bwaduwa, “Mani namoḡa i gifafafanisiya atu tauna o muka kana fata! ³² I bwaduwa avage tana Togifafafana Gigibokeinana keta yota Isineni kana tufomu. Make nao ogonaḡanaḡai ita sobunemiya tata kitiya be tata vitumaḡaniya.” Namogaḡa kasi nuwa o kuniniuna si giviogonaḡanaḡaisiya yota si sawanuketuwaiya.

Yeisu Yana Mate

Madiu 27:45-56, Nuke 23:44-49, Yoni 19:28-30

³³ Tovanama vanavana i nemiya sinefounei, noko fafaninama matatafuna kumanovana i gikafufuya keta i fakwa kana nivaniva vanavana i niya tonusi yana fafari. ³⁴ Tovanama nenei Yeisu kayona nakasinei i bwauwa i bwaduwa, “Enoi, Enoi, nama sabatani?” Kana givina o, “Yaku Guyau, yaku Guyau, ava uḡuna ku sinanoveiku?”

15:21 Noma 16:13 * 15:23 Waini keta meya nukusi si viniya o kuvavana kana kafa nuvitutuma. 15:24 Same 22:18 15:27 Aiseya 53:12 † 15:27 Tunisi viginiwa nenesiyai o kana nukusi 28 si nunatuya. Eketa Guyau fonakituna i vivenemokena bwadu noko, “Aviyaonana totaniyagunu sinesiyai tanake na kana sawasawa.” 15:29 Same 22:7, 109:25, Maka 14:58, Yoni 2:19 15:34 Same 22:1

³⁵ Namoḡa tunisi nokomai si misimisiniya si nowaniya keta si bwaduwa, “Kwa vaneneḡa, kana kita kamo Inaitiya i weneweniya.”

³⁶ Namoḡa tamokaḡa i dibwana i niya eketa banou i viketokutuviya waini yuyuna nenei. Eyo kiwana bwatanei i tunevaneiya be Yeisu ina yumiya fasinei eketa i bwaduwa, “Yabe ta kitai, kamo Inaitiya ina nemiya ogonaḡanaḡai ina kakiya.”

³⁷ Eatu Yeisu kayona nakasinei i bwauwa eketa yawasina i kakaviya. ³⁸ Eketa Numa Kodukodu kusinena kafa dawanafafana kana nuya i kasaniniya etanei atu i sobuwa sifunei.

³⁹ Tonuaviya kasi kaimatana ogonaḡanaḡa naunei i misimisiniya i kitiya namaise Yeisu i mateya eketa i bwaduwa, “Bwadu venemokena namoḡa nofe o Guyau Natuna.”

⁴⁰ Tunisi vivine o matakedawanauna si misiniya atu si tonetoneiya. Sinesiyai o Meni ne Magidana eketa Sanome yota venuwana Meni o Yemesa gwadiyei keta Yosese ayosi. ⁴¹ Nofe vivinesima o nauna Yeisu Ganini nenei si muniya keta yota si okakikakiniya. Vivine yota yagwanisi nukusi nokomai si misiniya atu Yeisu si tonetoneiya. Vivinesima o Yeisu kaena si kwafuya eketa si niya Yenusanema.

Yeisu Kana Odewadewa

Madiu 27:57-61, Nuke 23:50-56, Yoni 19:38-42

⁴²⁻⁴³ Tene Animatiya kana wava Yosefa o tanake Diu Kawakawa tamo kana namoḡa nakasina. Tanake o i kitakitanufota Guyau yana kafa visime fasinei. Eketa gidewadewa kana kuyadayada atu naki i vivinaviniya be yo Sabati ina vibutuwa fasinei, eketa Yosefa na yana katevatu i niya Fainato nenei keta i vikokona Yeisu tofwana fasinei. ⁴⁴ Fainato i sabanutuḡa tovanama Yeisu yana mate fasinei i biganowana keta tonuaviya kasi kaimatana i weniya keta i nutoninuvenuveiya taki Yeisu naki i mateya. ⁴⁵ Tovanama kaimatana nenei sanamana i videwadewiya, tofwa i sawateweiya Yosefa nenei.

⁴⁶ Yosefa nuya kwayakwayana i kimwaniya eketa tofwa ogonaḡanaḡai i kakiya keta i waminiya muniyai yo vatunuma vigabanina si taniya nenei i teniya. Eyo gabana nakasina i katubwatabwataviniya keta vatunuma kawana i tenefotiya. ⁴⁷ Meni ne Magidana keta Meni Yosese ayona o si kitiya namaniyei Yeisu tofwana i teniya.

16

Yeisu Yana Misini-Savavineina

Madiu 28:1-8, Nuke 24:1-12, Yoni 20:1-10

¹ Tovanama Sabati kana kuyadayada i kakaviya, Meni ne Magidana yota Meni Yemesa ayona keta Sanome bubu mamadisi si vikimwaneya Yeisu tofwana kana vitowa fasinei. ² Wiki kana kuyadayada kafa viuḡu nenei tovanama vanavana i vaneya, si niya vatunuma nenei. ³ Si niniya atu ke'ta tofwanei tututausi si vikanunutoniya si bwaduwa, “Aitevana gabana ina katuniyei vatunuma kawana nenei fasitiyai?”

⁴ Gabananama nakatamokena atu i kabwatabwataviniya i makaviniya eketa tovanama matasi i kanakasiya si kitiya kawa kakayauna. ⁵ Eketa vatunuma sinenei si kanasuna, tamokaḡa tufunakata kana nuya kwayakwayana kukikikataisi si kitiya i fakwafakwa eketa si mayaḡa. ⁶ Eatu i iyavisiya i bwaduwa, “Muka kwana matuta. A sanamaniya Yeisu tene Nasaneti si giviogonaḡanaiya kwa nunuwasiya eatu tanake weka muka. Tanake naki i misini-savaviniya. Kwa kitai, nofemai si teniya. ⁷ Atu kwana niya kana tomuniyeina keta Fita nukusi nofemaise kwana iyavisiya kwana bwaduwa, ‘Tanake i viviketanuna Ganini eketa nokomai yo kwana kitiya. Naki nauna i iyavimiya maise.’”

⁸ Tovanama nokomaise si nowaniya, vivinesima si mayaḡa keta na yasi akikinikuna vatunuma sinenei si kikinomana-nemiya keta si vikadibwadibwana si niya. Si matuta eketa muka tamo aitevana sita iyavei avana namoḡa tufunakasina i nusifufuwisiya.

[Tunisi Naumokena Viginiwa Muka Sita Katukanasunei 16:9-20.]

Yeisu I Kikinomana Meni Ne Magidana Nenei

Madiu 28:9-10, Yoni 20:11-18

[⁹ Wiki kana kuyadayada kafa viuḡu nenei tovanama Yeisu nuwabunimokeyai i misini-savaviniya, nauna Meni ne Magidana nenei i mikikikinomana. Nofe gumayogunama nenei Yeisu kanunu goyosi kasi 7 i nukakisiya. ¹⁰ Aviyaonana namoḡa Yeisu nukusi si nidadana o nuwatasi i dauna eketa Yeisu fasinei si bwedibwediya. ¹¹ Atu Meni i niya keta i iyavisiya i bwaduwa, “Ei! Yeisu naki i misini-savaviniya, iyau tauku matamokekuwai a kitiya!” Eatu yana bwadu muka sita vitumaḡane.]

Yeisu Kana Tomuniyeina Kasi Nuwa Nenesiyai I Nikikinomana

Nuke 24:13-35

¹² Munifotai tomuniyeina kasi nuwa Yenusanema si teweiya keta si niniya atu Yeisu i nikikinomana nenesiyai. Si kitiya vitana tamo avi namoḡa. ¹³ Si makavinisiya keta unaunasi kasi tufo si iyavisiya atu tasike yota muka sita vitumaḡaneisi.

Yeisu Yana Tonowana Kasi 11 Nenesiyai I Nikikinomana

Madiu 28:16-20, Nuke 24:36-49, Yoni 20:19-23, Bunanige 1:6-8

¹⁴ Munifotai tonowana kasi 11 si kakawa eatu Yeisu i kikinomanisiya. Keta i dageisiya uḡuna katekatesi yana gua eketa muka na yasi vitumaḡana, na nenei aviyaonana yana misini-savavineina muninei si kitiya muka sita vitumaḡaneisi.

¹⁵ Eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Kwana kikinomana fwayafwaya kana matatafu nenei be biga de-wadewana kwana yauniya matatafusi nenesiyai. ¹⁶ Aitevana ina vitumaḡanikuwa keta givibutabuta ina viya nao gifafafana ina nisaiya, eatu aitevana muka ina vitumaḡaneiku nao vimatadawana ina nisaiya. ¹⁷ Kaku tovitumaḡana kiyakiyaya kafa nuwatabau fifiwanisi sina saviviniya. Kaku wavai kanunu goyosi namoḡa nenesiyai sina nukakisiya yota meya kiouisi tunisitunisi muka kasi sanamana nenesiyai sina nusifufuwa. ¹⁸ Mwata goyosi sina givikavina yota taki ukowa onaonasi sina yumiya, muka ina navisi. Nimasi sina dawana tovisafwavinaḡa tofwasiyai eketa sina bwina.”

Yeisu Yana Vane Abamai

Nuke 24:50-53, Bunanige 1:9-11

¹⁹ Tovanama Tuveka Yeisu i nusifufukooḡa, Guyau i vaneiya abamai eketa kikikatainei vifotu kabaina nenei i fakwasioḡa. ²⁰ Eketa tomuniyeina si numamananiya namoḡa nenesiyai. Eatu Tuveka i ovivitisiya eketa yana fiwanai kiyakiyaya kafa nuwatabau si saviviniya namoḡa matasiyai. Nofe ibasima nenesiyai yasi numamana i vivenemokena.]

Bunanige

Givimayeta

Tonowana yasi *Bunanige* o Nuke yana nufunufu kana nusavi. Kana uḡu nakasina o i bwadubwaduwa namaise Yeisu kana tomuniyeina Kanunu Tafutafuna i viketanunisiya eketa biga dewadewana si yauniya “Yenusanema nenei, Yudiya be Sameniya fafanisima matatafusi eketa yota fwayafwaya kana matatafu nenesiyai” (1:8).

Nufunufu nofe i vivisawavenena namaise biga dewadewana Yeisu fasinei si yauniya eketa namaise ekanesiya i vibutu.

Iba nakatamokena nufunufu nofe nenei o Kanunu Tafutafuna yana savivina. Kabwaga Matana kana kuyadayada nenei i sobunemiya na fiwanina tovitumaḡana nenesiyai Yenusanema sinenei, yota ekanesiya kana toviketanuneina tamokatamokaḡa i viketanunisiya keta i givifiwanisiya. *Bunanige* o nofe biganama dewadewana yana fiwana i vivisawavenena tovitumaḡana tamokatamokaḡa yawasisiyai eketa ekanesiya nenesiyai.

Viwakakakina kasi gidewadewa. (1:1-26)

Yeisu yana visime kana kafa nusafu keta yana bwadudabadaba. (1:1-14)

Yudasa kana kivi kana toḡafota. (1:15-26)

Toviwakakaki Yenusanema sinenei. (2:1–8:3)

Toviwakakaki Yudiya keta Sameniya sinenei. (8:4–12:25)

Fauno i numamana Yeisu fasinei. (13:1–28:31)

Fauno yana kamudadana nauna. (13:1–14:28)

Vikanunusifusifufu Yenusanema nenei. (15:1-35)

Fauno yana kamudadana kana vinuwa. (15:36–18:22)

Fauno yana kamudadana kana vitonu. (18:23–21:16)

Fauno i vifinisina Yenusanema, Sisaniya keta Noma nenei. (21:17–28:31)

Yeisu Yana Tonowana I Iyavisiya Vitana

Kanunu Tafutafuna Ina Nemiya Nenesiyai

¹ Iye agigiku Tiofino, nauna nufunufu a mikiviginiwiya sinenei iba matatafuna aviyavana Yeisu i vibutuwa i saviviniya be i visawavenena ² kana nivaniva kuyadayadanama nenei i vaneya abamai. Muniyai yo ina makaviniya abamai, Kanunu Tafutafuna yana fiwanai yana tonowana nauna i mikigibokisiya, fiyaosima i gisawakedanisiya. ³ Yana kuvavana be yana mate muninei, tauna i vimaikitiya namoḡasima nenesiyai ketaketa yagwanina nenesiyai vitana i visawavenemokeniya naki i yawasa-savaviniya. Kuyadayada 40 kana kawasasai tauna i kikikinomana eketa i nunusifufuwisiya Guyau yana kafa visime fasinei.

⁴ Eketa tamoka tova tanake nukusi si fakwafakwa atu i visimeisiya i bwaduwa, “Muka Yenusanema kwana teweteweyei atu nofemai kwana fotafota kana nivaniva Amaku kakavenena i bwadudabedabiya ina venimiya. Nauna a bwaduwiya kwa nowaniya. ⁵ Yoni namoḡa i givibutibutisiya ukowa nenei atu kuyadayada muka yagwanina muninei Amaku Kanunu Tafutafuna nenei ina givibutibutimiya.”

Guyau Yeisu I Vaneiya Abamai

Madiu 16:19-20, Nuke 24:50-53

⁶ Tovanama yota si vikaninisaga, Yeisu si nutoninuvenuviya si bwaduwa, “Tuveka yo, nofe tova kafa visime kuna vene-savaviniya Isineni ebe tauna ina visimeiya?”

⁷ Eatu i iyavisiya i bwaduwa, “Ibasima sina kikinomana kasi tova o kasi tutuya o tanake Amakuḡa yana visime nenei eketa muka kana fata kwana sanamanei. ⁸ Eatu maise! Tovanama Kanunu Tafutafuna ina nemiya nenemiyai, ina givifiwanimiya be sifufuku kwana yauniya nofemai Yenusanema nenei, Yudiya be Sameniya fafanisima matatafusi eketa yota fwayafwaya kana matatafu nenesiyai.”

⁹ I nusifufukooḡa muninei, matasiyai Guyau i vaneiya abamai. Tovanama busibusi i tenefotiya, muka yota sita kitai.

¹⁰ Yana vanenama nenei, tonowana si kawavitatavaḡata kawasasakaḡowai. Tovanama nenei, namoḡa nasi nuwa kasi nuya kwayakwayasi kuniniusi si misiniya ¹¹ eketa si iyavisiya si bwaduwa, “O fiyao Ganini, avamasi yami uḡu yo kwa misimisini nofemai kawasasakaḡona kwa tonetoneyei? Na Yeisunama kwa kitiya i vaneiya abamai, naki maisemoka yota ketanama nenei ina makaviniya.”

Giboke, Yudasa Kana Kivi Kana Toḡafota Fasinei

Madiu 27:3-10

¹² Koya Onive nenei tonowana si makavinisiya Yenusanema. Sabati kana waneba kana kedawanau maisemoka. ¹³ Tovanama si kikinomana menana nakasinei, numanama si fakwifakwiya nenei si kanasuna eketa si vaneiya totomu kuetana nenei.

Nofemaise kasi wava. Fita, Yoni, Yemesa, Anideneya, Finifi, Tomasi, Batonomiu, Madiu, Yemesa Anafasi natuna, Saimoni tanake Senoti* eketa Yudasa Yemesa natuna. ¹⁴ Tunisi vivine keta Meni Yeisu ayona yota sisitaina namoḡa nukusi si yokoyokowa eketa nuwanuwa tamokaḡa nenei si kawakawanunukuwa.

¹⁵ Tamoka tova tovanama tovitumaḡana kasi yagwana kamo 120 si yokowa nenei, Fita kasi sinefouwai i misiniya eketa i nusifufuwa i bwaduwa, ¹⁶⁻¹⁷ “Unaunaku, Guyau fonakituna Yudasa fasinei naki i vivenemokena. Tova manatuwaimokena, gwadinama fasinei Kanunu Tafutafuna i bwaduvioḡoniya tufomu Deivida nenei. Yudasa tanake o tonowana sinekiyai bunanige nenei i ovivita eatu muniyai, namoḡa i viketanunisiya eketa Yeisu si tabiya.”

¹⁸ (Yana viwaifufuninama gabanina i viya eketa fwayafwaya i kimwaniya. Nokomai i kunowa keta fekunama nenei manawana i biyavaniya eketa kamokamona i tetena. ¹⁹ Fiyao Yenusanema matatafusi bigana si nowaniya eketa fwayafwayanama fonasiyai si weniya *Akenedama*, kana givina o ufaufa fwayafwayana.)

²⁰ Eketa Fita i tenesaviya i bwaduwa, “Same nenei namoḡanama fasinei Deivida i viginiwiya,

*‘Yana numa ina nukawakakava
eatu muka tamo aitevana ina fakwiyei.’*

Keta yota i viginiwiya,

‘Tamo aitevana kana kivi ina viya.’

²¹⁻²² Eketa nofe tova namoḡa tamo tana vinuwadadaniya be nukusi kana savivina ebe mani namoḡa kana iyavisiya namaise Guyau, Tuveka Yeisu mateyai i sinaviyawasiya fasinei. Atu namoḡanama tanake tova kana matatafu Tuveka Yeisu nukusi ka nidadana tovanama Yoni i givibutabutiya nenei eketa kana nivaniva nenetiya Guyau i oviya eketa i vaneiya abamai. Eketa naki kana nufota tamo tana ginakasiya.”

²³ Eketa tomuniyeina namoḡa nasi nuwa si ginakasisiya. Yosefa Basabasi, (kana wava yota Yasitusi) eketa Mataiyasi. ²⁴⁻²⁵ Munifotai nofemaise si kawanunukuwa si bwaduwa, “Tuveka yo, kwaḡa katekate matatafuna ku sanamanisiya. Ku visawaveneiki namoḡasima nasi nuwa nenesiyai, aitevana ku gibokei kivi kana toḡafota fasinei ebe nukusi kata bunanige, uḡuna Yudasa naki i teweikiya i niya

1:8 Madiu 28:19, Maka 16:15, Nuke 24:47,48   1:9 Maka 16:19, Nuke 24:50,51   1:13 Madiu 10:2-4, Maka 3:16-19, Nuke 6:14-16   * 1:13 Senoti kana givina maise, Diu fiyaosi eatu yoko kabegona, tasike nuwanuwasi Noma kana tovisime nukusi sina vikamununuwa.   1:18 Madiu 27:3-8   1:20 Same 69:25, 109:8   1:21-22 Madiu 3:16, Maka 1:9, 16:19, Nuke 3:21, 24:51

tauna yana kabaḡai.”²⁶ Daisi nenei si vikaneeneiya fiyao Diu yasi ketaketai eketa si viketokinaniya Mataiyasi kasi 11 sinesiyai i kanasuna tanake nukusi si vitonowana.[†]

2

Kanunu Tafutafuna I Nemiya
Keta Yeisu Kana Tomuniyeina I Vimaisiya

¹ Kabwaga Matana kana kuyadayada i vikanatutuya nenei, tovitumaḡana matatafusi si yokowa kabaḡa tamokaḡa nenei.* ² Sabanutuḡai butu abamei si nowaniya vitana maise fonimana fifiwanina i sobunemiya eketa namai si nunuvitoḡa nenei, numanama matatafuna i gikafufuya. ³ Eketa si kitiya aviyavana vitana kai noyakaina maise i sobunemiya eyo i kataneneḡa eketa tovitumaḡana tamokatamokaḡa debabounei i toḡa. ⁴ Kanunu Tafutafuna matatafusi i vimaisiya eketa tanake yana givisawakedanai, fona tuninatunina muka sita sanamane nenesiyai si vibutuwa si nunusifufuwa.

⁵ Atu noko tovanama nenei, fiyao Diu tasike Guyau kana tovimogumogu fwayafwaya kana matatafu nenei si nemiya Yenusanema si fakwa Kabwaga Matana kana Ka fasinei. ⁶ Tovanama sabu butuna si nowaniya eketa si yokowa eatu nuwatasi si kafibaubauwa uḡuna tamokatamokaḡa tauna fonakitunei i nowaniya tomuniyeina si nunusifufuwa.

⁷ Tututausi si mayaḡa eketa si bwaduwa, “Au, kwa vaneneḡeisi! Fiyasima si nunusifufuwa o fiyao Gananimoka! ⁸ Atu namaise yo kita fonakitutiyai si nunusifufu ta nowanowanisi? ⁹ Fafani tuninatunina nenesiyai ta nemiya. Tunisi fiyao Fatiya, Mediya, Enami. Tunisi Mesofotamiya, Yudiya, Kafadosiya, Fonutusi, be Eisiya, ¹⁰⁻¹¹ Finigiya be Famufiniya, Itifita, yota tunisi Sainini niniunei Nibiya kana fafani nenei. Fiyao Diu keta yota Kani Kwauna eatu nofe tova Diu kodukodu si munimuniya nukusi, wagawaga Noma nenei. Tunisi Kiniti simuna nenei eketa yota Anabiyei. Eatu matatafuta fonakitutiyai Guyau iba nakanakatamokesi naki i saviviniya fasisiyai o ta nowanowanisiya si nunusifufuwina!” ¹² Matatafusi si mayaḡa yota nuwatasi si kafibaubauwa eketa si vikanunutoniya si bwaduwa, “Avamasi nofe kana nuwanuwa?”

¹³ Eatu tunisi si sawaviniisiya si bwaduwa, “Kamo si ukowayuwana nakasina na fasinei nofemaise si nunusifufuwa.”

Fita Namoga I Numamanisiya

¹⁴ Eatu Fita i misiniya tonowana kasi 11 nukusi eketa kayona nakasinei sabu i iyavisiya i bwaduwa, “Unaunaku fiyao Diu yota aviyaonana Yenusanema kwa fakwafakwa, ata givimayeta eatu kwata nowanautuutuya avana nofe kana nuwanuwa. ¹⁵ Kima muka kata ukowakowayu, taki maise kwa vivinuwadadana. Nofe 9 kana fafani yawane nuwabuni, yota namoga nofe kawasasanama nenei, muka sita ukowakowayu.[†] ¹⁶ Eatu aviyavana nofe i kikinomana o naki avana Guyau yana tomatakawa Yoweni i bwaduwiya maise,

¹⁷ ‘Guyau nofemaise i bwaduwa.

Tova kasi kafa nusafuwai

namoga matatafusi nenesiyai Kanunuku ana bisiwaiya.

Eketa natunatumi namoga be vivine fonaku sina bwaduvioḡoniya.

Yami tufunakata katekatevatusi sina kenokita

yota yami namoga vituvekasi sina kenokavakavayuna.

¹⁸ *Noko tovasima nenesiyai,*

kaku kaetoḡa namoga be vivine nenesiyai, Kanunuku ana bisiwaiya

ebe fonaku sina bwaduvioḡoniya namoga nenesiyai.

[†] 1:26 Noko sanunama o maise. Fiyao Diu nenesiyai o gabana musumususi nenesiyai kasi wava sina viginiwa eketa owa nenei sina kivitotoḡa. Eyo owa sina newiya kana nivaniva tamo gabana ina fekuwa. Gabaninama avi wava etanei, na namoḡanama o gigibokeinana. Si vitumaḡaniya nofe ketaketanama nenei, i vivisawavenena Guyau yana giboke. (Ona 16:33) * 2:1 Venuvisinatana kana Ka muninei, kuyadayada kana vi50 nenei Kabwaga Matana si kakawiiya. (Visime Tafu 23:15-21, Visime Nuvinavinana 16:9-11) [†] 2:15 Taki gevageva sina kawa, nao waini sina yuwa. Tasike naki nuwabuni o maneka si kakawa atu gevageva o navinaviyai. Eketa nuwabuniyai 9 kana fafani nenei, muka ukowayu kana tova. 2:17 Yoweni 2:28-32

¹⁹ Kafa nuwatabau atai kawasasakaoḡona nenei ana saviviniya
yota kiyakiyaya ana visawavenena tanowai fwayafwaya nenei
maise ufaufa be kikanakanata keta yota siyou badobadona.

²⁰ Vanavana ina kumanovaniya
yota yamayamana ina yabeniya maise ufaufa,
eyo muniyai, kuyadayada nakasina keta kaikaiwabuna ina kikinomana nenei, Iyau Tuveka ana nemiya.

²¹ Eatu aviyaonana vitumaḡanai sina bwauwa Tuveka nenei,
gifafafana sina nisaiya.’ ”

²² Fita yota yana bwadu i tenesaviya, “Fiyao Isineni, Yeisu tene Nasaneti sifufuna nofe kwa vaneneḡei. Tututaumi kwa sanamaniya namaise Guyau fiwana i veniya be savivina fifiwanamokesi keta yota kiyakiyaya kafa nuwatabau i saviviniya. Noko si visawavenena venemokena tanake gewa Guyau nenei i nemiya. ²³ Guyau waniya kana uḡu i vinuwadadaniya eketa visime kana toodibutoyoḡa nimamiyai si teniya, be nukusi kwa giviogonaḡanaiya eketa kwa nuvimiya. ²⁴ Eatu Guyau i ketoyauya mate kana kuvavana kunukubana nenei eketa mateyai i sinaviyawasa-savaviniya uḡuna mate muka fifiwanina be ina sinaviyewai. ²⁵ Nofe namoḡanama fasinei tufomu Deivida i viginiwiya i bwaduwa,

‘Tova nubwayouna yaku Tuveka Guyau naukuwai a tonetoneiya.
Muka kaku kaniyabina ana matuteisi
uḡuna tanake niniukuwai.

²⁶⁻²⁷ Muka kuna venumakanoveiku tomate yasi kabaḡai
o ka Kaetoḡa Tafutafuna kuna kitamokei be ina kaniniya kididiku sinenei.

Na fasinei yaku sebobo avi nakata be semwanai a oseoseya,
a sanamane-budowanemokiya tofwaku kuna kitavikaviniya fasinei.

²⁸ Yawasi kana ketaketa ku visawasawavenikuwa
eketa tafakaiu yana yagova nenei sebobo ina tewesafukuwa.’ ”

²⁹ Fita sifufu i nusaviya i bwaduwa, “Unaunaku, nofe bwadu venemokena a iyaiyavimiya, waḡata Deivida i mateya keta si tauniya atu kana kididikunama o kimoki kita nukusi yawane i fakwafakwa.

³⁰ Nofe nenei ta sanamaniya gewa muka tauna fasinei ita bwadubwadu eatu tanake Guyau yana tomatakawa eketa naki i bwaduvioḡoniya vitana susukwana nenei tamo yana gabu ina viya.

³¹ I kitavaneya kunauna vitana Guyau yana Togifafafana Gigibokeinana, yawane mateyai ina misini-savaviniya tovanama i bwaduwa, ‘Guyau muka ina venumakanovei tomate yasi kabaḡai o tofwana ina kitamokei be ina kaniniya kididiku sinenei.’

³² Guyau nofe Yeisunama mateyai i sinaviyawasa eketa matatafuki o kana tokita. ³³ Guyau i vitoḡavaneiya kikikatainei vifotu kabaina nenei. Eketa Amana Kanunu Tafutafuna i bwadudabedabiya maise nenei i viya eketa i bisywaḡa nenekiyai. Avana nofe kimoki kwa kitakitiya keta kwa nowanowaniya. ³⁴ Kwa sanamaniya Deivida muka ita vane abamai eatu tauna i bwaduwa,

‘Guyau yaku Tuveka i iyaviya i bwaduwa,
“Kukikikataiku ku nuvitoḡa vifotu kabaina nenei

³⁵ kana nivaniva nifanifaiu ana tenisiya
kaeyafayafaweu ya kafa vasafasafa.’ ”

³⁶ Atu kwami fiyao Isineni matatafumi o kwata sanamaniya nofe namoḡanama Yeisu kwa nuvimiya eatu Guyau i ginakasiya yata Tuveka keta yota kata Togifafafana Gigibokeinana.”

³⁷ Si vanevaneneḡa eatu tovanama sifufu nofe si nowaniya, katekatesi i kayavana eketa Fita be tunisi tonowana si iyavisiya si bwaduwa, “Ae, unaunaki! Namaise kata fufuna ebe Guyau ita vinuwateweyeiki?”

³⁸ Eketa Fita i iyavisiya i bwaduwa, “Tamokatamokağa kwa ugevinaimi be Yeisu Togifafafana Gigibokeinana kana wavai ka givibutabutaimi ebe yami go'yona kasi vinuwateweyeina fasinei yo muniyai, kami nuwagabubu Kanunu Tafutafuna, Guyau ina venimiya. ³⁹ Guyau yana bwadudabadaba ina saviviniya fasimiyai keta natunatumi be yota matatafusi aviyaonana kedawanauwai si nenemiya fasisiyai. Tasike aviyaonana Tuveka yata Guyau ina weniya be sina nemiya nenei, namoğasima tauna Kanununa ina venisiya.” ⁴⁰ Fita yana sifufu yagwanina nenesiyai i matakawisiya i bwaduwa, “Aviyaonana kimoki muka Yeisu sita vitumağane, Guyau ina vimatadawanisiya. Na uğuna kwa kawanunukuwei be i gifafafaneimi.”

⁴¹ Eketa kuyadayadanama nenei namoğasima bwadu si vitumağaniya be si givibutibutisiya o kasi yagwana 3,000. Keta namoğasima o Yeisu kana tomuniyeina nukusi si vikatutamokisiya.

Tovitumağana Yasi Fakwafakwa

⁴² Tova nubwayouna tovitumağana, tonowana yasi visawavenena si vanevaneneisiya eketa yota unaunasi nukusi, kanunu keta kwafini nenesiyai, si vivikaovivita. Tovitumağana Tuveka yana Ka kana kiyakiyaya si fufufuniya keta yota si kawakawanunukuwa.

⁴³ Yenusanema kana matatafu tovanama si kitisiya tonowana kiyakiyaya kafa nuwatabau yagwanisi si savisaviviniya eketa Guyau kana vimogumogu i nakatamoka nenesiyai. ⁴⁴ Tovitumağana si yokoyokowa eketa iba matatafuna si vivitukuwa tamo nenei. ⁴⁵ Atu tunisi yasi fwayafwaya be nogonogo si vivikimwaneina eketa unaunasi aviyaonana na kasi dauna nukusi, noko gabaninama si venivenisiya. ⁴⁶ Tovatova Numa Kodukodu nenei si vivikaninisağa. Eatu ka fasinei o yasi numai semwanai yota nuwasobuwai si kakaviyaowa. ⁴⁷ Guyau si davadaviya eketa namoğa matatafusi tovitumağana si vifotuwisiya. Naki tovatova namoğa gifafafana si ninisaiya keta Tuveka tovitumağana kasi yoko i gigivinakasiya.

3

Fita Tovikokona Fenafenana I Gidewadewiya

¹ Tamoka tova navinavi tonusi kana fafari nenei fiyao Diu yasi tova kawanunuku kana tutuya nenei, Fita keta Yoni si niya Numa Kodukodu nenei.* ² Na tovanama nenei namoğa tamokağa fenafenana i tufuwiiya si nukivaiya keta Numa Kodukodu kana kani kana ketakawana si weweniya Kiwağa nenei si teniya. Tova matatafuna yana sabu nokomai si teneteniya ebe aviyaonana si niniya Numa Kodukodu nenei, gabana i vivikokonisiya. ³ Tovanama i kitisiya Fita keta Yoni kabegomokena be Numa Kodukodu kana kani kana ketakawanai sina kanasuna, i vikokonisiya i bwaduwa, “Ae, tamo gabana kwata venikuwa.”

⁴ Tovanama si toneiya nenei Fita i iyaviya i bwaduwa, “Ku toneyeiki.” ⁵ Eketa i kitatonitonisiya avage vitana nenesiyai gabana ita nisaiya. ⁶ Eatu Fita i iyaviya i bwaduwa, “Muka tamo gabana nenekuwai eatu aviyavana nenekuwai o ana veniwa. Yeisu Togifafafana Gigibokeinana tene Nasaneti kana wavai, ku misini be ku nidadana!”

⁷ Eketa Fita i ova kikikatainei keta i sinavitowamisiniya. Naki na tovanama nenei kaeyafayafana keta kaematakisina si fiwana. ⁸ I venuotowamisiniya keta i vibutuwa i nidadana. Naki na kusifusifuna nukusi atu si kanasuna Numa Kodukodu sinenei Guyau i sawasawadavadaviya.

⁹ Namoğa matatafusi si kitiya i ninidadana keta si nowaniya Guyau i sawasawadavadaviya. ¹⁰ Si kitakinaniya tanake gwadinama ketakawana Kiwağa nenei gabana i toğatoğavikokona eatu aviyavana nenei i kikinomana fasinei o si sabanutuiya.

Fita Sabuveka Nenesiyai I Nusifufuwa

¹¹ Tovikokonanama Fita keta Yoni i nutavağasisiya atu namoğa matatafusi si mayağa eketa si dibwana si nemiya kabağanama si weweniya Sonomoni yana nukefakefa nenei.† ¹² Tovanama Fita i kitisiya

2:44 Bunanige 4:32-35 * 3:1 Numa Kodukodu sinenei toviwanaose kawa nuwa si vivibwanaoseya. Nuwabuni 9 kana fafari keta tonusi navinavi. Nofe tutuyasima nenesiyai kawanunuku kana tova. Tamo yota kawanunuku kana tutuya o vanavanasonuwai. † 3:11 Numa Kodukodu kana kabağa gabana nenei si kanifanakwaniwiya. Kani kusinena o vadavada si kiyona. Sonomoni yana nukefakefa nakasina o gagasa kuweyaina. Numa Kodukodu atu kumenanina.

sabuveka si yokoyokowa i iyavisiya i bwaduwa, “Unaunaku fiyao Isineni, namaise yo kwa sabanutuḡa iba nofe i kikinomana fasinei? Avana uḡuna yo kwa tonetonemanonoweiki vitana kima tututauki yama fiwanai o taki yama eyaeyanai kata visaviviniya yo namoḡa nofe ita nidadana? Naki Guyaumoka o yana fiwana i saviviniya. ¹³ Ebonaamu, Aisake be Yakobo yota waḡawaḡata matatafusi yasi Guyau kana kaetoḡa Yeisu i gikaikaiwabuya. Eatu kwa katuteweiyā yami toviketanuneina nenesiyai. Yota Noma tovisime Fainato i vivinuwadadana be ita ketoyauya eatu kwa dibutoyoiya. ¹⁴ Yeisunama o naki tafutafuna keta toeyaeyanamoka atu kwa vikeweiyā. Tumadama yo Fainato kwa sawanuyakaniya be tonuvimate i ketoyauya. ¹⁵ Kwami Yawasivaḡata kana Tokavenena kwa nuvimatiya eatu Guyau i sinaviyawasiya. Eketa kima o kana tokita.

¹⁶ Uḡuna kima Yeisu kana wava ka vitumaḡaniya eketa gwadinama nofe sanasanamanimi kwa kitakitiya o i dewadewa. Yeisu kana wava kana vitumaḡana nenei, namoḡa nofe matatafumi matamiyai naki i dewadewamoka.

¹⁷ Unaunaku, a sanamaniya kami toviketanuneina nukusi aviyavana kwa fufuniya Yeisu nenei o muka kana sanamana nenemiyai. ¹⁸ Eatu manatuwaina avana Guyau i bwaduwiya yana tomatakawa matatafusi nenesiyai eketa si bwaduvioḡoniya Guyau yana Togifafafana Gigibokeinana yana kuvavana fasinei o naki i vivenemokena. ¹⁹ Na uḡuna yami go'yona nenesiyai kwa ugevinaimi be kwa makavinaimi Guyau nenei ebe yo yami go'yona ina vinuwateweisiya. ²⁰ Tuveka yawasimi ina givisekausiya ebe yo kami Togifafafana Gigibokeinana ina vininitiya tanake Yeisu. ²¹ Tata tukuya Yeisu abamai ina fakwafakwa kana nivaniva Guyau iba matatafuna ina givikiouya naki manatuwaina i bwaduwiya yana tomatakawa tafutafusi nenesiyai eketa si bwaduvioḡoniya maise. ²² Mosese i bwaduwa, ‘Tuveka yami Guyau tututaumi sinemiyai tamo aitevana ina ginakasiya fasimiyai ebe ina vitomatakawa maise iyau.† Eketa matatafuna avana ina nusifufuwimiya kwana nowanautuutuya. ²³ Taki aitevana noko tomatakawanama fonana muka ina muniyei, nao tauna i nunuvisiya eketa Guyau ina nuyauniya yana namonamoḡa nenesiyai.’

²⁴ Eketa aviyavana nofe tovasima si kikikinomana, nao Guyau yana tomatakawa matatafusi i vibutuwa Samuwena nenei eketa i nemiya, si bwaduvioḡoniya. ²⁵ Noko tomatakawasima o kita natunatusi. Eketa Guyau dedeni i fufuniya waḡawaḡata nenesiyai o kita i nunatuta tovanama i bwaduwa Ebonaamu nenei, ‘Susukwau nenesiyai eketa namoḡa matatafusi fwayafwaya etanei ana sawanuwigabubuwiya.’ ²⁶ Tovanama Guyau kana kaetoḡa Yeisu i gibokiya, i vininitiya nauna kita fiyao Diu nenetiya uḡuna nuwanuwana yata fufunagoyo nenesiyai ina ugevinita be ina sawanuwigabubuwiya.”

4

Diu Kawakawa Nausiyai

Fita Keta Yoni Tututausi Si Misinifafanisiya

¹ Fita keta Yoni namoḡa si nunusifufuwisiya eatu tunisi tovibwanaose be Numa Kodukodu kana tuiyo kasi toviketanuneina eketa yota tunisi Sadusi si nemiya nenesiyai.* ² Fita keta Yoni namoḡa si vivisawavenena vitana Guyau namoḡa mateyai ina sinaviyawasiya naki maisemoka Yeisu i sinaviyawasiya, na fasinei si nuwagoyowisiya.† ³ Eketa si tabisiya eatu naki i vimatasisinovanovana fasinei, deniyai si tenefotisiya kana nivaniva nuwabuni. ⁴ Atu yagwanisi aviyaonana Fita keta Yoni yasi sifufu si nowaniya, si vitumaḡana eketa namoḡa kasi sawasawa o i vaneya 5,000 maise.

3:13 Yauna 3:15 3:14 Madiu 27:15-23, Maka 15:6-14, Nuke 23:13-23, Yoni 19:12-15 † 3:22 Fiyao Diu si sanamaniya Mosese tanake kasi tomatakawa nakatamokena. (Visime Nuvinavinana 18:15,18) 3:23 Visime Nuvinavinana 18:19 3:25 Kabikona 22:18 * 4:1 Numa kodukodu kana tuiyo kasi toviketanuneina. Tanake visime kana savivina kana tokitavinanu. Tanake tauna o yota tovibwanaose eketa yota tanake o tovibwanaose kasi toviketanuneina sifunei i savisavivina. † 4:2 Sadusi yokonama muka misinisavivina o tamo Togifafafana Gigibokeinana nenei sita vitumaḡana.

⁵ Kuyadayada kana vinuwa nenei, fiyao Diu toviketanuneina be tokawakawa yota Mosese yana visime kana tovisawavenena si yokowa Yenusanema. ⁶ Sinesiyai o tovibwanaose kasi toviketaneina Anasi keta Kaiyafasi be Yoni yota Anekisenida, keta yota tovibwanaose kasi toviketaneina yana sabu nukusi.† ⁷ Tuiyo si iyavisiya eketa Fita be Yoni si ovisiya keta nausiyai si misiniya eyo si nutoninuvenuvisiya si bwaduwa, “Avi fiwana o avi wava nenei eyo namoḡa nofe kwa gidewadewai?”

⁸ Eketa Kanunu Tafutafuna yana fiwanai namoḡa kasi toviketanuneina be kasi tokawakawa Fita i iyavisiya i bwaduwa, ⁹ “Nofe kimoki avage tofenafena yana dewadewana i nisaiya fasinei kwa nunutoninuvenuvikiya. ¹⁰ Na fasinei nuwanuwaku kwami keta yota Isineni kana matatafu kwata sanamaniya. Yeisu Togifafafana Gigibokeinana tene Nasaneti kana wavai namoḡa nofe naumiyai i misimisiniya, i dewadewamoka. Yeisunama kwa giviogonaḡanaiya eatu Guyau mateyai i sinaviyawasiya. ¹¹ Tanake fasinei Guyau Fonakituna nenei i bwaduwa,

‘Koḡonanama kwami tokiyona kwa dibutoyoiya
i visabuova.’§

¹² Eketa muka tamo yota aitevana ina gifafafaneita. Uḡuna muka tamo yota namai avi wava fwayafwaya nofe etanei Guyau namoḡa ita venei be ina gifafafaneita, naki mukamokena!”

¹³ Tovanama si kitisiya Fita keta Yoni na yasi katevatu keta nuwatasi i niya tasike naki kuwekuwedunisi, muka tamo Mosese yana visime kana sanamana nenesiyai eatu yasi nusifufu nenei o si sabanutuḡa. Yota si kitakinanisiya tasike Yeisu nukusi. ¹⁴ Yota namoḡanama i dewadewa o si kitiya nukusi si misimisiniya, eketa si tuka. ¹⁵ Na fasinei Diu Kawakawa yasi kafa yokoyoko nenei si vikikinomanisiya eatu tasikeḡa si vikanunusifusifufuwa.

¹⁶ Si vikanunutoniya si bwaduwa, “Avamasi tata fufuniya noko namoḡasima nenesiyai? Yenusanema kana matatafu kiyakiyaya kafa nuwatabau nofe naki si sanamaniya eketa muka kata fata tana vikewa. ¹⁷ Eatu ibanama fasinei muka tana kitamokei be ina kananiyaniya namoḡa nenesiyai. Tana sawanuvimatutisiya ebe muka yota Yeisu kana wava sina visavivinei namoḡa kasi kawasasai.”

¹⁸ Muniyai yota si wene-savavinisiya si kanasuna eketa si sawanuvimatutisiya be mukamokena yota Yeisu kana wava sina visavivinei o sina visawavenena. ¹⁹ Atu Fita keta Yoni si iyavisiya si bwaduwa, “Taki kwami fonami kana muniya, nao Guyau kana kusifuvisinataniya. O nofe Guyau matanei dewadewana? Tututaumi kwa vinuwadadaneimi. ²⁰ Na fasinei namoḡa kasi iyaveina aviyavana ka kitiya Yeisu i saviviniya yota ka nowaniya yana visawavenena, muka kana onovei.”

²¹ Eketa Namoḡa matatafusi o Guyau si sawasawadavadaviya tofenafena i dewadewa fasinei. Nofe fasinei Diu Kawakawa si bauwa avi ketaketai Fita keta Yoni sita vimatadawaneisi ebe muka namoḡa sita givinuwegoyoweisi, eketa si sawanuvimatutisiya nakasina keta naki si ketoyausiya. ²² Gwadinama i tufufena, kiyakiyaya kafa nuwatabau i kikinomana nenei o kana manamana 40 i teweiya.

Tovitumaḡana Si Kawanunukuwa Fiwana Fasinei

²³ Tovanama Fita keta Yoni si ketoyausiya, si niya keta kasi sabu si nusifufuwisiya matatafuna avana tovibwanaose nakanakasisi be tokawakawa si iyavisiya maise. ²⁴ Tovanama si nowaniya, tamo nenei kayosi nakasinei si kawanunukuwa Guyau nenei si bwaduwa, “Tuveka yo, ka kisimokeu Tovisime, kwaḡa abama, fwayafwaya be gibo keta yota iba matatafusi sinesiyai kasi tokifufuna. ²⁵ Fonau Kanunu Tafutafuna i nusifufuwiya waḡaki Deivida ka kaetoḡa nenei eketa i bwaduvioḡoniya tovanama i bwaduwa,

† 4:6 Fiyao Noma si ginakasiya Anasi nawana Kaiyafasi be Anasi kana kivi ina viya be tanake tovibwanaose kasi toviketanuneina. Eatu Diu yasi ketaketai o tovibwanaose kasi toviketanuneina kana kivi ina toḡateweiya matema kana tovai. Na uḡuna Noma Kaiyafasi si ginakasiya eatu Nuke yawane Anasi i kanavikaviniya tovibwanaose kasi toviketanuneina.

§ 4:11 Fiyao Diu tokabitamo yasi sabuova o gabana nenesiyai numa si kikiyona. Sabuova iba nakasina venemokena. Numa gunisi nenei si vivimisiiniya keta yota fita namai si vivikaninisaḡa nenei. Sabuovanama o tanake Yeisu. (Same 118:22, Aiseya 28:16, Efeso 2:19-21) 4:24 Yauna 20:11, Niyemaiya 9:6, Same 146:6 4:25 Same 2:1,2

'Ava uḡuna yo Kani Kwauna si kayokuḡa

yota Isineni namoisi ketaketa kasi vinuwateweteweyaina si fufunakaoḡoweisi Guyau nenei?

²⁶ Tufomu yagwanisi keta tovisime fwayafwayai si gidewadewa aviya fasinei eketa si vikatatamokisiya avage sina nuaviya Tuveka nenei eketa yota yana Togifafafana Gigibokeinana nenei.'

²⁷ Naki avana Deivida i bwaduwiya o i vivenemokena. Menana nofe nakasinei tufomu Enoda Anitifasi be Noma tovisime Fonitiyasi Fainato be yota Kani Kwauna eketa yota fiyao Isineni tututausi si vikatatamokisiya eketa ka kaetoḡa tafutafuna Yeisu gigibokeinana si vinifainiya. ²⁸ Kwaḡa fifiwanamokeu eketa aviyavana nauna ku vinuwadadaniya keta ku sawateweiya be sita saviviniya, maisemoka yota si saviviniya. ²⁹ Tuveka yo, yasi sawanuvimatuta nenekiyai ku nowaniya eketa kima ka kaetoḡa ku givikatevatuki ebe yo fonau ka yaunei. ³⁰ Ya fiwana ku veneiki be ka kaetoḡa tafutafuna Yeisu kana wavai namoḡa kana givibwina yota kiyakiyaya kafa nuwatabau kana saviviniya ebe yo namoḡa ya fiwana sina kitiya."

³¹ Tovanama si kawanunukukooḡa, kabainama namai si yokowa nenei i kanikunikuniya. Kanunu Tafutafuna matatafusi i vimaisiya eketa Guyau fonana si yauniya na yasi katevatu.

Tovitumaḡana Si Vivitukuwa Yasi Nogonogo

³² Tovitumaḡana matatafusi katekatesi be yasi nuwanuwa naki tamokaḡa. Muka tamo aitevana iba tamo ita katutatanai eatu tututausi nenesiyai si vikakakavenena. ³³ Guyau tonowana i givifiwanisiya venemokena eketa Tuveka Yeisu yana misini-savavineina fasinei wakakana si siya namoḡa nenesiyai. Eketa Guyau yana omukumukutana o tovitumaḡana matatafusi nenesiyai. ³⁴⁻³⁵ Tamo tova tasike aviyaonana na yasi fwayafwaya o numa si vivikimwaneina eketa gabana si nenemiya tonowana nenesiyai. Ebe aviyaonana na kasi dauna nao si venevenisiya. Na nenei eketa tovitumaḡana sinesiyai muka aitevana tamo iba ita nuwasai.

³⁶ Yosefa o kafa kita i fufuniya. Tonowana yota si weniya Banabasi kana nuwanuwa, Namoḡa Amaona. Tanake Nebi tufuwina Saifunusi simuna nenei. ³⁷ Yana fwayafwaya i vikimwaneiya eketa gabanina i nemiiya eketa tonowana i venisiya.

5

Ananaiyasi Eketa Safaina

¹ Atu tamoka tovitumaḡana kana wava Ananaiyasi kawana Safaina nukusi yasi fwayafwaya atu tunina si vikimwaneiyya. ² Tunina gabana i givikaviniya tauna fasinei eketa kawana o sanasanamanisi. Eatu tufotufu gabana i viya eketa tonowana i venisiya.

³ Eketa Fita Ananaiyasi i iyaviya i bwaduwa, "Ananaiyasi, namaise yo Seitani ya nuwanuwa i kani yo Kanunu Tafutafuna nenei ku sawavigema, eyo fwayafwaya gabanina ku viya tunina ku givikaviniya tauḡu fasiweu atu ku vikanonono vitana matatafuna kuta veneiki? ⁴ Nauna o kwaḡa ya fwayafwaya yo muniyai ku vikimwaneiya. Eatu gabanina ku viya nenei aviyavana ya nuwanuwa maise o nenesiyai kuta visaviviniya, eatu fufuna nofe avi goyo ku fufuniya? Muka vitana kimaḡa nenekiyai kuta vikanonono, eatu yota Guyau nenei!"

⁵ Tovanama Ananaiyasi nofemaise i nowaniya, i fekuwa matematena. Aviyaonana iba nofe si nowaniya matatafusi si matuta. ⁶ Tufunakata tunisi si otowamisiniya keta kwafinina si waminiya, eyo si unakikinomaniya keta si tauniya.

⁷ Vanavana kana bai tonusi muninei Ananaiyasi kawana si kanasuna namai Fita i fakwafakwa nenei eatu aviyavana i kikinomana o muka yasi sanamana. ⁸ Fita i iyavisiya i bwaduwa, "Yamasi kwa iyaveiku o naki maise gabana kana nakata na kawami kwa nisaiya tovanama yami fwayafwaya kwa vikimwaneiya?"

Eketa si bwaduviyewa, "Ika, na naki maise."

⁹ Eatu Fita i iyavisiya i bwaduwa, “Namaise yo na kawami nuwanuwa kwa givifakiniya eyo Tuveka kanununa kwana anuvanuvai? Kwa nowaniya! Tufunakatasima kawami si tauniya o ketakawanai kaeyasayasaisi, eketa kwami yota sina unakikinomanimiya.”

¹⁰ Naki tovanama nenei Fita naunei si fekuwa matematesi. Tovanama tufunakata si kanasuna, si kitisiya matematesi eketa si unakikinomanisiya keta kawasi niniunei si taunisiya. ¹¹ Ekanesiya kana matatafu Yenusanema sinenei yota matatafusi aviyaonana biga si viya si matuta nakasina.

Tonowana Namoga Yagwanisi Si Gidewadewisiya

¹² Kiyakiyaya kafa nuwatabau yagwanina tonowana si saviviniya namoga nenesiyai. Eketa tovitumaḡana matatafusi Numa Kodukodu sinenei si vivikaninisaḡa eatu kabainama si weneweniya Sonomoni yana nukefakefa nenei. ¹³ Yenusanema kana matatafu sinenei namoga tovitumaḡana si vifotuwisiya nakasina. Eketa kasi matutai muka kana fata sina tuyanomwanisi. ¹⁴ Eatu muniyai namoga be vivine sabuvekamoka Tuveka Yeisu si vitumaḡaniya eketa si kenokananasuna tovitumaḡana kasi sabu nenei. ¹⁵ Noko nenei keta namoga tovisafwavinaḡa si nemiina ke'ta nenesiyai eketa si vikenofanina kivaya be sita nenesiyai, ebe yo tovanama Fita ina nemiya nenei ita givikaviniya o taki kanukanununaḡa ita givikaviniya ebe sina bwina. ¹⁶ Yenusanema niniuna menanisima nenesiyai sabuveka yasi tovisafwavinaḡa be yota aviyaonana kanunu goyosi si nuwafisiya si nemiisiya eketa matatafusi si dewadewa.

Diu Kasi Toviketanuneina Si Anuvanuva *Be Tonowana Sina Sawatanisiya*

¹⁷ Eatu tovibwanaose kasi toviketanuneina keta kana sabu matatafusi Sadusi kunuma nenei si sinegoyowa. ¹⁸ Noko yasi uḡunama fasinei, tonowana si givikaviniya keta deniyai si tenefotisiya. ¹⁹ Eatu na nuwabunanama nenei Tuveka kana kaetoḡa tamokaḡa abamei deni kasi kawa i yausiya atu i kikinomanisiya keta i bwaduwa, ²⁰ “Kwa nai kwa misini Numa Kodukodu kana wasiketai be biga nofe yawasi kiouna fasinei namoga matatafusi kwa iyaveisi.” ²¹ Guyau kana kaetoḡa abamei fonana si muniya keta tovawedanai si kanasuna Numa Kodukodu kana wasiketai eketa si vibutuwa namoga nenesiyai si vivisawavenena.

Eatu na tovanama nenei tovibwanaose kasi toviketanuneina kana sabu nukusi si yokowa eketa Diu Kawakawa keta Isineni kasi toviketanuneina matatafusi si wenevakukusisiya. Eyo tuiyo si teweisiya si niya deniyai tonowana kasi tuova fasinei. ²² Eatu tovanama tuiyo si niya deniyai tonowana si kitaokavisiya. Eketa si makaviniya si simana si bwaduwa, ²³ “Deni kasi dawanafota ka kitisiya naki dewadewasi yota kana tuiyo o naki noko. Eatu tovanama kawasima ka yausiya, muka tamo aitevana sinenei!” ²⁴ Tovanama Numa Kodukodu kana tuiyo kasi toviketanuneina eketa tovibwanaose nakanakasisi sifufu nofe si nowaniya, nuwatasi i bauwa keta si vinuwana avamasi yota ina kikinomana.

²⁵ Eatu tovanama nenei, namoga tamokaḡa i kanasuna eketa i bwaduwa, “Ei, kwa nowaniya! Namoisima deniyai kwa tenisiya nofe tova Numa Kodukodu kana wasiketai si misimisiya, Yeisu bigana si vivisawavenena namoga nenesiyai.” ²⁶ Eketa tuiyo kasi toviketanuneina yana tuiyo nukusi si niya Numa Kodukodu nenei eketa tonowana si ovisiya. Eatu muka nuyakayakanai sita savivinei uḡuna si matuta namoga gabanai sita kifonufonuwisiya fasinei.*

²⁷ Tovanama si nemiisiya Diu Kawakawa nausiyai si vimisiniya. Eketa tovibwanaose kasi toviketanuneina i numatamatanisiya i bwaduwa, ²⁸ “Ka sawatanimiya muka namoga nenesiyai kwana visawavenena gwadinama nofe kana wavai. Eatu mukanono! Fonaki kwa teweiyai eketa yami visawavenena Yenusanema i gikafufuya. Yota kwa gwaeiya be kwa vivinoikiya gwadinama yana mate fasinei.”

²⁹ Eatu Fita tonowana nukusi fasisiyai i nufata i bwaduwa, “Guyau fonana kana muniya eatu muka namoga. ³⁰ Kwami fiyaomima o Yeisu ogonaḡanaḡai kwa nuvikukiya keta kwa nuvimatiya atu Guyaunama waḡawaḡata si kodukoduwa nenei mateyai i sinaviyawasiya. ³¹ Eketa Guyau

* 5:26 Fiyao Diu gabanai namoga si nunuvimateya. Eatu Noma yasi visime nenei o sawasawatanana eatu tamo tova kayokuḡa nenei eketa naki visimenama si yakweyakweniya. 5:28 Madiu 27:25

Yeisu i vitoḡavaneiya kikikatainei vifotu kabaina nenei Tovisime keta Togifafafana namoḡa fasisiyai. Nofe i saviviniya be kita Isineni i ovivitita be ina ugevinita yata fufunagoyo nenesiyai ebe ina vinuwateweita. ³² Nofe ibasima o venemokena uḡuna kima o kasi tokita keta kasi toviwakakaki maise yota Kanunu Tafutafuna. Tanake o Guyau i vininitiya aviyaonana yana bwadu kana tomuniyeina nenesiyai.”

³³ Tovanama Diu Kawakawa Fita yana bwadu si nowaniya, sinesi i nubusubusuwaniya eketa nuwanuwasi tonowana sina nuvimatisiya. ³⁴ Atu namoḡa tamokaḡa kana wava Gamaniyeri o Diu Kawakawa sinesiyai Fanasi yoko nenei. Tanake visime kana tovisawavenena eketa namoḡa matatafusi si vifotuwaiya. Matatafusi nausiyai i misiniya eketa tuiyo i visimeisiya keta tonowana si vikikinomanisiya menanai tova bwatanaḡa. ³⁵ Eketa Diu Kawakawa i iyavisiya i bwaduwa, “Yaku sabu fiyao Isineni, aviyavana kwa nuwenuwiya fiyaosima nenesiyai kwana saviviniya fasinei kwana vinuwadadanadewadewa. ³⁶ Kwana tukuya manamana aviyesi naki i kakaviya nenesiyai, namoḡa kana wava Tiyodasi avage i onavaneya vitana tanake tamo toviketununeina nakasina. Eketa namoḡa kasi yagwana 400 maise si kanasuna kana sabu. Eatu Noma gabemani i vikaniyabinisiya eketa tovanama tonuaviya si nuvimatiya nenei, kana tomuniyeina si kafiyauyauna eketa yasi savivinana i viibakaokaogowa. ³⁷ Muninei yota kasi saifa kana tovai, Yudasa tene Ganini yota Noma gabemani i vikaniyabinisiya eketa namoḡa nuwatasi i kaniya be si muniya. Eatu tonuaviya yota si nuvimatiya keta kana tomuniyeina si kafiyauyauna. ³⁸ Eatu a iyaveimi, nofe namoisima avana si savisaviviniya muka kwana sawatanaisi naki kwa teneisi. Taki yasi viweikanakanata o taki tututausi yasi vinuwadadana nenei si savisavivina nao yawane ina kakaviya. ³⁹ Eatu taki visime nofe Guyau nenei nao muka kami fata kwana sawatanaisi. Akata kwana nuwatanamaniya vitana Guyau tauna nenei kwa nunuaviya.”

Yana nusifufu fasinei Diu Kawakawa nuwatasi i kaniya. ⁴⁰ Eketa Numa Kodukodu kana tuiyo si iyavisiya keta tonowana si kanasuna-nemiisiya eketa si nafanafasisiya. Nokomai si sawatanisiya be muka Yeisu kana wava sina nunusifufuwei eyo muniyai si ketoyausiya.

⁴¹ Na yasi sebobo Diu Kawakawa si teweisiya uḡuna si sanamaniya Guyau i numwasimwasinisiya be i sawateweisiya sina kuvavana Yeisu kana wava fasinei. ⁴² Tova nubwayouna Numa Kodukodu kana wasiketai yota namoḡa yasi numa nenesiyai, si viketotonisiya si vivisawavenena eketa yota biga dewadewana si yauyauniya vitana Yeisu tanake o Guyau yana Togifafafana Gigibokeinana.

6

Toovivita Nasi 7 Si Gibokisiya

¹ Noko tovasima nenesiyai Yeisu kana tomuniyeina kasi yoko i dibwanamoka. Keta tunisi Diu atu tobwadu-Giniki si kanaonuonawa tobwadu-Ibeniu nenesiyai yasi vivinekwafukwafuna fasisiyai. Uḡuna tova nubwayouna aviyavana kasi nuwagabubu kana tovituku muka vivinesima sita kitakitaisi.

² Na fasinei tonowana kasi 12 tomuniyeina matatafusi si wenevakukusisiya eketa nenesiyai si bwaduwa, “Muka kana kita dewadewana be Guyau fonana kana savivina kana onovei eatu kwafini kana ovivita nenei kana saḡa. ³ Na fasinei unaunaki, sinemiyai namoḡa kasi 7 aviyaonana yasi dewa dewadewasi be Kanunu Tafutafuna keta nuwatasuyasuya nenei si maḡa kwa vinuwadadaneisi ebe savivina nofe nenei sina vitoovivita. ⁴ Ebe kima naki kana viketotonikiya kawanunuku keta Guyau fonana kana yauneina nenesiyai.”

⁵ Tomuniyeina matatafusi tonowana si vinowanisiya eketa si ginakata maise. Sitiveni o tanake tovitumaḡana venemokena yota Kanunu Tafutafuna nenei i maḡa. Keta yota Finifi, Fonokonusi, Nikano, Timoni, Fanimenasi. Eketa Nikonasi tene Anitiyoki o tanake muka tene Diu eatu nuwatana i kaviniya keta Diu yasi kodukodu nenei i kanasuna. ⁶ Tomuniyeina nofe fiyaosima si nemiisiya eketa tonowana nimasi si dawana etasiyai eketa si kawanunukuwa.

⁷ Noko nenei tomuniyeina Guyau fonana kana yauneina si tenesaviya eketa Yenusanema sinenei tomuniyeina kasi yoko naki i nakatamoka. Yota tovibwanaose yagwanisi vitumaḡaninana si vitumaḡaniya.

Sitiveni Kana Givikavina

⁸ Sitiveni o naki Guyau yana omukumukutana keta yana fiwana nenei i maḡa be kiyakiyaya kafa nuwatabau fifiwanisi i saviviniya namoḡa kasi kawasasai. ⁹ Eatu tunisi fiyao Diu yasi numa kafa yokoyoko kana wava Ketoketoyausi si managibuwiya. Fiyaosima o menana nakanakasisi maise Sainini, Anekisenidiya yota fafani Sinisiya eketa Eisiya nenesiyai si nemiya. Nofe fiyaosima si vibutuwa Sitiveni nukusi si vikawabwadubwaduwa. ¹⁰ Eatu nuwatasuyasuyanama Kanunu Tafutafuna i veniya maise o nenei i nusifufuwa. Na uḡuna muka kasi fata be fonana sina fatai.

¹¹ Na fasinei makamakaviunai namoḡa tunisi si kanadibidibiisiya keta Sitiveni fasinei si vikanononowa si bwaduwa, “Kima ka nowaniya iba goyosi i bwaduwiya Mosese keta Guyau fasisiyai.” ¹² Noko bwadunama namoḡa i visimwananakasisiya yota tokawakawa keta visime kana tovisawavenena nukusi Sitiveni si givikaviniya eketa si sinakanikaniya si niya Diu Kawakawa nenesiyai.

¹³ Eyo muniyai namoḡa tunisi tovikanonono si kanasunisiya keta si bwaduwa, “Nofe gwadinama o tova matatafuna Numa Kodukodu tafutafuna keta Mosese yana visime i manamanagibuwiya. ¹⁴ Ka nowaniya i bwaduwa avage nofe Yeisunama tene Nasaneti Numa Kodukodu ina nuyauniya yota kata sanu Mosese waḡawaḡata i visawavenisiya ina dawanatamatamanina.”

¹⁵ Namoḡa matatafusi Diu Kawakawa sinenei Sitiveni si toneye-vaḡasiya atu tafakaina si kitiya o vitana Guyau kana kaetoḡa abamei maise.

7

Sitiveni Yana Sifufu

¹ Eketa tovibwanaose kasi toviketanuteneina Sitiveni i nutoninuvenuviya, “O vinoisima nofe venemokena?”

² Eketa Sitiveni i bwaduwa, “Unaunaku keta amamaku, yaku sifufu kwa vaneneḡei. Waḡata Ebenaamu muniyai yo i niya Anani menana nenei eatu yawane i fakwafakwa Mesofotamiya kana tovai, Guyau Etanemokenei i kenokikinomana nenei. ³ I iyaviya i bwaduwa, ‘Ya menana keta ya sabu kuna tewesiya atu fwayafwayanama ana visawaveniwa nenei kuna niya.’ ⁴ Eketa Ebenaamu Mesofotamiya i teweiya eatu i niya Anani i fakwa. Amana i mateya muninei, Guyau i nemiiya fwayafwayanama nofe tova ta fakwifakwiiya nenei.

⁵ Noko tovanama nenei nofemai muka tamo Guyau fwayafwaya matatafuna ita venei o taki kasimina ebe ina vitoniwagei, atu i bwadudabedabiya vitana susukwana nukusi fwayafwayanama yawane sina vitoniwagiya. Eatu noko tovanama nenei Ebenaamu muka tamo natuna. ⁶ Yota nofemaise Guyau i iyaviya i bwaduwa, ‘Susukwau sina viyauyauna mani fwayafwayai. Tonifwayafwaya susukwau sina vikaetosiya keta yota sina vitoagoyogoyowisiya manamana 400 sinenei. ⁷ Atu yawane tonifwayafwayasima yasi vitoagoyogoyo fasinei ana vimatadawanisiya eatu susukwau sina kikinomana-nemiya nofemai ebe nenekuwai sina kodukoduwa.’

⁸ Eketa Guyau Dedeni kiyakiyayana Ebenaamu i veniya o nufifina. Na fasinei tovanama Ebenaamu natuna namoḡa Aisake i tufuwa eketa kuyadayada 8 muninei i nufifiniya. Muniyai Aisake natuna Yakobo i nufifiniya yota Yakobo natunatuna kasi 12 i nufifina. Noko tasike o kita waḡawaḡata.

⁹ Yakobo natunatuna taisi Yosefa si sinegoyowiya eketa si vikimwaneiyya tovitamaneina nenesiyai keta si viya i vitovikaetoḡa Itifita nenei. Atu Guyau o Yosefa nukusi ¹⁰ eketa i ovivitiya tovanama namoḡa dauna nenei si teneteniya. Guyau nuwatasuyasuya i veniya na uḡuna Itifita tufomu nuwatana i oviya keta Yosefa i teniya yana numa eketa yota Itifita kana matatafu kana tovisime.

¹¹ Muniyai Itifita keta Kenani kasi matatafu noga i gikafufusiya keta namoḡa si kuvavana nakasina keta yota kabwaga kana nisaḡa i dauna. ¹² Atu tovanama Yakobo i biganowana vitana Itifita nenei kabwaga, kawa tamokaḡa waḡawaḡata i visimeisiya si niya nokomai. ¹³ Tovanama yasi nai kana vinuwa nenei, Yosefa tauna wakakana i siiya unaunana nenesiyai. Nokomai Itifita tufomu Yosefa ugunina i sanamanisiya. ¹⁴ Eketa Yosefa yana matakawa i niya amana Yakobo keta yana sabu matatafusi nenesiyai ebe sina nemiya Itifita. Noko tovanama nenei o kasi yagwana 75. ¹⁵ Eketa

7:2 Kabikona 12:1   7:4 Kabikona 11:31, 12:4   7:5 Kabikona 12:7, 13:15, 15:18, 17:8   7:6 Kabikona 15:13,14   7:7 Yauna 3:12
7:8 Kabikona 17:10-14, 21:2-4, 25:26, 29:31-35:18   7:9 Kabikona 37:11,28, 39:2,21   7:10 Kabikona 41:39-41   7:11 Kabikona
42:1,2   7:13 Kabikona 45:1,16   7:14 Kabikona 45:9,10,17,18, 46:27   7:15 Kabikona 46:1-7, 49:33

Yakobo i sobuwa Itifita keta nokomai yo waḡawaḡata nukusi si vikamatemateya. ¹⁶ Eatu kwafinisi si makavinisiya menana Sekemu nenei keta kididikunama nauna Ebenaamu siniva nenei i kimwaniya fatana matanakasina Amo fasekwina nenesiyai, nokomai si tenisiya.

¹⁷ Tova i niketamwakufwamoka be Guyau avana yana bwadudabadaba Ebenaamu nenei ina vivenemokena, kata sabu Itifita sinenei naki i nakatamoka. ¹⁸ Muniyai tufomu kiouna i vitovisimeya Itifita sinenei eatu muka tamo yana sanamana avana Yosefa i saviviniya Itifita fasinei. ¹⁹ Yata sabu i nonusiya eketa i givikuvavanisiya. I nuyakayakanisiya be natunatusi fwefweyasi menanai sita tenisiya ebe sita vikamatemateya.

²⁰ Noko tovanama nenei Mosese i tufuwa. Gwadimonamonanama o kotokiwaḡa Guyau matanei. Ayona keta amana si kitavikavina-samwagauwiya yamayamana tonusi yasi numa sinenei. ²¹ Eatu tovanama si tenekikinomaniya menanai, tufomu natuna gumayogu i fayaiya eketa i weinakasiya maise tauna natuna. ²² Itifita namoisi yasi ketaketa matatafuna kana sanamana nenei i gumaḡa, maise yota yana nusifufu be yana savivina nenesiyai fifiwanisi.

²³ Tovanama Mosese kana manamana 40 i nisaiya, i vinuwadadana be tauna yana sabu Isineni ina venufotisiya. ²⁴ Eatu i kitiya tene Itifita tene Isineni i munumunuya eketa fasinei i badiwaga tene Itifita i nuvimatiya. ²⁵ Mosese i nuwanuwa vitana tauna yana sabu sita sanamaniya vitana tanake nimanei Guyau ina gifafafanisiya ebe muka sina vikaetoḡa Itifita nenesiyai, eatu muka sita kitanamane.

²⁶ Kuyadayada kana vinuwa nenei Mosese i kitisiya fiyao Isineni kasi nuwa si vivikamunumuwa eketa i anuvanua be ina katuvisiya. I bwaduwa, ‘Ei, na naunau atu ava fasinei yo kwa vivikamunumuwa?’

²⁷ Atu tomanini gwadinama Mosese i tutukatuiya keta i iyaviya i bwaduwa, ‘Aitevana masi i ginakasiu ku vitovisime yo kima kuna vinuesaniki? ²⁸ Omasi kuna nuvimatikuwa maise foma tene Itifita ku nuvimatiya?’ ²⁹ Tovanama Mosese bwadunama i nowaniya, i matuta keta i dibwana i niya fafani Midiyani nenei i viteneyauyauna. Nokomai i vikawana keta natunatuna namoḡa nuwesi si tufuwa.

³⁰ Nokomai i fakwa kana nivaniva manamana 40 eatu tamoka tova koya Sainai niniunei wanakikaḡowai Guyau kana kaetoḡa abamei i kikinomaniya kai nununuinei kisisiku sinefounei. ³¹ Tovanama Mosese noko i kitiya, i mayaḡa eketa i vaniya niniunei be ina toneye-dewadewiya. Eatu Tuveka kayona i nowaniya i bwaduwa, ³² ‘Iyau o waḡawaḡau Ebenaamu, Aisake eketa Yakobo yasi Guyau.’ Tovanama Mosese bwadu noko i nowaniya, i akikinikuna na yana matuta yota i matuta kai kana toneyaina fasinei.

³³ Eketa Tuveka i iyaviya i bwaduwa, ‘Fwayafwayanama nenei ku misimisiniya o tafutafuna, na fasinei ka kaevatakutakuna ku kaki. ³⁴ Naki a kitiya Itifita namoisi yaku namonamoḡa si givigivikuvavanisiya. A nowaniya yasi noita na fasinei a sobunemiya be ana ketoyausiya. Eketa ku vaneneḡa, ana teweiva kuna makaviniwa Itifita be kuna ovivitisiya.’ ”

³⁵ Eyo Sitiveni yana sifufumokena i nusaviya, “Eketa nofe Mosese o tamoka gwadinama fiyao Isineni si dibutoyoia tovanama si bwaduwa, ‘Aitevana masi i ginakasiu ku vitovisime yo kima kuna vinuesaniki?’ Guyau kana kaetoḡa abamei kisisiku nununuinei i kikinomaniya, yana ovivita nenei Guyau Mosese i vinivitiya tovisime keta yota toketoyau. ³⁶ Itifitei i kikinomaniya kana tovai, kiyakiyaya kafa nuwatabau i saviviniya. Maise yota Gibo Yabeyabenina nenei keta yota fwayafwaya nunumonumona nenei manamana kana yagwana 40 sinenei.

³⁷ Tamoka Mosesenama yota fiyao Isineni i iyavisiya i bwaduwa, ‘Tututaumi sinemiyai Guyau tamo aitevana ina ginakasiya fasimiyai ebe ina vitomatakawa maise iyau.’ ³⁸ Mosese o fiyao Isineni nukusi tovanama si yokowa fwayafwaya nunumonumona nenei eatu Guyau kana kaetoḡa abamei koya Sainai nenei Mosese i nusifufuwiya. Guyau yana bwadu fakwafakwa-vaḡasina i nowaniya eketa i tenetamaniya nenetiya.

³⁹ Eatu waḡawaḡata si dibutoyoia keta si tutukatuiya eatu si nuwayewa Itifita fasinei. ⁴⁰ Eketa

7:16 Kabikona 23:3-16, 33:19, 50:7-13, Yosua 24:32   7:17 Yauna 1:7,8   7:19 Yauna 1:10,11,22   7:20 Yauna 2:2   7:21 Yauna 2:3-10   7:23 Yauna 2:11-15   7:29 Yauna 18:3,4   7:30 Yauna 3:1-10   7:35 Yauna 2:14   7:36 Yauna 7:3, 14:21, Ginaḡanaḡa 14:33   7:37 Visime Nuvinavinana 18:15,18   7:38 Yauna 19:1—20:17, Visime Nuvinavinana 5:1-33   7:40 Yauna 32:1

Anoni si iyaviya si bwaduwa, ‘Guyau tamo kuta fufuniya be ita viketanunita. Noko namoḡanama Mosese Itifitei i kikinomana-nemiita eatu muka tata sanamanei avao i kanasiya.’⁴¹ Eketa kaivakuku tamokaḡa si ginivaviya kana kitakita maise bunumakau mwanavauna eketa nenei si vibwanaoseya keta aviyavana nimasiyai si fufuniya avage si kawiiya.⁴² Na fasinei Guyau i saḡakuwakufutisiya keta i teweisiya be si kodukoduwa kinavinavi, vanavana keta yamayamana nenesiyai. Naki maise Guyau fonakituna sinenei, yana tomatakawa si bwaduvioḡoniya si bwaduwa,

‘Kwami fiyao Isineni tovanama kwa fakwafakwa fwayafwaya nunumonumonei manamana 40 sinenei, yami kavenenakaogō yomuyomu o muka kwata vibwanaoseyeisi nenekuwai.

⁴³ *Yami iduiduwa Moneki kana bonu eketa yami iduiduwa kinavinavi Nefani mayauna kwa unadadanisiya. Noko kifukifufunasima kwa fufunisiya be nenesiyai kwa kodukoduwa.*

Na fasinei namoḡa ana teweisiya yami menanamokeyai sina vimiya be sina niimiya Babinoni muninei sasanemokenei.’”

⁴⁴ Yota Sitiveni i bwaduwa, “Waḡawaḡata Vada Tafutafuna si unadadaniya tovanama si fakwafakwa fwayafwaya nunumonumonei. Namaise Guyau Mosese koya Sainai etanei i gisawakedaniya, naki maisemoka i fufuniya.⁴⁵ Yota si tenetamaniya waḡawaḡata nenesiyai Yosua yana tovai, Guyau yana ovivitai be fwayafwaya nofe si viya mani namoḡa nenesiyai. Eketa Vada Tafutafuna si nemiiya nofemai i fakwa kana nivaniva tufomu Deivida yana tovai.

⁴⁶ Guyau Deivida yana nusuyai i niya keta Deivida i vikokona vitana ita sawateweiya be Numa Kodukodu ita yoniya Yakobo ugunina yasi kafa kodukodu Guyau nenei fasinei.⁴⁷ Eatu Sonomoni Numanama i yoniya.⁴⁸ Eatu Guyau Etanemokenei o muka namoḡa yasi kikiyona ita fakwifakwiyeisi. Maisemoka Guyau yana tomatakawa manatuwaina i viginiwiya maise,

⁴⁹ *‘Tuveka i bwaduwa, “Abama o kaku kwabudoga eatu fwayafwaya o kaeku kana kafa vasafasafa.*

Eketa avi numa simo o kwata yonai fasikuwai?

Muka tamo kabaḡa dewadewana kami fata kwana gidewadewai ebe ana fakwiyei,

⁵⁰ *uḡuna Iyau taumokeku iba matatafuna abamai keta fwayafwayai a fufunisiya.’*”

⁵¹ Eketa Sitiveni i bwaduwa, “Kwami naki katekatemi guasi. Taniyasi kwa gifota eketa muka Guyau yana bwadu kwata munimuniyei. Kanunu Tafutafuna kwa adibutoyotoyoiya naki maisemoka waḡawaḡami.⁵² Guyau yana tomatakawa i visimeisiya, matatafusi si givikuvavanisiya. Yota tobwadukikinomana Toeyaeyanamoka yana nemi fasinei o si nuvimatisiya. Eketa tovanama tauna i nemiya, kwami kwa viwaifufuniya keta kwa nuvimatiya.⁵³ Guyau kana kaetoḡa abamei i visimeisiya eketa yana visime si venita eatu muka kwata kitavikaviniya.”

Sitiveni Gabanai Si Tutuvimatiya

⁵⁴ Tovanama Diu toviketaneineina nofe bwadunama si nowaniya, sinesi si nubusubusuwanina keta niḡosi si kitanavikavikavina nenei.⁵⁵ Atu Kanunu Tafutafuna Sitiveni i vimaiya. I kitakawavitata abamai eketa i kitiya Guyau kana kaiwabu keta yota Yeisu i misimisiniya Guyau kikikatainei vifotu kabaina nenei.⁵⁶ Eketa i bwaduwa, “Kwa kitai! A kitakitiya abama kana kawa kakayauna eketa Namoḡa Natuna i misimisiniya Guyau kikikatainei vifotu kabaina nenei.”

⁵⁷ Tovanama nenei, taniyasi si gifota atu si vikafinafina eketa si kududuwana Sitiveni fasinei.

⁵⁸ Si sinakanikaniya keta si kikinomaniya menana nakasina kwaunei eyo si vibutuwa gabanai si fonufonuya. Kana tovinoisima kasi nuya si kikakiya eketa namoḡa tufunakasina kana wava Sauno naunei si dawana.

⁵⁹ Tovanama gabanai si fonufonuya nenei, i bwaukikinomana, “Tuveka Yeisu, kanunuku ku katuvai.” ⁶⁰ Eketa i fekuwa kaetutunei eatu i bwauwa, “Tuveka yo, muka yasi go'yonanama nofe kuna tukuya!” Tovanama nofe i bwaduwiya muninei i vidawana.

8

¹⁻² Eketa Sitiveni kana nuvimate fasinei Sauno i visawadewadewiya. Tunisi Guyau kana tovimogumogu Sitiveni kwafinina si odewadewiya eketa fasinei si bwediutukwasoga.

Namoğa Ekanesiya Si Vitoagoyogoyowisiya

Na kuyadayadanama nenei ekanesiya Yenusanema sinenei daunamataina si nisaiya. Na nenei keta tovitumağana matatafusi si kafiyauyauna Yudiya keta Sameniya fafanisima nenesiyai eatu tonowanağa Yenusanema si fakwa. ³ Atu Sauno i anuvanua be ekanesiya ina nuyakweyakweniya. Eketa i niya numa tamokatamokağa nenesiyai, namoğa be vivine i nusoni-kikinomanina keta i sinakanikanisiya eketa deniyai i tenisiya.

Biga Dewadewana Finifi I Yauniya Sameniya Sinenei

⁴ Eatu tasike aviyaonana si kafiyauyauna, nao si fanakwaniuğa menana nenesiyai eketa biga dewadewana si yauniya. ⁵ Eketa maise Finifi o i sobuwa menana tamoka nakasina Sameniya sinenei eketa i numamana Togifafafana Gigibokeinana fasinei. ⁶ Matatafusi yana sifufu si nowaniya eketa si nafanafiya uğuna kiyakiyaya kafa nuwatabau i saviviniisiya si kitisiya. ⁷ Kafa kita maise kanunu goyosi namoğa yagwanisi si nuwafisiya, i nukakisiya keta si gionovisiya na yasi kwaesinasinae nukusi. Yota yagwanisi tanaisi matematesi keta fenafenasi i gidewidewisiya. ⁸ Eketa noko menaninama nakasina namoisi si sebobowa nakatamokena.

Saimoni Toibaiba

⁹ Eatu noko menaninama nakasina nenei namoğa tamokağa kana wawa Saimoni i fakwafakwa eketa tova nubwayouna i viviboğauwa eketa fiyao Sameniya o yana savivinasima nuwatasi i viya. Tova matatafuna i onaonavaneya vitana tanake o namoğa tamo nakasina. ¹⁰ Namoğa matatafusi, muka kasi wava be na kasi wava nenesiyai, yana sifufu kana nowana nenei si bwaduwa, “Namoğa nofe o Guyau yana fiwana matasikauna.” ¹¹ Tova nubwayoumataina nuwatasi i kaniya yana oibaibasima nenesiyai. Na nenei keta naki tanakeğa fonana si vanevaneneiya.

¹² Eatu tovanama Finifi biga dewadewana i numamaniya Guyau yana kafa visime fasinei yota Yeisu Togifafafana Gigibokeinana kana wava fasinei, namoğa si vitumağaniya. Noko nenei namoğa keta vivine i givibutibutisiya. ¹³ Saimoni tauna yota biga i vitumağaniya eketa yota givibutabuta i viya. Noko nenei i vibtuwa Finifi i munimuniye-dadaniya uğuna tova matatafuna kiyakiyaya kafa nuwatabau Finifi i savisaviviniisiya o kafa mayağa tanake nenei.

¹⁴ Yenusanema sinenei tovanama tonowana si biganowana vitana fiyao Sameniya Guyau fonana si katuviya, Fita keta Yoni si visimeisiya si niya nenesiyai. ¹⁵⁻¹⁶ Tovitumağanasima kiouisi o naki givibutabutağa si viya Tuveka Yeisu kana wavai eatu Kanunu Tafutafuna o yawane muka sita vai. Na uğuna Fita keta Yoni si kikinomana nokomai eketa Guyau si kawanunukuwiya be Kanunu Tafutafuna tovitumağana noko ina venisiya. ¹⁷ Eketa tovanama nimasi si dawana tovitumağanasima debabousiyai Kanunu Tafutafuna si viya.

¹⁸ Eatu Saimoni i kitanisaiya vitana namoğa Kanunu Tafutafuna si viya tovanama tonowana nimasi si dawana debabousiyai. Na nenei gabana i tuniya, ¹⁹ eketa i vikokonisiya i bwaduwa, “Fiwana nofe yota iyau kwa veneiku, ebe aitevana nimaku ana teniya nenei kana fata Kanunu Tafutafuna ita viya.”

²⁰ Eatu Fita i iyaviya i bwaduwa, “Kana nufotamoka kwağa keta ya gabana Guyau ita nuyaunimiya. Nofe o Guyau yana kakavenena eatu ku nuwanuwa avage gabanai kuta kimwaniya! ²¹ Muka tamo ka tukutuku ita fakwafakwa nofe mudadavanama nenei uğuna katekateu o muka dawaniniina Guyau matanei. ²² Eketa nofe nuwanuwanama goyona nenei ku ugevinau ebe Tuveka ku kawanunukuwei. Kamo kana kita ya vinuwadadanasima katekateweu ina vinuwateweisiya. ²³ Tumadama yo ya nuwasinae nenei nuwanuwa goyona i vivisimeiya.”

²⁴ Eatu Saimoni i bwaduwa, “Fasikuwai Tuveka kwata kawanunukuwiya ebe avana kwa bwaduwiya muka nenekuwai ita kikinomana.”

²⁵ Eketa nauna Fita keta Yoni yasi vitumaḡana fasinei tututausi si viwakakakisiya keta yota Tuveka Yeisu bigana si nusufufuwiya tovitumaḡana kiouisi nenesiyai. Tovanama yasi makavina Yenusanema nenei, kunausi biga dewadewana si yauniya menana yagwanisi nenesiyai Sameniya sinenei.

Finifi Etiyofiya Kana Namoga Nakasina I Givibutabutiya

²⁶ Tamoka tova Tuveka kana kaetoḡa abamei Finifi i iyaviya, “Ku misini be kugagasa ketanama Yenusanemei i sobusobuwa be i niniya Gasa, nenei kuna niya.” (Ketanama noko namoga nofe tova muka sita vaavaḡai.) ²⁷ Keta Finifi i noḡokawawa atu ke'ta tofwanei tene Etiyofiya i venusaiya. Namoganama o tanake tamo namoga nakasina, Etiyofiya kana tufomu gumayogu kana wava Kanidesi yana gabana matatafuna kana tokitavikavina. Namoganama i niya Yenusanema kodukodu fasinei. ²⁸ Tovanama i makamakaviniya Etiyofiya, yana waganusoni sinenei i niniya eatu Guyau yana tomatakawa Aiseya yana viginiwa i ginaḡanaiya.

²⁹ Eketa Kanunu Tafutafuna Finifi i iyaviya, “Ku nai noko waganusoninama niniunei.”

³⁰ Eketa Finifi i dibwanamoka waganusoninama niniunei eketa i nowaniya namoga Guyau yana tomatakawa Aiseya i viginiwiya, i ginaḡanaiya. Eketa Finifi i nutoninuvenuviya, “Na viginiwanama ku ginaḡanaiya simo kana sanamana ku viviya?”

³¹ Eketa yana bwadu i fatiya, “Muka. Namaise masi ata sanamanei taki muka tamo kana givimayeta nenekuwai?” Noko nenei i vikokoniya Finifi keta i vaneya nukusi si toḡanuwa.

³² Guyau fonakitunanama i ginaḡanaiya nenei o nofemaise i bwaduwa,

*“Vitana maise sifi si niya be kayona sina kanibasiya
eketa vitana maise sifi mwanavauna utuutuna kana tanakakanu fasinei naki i numananavamoka.
Maisemoka tanake muka tamo kayona.*

³³ *Si sawanuketuwaiya eketa si sawanoviya.
Muka tamo tauna yana dana keta weyo kasi sanamana
uḡuna yawasina fwayafwayai si viteweiya.”*

³⁴ Keta namoga nakasina Finifi i nutoninuvenuviya, “Yamasi kuta iyavikuwa, Guyau yana tomatakawa tauna fasinei i bwadubwaduwa o taki tamo aitevana fasinei?” ³⁵ Eketa noko viginiwanama nenei Finifi i vibutuwa eketa biga dewadewana Yeisu fasinei i givimayeta.

³⁶ Eketa si niniya eatu tovanama si nemiya sawa nenei namoga nakasina i bwaduwa, “Ake! Ukowa nofe. Muka tamo kaku nusiwataka, kuta givibutabutikuwa.”* ³⁸ Eketa namoga nakasina i nusawataniya waganusoni kana tovidibwana atu nasi nuwa si sobuwa ukowai, eyo Finifi i givibutabutiya.

³⁹ Tovanama ukowei si vanenemiya, Tuveka Kanununa Finifi i sinasamwagauwiya eketa i niya tamo menana nenei. Noko nenei Namoga nakasina Finifi muka yota ita kitai eatu na sebobona yana ketai i niya. ⁴⁰ Eatu Finifi i kikinomana Adiyotusi menana nakasina nenei eketa menana matatafuna nenesiyai biga dewadewana i yauna-niia kana nivaniva i nemiya Sisaniya menana nakasina nenei.

9

*Sauno I Vitomuniya Yeisu Fasinei
Bunanige 22:6-16, 26:12-18*

¹ Eatu Sauno na nuwagoyona i bwadu-kamanamana, “Tasike aviyaonana Yeisu kana tovitumaḡana ana nuvimatisiya.” I misiniya keta i niya Yenusanema tovibwanaose kasi toviketaneina nenei, ² eketa i vikokoniya be nufunufu ina viginiwisiya numa kafa yokoyoko kasi toviketaneina nenesiyai Damasiko sinenei. Noko nufunufusima nenesiyai tovibwanaose kasi toviketaneina sawateweyeina

8:32 Aiseya 53:7,8 * 8:36 Tunisi viginiwa nenesiyai o kana nukisi 37 si nunatuya. Finifi i nufata, “Taki Yeisu Togifafafana Gigi-bokeinana nenei ku vitumaḡana katekateu matatafunei, nao ana givibutabutiwa.” Eketa namoga nakasina i bwaduwa, “Ika, a vitumaḡaniya tanake Yeisu Togifafafana Gigibokeinana o tanake Guyau natuna.”

Sauno i veniya ebe noko menanasima nenesiyai avi namoḡa o avi gumayogu ina nisaiya Yeisu yana Ke'ta* nununei i niniya, ina givikaviniya be ina nemiisiya Yenusanema deniyai.

³ Eketa i niniya Damasiko nenei eatu tovanama menana i ninikitekitiya, abamei mayesina matakikikwanena visabanutuḡai i tafafifiniya. ⁴ Sauno i fekuwa fwayafwayai eatu kayokayo i nowaniya i bwadubwaduwa nenei, “Sauno, Sauno, ava fasinei yo ku givigivikuvakuvavaneiku?”

⁵ Sauno i nutoniiya i bwaduwa, “Aiye o kwaḡa aitevana?”

Eketa i nufata i bwaduwa, “Iyau Yeisu, Iyau gwadikuma ku givigivikuvakuvavanikuwa. ⁶ Nofe tova kuna misiniya keta kuna kanasuna menana nakasinei ebe nokomai tamo aitevana ina iyaviwa avana kuta fufuniya.”

⁷ Namogāsima Sauno nukusi si niniya, si misinivaḡata keta kawasi si kataka uḡuna kayonaḡa si nowanowaniya eatu muka sita kitakitai. ⁸ Sauno fwayafwayai i otowamisiniya keta i toneya eatu muka tamo aviyavana ita kitakitai. Na fasinei unaunana nimanei si givikavina eketa si kanasuniya Damasiko. ⁹ Kuyadayada tonusi sinesiyai matana i kwava eketa yota muka ita kaka keta muka ita yuyu.

¹⁰ Damasiko nenei tomuniyeina tamokaḡa kana wava Ananaiyasi. Tuveka kenokitai i iyaviya i bwaduwa, “Ananaiyasi yo!”

Eketa i nufata i bwaduwa, “Tuveka, iyau weka.”

¹¹ Eketa Tuveka i iyaviya i bwaduwa, “Ku misini be ke'ta kana wava Dawaniniina nenei ku nai ebe Yudasa yana numai ku nutoninuvanua namoḡa kana wava Sauno tene Tasusi fasinei. Nofe tovanama nenei i kawakawanunukuwa nenekuwai. ¹² Kana kenokita nenei namoḡa kana wava Ananaiyasi i kitiya avage i nemiya eketa nimana i dawana tofwanei eketa i kita-savaviniya.”

¹³ Eatu Ananaiyasi i nufata i bwaduwa, “Tuveka yo, namoinama fasinei biga yagwanina a nowaniya vitana ka tovitumaḡana tafutafusi i givigivikuvavanisiya Yenusanema sinenei. ¹⁴ Yota nofe o tovibwanaose nakanakasisi sawateweyeina si veniya eketa i nemiya nofemai, ebe aviyaonana neneweu si kodukoduwa matatafusi ina givikaviniisiya.”

¹⁵ Atu Tuveka Ananaiyasi i iyaviya i bwaduwa, “Ku nai! A vitoniwagiya ina vikaetoikuwa ebe fasikuwai Kani Kwauna yasi tufomu nukusi yota fiyao Isineni ina numamanisiya. ¹⁶ Iyau taumokeku ana visawaveniya namaise kuvavana kana nakata yawane ina kuvavaniya kaku wava fasinei.”

¹⁷ Eketa Ananaiyasi i niya keta i kanasuna numai. Nokomai nimana i dawana Sauno debabounei eyo i kawatakana i bwaduwa, “Unaku Sauno, gwadinama ketai ku kitiya tovanama ku nenemiya nofemai o Tuveka Yeisu. Gwadinama i vininitikuwa neneweu kuna kita-savavina fasinei yota Kanunu Tafutafuna nenei kuna maḡa.” ¹⁸ Muka mwanenenama atu vitana iyana gwenavisi maise Sauno matanei si fekuwa eketa i kita-savaviniya. I otowamisiniya eketa Ananaiyasi i givibutabutiya. ¹⁹ Nokomai Sauno kabwaga i kawa keta fiwana i viya.

Sauno Damasiko I Numamana

Eketa Sauno i fakwa tomuniyeina nukusi kuyadayada kawaviya Damasiko nenei. ²⁰ Muka mwanenena tu Sauno i vibutuwa i numamana numa kafa yokoyoko nenesiyai vitana Yeisu o Guyau natuna.

²¹ Matatafusi aviyaonana Sauno yana numamana si nowaniya si mayaḡa. Tututausiḡa si vikanunutoniya, “Nofe namoḡanama o Yeisu kana tomuniyeina i vivitoagoyogoyowisiya Yenusanema sinenei. Kamo ava tu i nemiya tamoka nuwanuwana nama fasinei, tovitumaḡana ina givikaviniisiya be ina niisiya tovibwanaose nakanakasisi nenesiyai?” ²² Eatu Sauno i fiwanamataiya yana numamana nenesiyai vitana Yeisu o tanake Togifafana Gigibokeinana. Eketa fiyao Diu Damasiko kana tofakwa muka kasi fata yana bwadusima fasisiyai avana tamo sina bwaduwei.

²³ Kuyadayada aviyesi i kakavisiya muninei, Diu fiyaosi Sauno si viwaifufuniya be sita nuvimatiya.

²⁴ Kuyadayada be nuwabuna menananama kasi ketakawana† si toneye-vaḡasisiya kana nuvimate

* 9:2 Ke'ta kana tomuniyeina. Wava nofe o Yeisu kana tomuniyeina kasi wava. Ke'ta kana nuwanuwa o Gifafana o Yawasivaḡata kana ke'ta. Tanake o Yeisu. Yoni 14:6 nenei, Yeisu tauna i weniya Ke'ta. 9:23 2 Kononita 11:32,33 † 9:24 Damasiko menana nakasina kana kani badobadosi gabana nenesiyai si tutukanikanisiya keta tututausi si gigifafanisiya kasi aviya nenesiyai. Eketa kasi kanisima nenesiyai ketakawana yagwanisi si fufunisiya.

fasinei. Eatu yasi viwaifufuninama o Sauno naki i sanamaniya. ²⁵ Nuwabuna tamokağa nenei tunisi kana tomuniyeina kautu nakasinei unavai si otanotanowiya menaninama kana kani kana nugiginabu nenei.

²⁶ Tovanama Sauno i kikinomana Yenusanema, i anuvanuva be tomuniyeina ita tuyanomwanisiya eatu matatafusi si matutiya. Muka sita vitumağane vitana tanake o naki Yeisu kana tomuniyeina. ²⁷ Eatu Banabasi Sauno i oviya keta i niiya tonowana nenesiyai. Eketa i nusifufuwisiya namaise Damasiko ketai Sauno Tuveka i kitai, yota namaise Tuveka Sauno i nusifufuwei. Keta yota i iyavisiya namaise Sauno Damasiko sinenei na yana katevatu Yeisu kana wavai i numamana.

²⁸ Eketa nokomai tonowana nukusi si fakwa keta Tuveka kana wavai i numamana-fanakwaniuğa Yenusanema na yana katevatu. ²⁹ Yana nusifufuwai fiyao Diu atu tobwadu-Giniki nukusi si vikawabwadubwaduwa atu ketaketa si nuwasa kana nuvimate fasinei. ³⁰ Tovanama tomuniyeina tunisi si biganowana, si oviya keta si sobuwiya Sisaniya eketa wakai si vitoiya i niya Tasusi tauna yana menanai.

³¹ Noko nenei eketa Yudiya, Ganini keta Sameniya fafanisima nenesiyai ekanesiya kana matatafu bigane si fakwa. Eketa Kanunu Tafutafuna tomuniyeina i givikatevatusiya keta yasi vitumağana i givifakiniya. Na nenei tomuniyeina kasi sabu i nakata yota Tuveka kana vifotu i nakata.

Fita Yana Nai Nida Keta Yofa Nenesiyai

³² Fita yana nidadana menana tu menana nenesiyai eatu tamoka tova, menana Nida nenei tovitumağana i venufotisiya. ³³ Nokomai namoğa kana wava Aniyasi i venusaiya. Namoganama tanaina matematen eketa i matamataveya manamana 8. ³⁴ Fita i iyaviya i bwaduwa, “Aniyasi, Yeisu Togifafafana Gigibokeinana i gidewadewiwa! Ku misini be ka sita ku kuwai.” Eketa na tovanama nenei Aniyasi i dewadewa. ³⁵ Tovanama Nida keta Sanoni menanisima namoisi si kitiya Aniyasi i dewadewa eketa Tuveka si vitumağaniya.

³⁶ Yofa menana nenei gumayogu tomuniyeina kana wava Tabita. (Giniki fonasiyai o kana wava Dokasi.) Tova matatafuna i nuwagabubuwa namoğa nenesiyai keta yota i ovivita goyogoyo nenesiyai. ³⁷ Eatu noko tovanama nenei Fita yawane Nida i fakwafakwa eatu gumayogunama i visafwavinağa keta yawasina i kakaviya. Kwafinina si gidewadewiya keta numa kuetana kana totomu nenei si teniya. ³⁸ Eatu Nida menana o Yofa niniunei eketa tovanama Yofa tomuniyeina si nowaniya Fita Nida i fakwafakwa, namoğa kasi nuwa si visimeisiya si niya kana tuova fasinei si iyaviya si bwaduwa, “Ae, nofe tova tata venuniya.”

³⁹ Eketa Fita nukusi si niya. Tovanama si kikinomana, si vaneiya numa kuetana kana totomu nenei. Nokomai vivinekwafukwafuna yagwanisi si misinififiniya keta si bwedibwediya atu si vivisawaveniya kasi nuyasima tuninatunina i kwaniya na yawasinei. ⁴⁰ Eketa Fita matatafusi i vikikinomanisiya eatu kaetutuna i viketogunisiya eketa i kawanunukuwa. Tovanama i nusafuwa i sağaviniya gumayogu matematen nenei eketa i bwaduwa, “Tabita, ku misini!” Eketa gumayogu matana i kanakasiya eatu tovanama Fita i kitiya, i otowamisiniya keta i nuvitoiya. ⁴¹ Gumayogu nimanei i givikavina eketa i sinavitowamisiniya. Eyo vivinekwafukwafuna keta tunisi tovitumağana i wenisiya keta i visawavenisiya vitana Dokasi naki i yawasa-savaviniya.

⁴² Yofa kana matatafu bigana si nowaniya keta sabu Tuveka si vitumağaniya. ⁴³ Eketa nokomai Fita i fakwa kuyadayada matayagwanina namoğa kana wava Saimoni nukusi. Nofe namoganama o yomuyomu matematesi kwafinisi nenei nogonogo fakifakinisi kasi tokifufuna.‡

10

Fita Keta Koniniyasi

¹ Menana Sisaniya nenei namoğa tamokağa kana wava Koniniyasi, tanake tamo tonuaviya kasi 100 kana kaimatana Itani tonuaviya kunumisi nenei. ² Namoganama o toeyaeyana eketa yota yana sabu matatafusi nukusi Guyau kana tovimogumogu. I nuwagabubuwa goyogoyo nenesiyai eketa yota tova

‡ 9:43 Diu yasi sanamana nenei nofe namoganama o gavigavina uğuna yomuyomu matematesi kwafinisi i gigivikavina (Visime Tafu 11:39-40). Fita yana fakwa namoganama nukusi i visawavenena vitana nuwanuwana be Kani Kwauna nukusi sina savivina tamo nenei.

nubwayouna i kawakawanunukuwa Guyau nenei. ³ Tamoka tova vanavana i kavigeniya kana bai tonusi nenei, kenokita nenei i kitautuutuya Guyau kana kaetoḡa abamei i nemiya eketa i bwaduwa, “Koniniyasi!”

⁴ Eketa Koniniyasi i toneiya na yana matuta eatu i nutoniya, “Tuveka yo, avamasi ya nuwanuwa?”

Eketa i nufata, “Tova nubwayouna ya kawanunuku keta ya nuwagabubu goyogoyo nenesiyai Guyau nuwatana i oviya vitana maise bwanaose mamadina. ⁵ Nofe tova namoḡa ku visimeyeisi si nai Yofa ebe Saimoni Fita si ovai. ⁶ Wavakokona Saimoni nukusi yana numai. Tanake o yomuyomu matematesi kwafinisi nenei nogonogo fakifakinisi kasi tokifufuna, gibokwadewai i fakwafakwa.”

⁷ Tovanama kaetoḡanama i nusifufukooḡa keta i mowa, Koniniyasi kana kaetoḡa nasi nuwa keta yana tonuaviya tamokaḡa tanake Guyau kana tovimogumogu i wenisiya. ⁸ Eketa kana kenokitanama fasinei matatafuna i nusifufuwiya muninei yo i visimeisiya si niya Yofa.*

Fita Kana Kenokita

⁹ Kuyadayada kana vinuwa vanavana etatiyai, namoḡasima Yofa si venukitekitiya. Nofe kawasasanama nenei Fita i vaneya kudukudu kayavenina etanei kawanunuku fasinei. ¹⁰ Eketa i vitanona eatu vivine yawane kabwaga si gigimwanemwaneneiya nenei o i kenokita. ¹¹ Ikitiya abama i kawiya eatu vitana aviyavana maise nuya nafanafana noyana nufunina nenesiyai vitana tamo aitevana ita otanotanowei. ¹² Nuyanama sinenei o yomuyomu be tooyaḡaḡa keta yota manuwa. ¹³ Kayokayo i kikinomana i bwaduwa, “Fita, ku misini! Ku munuwa be ku kawa!”

¹⁴ Eatu Fita i nufata i bwaduwa, “Muka Tuveka, nao matatafusi viviketofotasi yota gavigavisi eketa mukamokena ata giginuvanuvaisi.”†

¹⁵ Kayokayo i kikinomana-savaviniya i bwaduwa, “Aviyavana tamo Guyau i givieyaeiya muka kuna visawagoyowei.”

¹⁶ Tamoka kenokitanama i kitiya kawa tonu muniyai yo nuyanama i vanesavaviniya abamai.

¹⁷ Kenokitanama kana sanamana fasinei Fita yawane i vivinuwadadaniya eatu namoḡa kasi tonu Koniniyasi i visimeisiya naki Saimoni yana numai si kikinomana eketa yana ketakawanai si misimisiniya. ¹⁸ Eketa si nutoniya, “Na tamo wagawaga kana wava Saimoni Fita?”

¹⁹ Fita o yawane kenokitanama i vivinuwadadaniya atu Kanunu Tafutafuna i iyaviya i bwaduwa, “Ei, namoḡa nasi tonu si nunuwasiwa. ²⁰ Na fasinei ku misini ku sobu be nukusi kwa nai. Muka kuna vinuwana uḡuna Iyau a visimeisiya.”

²¹ Fita i sobuwa nenesiyai keta i bwaduwa, “Iyau weka tauku kwa nunuwasikuwa. Namaise yo kwa nemai?”

²² Namoḡa si nufata si bwaduwa, “Noma tamo kaimatana Koniniyasi i visimeikiya ka nemiya. Tanake namoḡa toeyaeyana yota Guyau kana tovimogumogu eketa fiyao Diu matatafusi si vivifotuwiya. Guyau kana kaetoḡa tafutafuna abamei i nusifufuwiya fasinei eketa ka nemiya ka tuova, tana niya yana numai be ya sifufu ina vaneneiya.” ²³ Eketa Fita namoḡasima i katuvisiya yana numai keta nokomai si banuwa.

Fita Koniniyasi Yana Numai

Eketa tova i katakiya i gidewadewa keta nukusi si niya. Atu yota tunisi Yofa tovitumaḡana kaena si kwafuya. ²⁴ Kuyadayada kana vinuwa nenei i kikinomana Sisaniya. Koniniyasi yana sabu keta yana yaoyao i vakukusisiya keta yana numai si fotafota. ²⁵ Tovanama Fita i kanakanasuna yana numai, Koniniyasi i venufotefotiya keta kaetutuna i viketogunisiya eketa i koduwa Fita kanonovanei. ²⁶ Atu i sinavitowamisiniya keta i iyaviya, “Ku misini, iyau o namoḡamoka.”‡

²⁷ Eketa nasi nuwa si nunusifufuniya si kanasuna sinenei eketa Fita i kitisiya sabu si yokowa.

²⁸ Iiyavisiya i bwaduwa, “Kwa vaneneḡa! Matatafumi kwa sanamaniya Diu kama kwenava, muka tamo Kani Kwauna kana tuyanomwanimi o yota kana venufotaimi. Eatu Guyau naki i visawavenikuwa

* 10:8 Sisaniya atu nanakoyei o Yofa i fakwa, kana kedawanau kana fwafwa 53 kinomita. † 10:14 Taki tene Diu yomuyomu sawasawatanana ina givikaviniya o ina kaniya, nao naki i gaviya (Visime Tafu 11). Noko kana nuwanuwa o muka namoḡa nenesiyai sina viyao yota muka sina tuyanomwanisi kodukodu kana tovai, kana nivaniva sina vibwanaoseya be sina eyaeya-savaviniya. ‡ 10:26 Guyau i visimeya tanakeḡa nenei tata kodukoduwa (Yauna 20:3-5, Visime Nuvavinana 5:7-9, 6:13, 10:20, keta yota Nuke 4:5-8, Kenokita 19:10, 22:8-9).

gewa muka mani namoḡa ana visawagavigaviyeisi. ²⁹ Eketa tovanama kwa nemiya kaku tuova fasinei, muka ata kabisawa. Eyo kwa iyaveiku namaise yo a nemai?"

³⁰ Eketa Koniniyasi i vibutuwa i nusifufuwa, "Kuyadayada nufunina i kakavisiya vanavana i kavigeniya kana bai tonusi, nao yaku numai a kawakawanunukuwa. Eatu tovanama nenei, namoḡa kana nuya nukawanamanamaneinasi naukuwai i kikinomaniya. ³¹ Eketa i nusifufuwa i bwaduwa, 'Koniniyasi, ya kawanunuku be ya nuwagabubu goyogoyo nenesiyai Guyau nuwatana i oviya. ³² Namoḡa ku visimeyeisi si nai Yofa ebe Saimoni Fita si ovai. Wavakokona Saimoni nukusi yana numai. Tanake o yomuyomu matematesi kwafinisi nenei nogonogo fakifakinisi kasi tokifufuna, gibokwadewai i fakwafakwa.' ³³ Eketa muka mwanenena a visimeisiya fasiweu eketa a viagigikuwa naki ku nemiya. Na fasinei nofe tova matatafuki ka yokowa ka vanevaneneiwa Guyau matanei be matatafuna avana Tuveka i visimeiwa fasikiyai ku nusifufuweiki."

Fita Yana Sifufu

³⁴ Eketa Fita i vibutuwa i nusifufuwa i bwaduwa, "Nofe tova a nuwatanamananiya gewa Guyau muka tamo aitevana yana nusuyai ita ninai. ³⁵ Eatu kunuma tuninatunina nenesiyai aviyaonana Guyau si vivimogumoguwiya keta si fufufuna dawaniniina nenei nao i katukatuvisiya. ³⁶ Eketa Yeisu Togifafafana Gigibokeinana o namoḡa kata matatafu yata Tuveka. Aitevana ina vitumaḡaniya, nao kana fata Guyau ina viyaowiya. Nofe biganama dewadewana fasinei o Guyau i vininitiya Isineni nenesiyai. ³⁷ Aviyavana matatafuna Yeisu yana mudadava Yudiya kana matatafu nenei o naki kwa sanamaniya. Yoni i numamana givibutabuta fasinei muniyai yo Yeisu mudadava nofe i vibutuwa Ganini nenei. ³⁸ Ka kitiya namaise Guyau Kanunu Tafutafuna nenei Yeisu tene Nasaneti i vimaiya keta yota i givifiwaniya. Yeisu i niya menana yagwanina nenesiyai iba dewadewasi i saviviniya, yota namoisima Seitani yana fiwana sifunei matatafusi i gidewadewisiya uḡuna Guyau o tanake nukusi.

³⁹ Namaise yana mudadava Yudiya kana matatafu keta yota Yenusanema sinenei, nao kima tonowana kana tokita keta kana toviwakakaki. Si giviogonaḡanaiya keta si nuvimatiya. ⁴⁰ Eatu kuyadayada kana vitonu nenei Guyau i sinaviyawasiya eketa i vimaikitikiya. ⁴¹ Mateyai yana misini-savavineina muninei muka namoḡa matatafusi sita kitai. Naki kimaḡa o nukusi ka kawa keta ka yuwa. Namoi kima o Guyau i gibokikiya sifufuna kana yaugeyaniya fasinei. ⁴² Yeisu i visimeikiya be namoḡa kana numamanisiya be kana viwakakakisiya vitana tanake o Guyau i ginakasiya yawayawasisi keta matematesi kasi tonuvisi. ⁴³ Guyau yana tomatakawa matatafusi Yeisu fasinei si viginiwa si bwaduwa, taki namoḡa sina vitumaḡaniya nao kana wavai Guyau yasi go'yona ina vinuwateweisiya."

Kanunu Tafutafuna I Sobuwa Kani Kwauna Nenesiyai

⁴⁴ Fita yawane i nunusifufuwa eatu bwadu nofe kana tovaneneḡa matatafusi nenesiyai Kanunu Tafutafuna naki i sobunemiya. ⁴⁵ Eketa Diu tovitumaḡana nunufifinisi Yofei Fita kaena si kwafuya si mayaḡa uḡuna Kani Kwauna eatu Kanunu Tafutafuna i sobunemiya nenesiyai. ⁴⁶ Si nowanisiya meyasi i kaviniya keta Guyau si davadaviya.

Eketa Fita i bwaduwa, ⁴⁷ "Kanunu Tafutafuna si viya naki maisemoka kita ta viya. Na fasinei muka tamo aitevana ina viketofoteita kasi givibutabuta fasinei." ⁴⁸ Eketa i visimeisiya be Koniniyasi yana sabu nukusi sina givibutibutisiya Yeisu kana wavai. Noko muninei Fita si vikokoniya be kuyadayada aviyesi nukusi nokomai sita fakwa.

11

Fita Yana Savivina Fasinei I Nusifufuwa

¹ Tonowana keta tunisi tomuniyeina Yudiya fafari sinenei, si nowaniya vitana yota tunisi Kani Kwauna o Guyau fonana naki si katuviya. ² Eketa tovanama Fita i vaneya Yenusanema tunisi Diu tovitumaḡana nunufifinisi si managibuwiya si bwaduwa, ³ "Kwaḡa o ku kanasuna tasike muka nunufifinisi yasi numai keta nukusi kwa kawa!"

⁴ Eketa Fita i vibutuwa i givimayeta nenesiyai aviyavana i kikinomana kana matanabobotai. ⁵ I bwaduwa, "Yofa a fakwafakwa atu a kawakawanunukuwa nenei a kenokita. A kitiya abamei vitana aviyavana maise nuya nafanafana. Eatu noyana nufunina nenesiyai vitana aitevana tamo

i otanowei nenekuwai. ⁶ Eketa sinenei, a kitisiya yomuyomu-menana keta yomuyomu-wanawanaki yota tooyaḡaḡa keta manuwa. ⁷ Eketa kayokayo a nowaniya i iyavikuwa, ‘Fita, ku misini! Ku munuwa be ku kawa!’

⁸ Atu a nufata a bwaduwa, ‘Muka Tuveka, nao matatafusi viviketofotasi yota gavigavisi eketa mukamokena ata giginuvanuvaisi.’

⁹ Eketa abamei kayokayo i bwadu-savaviniya i bwaduwa, ‘Aviyavana tamo Guyau i givieyaeiya muka kuna visawagoyowei.’ ¹⁰ Tamoka ibanama kawa tonu i kikinomana muniyai yo matatafuna i savaviniya abamai.

¹¹ Na naki kawasasanama nenei namoḡa kasi tonu Sisaniyei si visimeisiya numanama a fakwafakwa nenei si kikinomana. ¹² Kanunu Tafutafuna i iyavikuwa be namoisima nukusi kana niya eatu muka na yaku vinuwana. Nofe tovitumaḡanasima nasi 6 Yofei o kaeku si kwafuya keta Koniniyasi yana numai ka kanasuna. ¹³ Eketa i nusifufuwikiya namaise Guyau kana kaetoḡa abamei i kitiya yana numa sinenei i kikinomaniya keta i iyaviya i bwaduwa, ‘Namoḡa ku visimeyeisi si nai Yofa be Saimoni Fita si ovai. ¹⁴ Ebe ya sabu nukusi Guyau fonana i nusifufuweimi kami gifafafana fasinei.’

¹⁵ Eketa a vibutuwa be a nunusifufuwa eatu namaise Kanunu Tafutafuna kafa viuḡuwai* i sobunemiya nenetiyei naki maisemoka yota i sobunemiya nenesiyai. ¹⁶ Eketa a tukuya Tuveka Yeisu yana bwadu, ‘Yoni ukowa nenei i givibutabuta, atu Guyau o Kanunu Tafutafuna nenei ina givibutibutimiya.’ ¹⁷ Naki mayemayetamokena gewa tovanama Tuveka Yeisu Togifafafana Gigibokeinana ta vitumaḡaniya be kakavenenanama Guyau i venita maise tasike yota i venisiya. Keta iyau o aitevana yo Guyau ata nusawatanai?”

¹⁸ Tovanama nofemaise Fita nenei si nowaniya, kana managibu si onoviya atu Guyau si sawadavadaviya si bwaduwa, “Mukanono. Gewa Guyau naki Kani Kwauna kawasasa i venisiya sina ugevinisiya be yawasivaḡata sina nisaiya.”

Ekanesiya Anitiyoki Sinenei

¹⁹ Yeisu kana tovitumaḡana dauna nakasina si nisaiya tovanama Sitiveni yana mate muninei eketa si kafiyauyauna. Tunisi si niya Foenisiya yana fafani nenei yota simuna Saifunusi eketa Anitiyoki menana nakasina nenei, Yeisu bigana si yaugeyaniya fiyao Diuḡa nenesiyai. ²⁰ Eatu tunisi tovitumaḡana simuna Saifunusi nenei keta Sainini menana nakasinei, si niya Anitiyoki menana nakasinei eketa Ginisi namoisi si numamanisiya biga dewadewana Tuveka Yeisu fasinei. ²¹ Eketa Tuveka yana fiwana nenei i ovitisiya keta namoḡa yagwanisi si vitumaḡana eketa si ugevinisiya Tuveka nenei.

²² Ekanesiya Yenusanema sinenei si biganowana nofe fasinei eketa Banabasi si visimeiya i niya Anitiyoki. ²³⁻²⁴ Banabasi tanake o namoḡa dewadewana yota Kanunu Tafutafuna nenei i maḡa eketa yota tovitumaḡanaonaona. Tovanama i kikinomana keta Guyau yana sawanuwagabubu i kitanisaiya namoḡa noko nenesiyai, i sebobowa kitagoyona. Atu matatafusi i vatonisiya be Tuveka Yeisu kana vitumaḡana nenei sina viketotonisiya venemokena. Eketa namoḡa sabuveka Tuveka si vitumaḡaniya.

²⁵ Nokomai Banabasi i misiniya keta i niya Tasusi, Sauno kana nuwasa fasinei. ²⁶ Eketa tovanama i nisaiya, i oviya keta i makaviniya i nemiiya Anitiyoki. Naki manamana kana matatafu nasi nuwa ekanesiya nukusi si vivikaninisaḡa eketa namoḡa sagisagigi nenesiyai si vivisawavenena. Eketa Anitiyoki nenei tomuniyeina si mikiwenisiya Yeisu kana sabu.

²⁷ Noko tovanama nenei tunisi Guyau yana tomatakawa Yenusanemei si sobunemiya Anitiyoki. ²⁸ Sinesiyai o namoḡa tamokaḡa kana wava Agabusi. Kanunu Tafutafuna yana fiwanai i misiniya keta i bwaduvioḡoniya vitana tova kabegomokena, noga nakasina ina kataneneḡa Noma yana kafa visime kana matatafu nenei. Nofe ibanama i vivenemokena tovanama Konodiyasi yana vitufomu Noma nenei kana tovai. ²⁹ Na fasinei tomuniyeina Anitiyoki sinenei si vinuwadadana vitana gabana sina giviyobuwa tututausi kasi nufotai be sita vininitiya unaunasi Yudiya nenei si fakwafakwa fasisiyai. ³⁰ Nuwagabubunama si viya eyo Banabasi keta Sauno nimasiyai si teniya be yo nokomai tovitumaḡana kasi tokawakawa sina venisiya.

* 11:15 Fita i nunusifufuwa aviyavana i kikinomana Kabwaga Matana kana tovai fasinei. (Bunanige 2:4) 11:16 Bunanige 1:5
11:19 Bunanige 8:1-4 11:28 Bunanige 21:10

12

Tovitumaḡana Kasi Vitoagoyogoyo

¹ Tovanama Banabasi keta Sauno si niya Yenusanema kana tovai, tufomu Enoda Aganifa i vibutuwa be tunisi tovitumaḡana ekanesiya sinenei i givigivikuvakuvavansiya. ² Yana tonuaviya i iyavisiya keta Yoni tawaḡana Yemesa kayona si nuonosiya fetowai. ³ Tovanama Enoda i kitiya vitana aviyavana i fufuniya o kafa sebobo Diu nenesiyai, yana tonuaviya yota i iyavisiya keta Fita si givikaviniya. Nofe si fufuniya o Maneka Muka Nakana Nutuva Kana Ka kana tovai. ⁴ Tovanama Fita deniyai si teniya, Enoda yoko nufunina tonuaviya i tenisiya be sina kitavikaviniya. Yoko tamokaḡa sinenei tonuaviya nasi nufunina ebe yo yasi tovatovai Fita sina vivinanuya. Enoda nuwanuwana be Venuvisinatana kana Ka muninei, namoḡa matatafusi matasiyai atu ina nutonikuekuiya. ⁵ Na fasinei Fita deniyai si tenefotiya. Eatu ekanesiya o yawasisi matatafuni si kawakawanunukuwa Guyau nenei kana ovivita fasinei.

Fita Kana Ketoyau Deniyai

⁶ Eketa kana nuwabuna be tova ina katakiya nenei vitana Enoda Fita ina nutonikuekuiya, eatu Fita tonuaviya kasi nuwa kasi sinefouwai i banubanuwa. Nimana si nudigwanisiya seni nuwesi nenesiyai eatu yota tunisi tuiyo o deni kawana si kitavikaviniya.

⁷ Sabanutuḡai Tuveka kana kaetoḡa abamei i kikinomana Fita niniunei eketa totomu i mayesiya. Kaetoḡanama Fita niniuna i ketogadiya nenei, i weikenokitiya eketa i iyaviya i bwaduwa, “Ku venumisini!” Eketa seni nimanei i kakaksiya. ⁸ Eyo kaetoḡanama i bwaduwa, “Ku kanibubuna be ka kaevatakutakuna ku kotoneina.” Eketa Fita i fufuniya, eyo kaetoḡanama yota i bwaduwa, “Ka kwame nenei ku waminu be ku muniyeiku.”

⁹ Eketa Fita i muniya keta si kikinomana. Eatu muka ita sanamanei vitana kaetoḡanama yana visanafu o venemokena, yana nuwanuwa vitana ita kenokenokita. ¹⁰ Tuiyo yoko tamokaḡa si niunisiya eketa si nemiya yota yoko kana vinuwa nenei, muniyai yo si nemiya ke'ta kana kawa vikainumuna nenei. Ketanama o i niniya menana nakasina kuweyaina. Deni kana kawa tauna i kayauya eatu si kikinomana keta si niya tamo ke'ta nenei si sobuwa. Eyo nokomai kaetoḡanama Fita i vateweiya keta na tovanama nenei i mowa.

¹¹ Tovanama nenei Fita nuwatana i kanabunabuya eketa i bwaduwa, “Nofe o naki a sanamaniya gewa venemokena Tuveka kana kaetoḡa abamei i visimeiya keta Enoda nimanei i sinavikuwa ebe muka fiyao Diu yasi nuwanuwa maise ina fufuniya.”

¹² Tovanama Fita naki i kitiya Guyau i guguiya, eketa i niya Meni, Yoni Maka ayona, yasi numai. Numanama nenei tovitumaḡana yagwanisi si yokowa eketa si kawakawanunukuwa. ¹³ Eatu Fita kawa kana vinuwa kumenanina nenei i nufisifisika eketa kaetoḡa kakaabana kana wava Noda i nemiya kawa kana kiyau fasinei. ¹⁴ Tovanama Fita i nutoniya nenei, Noda kayona i kinaniya. Eatu sebobo i tewesafuya eketa kawa muka ita yauya atu i venukanasuna keta i iyavisiya i bwaduwa, “Aiyui! Fita nofe ketakawanai i misimisiniya.”

¹⁵ Eatu si iyaviya si bwaduwa, “Kamo ku wafa!” Eatu i tenekasikasiyei muka yo si bwaduwa, “Ei, nai o Fita yana kaetoḡa abamei!”*

¹⁶ Eatu Fita yawane i teniya be i nunufisifisika. Tovanama kawa si yauya nenei, si kitiya eketa si mayaḡa.

¹⁷ Atu Fita nimanei i nusawatanisiya ebe sina manava, eatu i nusifufuwisiya namaise Tuveka deniyai i vikinomanei. Yota i iyavisiya i bwaduwa, “Yemesa keta tovitumaḡana tunisi kwana nusifufuwisiya aviyavana i kikinomana fasinei.” Eyo Fita Yenusanema i teweiyaya atu i niya tamo menana nenei.

¹⁸ Nuwabuniyai deniyai tonuaviya nuwanuwa yaona i vanisiya Fita yana bwavi fasinei. ¹⁹ Tovanama Enoda i biganowana, yana tonuaviya i visimeisiya be si nuwasa eatu muka sita nisaḡai. Na fasinei tuiyosima Fita si kitavikaviniya, Enoda Aganifa i nutonikuekuiya. Eketa tonuaviya

12:4 Yauna 12:1-27 * 12:15 Diu si vitumaḡaniya vitana tamo tova Guyau kana kaetoḡa abamei i visimeisiya yana namonamoḡa tamokatamokaḡa kasi ofafafa fasinei. (Same 91:11, Madiu 18:10 keta Ibeniu 1:14)

i sawanuyakanisiya be tuiyosima sina nuvimatisiya. Noko muninei Enoda Yudiya i teweiya eatu i sobuwa Sisaniya menana nakasina nenei i toḡanovenoviya.

Enoda Aganifa Yana Mate

²⁰ Enoda i nuwagoyowa fiyao Taya keta Saidoni nenesiyai. Na fasinei si vikatutamokisiya eketa si niya kana kita fasinei. Tufomu tauna kana tookakikakina kana wava Banasitasi nuwatana si kaniya eketa Enoda i vikokoniya be sita viyaowa uḡuna kasi kabwaga kana ketama nonowana o Enoda yana fafaniyai. ²¹ Eketa tovanama noko kuyadayadanama i vikanatutuya, tufomu kanibubuna Enoda i kotonisiya keta kana kwabudogai i nuvitoiya atu nenesiyai i numamana. ²² Tovanama sabu kayona si nowaniya, si vibutuwa si nukatubwaubwauwiya, “Oa! Nofe o tanake naki guyau kayona, muka namoḡa!”

²³ Sabanutuḡai Tuveka kana kaetoḡa tamokaḡa abamei Enoda i vikawagagasiya eketa i visafwawinaḡa nakasina, uḡuna namoḡa muka ita iyaveisi be Guyauḡa sita gikaikaiwabuya. Noko fasinei mwatanaiya sinena si venuyayawaniya eketa i vidawana.

²⁴ Eatu tovitumaḡana si viketotonisiya be Guyau fonana si yaugenyaniya eketa namoḡa sabu Yeisu si vitumaḡaniya.

²⁵ Tovanama Banabasi keta Sauno yasi bunanige Yenusanema si nusafuwa, Yoni Maka si oviya keta nukusi si makavinisiya Anitiyoki.

13

Banabasi Keta Sauno Kasi Giboke

¹ Ekanesiya Anitiyoki nenei sinesiyai o tunisi tomatakawa yota tunisi tovisawavenena. Kasi wava o Banabasi, Simiyoni (kana wava venuwana Bowa), Nusiyasi tene Sainini, Manaeni (tanake tufomu Enoda Anitifasi nukusi vikatufutufuwasima), eketa yota Sauno. ² Tamoka tova tovitumaḡana matatafusi si yokowa eketa Tuveka nenei si kodukoduwa keta si vivikowana, eatu Kanunu Tafutafuna nenesiyai i bwaduwa, “Banabasi keta Sauno kwana tenesinisiya. A gibokisiya yaku nuwanuwa sina saviviniya fasinei.” ³ Yasi vikokowana keta kawanunuku muninei, nimasi si dawana Banabasi keta Sauno debabousiyai eyo muniyai si teweisiya si kikinomana.

Banabasi keta Sauno Yasi Kamudadana Saifunusi Simunai

⁴ Eketa Kanunu Tafutafuna yana visime nenei nasi nuwa si sobuwa Senusiya eketa wakai si tamana Saifunusi simunai. ⁵ Tovanama Sanamisi menana nenei si kikinomana, fiyao Diu yasi numa kafa yokoyoko sinesiyai Guyau fonana si yauniya namoḡa nenesiyai. Noko tovanama nenei o Yoni Maka nukusi, kasi toovivita.

⁶ Simunanama si vaonosiya keta si nemiya kana nivaniva Fafosi. Nokomai tene Diu toibaiba keta tomatakawa-vikanonono kana wava Ba-Yeisu si venusaiya. ⁷ Namoinama o tene Noma kana wava Segiusa Fonasi nenei i fakwafakwa. Segiusa tanake simuna kana tovisime yota tanake tamo tonuwatasuyasuya. Nuwanuwana be Guyau fonana ina vaneneiya, na fasinei Banabasi keta Sauno i weniya be sina venufotiya. ⁸ Eatu toibaibanama Ba-Yeisu (Giniki fonasiyai o Enimasi) muka nuwanuwana be tovisimenama ina vitumaḡana eketa i sawafafanisiya.

⁹ Eketa Sauno, kana wava yota Fauno, Kanunu Tafutafuna nenei i maḡa eketa Ba-Yeisu i kitamanonowiya. ¹⁰ Eketa i iyaviya i bwaduwa, “Kwaḡa o Seitani natuna! Matatafuna avana dewadewasi ku vivikaniyabinisiya. Kanadibidibi keta vikanonono nenei ku saiya. Tova matatafuna Tuveka yana ketaketa dawaniniisi eatu ku viviviisiya! ¹¹ Eketa ku vaneneḡa, Tuveka yana fiwana ina vimatadawaniwa be matau ina kwava ebe muka kana fata vanavana yana mayesina kuna kitai tova bwatana nenei.” Kimokimokima tu sowa keta kumanovana Ba-Yeisu matana i sowiya. Muka tamo avana ita kitai, na fasinei namoḡa i gifisaḡa be nimanei sita givikavina be sita niiya.

¹² Tovanama tovisimenama i kitiya aviyavana i kikinomana Ba-Yeisu nenei, i vitumaḡana uḡuna visawavenena noko Tuveka fasinei nenei i mayaḡa.

Fauno I Numamana Fisidiya Anitiyoki Sinenei

¹³ Fauno unaunana nukusi Fafosi menana si teweiya eatu wakai si niya Fega menana nenei Famufiniya yana fafani nenei. Nokomai Yoni Maka i venuteweisiya eatu i makaviniya Yenusanema. ¹⁴ Eketa

Fega nenei si misiniya keta si vaneonota keta fafani Fisidiya kana Anitiyoki menana nakasina nenei si kikinomana.

Eketa kuyadayada Sabati si kanasuna numa kafa yokoyoko nenei si nuvitoḡa. ¹⁵ Mosese yana visime keta yota Guyau yana tomatakawa yasi viginiwa kasi ginaḡanaḡa muninei, numa kafa yokoyoko kana toviketanuneina bwadu si vininitiya Fauno keta Banabasi nenesiyai si bwaduwa, “Unaunaki, taki tamo bwadu-vatoneina nenemiyai maise o namoḡa kwa nusifufuweisi.”

¹⁶ Eketa Fauno i misiniya, nimanei namoḡa i nusawatanisiya eketa nenesiyai i bwaduwa, “Fiyao Isineni keta kwami Kani Kwauna atu Guyau kana tovimogumogu, kwa vaneneḡeiku!

¹⁷ Kita fiyao Isineni manatuwaina yata Guyau i gibokisiya waḡawaḡata eketa kasi sabu i givinakasiya tovanama yasi vikaetoḡa Itifita sinenei kana tovai. Eatu yana fiwana utubasinei Itifitei i kikinomanisiya. ¹⁸ Eketa manamana 40 fwayafwaya nunumonumonei i kunuwanisiya.

¹⁹ Eketa Guyau fiyao Kenani kunuma 7 i vatanisiya eatu yasi fwayafwayanama kita i venita eketa ta vitoniwagiya. ²⁰ Tovanama waḡawaḡata si kanasunavauvauwa Itifita kana tovai atu i nemiya kana nivaniva 450 manamana i kakavisiya muninei yo Kenani si fakwa.

Eketa noko muninei Guyau i venisiya tovisime be si visimeisiya kana nivaniva tomatakawa Samuwena yana tovai. ²¹ Fiyao Isineni Samuwena si vikokoniya nuwanuwasi tamo yasi tufomu eketa Guyau Beniyamina fasekwina nenei Kisi natuna Sauno i venisiya keta namoinama i vidibwanisiya manamana 40. ²² Eatu muniyai Guyau Sauno i viyauniya eatu Deivida i ginakasiya yasi tufomu. Eketa namoḡanama fasinei Guyau i bwadukikinomana i bwaduwa, ‘A kitanisaiya Yese natuna Deivida o nuwataku i oviya. Yaku nuwanuwa matatafuna maise kimoki ina saviviniya.’

²³ Naki maise Guyau i bwadudabadaba Deivida nenei, eketa susukwana nenei kita fiyao Isineni kata togifafafana i nemiiya o Yeisu. ²⁴ Muniyai yo Yeisu yana mudadava i vibutuwa, Yoni Togivibutabuta i numamana Isineni matatafusi nenesiyai vitana fufuna goyosi nenesiyai sina ugevinisiya be ina givibutibutisiya. ²⁵ Tovanama Yoni yana mudadava i nunusafuya, namoḡa i iyavisiya, ‘O kwami kwa nuwanuwa vitana iyau Togifafafana Gigibokeinaku? Iyau o muka eatu gwadinama munikuwai i nenemiya o muka ita nufotaiku kana kaevatakutakuna ana kakiya.’

²⁶ Kwami unaunaku, Ebenamu susukwana eketa yota Kani Kwauna Guyau kana tovimogumogu, kwa vaneneḡa! Guyau matakawa i vininitiya nenetiya namaise namoḡa i gigifafafaneisi fasinei. ²⁷ Fiyao Yenusanema kasi toviketanuneina nukusi muka sita sanamanei Yeisu o tanake Togifafafana. Sabati tamokatamokaḡa numa kafa yokoyoko sinenei si vanevaneneisiya namoḡa si ginaḡanaḡa Guyau yana tomatakawa yasi viginiwa Togifafafananama fasinei, eatu muka nuwatasi ita mayesiya eketa si sawanuketuwaiya be ina mateya. Noko ketaketanama nenei eketa tomatakawa yasi viginiwasima noko i vivenemokena. ²⁸ Noko fiyaosima keta kasi toviketanuneina muka tamo goyona sita kitanisaḡai Yeisu nenei ebe yo ina mate. Eatu Fainato si vikokoniya be yana tonuaviya ina nuyakanisiya be sina nuvimatiya.

²⁹ Eketa avana Guyau yana tomatakawa si viginiwisiya matatafuna tanake fasinei naki maisemoka si savivine-koḡoiya. Muniyai ogonaḡanaḡai si kakiya keta kididiku nenei si teniya. ³⁰ Atu Guyau mateyai i sinaviyawasiya. ³¹ Kuyadayada yagwanina kana tomuniyeina i kikinomanisiya. Namoisima aviyaonana nukusi nauna si kamudadana Ganini nenei eatu si vaneya Yenusanema. Tasike si kitiya eketa nofe tova si viviwakakakisiya Yeisu fasinei namoḡa nenesiyai.

³² Nofe tova Banabasi nukusi biga dewadewana ka iyaiyavimiya. Avana Guyau yana bwadudabadabanama waḡawaḡata nenesiyai, ³³ naki maisemoka i fufuniya eketa tovanama Yeisu i sinaviyawasiya mateyai i vivenemokena kita natunatusi nenetiya. Naki maisemoka Deivida i viginiwiya Same kana vinuwa nenei i bwadubwaduwa Yeisu fasinei,

‘Kwaḡa Iyau natuku,
kimoki o Iyau amau.’

13:17 Yauna 1:7, 12:51   13:18 Ginaḡanaḡa 14:34, Visime Nuvinavinana 1:31   13:19 Visime Nuvinavinana 7:1, Yosua 14:1   13:20 Tavisime 2:16, 1 Samuwena 3:20   13:21 1 Samuwena 8:5, 10:21   13:22 1 Samuwena 13:14, 16:12, Same 89:20   13:24 Maka 1:4, Nuke 3:3   13:25 Madiu 3:11, Maka 1:7, Nuke 3:16, Yoni 1:20,27   13:28 Madiu 27:22,23, Maka 15:13,14, Nuke 23:21-23, Yoni 19:15   13:29 Madiu 27:57-61, Maka 15:42-47, Nuke 23:50-56, Yoni 19:38-42   13:31 Bunanige 1:3   13:33 Same 2:7

³⁴ Guyau Yeisu mateyai i sinaviyawasiya eketa mukamokena yota ina mate-savavinei. Nofe saviv-inanama fasinei o Guyau i bwaduwiya waḡawaḡata nenesiyai i bwaduwa,

‘Namaise Deivida a bwadudabedabiya kana sawanuwaḡabubu tafutafuna keta venemokena, naki maisemoka yota nununei ana sawanuwaḡabubuwiya.’

³⁵ Eketa tamo yota viginiwa Same nenei Deivida i bwadubwaduwa,

‘Muka ka Kaetoḡa Tafutafuna kuna kitamokei be ina kaniniya kididiku sinenei.’

³⁶ Kwa nowaniya, yawane Deivida na yawasinei avana Guyau i nuwenuwiya maise i saviviniya, eyo i mateya eketa namai waḡawaḡana si matamataveya nenei niniusiyai si odewadewiya eketa tofwana i kaniniya. ³⁷ Eatu namoinama Guyau i sinaviyawasiya mateyai tofwana muka ita kaniniya.

³⁸⁻³⁹ Eketa unaunaku, biganama ka nunusifufuwimiya kwana nowanautuutuya. Yeisu nenei eketa Guyau kana fata be yami go'yona ina vinuwateweisiya. Muka kana fata be ketoyau kwana nisaḡai taki Mosese yana visime matatafuna kwana muniya, atu Yeisu kwana vitumaḡaniya nao Guyau matanei ketoketoyaumi go'yona matatafuna nenesiyai. ⁴⁰ Na fasinei kwana kitavikavinimiya be avana tomatakawa si viginiwisiya muka ina kikinomana nenemiyai. Si bwaduwa,

⁴¹ *‘Fiyaomima kwa adibudibutoyoikuwa, kwa vaneneḡa!*

Kwa bau be kwa vikamatemate,

uḡuna kwami tomanagibu yami tovai bunanige ana gikikinomaniya nenemiyai.

*Naki taki aitevana tamo ibanama fasinei ina iyavimiya,
eatu kimoki muka kwana vitumaḡanei.’”*

⁴² Eketa tovanama Banabasi keta Fauno numa kafa yokoyoko si teweteweiya, namoḡa si kamanemanisiya be Sabati venuwanei Guyau yana bwadu sita nusifufuwe-savaviniya nenesiyai.

⁴³ Tovanama si kafiyauyauna muninei, yagwanisi fiyao Diu yota aviyaonana Kani Kwauna eatu Diu yasi ketaketai si kodukoduwa, Fauno keta Banabasi si muniisiya. Eketa namoisima si nusifufuwisiya eketa si kamanemanisiya be vitumaḡana sina tenesaviya Guyau yana omukumukutana kanonovanei.

⁴⁴ Sabati kana vinuwa nenei menana nakasinei sabuvekamoka si yokowa numa kafa yokoyoko nenei Tuveka bigana kana vaneneḡa fasinei. ⁴⁵ Tovanama Diu namoisi si kitiya yoko sagisagigi, si sinegoyowa eketa si vibutuwa Fauno yana sifufu si sawavigoyowiya.

⁴⁶ Atu Fauno keta Banabasi na yasi katevatu si nusifufuwa si bwaduwa, “Kana fatamoka be Guyau fonana kana yauneina fasinei o nauna kwami fiyao Diu nenemiyai, eatu kuniniumi kwa katuniya. Nofe i vivisawavenena gewa tututaumi kwa nunuvisimiya keta kwa nuwanuwa avage yawasivaḡata kana nisaḡa o muka ita nufotaimi. Na fasinei nofe tova yota Kani Kwauna nenesiyai ka tonetoneya.

⁴⁷ Nofemaise Tuveka i visimeikiya tovanama i bwaduwa,

‘A gibokiwa kuna vikimayeta Kani Kwauna fasisiyai,

ebe yo kwaḡa neneweu namoḡa kana matatafu fwayafwayai ana gifafafanisiya.’”

⁴⁸ Eketa tovanama Kani Kwauna fiyaosi si nowaniya Fauno yana bwadu, si sebobowa nakasina eketa Tuveka si daviya biga dewadewana fasinei. Eketa tasike aviyaonana Guyau waniya i gibokisiya be yawasivaḡata sina nisaiya fiyaosima o Yeisu si vitumaḡaniya. ⁴⁹ Eketa Tuveka bigana i mutuna fafaninama kana matatafu nenei.

⁵⁰ Atu Diu namoisi si ketoyakayakana Kani Kwauna vivine kaikaiwabusu atu Guyau kana tokoduku, yota tunisi namoḡa na kasi wava Anitiyoki sinenei. Eketa tasike fiyaosima o namoḡa tunisi si ketoyakayakanisiya be Fauno keta Banabasi si vitoagoyogoyowisiya eketa yasi fafaninama nenei si kwavinisiya keta si kikinomana. ⁵¹ Na fasinei Fauno keta Banabasi kaeyafayafasi kasi

kafusisima si nubutusiya be i visawavenena vitana Guyau i nuwagoyowa fiyaosima nenesiyai. Eyo si niya Ikoniumu menana nenei. ⁵² Eatu tomuniyeina Anitiyoki nenei si sebobowa nakasina eketa Kanunu Tafutafuna i kitavikavinisiya yasi fakwafakwa nenei.

14

Fauno Keta Banabasi Ikoniumu Sinenei

¹ Avana Anitiyoki nenei i kikinomana, naki maise yota Ikoniumu nenei. Fauno keta Banabasi yasi fufunavaḡata maise eketa si kanasuna Diu yasi numa kafa yokoyoko sinenei eketa yasi numamana nenei fiyao Diu keta Kani Kwauna sabuveka Yeisu si vitumaḡaniya. ² Eatu Diu tunisi si dibutoyoḡa Yeisu kana vitumaḡana fasinei eketa Kani Kwauna fiyaosi si ketoyakayakanisiya yota yasi nuwanuwa si kaniya be muka tovitumaḡana sina muniyeisi. ³ Noko nenei Fauno keta Banabasi si fakwa matanubwayouna eatu si numamana na yasi katevatu Tuveka yana omukumukutana nenetiyai fasinei. Eketa Tuveka i givimeyameyaniya nenesiyai be kiyakiyaya kafa nuwatabau yagwanina si savivinisiya eketa nofe ketaketanama nenei namoḡa i visawavenisiya vitana biga nofe o venemokena.

⁴ Eatu namoḡa Ikoniumu menana sinenei si takisiya keta tunisi o fiyao Diu yasi badiyai si niya atu tunisi o tonowana nenesiyai. ⁵ Kani Kwauna keta fiyao Diu na kasi toviketununeina nukusi si viwaifufunisiya ebe tanasona nenei sita vibutusiya be gabanai sita tutuvimatisiya. ⁶ Eatu tovanama Fauno keta Banabasi si biganowana, si dibwana si niya kawakawana Naikoniya nenei, menana nakanakasisi Nisita keta Debi keta yota menana kuniniusi nenesiyai. ⁷ Eketa nokomai si tenesaviya biga dewadewana Yeisu fasinei si nunumamana.

Fauno Keta Banabasi, Nisita Keta Debi Nenesiyai

⁸ Namoḡa tamokaḡa menana Nisita nenei i nunuvitoḡa. I tufuwiiya fenafenana eketa muka ita ninidadana. ⁹ Tamoka tova Fauno yana numamana i vanevaneneiya. Fauno dawaniniina i toneiya eketa i kitanisaiya vitana namoḡa i vitumaḡana ina dewadewa fasinei, ¹⁰ eketa Fauno kayona nakasinei i iyaviya i bwaduwa, “Unaku, kaeyafayafaweu ku misini!” Noko tovanama nenei kaena si dewadewa, i venuotowamisiniya keta i nidadana.

¹¹ Tovanama namoḡa si kitiya avana Fauno i fufuniya, Naikoniya tututausi fonasiyai si bwaubwauwa, “Ei, Vivinuwa si vinamoḡamoka eketa si sobunemiya nenetiyai!” ¹² Banabasi o kawakawa na fasinei si weniya Seiyusi eatu Fauno tanake tonusifufu na fasinei si weniya Emesi. ¹³ Seiyusi yana numa kodukodu o menana nakasina kana ketakawanai. Yana tovibwanaose keta yana namonamoḡa nukusi bunumakau keta kanibubuna bwanaosesi si nemiina uḡuna nuwanuwasi Fauno keta Banabasi nenesiyai sina vibwanaoseisiya.

¹⁴ Atu tovanama Banabasi keta Fauno si nowaniya, kasi nuya si kiganiniya atu si dibwana si kanasuna sabu kasi sinefouwai si finafina, ¹⁵ “Eiyoi, unaunaki! Avao nofe kwa savisavivine? Kima o naki namoḡamoka maise kwami. Biga dewadewana ka nemiya nenemiyai ebe nofe ibakaokaoḡosima naki kwana onovisiya eatu kwana saḡavinimiya Guyau na yawasina nenei. Nofe Guyaunama o tanake abama, fwayafwaya be gibo keta yota iba matatafusi sinesiyai kasi tokifufuna. ¹⁶ Manatuwaina yasi tovai namoḡa matatafusi i kitamokisiya be tututausi yasi nuwanuwai si saḡa. ¹⁷ Eatu kwa kitiya, kiyakiyaya tamokatamokaḡa si visawavenena yana nuwadoḡa i vivenemokena nenemiyai gewa Guyau i fakwafakwa. Bwabwau abamei keta kabwaga kasi tutuya i venevenimiya eketa kabwaga be sebobo nenesiyai katekatemi i vivimaisiya.” ¹⁸ Banabasi keta Fauno naki maise yasi kikitana eatu Nisita fiyaosi yawane si kamanamana nuwanuwasi be sina vibwanaoseya nenesiyai.

Fauno Gabanai Si Fonufonuya Nisita

¹⁹ Muniyai fiyao Diu Anitiyokiyei eketa Ikoniumuwei si nemiya keta namoḡa yasi nuwanuwa si kaniya eketa Fauno si vikaniyabiniya. Eyo si vikatatamokisiya keta Fauno gabanai si fonufonuya. Yasi nuwanuwa vitana naki ita mate eketa si soni-kikinomaniya menana nakasina kukwauna. ²⁰ Eatu tovanama tomuniyeina tunisi si yokofifiniya, i misiniya eketa i kanasuna-savaviniya menana sinenei.

Kuyadayada venuwanei Fauno keta Banabasi si misiniya keta si niya Debi menana nakasinei.

²¹ Tovanama biga dewadewana nokomai si numamaniya, namoḡa yagwanisi si vitomuniya Yeisu fasinei. Eyo si makavinisiya Nisita, Ikoniumu keta Anitiyoki menana nenesiyai Fisidiya yana fafaniyai. ²² Menana tamokatamokaḡa nenei tomuniyeina si vavatonisiya be yasi vitumaḡana ita fakwafakwa fifiwanina Yeisu nenei si bwadubwaduwa, “Kita kuvavana yagwanina sinenei tana kanasuna eyo muniyai Guyau yana kafa visime nenei tana kanasuna.” ²³ Eketa ekanesiya tamokatamokaḡa nenesiyai yasi tokawakawa si ginakasisiya. Eyo kawanunuku keta vikokowana nenei Tuvekanama si vitumaḡaniya nimanei si tenisiya. ²⁴ Noko muninei Fauno keta Banabasi fafani Fisidiya nenei si vaonota keta si niya Famufiniya. ²⁵ Tuveka bigana si numamaniya Fega namoisi nenesiyai eyo si sobuwa Ataniya menana nenei. ²⁶ Eyo nokomai wakai si tamana Anitiyoki menana nenei. Nofe menaninama nenei o waniya tovitumaḡana kawanunukuwai Fauno keta Banabasi Guyau nimanei si tenisiya be sita bunanigeya. Eketa Guyau yana omukumukutana nenei bunanigenama naki si nusafuya.

²⁷ Tovanama si kikinomana Anitiyoki, ekanesiya si wenevakukusisiya eketa matatafuna si simana-kikinomana namaise Guyau i savivina yasi bunanige sinenei yota namaise Kani Kwauna kawasasa i venisiya Yeisu kana vitumaḡana fasinei. ²⁸ Eketa Fauno be Banabasi tova matanubwayouna nokomai si fakwa tomuniyeina nukusi.

15

Vikanunusifusifufu Yenusanema Nenei

¹ Nofe tovanama nenei tunisi Diu tovitumaḡana Yudiyei si sobunemiya Anitiyoki menana nakasinei eketa si vivisawavenena Kani Kwauna tovitumaḡana nenesiyai, si bwadubwaduwa, “Mosese yana visime maise sina nufifinimiya. Taki nofe kiyakiyayanama muka nenemiyai, nao Guyau muka ina gifafafaneimi.” ² Eatu Fauno keta Banabasi nukusi si ovivigwaeḡa nakasina. Na uḡuna Fauno keta Banabasi yota tunisi tovitumaḡana sinesiyai si vinuwadadanisiya sina niya Yenusanema, tonowana keta tokawakawa nenesiyai nofe nuwanuwanama fasinei. ³ Eketa Anitiyoki ekanesiya si vibiyawasisiya keta si visimeisiya yasi ketai. Si vaonota Foenisiya keta Sameniya fafanisima nenesiyai ke'ta tofwanei menana nenesiyai si nunusifufuwisiya namaise Kani Kwauna si vivitumaḡana Yeisu nenei. Eketa tovitumaḡana matatafusi si sebobowa nakasina biga nofe fasinei.

⁴ Tovanama si kikinomana Yenusanema, ekanesiya keta tonowana be yota tokawakawa si venufotifotisiya. Eyo Fauno keta Banabasi yasi bunanigenama sinenei matatafuna aviyavana Guyau i saviviniya, si bwaduwe-kikinomaniya. ⁵ Atu tunisi Fanasi tovitumaḡana si misiniya eketa si bwaduwa, “Kani Kwauna fiyaosi tana nufifina keta yota tana visimeisiya be Mosese yana visime sina muniisiya.”

⁶ Tonowana keta tokawakawa si yokowa keta nofe nuwanuwasima fasisiyai si nusifufuwa. ⁷ Si vikanunusifusifufuwa matanubwayouna muniyai yo, Fita i misiniya keta i iyavisiya i bwaduwa, “Unaunaku, kwami tututaumi naki kwa sanamaniya manatuwaina Guyau i gibokikuwa sine-miyai ebe biga dewadewana ana numamaniya Kani Kwauna nenesiyai sina nowaniya be Yeisu sina vitumaḡaniya. ⁸ Guyau katekate tamokatamokaḡa kana tosanamana eketa Kanunu Tafutafuna i kavenena nenesiyai naki maise kita Diu i venita, noko i visawavenena yana giboke. ⁹ Eketa muka tamo namai kana tunina Guyau ita tenei tasike atu kita nenetiya uḡuna yasi vitumaḡanai katekatesi i givieyaeya. ¹⁰ Eketa nofe tova avana fasinei yo Guyau kwa aanuvanuvai? Waḡawaḡata nukusi visimesima nofe muka tata munimuniyeisi atu nofe tova dauna kwa tewetewe-vaneiya tomuniyeina kavanasiyai.* ¹¹ Avi goyo! Kima ka vitumaḡaniya Tuveka Yeisu yana omukumukutana nenei gifafafana ta nisaiya. Naki maisemoka yota tasike Kani Kwauna.”

¹² Sabu matatafusi si numananava atu si vaneneḡa Banabasi keta Fauno si nusifufuwa namaise yasi bunanige sinenei Guyau kiyakiyaya kafa nuwatabau i saviviniya Kani Kwauna nenesiyai fasinei.

15:1 Visime Tafu 12:3   15:7 Bunanige 10:1-43   15:8 Bunanige 10:44, 2:4   * 15:10 Mosese yana visime kana yagwana 613. Diu fiyaosi visime tunina yagwanina si vinuwadadanisiya eketa si vikatumokiya Mosese yana visime nukusi avage tamo nenei. Tamo tova noko visimesima fasisiyai si bwadubwaduwa maise digwana vikaina (Ganetiya 5:1). Yeisu kana digwana o tunina (Madiu 11:28-29).

¹³ Tovanama Banabasi keta Fauno si nusifufukooḡa, Yemesa i iyavisiya i bwaduwa, “Unaunaku, kwa vaneneḡeiku!

¹⁴ Fita naki i givimayeta nenetiya namaise Guyau nauna i visawavenena yana vinuwadadana Kani Kwauna fasisiyai eketa tunisi i gibokisiya tauna yana namonamoḡa. ¹⁵ Guyau yana tomatakawa si bwaduvioḡoniya naki maisemoka yota i kikinomana i bwadubwaduwa,

¹⁶ *‘Deivida nifanifaina yana kafa visime si givigoyuya.*

*Eatu ana savavinikuwa
keta ana yona-savaviniya
be yota ana givifiwaniya.*

¹⁷ *Ebe namoḡa tufotufo kana nufota Tuveka sina nuwasiya
yota Kani Kwauna aviyaonana kaku wavai sina nemiya,*

Tuvekanama i bwadubwaduwa maise yota ina saviviniya.’

¹⁸ *Eatu kana sanamana o manatuwaina nunuvisineinana.”*

¹⁹⁻²¹ Eketa yota Yemesa i nusaviya i bwaduwa, “Tova nubwayouna menana tu menana nenesiyai, Mosese yana visime Sabati tamokatamokaḡa si giginagaḡa keta yota si nunumamaniya numa kafa yokoyoko sinesiyai. Nofe fasinei iyau yaku vinuwadadana o kita muka tana gividauniya Kani Kwauna fiyaosi aviyaonana naki si saḡasaḡavinisiya Guyau nenei. Eatu naki nufunufu tata vininitiya nenesiyai be ita gisawakedanisiya ebe avi viyo kifukifufuna nenesiyai si vibwanaoseiyya muka sina kaniya. Eketa yota muka sina kudokaokaḡo. Muka yomuyomu kayona kikidubina sina kaniya. Yota muka ufaufa sina yumiya.”

Nufunufu Kani Kwauna Tovitumaḡana Fasisiyai

²² Eketa tonowana be tokawakawa keta ekanesiya matatafusi Yemesa yana givisawakedana si visawadewedewiya. Eketa toviketanuneina namoḡa nuwesi, Yudasa kana wava kana vinuwa Basabasi keta Sainasi, tututausi sinesiyai si gibokisiya. Eketa si visimeisiya Fauno keta Banabasi nukusi sina niya Anitiyoki be yasi vinuwadadanamokena maise sina matakawisiya. ²³ Si vininitisiya nufunufu nukusi sinenei i bwadubwaduwa maise.

“Kima unaunami tonowana keta tokawakawa, yama nuwagabubu kwami Kani Kwauna tovitumaḡana kwa fakwafakwa Anitiyoki, Siniya keta Sinisiya fafanisima nenesiyai.

²⁴ Nofe biga ka nowaniya o tunisi namoḡa sinekiyai muka yama sawateweyeina nenei atu si nemiya nenemiyai keta avana si iyavimiya, yami nuwanuwa si gividaunisiya. ²⁵ Na fasinei ka nusifufuwa keta ka visawadewedewiya keta namoḡa ka gibokisiya eketa ka visimeisiya nenemiyai unaunata goyosi Banabasi keta Fauno nukusi. ²⁶ Namoisima yawasisi kafa sine nenei eatu kunuwaneina nenei, si vitobunanigeya Tuveka Yeisu Togifafafana Gigibokeinana kana wava fasinei. ²⁷ Na fasinei Yudasa keta Sainasi ka vivisimeisiya nenemiyai na nima nufunufusi ebe avana sina bwaduwiya kawasiyai sina visawavenemokeniya.

²⁸ Kanunu Tafutafuna keta yota kima yama vinuwadadana o muka vitana gisawakedana yagwanina, eatu naki nofemaiseḡa o muka kwana fufunisi. ²⁹ Avi viyo kifukifufuna nenesiyai si vibwanaoseiyya, muka kwana kaniya. Muka ufaufa kwana yumiya. Muka yomuyomu kayona kikidubina kwana kaniya. Muka kwana kudokaokaḡo.

Taki visime nofe kwata kitavikaviniya, nao dewadewana. Oiyoo.”

³⁰ Eketa namoḡamokesi si visimeisiya Yenusanemei keta si sobuwa Anitiyoki. Nokomai ekanesiya si wenevakukusisiya keta nufunufunama si venisiya. ³¹ Tovanama si ginaḡanaiya, si sebobowa nakasina yana bwadu-givifiwana fasinei.

³² Yudasa keta Sainasi tututausi o tomatakawa keta bwadubwadu nenesiyai si givikatevatusiya yota yasi vitumaḡana si givifiwaniya. ³³ Noko muninei Anitiyoki si fakwa kuyadayada kawaviyamoka, eyo

ekanesiya si visimeisiya keta na yasi nuwatakabonu atu si makavinisiya Yenusanema ekanesiya nenesiyai.^{† 35} Eatu Fauno keta Banabasi si fakwa Anitiyoki, tunisi namoḡa sabu nukusi si vivisawavenena yota si nunumamana Tuveka Yeisu fasinei.

Fauno Keta Banabasi Si Venusisina

³⁶ Kuyadayada kawaviya muninei Fauno Banabasi i iyaviya i bwaduwa, “Unaku, tata makavinita be unaunata tata venufotisiya namai nauna Tuveka Yeisu bigana ta numamaniya menanasima matatafuna nenesiyai be ta kitaisi namaise yasi dibwadibwana.” ³⁷ Banabasi i vinowana eketa nuwanuwana Yoni Maka ita oviya nukusi. ³⁸ Atu Fauno muka ita visawadewadewei sina ovai uḡuna nauna yasi kamudadana nenei muka nukusi sita fakwa kana nivaniva kafa nusafu, eatu Famufiniya yana fafaniyai i venumakanovisiya. ³⁹ Nofe fasinei Fauno keta Banabasi si vibanasiya eketa si venusisina. Banabasi Maka i oviya keta wakai si niya Saifunusi simuna nenei. ⁴⁰ Eatu Fauno o Sainasi i gibokiya eketa tovitumaḡana si yokowa keta Tuveka yana omukumukutana nenei si tenisiya eyo si gionovisiya. ⁴¹ Eketa Siniya be Sinisiya yasi fafani nenesiyai si kamudadana eketa ekanesiya si vavatonisiya.

16

Timoti, Fauno Keta Sainasi I Tuyanomwanisiya

¹ Fauno keta Sainasi si niya Debi menana nakasina nenei eyo si niya Nisita menana nenei. Tamoka tomuniyeina kana wava Timoti nokomai i fakwafakwa. Ayona o ne Diu tovitumaḡana eatu amana o tene Ginisi. ² Tovitumaḡana Nisita keta Ikoniumu nenesiyai Timoti si kitavaneiya. ³ Fauno nuwanuwana Timoti nukusi sina niya na fasinei i nufifiniya. Nofe i saviviniya uḡuna fiyao Diu noko menanisima nenesiyai si fakwafakwa, matatafusi si sanamaniya vitana Timoti amana o tene Ginisi. ⁴ Fauno, Sainasi keta Timoti si niya menana tamokatamokaḡa nenesiyai Kani Kwauna tovitumaḡana si iyavisiya avana tonowana keta tokawakawa Yenusanema si vinuwadadanisiya ebe sita muniisiya. ⁵ Eketa ekanesiya yasi vitumaḡana i fiwanamoka keta kuyadayada tamokatamokaḡa, kasi naḡa i kekeno-vanevaneya.

Fauno Kana Kenokita

⁶ Fauno unaunana nukusi Kanunu Tafutafuna i sawatanisiya Guyau yana bwadu kana yauneina Eisiya sinenei na fasinei si fanakwaniuḡa Finigiya keta Ganetiya kawakawanasima nenesiyai. ⁷ Tovanama si nemiya Maisiya fafani kana nabaonota nenei, si anuvanava be Betiniya fafaninama nenei sina kanasuna eatu Yeisu Kanununa muka ita sawateweyeisi. ⁸ Eketa si tamana Maisiya yana fafaniyai eketa si sobuwa Tonowasi menana nakasinei.

⁹ Eketa noko nuwabunanama nenei Fauno i kenokita. Kenokitanama nenei i kitiya tene Masedoniya i misimisiniya atu i nunukeketiya i bwadubwaduwa, “Ku tamananemai Masedoniya ebe ku oviviteiki.” ¹⁰ Eketa Fauno kana kenokita muninei naki na tovanama nenei ka gidewadewa kana toḡa Masedoniya fasinei. Noko nenei ka sanamaniya Guyau i vivisimeikiya be biga dewadewana kana numamaniya noko fiyaosima nenesiyai.

Fauno I Niya Finifai

¹¹ Eketa wakai Tonowasi menana nakasina ka teweiya atu dawaniniina ka niya Samotenesi simuna nenei. Eketa kuyadayada kana vinuwa nenei ka niya Neyafonisi menana nenei. ¹² Nokomai yo kaeyai ka niya Finifai. Menana noko na kana wava kawakawana Masedoniya Noma fiyaosi si fakwifakwiiya nenei. Finifai ka fakwa kuyadayada matayagwanina.

¹³ Ka fakwafakwa atu Sabatiyai menana ka teweiya atu ka kikinomana keta ka niya ukowai yama nuwanuwa vitana nokomai tamo kawanunuku kana kabaḡa kata nisaiya. Eatu tunisi vivine si yokowa kawanunukuwa fasinei eketa ka nuvitoḡa keta ka nusifufuwisiya Yeisu fasinei. ¹⁴ Gumayogu tamokaḡa si vanevaneneikiya o tasike Kani Kwauna kasi wava Nidiya ne Tayatina. Tasike nuya yabeyabena-fofonina si vivikimwaneina. Tasike Guyau nenei si kodukoduwa eketa Tuveka katekatesi i yauya nenei keta Fauno yana sifufu si nowanautuutuya. ¹⁵ Nidiya kasi givibutabuta na yasi sabu

[†] 15:33 Tunisi viginiwa nenesiyai o kana nukusi 34 si nunatuya. Atu Sainasi i vinuwadadana femai ina fakwa. 15:38 Bunanige 13:13

nukusi muninei, si katuvikiya yasi numai atu si bwaduwa, “Taki kwa sanamaniya kima Tuveka kana tovitumaḡana, kwata nemiya yama numai tata fakwa.” Nuwataki si kaniya eketa ka niya yasi numai.

Fauno Keta Sainasi Deniyai

¹⁶ Tamoka tova ka niniya kawanunuku kana kabaḡai eatu tamoka kaetoḡa kakaabana i venusaikiya. Kanunu goyona i nuwafiya keta i kanakanaveneveniya be tova munina avana sina kikinomana fasinei i nunusifufuwina. Toniwaga gabana nakasina si viviya noko ketaketanama nenei. ¹⁷ Fauno nukusi i munimuniyedadanikiya atu i bwaubwauwa, “Oi, kwa kitaisi! Nofe namoisima o Guyau Etanemokenei yana tobunanige. Gifafafana kana ke'ta si nunumamanimiya.”

¹⁸ Kuyadayada yagwanina tamoka fufuninama i niya kana nivaniva Fauno dibuna i toyoḡa. I saḡaviniya gumayogu nenei eketa kanunu goyona i iyaviya, “Yeisu Togifafafana Gigibokeinana kana wavai a nunuyakayakaniwa gumayogu ku gionovei!” Keta naki tovanama nenei, kanunu goyona gumayogu i teweiya.

¹⁹ Tovanama toniwaga si kitanisaiya vitana yasi gabana kana ke'ta naki i kaonosiya, Fauno keta Sainasi si givikaviniya eketa si sinakanikanisiya si niisiya kafa vivitamaneina kana kabaḡai ebe tovisime matasiyai sina misiniya. ²⁰ Tovanama si niisiya tovisime nenesiyai, si bwaduwa, “Nofe namoḡa o fiyao Diu, yata menana sinenei vikasanegwanegwa si gigikikinomaniya namoḡa nenesiyai. ²¹ Sanunama kita fiyao Noma nenetiyaika muka kana sawateweyeina o si vivisawavenena.”

²² Sabu i kanakasisiya keta Fauno be Sainasi si vibutusiya. Tavisime yasi tonuaviya si iyavisiya si bwaduwa, “Kasi nuya kwa kiganini be kaiyai kwa kanuwa-tamatamaneina.” ²³ Si munusiya nakasina yo muninei deniyai si tewekanasunisiya eyo tokitavikavina si visimeiya be ina kitavikavina-dewadewisiya. ²⁴ Eketa deni sinenemokenei i tenisiya keta kai daudaunisi nugiginabusi nenesiyai kaesi i vikanakuma.

²⁵ Nuwabuna sinefouna sasana Fauno keta Sainasi si kawakawanunukuwa keta si oseosedavadava Guyau nenei eatu deni sinenei finisina matatafusi si vanevaneneisiya. ²⁶ Eketa naki noko tovanama nenei nikuniku fifiwanina i dibwana keta deni kana yafani i nikuniya. Deni kana kawa matatafusi i kayausiya yota finisina kasi seni si kamwanumwanuwa. ²⁷ Tovanama tokitavikavina i kenoviniya keta i kitiya deni kasi kawa kakayausi, i nuwanuwa vitana finisina sita dibwana eketa yana feto i soniyaginiya be tauna ita nuvimatiya. ²⁸ Eatu Fauno i fina, “Oi, muka tauḡu kuna givigoyou! Kima matatafuki o weka!”

²⁹ Eketa tokitavikavina i bwauwiya toovivita kimayeta fasinei eketa i mataboḡana i kanasuna deni sinenei namai Fauno keta Sainasi si fakwafakwa nenei. Na yana matuta keta i akikinikuna atu nausiyai i koduwa. ³⁰ Eketa i kikinomanisiya keta i kawanunukuwisiya, “Ae amamaku, avamasi ata fufuniya be gifafafana ata nisaḡai Guyau nenei?”

³¹ Eketa si nufata si bwaduwa, “Ku vitumaḡana Tuveka Yeisu nenei be ina gifafafaniwa maise yota ya sabu.” ³² Eketa Tuveka bigana si nusifufuwiya nenei eketa yota sabu matatafusi yana numa sinenei. ³³ Nuwabunanama nenei deni kana tokitavikavina Fauno keta Sainasi i niisiya keta kasi gikona i kigona. Muka mwanenena tu yana sabu matatafusi nukusi si givibutibutisiya. ³⁴ Eyo deni kana tokitavikavina i kanasunisiya yana numai keta i vibiyawasisiya. Yana sabu matatafusi nukusi si sebobowa nakasina uḡuna naki Guyau nenei si vitumaḡana.

³⁵ Tova i katakiya nuwabuni, menana nakasina kana tovisime yasi tonuaviya si visimeisiya deni kana tokitavikavina kana matakawa si niya namoḡa kasi ketoyau fasinei.

³⁶ Eketa tokitavikavina Fauno i iyaviya i bwaduwa, “Tovisime bwadu si vininitiya nenekuwai be Sainasi nukusi ana gionovimiya fasinei. Nofe tova kwa noḡokawawa na yami nuwatakabonu.”

³⁷ Eatu Fauno tonuaviya nenesiyai i bwaduwa, “Muka tamo kana goyona sita kitai nenekiyai eatu sabu matasiyai si kimunuwa keta yota deniyai si tenikiya. Eatu kima o Noma tufuwina! Eketa yota nofe tova, avage nukamumunai sina vikikinomanikiya. Mukamokena! Kwana iyavisiya tovisime tututausi sina nemiya nofemai keta deniyai sina kikinomanikiya.”

³⁸ Eketa tonuaviya si makaviniya tovisime nenesiyai keta Fauno fonana si yauya. Tovanama tovisime si nowaniya vitana Fauno keta Sainasi o fiyao Noma, si matuta. ³⁹ Na fasinei si niya Fauno keta Sainasi nenesiyai eketa si vikokonisiya kasi vinuwateweyeina fasinei. Eyo deniyai si kikinomanisiya keta si kamanemanisiya be menana sina teweiya. ⁴⁰ Fauno keta Sainasi deniyai

si kikinomana keta si niya Nidiya yasi numai keta nokomai tovitumaḡana nukusi si vikaninisaḡa keta si vatonisiya Yeisu kana vitumaḡana fasinei, eyo menana si teweiya.

17

Fauno Keta Sainasi Tesanonaika Sinenei

¹ Fauno keta Sainasi, Finifai si teweiya atu si niya Amufifonisi keta Afononiya menana nakanakasisi nenesiyai eketa si kikinomana Tesanonaika menana nakasina nenei. Noko menananama nenei, numa kafa yokoyoko i fakwafakwa fiyao Diu fasisiyai. ² Eketa Fauno manatuwaina naki kana iduwa maise eketa Sabati tonusi fiyao Diu yasi numa kafa yokoyoko sinenei i kanakanasuna, eketa Guyau fonakituna nenei namoḡa nukusi si vivikanunusifufufuwa. ³ Guyau fonakituna kasi sanamana i gigivimayeta nenei o i tewetewetutuya nenesiyai vitana Togifafafana Gigibokeinana o kana nufotamoka be ina kuvavana keta ina mateya eatu yota ina misini-savaviniya. Eketa Fauno i iyavisiya i bwaduwa, “Yeisunama nofe a nunusifufuwiya nenemiyai o Togifafafana Gigibokeinamokena.” ⁴ Fauno yana sifufuwai tunisi Diu nuwatasi i kaniya. Maise yota Ginisi namoisi Guyau kana tokodukodu o sabuvekamoka yota vivine nakanakasisi o muka tonusi, eketa Fauno be Sainasi si visabutamokisiya.

⁵ Atu Diu tunisi si sinegoyowa uḡuna namoḡa yagwanisi Fauno yana bwadu si vitumaḡaniya na fasinei tonikaokaoḡo si nuviyokoyokowa kafa vitamaneina kana kabaḡai, eketa nukusi vigwaeḡa si vibutuya. Si dibwana si niya Yeiseni yana numai keta yana numa kana kawa si yakweniya. Si kanasuna sinenei Fauno keta Sainasi si nuwasisiya be sita kikinomanisiya yokoyoko nenesiyai. ⁶ Atu tovanama si nuwasawayosisiya, Yeiseni keta tovitumaḡana tunisi nukusi si givikavinisiya keta si sinakanikanisiya si niisiya menana nakasina kana tovisime nenesiyai, si finafina atu si bwadubwaduwa, “Nofe namoḡasima o fwayafwaya kana matatafu nenei goyona si gigikikinomanisiya eatu nofe tova yota si nemiya yata menana nenei. ⁷ Eatu Yeiseni i katuvisiya yana numai. Matatafusi tufomu Sisa yana visime si yakweyakweniya avage si bwadubwaduwa o yota tamo tufomu kana vinuwa kana wava Yeisu.”

⁸ Tovanama menana kana tovisime keta sabuveka bwadu nofe si nowaniya, si kayokuḡa venemokena. ⁹ Eketa tovisime si nuyakayakanisiya Yeiseni keta tunisi tovitumaḡana eketa gabana nakasina si nufata ebe yo muka goyona tamo yota ina kikinomana, eyo si gionovisiya keta si niya.

Fauno Keta Sainasi Beneya Sinenei

¹⁰ Noko nuwabunanama nenei tovitumaḡana si visimeisiya Fauno keta Sainasi si niya Beneya. Tovanama si kikinomana nokomai, si niya Diu yasi numa kafa yokoyoko nenei. ¹¹ Beneya fiyaosi yasi fufuna muka maise fiyao Tesanonaika. Beneya fiyaosi nuwanuwamokesi be biga dewadewana sina vanevaneneiya. Kuyadayada tamokatamokaḡa Guyau fonakituna nenei si kitakitavinanuwa taki avana Fauno i bwadubwaduwiya o venemokena. ¹² Nofe nenei fiyao Diu yagwanisi si vitumaḡana Yeisu nenei, maise yota Ginisi vivine keta namoḡa nakanakasisi.

¹³ Atu tovanama fiyao Diu Tesanonaika sinenei naki si sanamaniya vitana Guyau fonana Fauno i nunumamaniya Beneya sinenei, tasike yota si niya nokomai keta namoḡa si visimwanakasisiya ebe Fauno sina nuwagoyowiya. ¹⁴ Tovitumaḡana omatakayakayakanai Fauno keta tovitumaḡana tunisi nukusi si visimeisiya si niya gibowai, atu Timoti keta Sainasi si fakwa Beneya. ¹⁵ Namoḡasima Fauno kaena si kwafuya si niiya kana nivaniva Etenisi menana nenei si vanoviya. Eyo si makavinisiya Beneya, Sainasi keta Timoti kasi matakawa vitana sina venudibwana be sina niya Fauno nenei.

Fauno Etenisi Nenei

¹⁶ Fauno yawane Etenisi nenei Sainasi keta Timoti i fotifotisiya atu kaivakuku yagwanisi nokomai i kitisiya eketa nuwanuwa i munuya. ¹⁷ Na fasinei numa kafa yokoyoko sinenei i vibutuwa i gigisawakedana fiyao Diu nenesiyai keta yota Kani Kwauna aviyaonana Guyau kana tokodukodu nenesiyai. Yota kuyadayada tamokatamokaḡa i niniya kafa vitamaneina kana kabaḡai eketa aitevana tamo nokomai i ninisaiya, na naki nukusi si vivikanunusifufufuwa.

¹⁸ Sinesiyai o Efekuniyani eketa Sitoiki tovisawavenena. Fiyaosima o Fauno nukusi si vikawabwadubwaduwa. Fauno i nunumamana biga dewadewana Yeisu fasinei eketa yota tomate

yasi misini-savavineina fasinei. Eketa tunisi tututausi nenesiyai si vikanuntoniya si bwaduwa, “Avamasi nofe kawana yafayafana i aanuvanua be ina bwaduwei?” Tunisi si bwaduwa, “Kana kita kamo yana iduiduwa fasisiyai i nunusifufuwa.”

¹⁹ Eketa Fauno si katuviya yasi kafa yokoyoko kana kabağai kana wava Aneofagusi eketa si iyaviya si bwaduwa, “Nuwanuwaki kata sanamaniya, avi visawavenena masi nofe kiouna ku bwadubwaduwei? ²⁰ Iba tunisi ku bwaduwiya o kima muka tamo tova kata nowananuvanuvaisi na fasinei kasi sanamana kuta givimayesikiya.” ²¹ Nokomaise si bwaduwa uğuna Etenisi namoisi keta yauyauna nokomai si fakwafakwa, tova matatafuna nuwanuwasi be sina vanevaneneğā ketaketa kiouisi be fasisiyai sina nunusifufuwa.

²² Eketa Aneofagusi kawakawa nausiyai Fauno i misiniya keta nenesiyai i bwaduwa, “A kitiya kwami Etenisi fiyaomi yami kodukodu kasi vifotu o kasi ketaketa tuninatunina nenesiyai. ²³ Nofe a bwaduwiya uğuna yaku nidadana menana nakasina nenei o yami kafa kodukodu a kitisiya. Eketa yami didiğā tamokağā nenei o kwa ginivaviya i bwadubwaduwa, ‘Guyau muka kata sanamanei, neneweu ka vivifotuwa.’ Kwami muka Guyaunama kwata sanamanei atu nenei kwa kodukoduwa fasinei, nofe tova ana iyavimiya.

²⁴ Guyaunama o fwayafwaya keta iba matatafuna sinenei i fufuniya. Tanake o abama keta fwayafwaya kasi Tuveka keta muka numa kodukodu namoğā yasi kikiyona nenesiyai ita fakwafakwa.

²⁵ Eketa tanake o mukamokena tamo namoğā yasi ovivita fasinei ita nuwanuwa. Uğuna tanake tauna o namoğā yawasisi keta iba matatafuna i venivenisiya. ²⁶ Kafa viuğuwai namoğā tamokağā i fufuniya keta namoğānana nenei sabu si kikinomana keta nofe tova fwayafwaya kana matatafu nenei si fakwafakwa. Tanake yota tova i tenisiya yota kabağā kasi niva i dawana be kabağasisi nenesiyai sina fakwa.

²⁷ Iba nofe i saviviniya ebe namoğā Guyau sina nuwasiya. Ebe kamo yasi nuwasai sina nisaiya. Atu tanake muka tamo sasanei kita tamokatamokağā nenetiya. ²⁸ Tamo toviginiwa i bwaduwa, ‘Tanakema nenei yo ta fakwafakwa keta ta savisavivina eketa ta mudamudadava.’ Eketa maise yota tututaumi yami toviginiwa si viginiwiya i bwadubwaduwa, ‘Kita o natunatuna.’ ²⁹ Bwadu venemokena, kita o Guyau natunatuna. Na fasinei muka tata nuwenuweisi vitana Guyau kana kikitana maise kifukifufuna namoğā si giniginivaviya gonudi o siniva o gabana nenesiyai.

³⁰ Tova manatuwaina namoğā muka Guyau sita sanamanei na fasinei i kitateweisiya. Eatu nofe tova fafani matatafuna nenesiyai namoğā i nunutunitunisiya be sina ugevinisiya yasi fufunagoyo nenesiyai. ³¹ Uğuna tanake tova naki i tenesiniya keta i vinuwadadaniya avi tovai venemokena nenei namoğā ina nuvisita. Namoinama naki i gibokiya be ina nuvisiya kana matanabobotai. Visawavenemokena kana kiyakiyaya i fufuniya tovanama namoğānana mateyayi i sinaviyawasiya.”

³² Tovanama namoğā si nowaniya Fauno yana sifufu misini-savavineina fasinei, tunisi si sawaviniya, eatu tunisi si bwaduwa, “Kima nuwanuwaki be yota nofe fasinei tamo tova kuna nusifufuwe-savaviniya.” ³³ Eketa Fauno yoko noko sinenei i kikinomana keta i niya. ³⁴ Eketa namoğā tunisi si muniya Fauno keta Yeisu si vitumağaniya. Yokonama sinesiyai o Aneofagusi kana tovisime tamokağā kana wava Dionaisiosi yota gumayogu tamokağā kasi wava Damanisi keta yota tunisi namoğā.

18

Fauno I Niya Kononita

¹ Nofe muninei Fauno Etenisi menana nakasina i teweiya atu i niya Kononita. ² Nokomai tene Diu i venusaiya kana wava Akwina. Tanake tonimenana Fonutusi nenei, kakimokimoki Itaniyei na kawana Finisika nukusi si nemiya. Uğuna Noma kana tufomu Konodiyasi Diu matatafusi i iyavisiya be Noma sina teweiya.* Na fasinei Fauno i niya be ina kitisiya. ³ Tasike o vada kasi tokifufuna yomuyomu kwafinisi nenei naki maise Fauno, eketa nukusi si fakwa atu si mudadava.

^{17:24} 1 Tufomu 8:27, Aiseya 42:5, Bunanige 7:48 * ^{18:2} Noma menana o Noma yana kafa visime nakasina venemokena Itani yana fafaniya. A.D. 49 nenei nokomai vikasanegwanegwa nakanakasisi Noma sinenei na fasinei tufomu Konodiyasi Diu namoisi i vikikinomanisiya.

⁴ Kuyadayada Sabati tamokatamokaḡa Fauno numa kafa yokoyoko nenei Diu keta Ginisi fiyaosi nukusi si vivikanunusifusifufuwa. I aanuvanuva be nuwatasi ina kaniya be Yeisu sina vitumaḡaniya.

⁵ Tovanama Sainasi keta Timoti Masedoniyei si sobunemiya Kononita nenei, Fauno vada kana mudadava i teniya atu tova matatafuna i nunumamana Diu nenesiyai i bwadubwaduwa, “Yeisu o tanake Guyau i gibokiya Togifafafana Gigibokeinana.” ⁶ Atu tovanama Diu si dibutoyoḡa keta Fauno si sawavigoyowiya, i nubutuya kafusisima kana nuya nenesiyai keta i bwaduwa, “Taki Guyau ina vivimatadawanimiya, nao kwami kami kuvana. Tututaumi kwa vinoimi eatu muka iyau kwana vinoiku. Nofe tova keta i niniya, Yeisu bigana ana niiya be Kani Kwauna nenesiyai ana numamaniya.”

⁷ Eketa Fauno numa kafa yokoyoko i teweiya keta i niya namoḡa kana wava Taitiyusi Yasitusi yana numa nenei. Gwadinama o Kani Kwauna eatu Guyau kana tokodukodu. Yana numa o i misiniya numa kafa yokoyoko niniunei. ⁸ Numanama kafa yokoyoko kana toviketanuneina o Kinisifasi, kana sabu matatafusi nukusi yana numa nenei Tuveka si vitumaḡaniya. Yota yagwanisi namoḡa Kononita sinenei aviyaonana Fauno yana biga si vaneneiya, si vitumaḡana keta si givibutubutisiya.

⁹ Nuwabuna tamokaḡa Fauno kana kenokita nenei Tuveka i nusifufuwiya i bwaduwa, “Muka kuna matuta! Muka kuna numananava eatu nusifufu kuna tenesaviya! ¹⁰ Iyau kwaḡa nukusi eketa muka tamo aitevana ina munuu o ina givigoyou. Uḡuna namoḡa yagwanisi menana nofe sinenei o Iyau yaku namonamoḡa.” ¹¹ Eketa Fauno nokomai i fakwa manamana tamokaḡa keta yamayamana 6, Guyau yana biga namoḡa nenesiyai i gigisawakedana.

¹² Tovanama Noma toviketanuneina Ganiyo si ginakasiya eketa fafani Akaiya sinenei i vitovisimeya kana tovai, Diu tunisi si vikatutamokisiya keta Fauno si vikaniyabiniya eketa si niiya nofe tovisime-nama nenei kafa vifonayau kana kabaḡai. ¹³ Si vinoiya si bwaduwa, “Nofe namoḡanama o namoḡa nuwatasi i kanikaniya eketa Guyau kana kodukodu fasinei muka visime sita munimuniyei.”†

¹⁴ Atu noko tovanama nenei Fauno kawana i nakanakiya be ina nusifufuwa, ava Ganiyo i bwaduwa, “Kwami Diu fiyaomi, namoḡa nofe avi goyona o avi fufuna tamo goyomataina i savivinei, eyo iyau yami sifufu ana vaneneḡei? ¹⁵ Nofe o naki kwa ovivigwaeḡa avage bwadubwadu be wava keta yota tututaumi yami visime fasisiyai, eketa tututaumi kwa gidawadawaniniyei. Ibasima nofe nenesiyai naki a dibutoyoḡa.” ¹⁶ Eketa kafa fonayau kana numei i vikikinomanisiya. ¹⁷ Eketa sabu matatafusi Sosideni si givikaviniya, tanake o numa kafa yokoyoko kana toviketanuneina tamo, eketa kafa fonayau kana wasiketai si navinaviya. Eatu Ganiyo i kitaisi yo i toḡakaokaoḡowa.

Fauno I Makaviniya Anitiyoki

¹⁸ Fauno i fakwa Kononita tovitumaḡana nukusi kuyadayada yagwanina muniyai yo, i teweisiya eatu Finisika keta Akwina nukusi si niya menana Kenikiniya nenei. Nokomai Fauno tamokaḡa namoḡa i iyaviya keta kunukununa i totuya vitana i vikiyakiyaya gewa yana bwadudabadaba Guyau nenei naki i saviviniya. Eketa Fauno, Finisika keta Akwina wakai si toḡa keta si sinanakata fafani Siniya fasinei.

¹⁹ Si tamana keta si kanasuna Efeso. Fauno nokomai Finisika keta Akwina i tenisiya atu i kanasuna numa kafa yokoyoko nenei fiyao Diu nukusi si vivikanunusifusifufuwa. ²⁰ Fiyao Diu Fauno si vikokoniya be nukusi sina fakwa matanubwayouna, atu i dibutoyoḡa. ²¹ Atu yana nai nenei i iyavisiya i bwaduwa, “Taki Guyau ina sawateweikuwa maise, ana makavinikuwa nenemiya.” Eketa tamo waka nenei i toḡa keta Efeso i teweiya. ²² Tovanama i saniniya Sisaniya, i vaneya Yenusanema eketa ekanesiya i venufotisiya eyo kavananei i sobuwa Anitiyoki.

²³ Tova bwatana nenei tovitumaḡana nukusi si fakwa Anitiyoki, muninei i fanakwaniuḡa i niya menana tu menana Ganetiya keta Finigiya fafanisima nenesiyai tomuniyeina matatafusi i vavatonisiya.

Afonosa Na Yana Katevatu I Numamana Efeso

† 18:13 Nofe Diusima si bwadubwaduwa avage Fauno muka ita vivisawavenena vitumaḡana kana venemokena avana Noma yana visime i sawateweina maise, atu si bwaduwa tanake ketaketa kiouna i vivisawavenena avana Noma yana visime muka ita sawateweyi, eketa nuwanuwasi be Noma kana tovisime Fauno ina vimatadawaniya. (Bunanige 16:20-21 keta 17:7) 18:18 Ginaḡanaḡa 6:18

²⁴ Tene Diu tamokaḡa kana wava Afonosa, tanake o tonimenana Anekisenidiya Itifita yana fafaniyai, i niya keta i kikinomana Efeso menana nenei. Tanake tonusifufu dewadewana keta yota Guyau yana bwadu i sanamana-budowanemokiya. ²⁵ Namoga tunisi yasi visawavenena Tuveka yana Ke'ta fasinei nuwatana i viya eketa yana visawavenena nenesiyai i nusaitetemoka Yeisu fasinei. Atu Afonosa o sanasanamanina Yoniḡa yana givibutabuta fasinei. ²⁶ I vibutuwa keta i nusifufuwa na yana katevatu numa kafa yokoyoko sinenei. Tovanama Finisika keta Akwina si nowaniya yana nusifufu, si katuviya yasi numai eketa nuwatana si tanakakikakiniya Guyau yana Ke'ta avana muka ita sanamaneisi fasisiyai.

²⁷ Keta noko tovanama nenei Afonosa nuwanuwana be ina niya Akaiya yana fafaniyai be ina numamana, tovitumaḡana Efeso sinenei si sawakatevatuya yana savivina fasinei eketa nufunufu tamokaḡa si viginiwiya tomuniyeina nenesiyai Akaiya sinenei be si matamatakawisiya vitana Afonosa sita venufotefotiya. Tovanama i kikinomana nokomai, aviyaonana waniya tovitumaḡana Guyau yana omukumukutana nenei i ovivitsiya nakasina. ²⁸ Tamokaḡa ketaketa i saviviniya o vikawabwadubwadu fifiwanisi nenesiyai fiyao Diu i vatanisiya sabu yagwanisi kasi manawasasai. Guyau fonakituna nenei i misiniya tu i nusifufuwisiya vitana Yeisu o tanake Togifafana Gigibokeinamokena.

19

Fauno I Niya Efeso

¹ Noko tovanama nenei Afonosa o Akaiya yana fafaniyai Kononita menana nenei, Fauno o uwama kana ke'ta kuweyaina i vaonota keta i kikinomana Efeso. Nokomai tunisi tomuniyeina i venusaisiya. ² Keta i nutoninuvenuvisiya i bwaduwa, “Kwami Kanunu Tafutafuna kwa viya tovanama kwa vitumaḡana Yeisu nenei?”

Eketa si nufata nenei si bwaduwa, “Muka, kima muka tamo kata nowaniya Kanunu Tafutafuna fasinei.”

³ Eketa Fauno i bwaduwa, “Taki nanemaise, o avi givibutabuta kwa vai?”

Eketa si nufata, “Givibutabutanama Yoni i visawavenena namoga nenesiyai.”

⁴ Eketa Fauno i bwaduwa, “Yoni namoga i givibutibutisiya be ina vikiyakiyaya vitana yasi fufu-nagoyo nenesiyai naki si ugevinisiya. I iyavisiya tasike sita vitumaḡana tanake aitevana munifotai i nenemiya nenei, tanake o Yeisu.”

⁵ Namoga Fauno yana bwadu si nowaniya eketa i givibutibutisiya Tuveka Yeisu kana wavai.

⁶ Tovanama nimana debabousiyai i dawana, Kanunu Tafutafuna i vimaisiya keta si vibutuwa si nunusifufuwa meya tuninatunina nenesiyai yota Guyau fonana si bwadubwaduvioḡona.

⁷ Namogaḡamokesi o kasi yagwana 12.

⁸ Yamayamana tonusi sinesiyai tova matatafuna Fauno i niniya numa kafa yokoyoko nenei na yana katevatu i nunusifufuwa fiyao Diu nenesiyai be nuwatasi ina kaniya Guyau yana kafa visime fasinei. ⁹ Atu tunisi debabousi si gua keta muka Guyau fonana sita vitumaḡanei, eketa iba goyosi si bwadubwaduwisiya namoga nenesiyai Yeisu yana Ke'ta fasinei eketa Fauno i venuteweisiya. Eau tomuniyeina i ovisiya keta si niya Tinanusi yana kafa visawavenena kana numa nenei. Nokomai tovatova si vivikanunusifufufuwa Guyau yana kafa visime fasinei. ¹⁰ Fauno i saviviniya nokomaise kana nivaniva manamana nuwesi, eketa matatafusi fiyao Diu be Kani Kwauna si fakwafakwa Eisiya yana fafani nenei Tuveka yana bwadu si nowaniya.

Sikeva Natunatuna

¹¹ Keta Fauno yana bunanige nenesiyai Guyau kafa nuwatabau nakanakasisi i saviviniya. ¹² Nuya bidimisi Fauno i nunusikonisiya si niniina keta tovanama tovisafwavinaḡa nuyasima si gigisikonisiya, kasi katona si kakakaviya keta si bwinabwina yota kanunu goyosi si nuwafisiya si gionovisiya.

¹³ Diu tunisi tasike aviyaonana si niya menana tu menana nenesiyai kanunu goyosi si nunukakisiya namoga sininisiyai yota si aanuvanuva be Tuveka Yeisu kana wavai sita savivina keta namoga kanunu goyosi nenesiyai si bwadubwaduwu, “A vivisimeywa Yeisu kana wavai namoinama Fauno i numamaniya, ku gionovei.” ¹⁴ Tene Diu tamokaḡa tovibwanaose kasi toviketaneina kana wava

Sikeva natunatuna namoḡa kasi 7. Tasike yota avage si aanuvanua kanunu goyosi namoḡa nenesiyai si nukakisiya. ¹⁵ Tamoka tova avage kanunu goyona si nuyakayakaniya be namoḡa tamoka nenei ina kikinomana, atu kanunu goyona i bwaduwa nenesiyai, “A sanamaniya Yeisu keta yota a sanamaniya Fauno, atu kwami o aviyaonana?” ¹⁶ Eketa namoḡanama kanunu goyona i nuwafiya namoḡasima kasi 7 i nukekemanisiya keta yana fiwanai matatafusi i tafisiya venemokena keta numei si dibwana si kikinomananemiya gonegonesi keta na ufaufasi.

¹⁷ Matatafusi Fiyao Diu keta Kani Kwauna Efeso si fakwafakwa si biganowana keta si matuta, eketa Tuveka Yeisu kana wava si vifotuwiya venemokena.

¹⁸ Tovitumaḡana yagwanisi si niya keta si fonayauwa tovitumaḡana tunisi matasiyai yasi fufunagoyo fasisiyai. ¹⁹ Yagwanisi aviyaonana si ooibaiba, yasi nufunufu si visiuna sabu matasiyai keta si guwanisiya. Taki noko nufunufusima sita vikimwaneisiya, fatasi kana naḡa nakasina venemokena maise 50,000 siniva.* ²⁰ Matatafuna nofe iba i kikinomana nenei keta Tuveka fonana i mutuna fifiwanamokena.

²¹ Nofe ibasima si kikinomana muninei, Fauno i vinuwadadana be ina onota Masedoniya keta Akaiya fafanisima nenesiyai muniyai yo ina niya Yenusanema. Tovitumaḡana nenesiyai i bwaduwa, “Muniyai yo ana niya Noma.” ²² Kana toovivita nasi nuwa Timoti keta Enasitusi i visimeisiya si mikiniya Masedoniya atu tanake tauna i fakwa Eisiya simo tova matanubwayouna.

Vikasanegwanegwa Efeso Sinenei

²³ Naki noko tovanama nenei vikasanegwanegwa nakasina i kikinomana Efeso sinenei Yeisu yana Ke'ta fasinei. ²⁴ Tamokaḡa namoḡa nokomai kana wava Demetiniyasi, tanake o siniva nenei kaivakuku be iba yagwanisi nukawanamanamaneinasi kana tokifufuna. Fiyao Ginisi yasi guyau gumayogu o kana wava Atemisi eketa Demetiniyasi numa musumususi i kikifufuna-vikuvikukuna guyaunama kana kafa kodukodu kana numa maise eketa namoḡa si vivikimwaneya. Yana tobunanige matatafusi nukusi si kikifufuna be si vivikimwaneina keta gabana nakasina si viviya. ²⁵ Yana tobunanige matatafusi i wenevakukusisiya yota tasike aviyaonana yasi savivina maise eketa nenesiyai i bwaduwa,

“Fiyao, kwa sanamaniya gabana nakasina kita ta viviya nofe savivinanama nenei. ²⁶ Naki tututaumi kwa kitiya keta kwa nowaniya namaise Fauno i savisavivina Efeso sinenei eketa yota fafari Eisiya kana matatafu. Tanake namoḡa yagwanisi nuwatasi i kanikaniya keta Atemisi kana kodukodu si visaḡaketuketuwiya. Tanake i bwadubwaduwa, ‘Iba kafa kodukodu namoḡa nimasiyai si kikifufuna o mukamokena guyau.’ ²⁷ Eketa kita aviyaonana kaivakuku kasi tokifufuna tana kitadewadewa be Fauno muka kata wava ina givigoyoi yota muka yata kaikaiwabu kana ke'ta ina guduya. Keta yota muka yata guyau kana kafa kodukodu kana numa ina viibakaokaoḡo. Nofe tova Eisiya sinenei be fwayafwaya kana matatafu si kodukoduwa guyau Atemisi nenei, eketa kita matata ina fakina venemokena be kana wava muka ina bwavi.”

²⁸ Tovanama Demetiniyasi yana bwadu si nowaniya, kayosi i kuḡa keta si vikafinafina, “Kita fiyao Efeso yata guyau Atemisi kana wava o nakatamokena!” ²⁹ Namoḡa matatafusi menana sinenei kayosi si nowaniya eketa si vibutuwa si vikafinafina atu muka kana uḡu sita sanamane. Keta sabu si nemiya Gaiyusi keta Anisitako si givikaviniyasi, tasike fiyao Masedoniya atu Fauno nukusi si ninidadana, keta si sinakananisiya keta si niisiya menana yana kafa nusifusifufu kana kabaḡai.† ³⁰ Fauno nuwanuwana be ina niya yoko matasiyai be ina nusifufuwa, atu tomuniyeina muka sita sawateweyei. ³¹ Yota tunisi fafari Eisiya kana namoḡa nakanakasisi, tasike aviyaonana Fauno unaunana, kana matakawa fifiwanina si teweiya Fauno nenei be muka ina nai menananama yana kafa nusifusifufu kana kabaḡai.

³² Kafa nusifusifufu kana kabaḡai, sabu nuwatasi i bauwa venemokena. Tunisi namoḡa si vikafinafina iba tamo fasinei eatu tunisi o si vivikafinafina nuwanuwa tunisi fasisiyai. Namoḡa

* ^{19:19} Visime Nuvinavinana 18:10-14 sinenei Guyau yana namoḡa i iyaiyavisiya tasike muka ita sawateweyeisi be sina fufuniya tamo iba, boḡau, o yafune. † ^{19:29} Menana yana kafa nusifusifufu kana kabaḡa o numa nakasina muka na kana kudukudu. Si fufuniya kana kita maise saonau kwafinina. Namoḡa yagwanisi taki 26,000 maise kana fata nokomai sina yokowa. Namoḡa nokomai si niniya eketa avi avikuvikukuna o vikaneganeḡa si matamatakawafukwafuwa.

yagwanisi muka sita sanamanei avana uḡuna yo si nai nokomai. ³³ Fiyao Diu namoḡa tamokaḡa si katutunetuniya kana wava Anekisenida i niya yoko naunei keta namoḡa yoko sinenei si fina be ina bwaduwa. Eketa Anekisenida nimanei i nusawatana namoḡa matatafusi ina kanovisiya fasinei be yoko ita iyavisiya vitana fiyao Diu muka sita vikaiuḡunei goyona nofe. ³⁴ Atu tovanama si kitiya tanake tene Diu, matatafusi vikafinafina si tenekasikasisiyemokiya tamo nenei si bwadubwaduwa, “Kita fiyao Efeso yata guyau Atemisi kana wava nakatamokena!” Kana nivaniva vanavana kana bai nuwesi i kakavisiya.

³⁵ Keta tamokaḡa menana kana namoḡa nakasina sabu i sawatanisiya keta nenesiyai i bwaduwa, “Fiyao Efeso, fwayafwaya kana matatafu si sanamaniya Efeso menana nakasina o tokitavikavina guyau Atemisi kana kafa kodukodu fasinei keta yota kana nawenawe maise kifukifufuna tafutafuna abamei i fekuwa. ³⁶ Matatafusi si sanamaniya nofe o venemokena, na uḡuna kwami ita kanovimiya eatu muka tamo fufuna goyona kwata savivinei. ³⁷ Kwami namoḡa nofe kwa nemiisiya wekamai, atu tasike muka avana sita gikumai numa kodukodu nenei o bwadu goyona sita bwaduwei yata guyau Atemisi fasinei.

³⁸ Kafa fonayau kana numa kakayauna yota kana namoḡa nakanakasisi o naki noko. Taki Demetiniyasi yana tobunanige nukusi nuwanuwasi be aitevana tamo sina vinoiya, kana nufota sina niya kana kabaḡai ebe yo nokomai tututausi sina vikavivinoiya. ³⁹ Atu taki yami nuwanuwa iba tunisi fasisiyai, nao menana kana namoḡa nakanakasisi yasi yokowai kana fata kwana nusifufuwisiya ebe sina gidawadawaniniisiya. ⁴⁰ Avamasi kimoki i kikinomana fasinei naki a matuta. Kita matata ita kata akata Noma namoḡa nakanakasisi sina vinuesanita sina bwaduwa vitana kita tata vivikasanegwanegwa. Nofe vikasanegwanegwanama muka tamo kana nuwatamayeta. Eatu taki nokomaise sina nuwanuwa kita fasitiyai, nao muka kana fata be tana gidawaniniyei.” ⁴¹ Tovanama menana kana namoḡa nakasina maise i bwaduwa muninei, namoḡa i gionovisiya si kikinomana keta kafa nusifusifufu kana kabaḡa si teweiya.

20

Fauno I Niya Masedoniya Keta Ginisi Nenesiyai

¹ Tovanama noko vikasanegwanegwanama Efeso sinenei ikataniya, Fauno tomuniyeina i wenevakukusisiya eketa i vatonisiya ebe Yesu sina munimuniya. Muniyai yo i vioiyooowisiya eketa i noḡokawawa Masedoniya yana fafaniyai. ² Yana kikinomana muninei i niya menana tamokatamokaḡa nenesiyai tovitumaḡana i vavatonisiya yana sifufu yagwanina nenesiyai, eyo muniyai i niya fafani Ginisi, ³ eketa nokomai i fakwa yamayamana tonusi. Kabegomokena be wakai ita niya fafani Siniya nenei eatu i biganowana vitana fiyao Diu tunisi si weifufuna kana munuwa fasinei noko kamudadananama nenei. Na fasinei yana nuwanuwa i giviniya eketa i makaviniya Masedoniyei i niya.

⁴ Namoḡa tunisi nukusi kaena si kwafuya maise Finusi natuna Sofata tene Beneya, fiyao Tesanon-aika kasi nuwa Anisitako keta Sikanidasi, Gaiyusi tene Debi, Timoti, eketa fafani Eisiya namoisi kasi nuwa Tikikusi keta Tonofimusi. ⁵ Nofe namoḡasima wakai si viketanuna eketa Tonowasi menana nenei si fotikiya, ⁶ Maneka Muka Nakana Nutuva Kana Ka muninei, menana Finifai nenei ka toḡa. Eketa kuyadayada kana vi5 muninei menana Tonowasi nenei unaunaki ka nisaisiya eketa nokomai ka fakwa wiki tamokaḡa.

Fauno Yutiko I Sinaviyawasiya

⁷ Satadei vanavanasonuwai tovitumaḡana tunisi nukusi ka yokowa viyao kana ka yota Tuveka yana ka kana kiyakiyaya kana kawiiya fasinei, atu Fauno i numamanisiya. I nuwanuwa vitana nuwabuni Tonowasi ina teweiya, na fasinei i nusifufuwisiya kana nivaniva i vinuwabunasinefouwa. ⁸ Totomu kuetana namai ka yokowa nenei, kimayeta i kanatadenideniya. ⁹ Namoḡa tufunakasina kana wava Yutiko numa kana kiyonavifofofu kana vitonu nugiginabu nenei i nuvitoḡa. Fauno yana sifufu i soniya nubwayoumataina eketa Yutiko matana i goyomoka. Tovanama i kenonuwataunuwa, i kabwataviniya keta i fekuwa fwayafwayai. Tovanama si sobuwa keta si sinanakasiya, si kitiya mate-matena. ¹⁰ Fauno yota i sobuwa keta Yutiko tofwanei i tananiya eketa i nutaviya. Namoḡa i iyavisiya

i bwaduwa, “Muka kwana nuwanuwa, namoḡa yawayawasina!” ¹¹ Munifotai i vanesavaviniya numai eketa Tuveka yana Ka kana kiyakiyaya i fufuniya eketa tovitumaḡana nukusi si kawa. I nusifufuwisiya kana nivaniva tova i katakiya yo muniyai na menananama i teweiya. ¹² Tovitumaḡana o namoḡa dewadewana yawayawasina si oviya keta na yasi sebobo si niya numai.

Fauno Na Unaunana Si Niya Minitusi

¹³ Kimaḡa wakai ka venuviketanuna ka niya Asosi menana nenei, eatu Fauno i iyavikiya vitana kavananei ina nemiya nokomai yo kana totoiya. ¹⁴ Nokomai ka vikaninisaḡa keta i toḡa eketa matatafuki ka niya Mitinini menana nenei. ¹⁵ Nokomai ka teweikiya eketa kuyadayada kana vinuwa nenei ka niya menana tamokaḡa nenei Kiosi simuna niniunei. Nokomai ka banuwa yo muniyai ka kanayauwa ka niya Samosi simunai eketa kuyadayada kana vinuwa nenei o ka kikinomana Minitusi. ¹⁶ Fauno muka nuwanuwana tova ina teweiyi Eisiya yana fafaniyai, na fasinei muka kata kanasuna Efeso eatu ka venukatuvavaḡa. I soḡowa uḡuna nuwanuwana be taki meyameyanina maise Yenusanema ita kikinomana Kabwaga Matana kana tovai.

¹⁷ Eatu tovanama ka kanasuna Minitusi, Fauno yana kisuya i niya Efeso ebe ekanesiya kana tokawakawa sita nemiya sita kitiya. ¹⁸ Tovanama si nemiya, i iyavisiya i bwaduwa, “Kwami naki kwa sanamaniya namaise yaku fakwafakwa kwami nukusi tova kana matatafu fafani Eisiya nenei, tovanama kafa viuḡuwai a nemiya eketa kana nivaniva kimoki. ¹⁹ Tunisi fiyao Diu si weifufuna be sita weikuvavanikuwa na nenei keta anuvanuva nakanakasisi nenesiyai a nisaisiya, na nakiyai atu nuwasobuwai yota tamo tova katekateku na yana bwedi nukusi atu Tuveka fasinei a bunanigeya.

²⁰ Muka tamo kami bwadu-ovivita ata givikaviniya, tovanama Guyau fonana nenei a numamana sagisagigi nenesiyai keta a visawavenena sabu nenemiyai yota numa nenesiyai. ²¹ Bwadu fifiwanina fiyao Diu eketa Kani Kwauna a venisiya. A iyavisiya vitana yasi go'yona nenesiyai sina ugevinisiya be Guyau nenei sina saḡa keta yata Tuveka Yeisu sina vitumaḡaniya.

²² Eketa sifufu nofe kwa nowaniya. Guyau Kanununu i visimeikuwa eketa ana niya Yenusanema, eatu muka ata sanamanei avana ina kikinomana nenekuwai, ²³ eatu menanasima nenesiyai a niniya, Kanunu Tafutafuna i gigimatakawikuwa vitana nokomai deni eketa dauna nakanakasisi nenesiyai sina tenikuwa. ²⁴ Yota taki sina nuvimatikuwa na muka fasinei ata nuwanuwa nakasina, eatu iba nakatamokena nenekuwai o nuwanuwaku Tuveka Yeisu bunanige i venikuwa ana nusafuya. Bunanigenama o Guyau yana omukumukutana bigana namoḡa ana iyavisiya.

²⁵ A numamaniya matatafumi nenemiyai Guyau yana Kafa visime fasinei. Eatu naki nofe tova a sanamaniya gewa kimoki keta i niniya, muka yota tafakaiku kwana kitai. ²⁶⁻²⁷ Muka tamo Guyau yana vinuwadadana kana matakawa ata givikaviniya, naki matatafuna a bwaduwekoḡoiya. Na fasinei bwadu venemokena nenei nofe tova ana iyavimiya. Taki aitevana tamo bwadu nofe muka ina vitumaḡanei ebe muka yawasivaḡata ina nisaḡai, iyau muka kaku kuvana.

²⁸ Kwami toviketaneina tututaumi kwana kitavikavinimiya yota tovitumaḡanasima matatafusi Kanunu Tafutafuna kanonovamiyai i tenisiya, kwana kitavikavina-dewidewisiya maise yomuyomu kasi tokitavikavina yana yomuyomu i kitakitavikavinisiya. Tasike Guyau yana namonamoḡa, tauna ufaufanei i kimwanetamanisiya. ²⁹ A sanamaniya tovanama ana venuteweimiya tonumamana-vikanonono sina nemiya sina tuyanomwanimiya eketa namoḡa yasi vitumaḡana sina givigoyuya, naki maisemoka anuketa-wanawanaki manimaninisi sina nemiya sifi waumisi nenesiyai eketa sina nuvimatisiya. ³⁰ Yawane yota tututaumi sinemiyai tunisi namoḡa sifufuvi-kanonono nenei sina visawavenena eketa tovitumaḡana nuwatasi sina kaniya ebe yasi visawavenenasima goyosi tovitumaḡana sina muniya. ³¹ Na fasinei matami ina fekuwa! Kwana tukuya, manamana tonusi sinesiyai na matainuku muka ata onovei yaku vivisawavenena tamokatamokaḡa nenemiyai kuyadayada be nuwabuna.

³² Tova nofe Guyau nimanei a tenitenimiya. Yana omukumukutana sifufuna, naki kwana vitumaḡanemokiya. Taki bwadunama kwana muniya, yawasimi sina tafwa fifiwanisi eketa Guyau yana sawanuwagabubu ina venimiya naki yana bwadudabadaba tauna yana namonamoḡa tenetenesineinasi nenesiyai maise.

³³ Nukusi ta fakwafakwa nenei muka tamo aitevana yana gabana o kana kwame ata vai. ³⁴ Kwami naki kwa sanamanikuwa, iyau tauku nimakuwai kaku ovivita a ninisaiya eketa nenei yota unau-naku a oovivitisiya. ³⁵ Yaku savivinasima nenesiyai iyau tauku a vikafakita nenemiyai eketa a visawavenimiya vitana yata dibumusiḡa nenei kana fata goyogoyo tana ovivitisiya. Tana tukuya Tuveka Yeisu i bwaduwa, ‘Kavenena namoḡa nenesiyai o kana sebobo nakatamokena muniyai yo yuna.’”

³⁶ Tovanama i nusifufukooḡa matatafusi kaetutusi si viketogunina eketa i kawanunukuwa. ³⁷⁻³⁸ Yana sifufu nenei iyavisiya i bwaduwa, “Muka yota tafakaiku kwana kita-savavinei.” Nofe bwadunama katekatesi inuyavayavaniya, eketa matatafusi si nusiya si viyuiya eketa si bwedisitesitiya eyo si kwafuya nukusi si niya wakai.

21

Fauno Yana Nai Yenusanema

¹ Efeso tovitumaḡana kasi toviketaneineina ka vioiyoo-wisiya muninei, ka sinanakata keta dawaniniina ka niya Kosi simunai eketa nokomai ka banuwa. Nuwabuni ka niya Nodesi eyo ka tamana Fatana menana nenei ka saniniya eketa ka sobuwa. ² Nokomai waka tamokaḡa ka nisaiya ina tamana Foenisiya, nenei ka toḡa eketa ka kanayaukiya. ³ Ka nemiya Saifunusi simuna niniunei eketa kukikimawaki i fakwa eatu ka venukatuvavaḡa Siniya yana fafaniyai. Wakanama o Taya menana nakasina kana nogonogo i totoiya ebe nokomai ina nusiwasiwaiya, na fasinei ka nikanasuna.

⁴ Nokomai tomuniyeina ka nisaisiya eketa wiki tamokaḡa nukusi ka fakwa. Nokomai Kanunu Tafutafuna yana visawavenena nenei, tomuniyeina Fauno si matakawiya be muka ina nai Yenusanema. ⁵ Eatu tovanama yama nai kana tova i nisaiya, ka misiniya eketa ka noḡokawawa. Tovitumaḡana matatafusi na kakawasi eketa na natunatusi menana si teweiyaa eatu si kwafukiya nukusi ka sobuwa gibowai. Nokomai matatafuki kaetutuki ka viketogunisiya eketa ka kawanunukuwa. ⁶ Nukusi ka vioiyoo-wa eketa kima ka toḡa-savavinikiya wakai eatu tasike si makavinisiya yasi menanai.

⁷ Yama kamudadana Taya nenei i kakaviya eketa ka kanasuna Tonimaisi menana nenei. Nokomai tovitumaḡana ka venuyofiyofisiya eketa nenesiyai ka fakwa kuyadayada tamokaḡa. ⁸ Kuyadayada venuwanei noko menananama ka teweiyaa atu ka niya Sisaniya menana nakasinei eketa nokomai Finifi yana numai ka fakwa. Tanake namoḡa tamo vivinuwadadaneinana. Tovanama Yenusanema sinenei namoḡa kasi 7 si gibokisiya, tanake o nukusi si vinuwadadaniya ebe yo sina ovivita Guyau yana mudadava fasinei. Yota tanake Guyau fonana kana tonumamana namoḡa nenesiyai. ⁹ Tanake natunatusi vivine tutubonosi nasi nufunina. Tasike tamo tova Guyau fonana fasinei si bwadubwaduvioḡona.

¹⁰ Kuyadayada muka yagwanina muninei Guyau yana tomatakawa tamokaḡa kana wava Agabusi, fafani Yudiya nenei i sobunemiya Sisaniya. ¹¹ Inemiya nenekiyai, Fauno kana wakina i viya eketa tauna nimana keta kaena i kiyona eketa i bwaduwa, “Naki nofemaise Kanunu Tafutafuna fonana, ‘Fiyao Diu kasi toviketaneineina, toniwakina nofemaise sina yoniya eketa Kani Kwauna nimasiyai sina teniya.’” ¹² Tovanama nofe bwadunama ka nowaniya, tovitumaḡana tunisi nukusi Fauno ka nuoneoniya ebe muka ina nai Yenusanema.

¹³ Eatu i bwaduwa, “Ava uḡuna nofemaise kwa bwedibwedi eyo katekateku kwa nunubudabudaniya! Iyau o muka vitana ata gidewadewa kaku kiyonaḡa fasinei, eatu naki a gidewadewa ebe Tuveka Yeisu fasinei ana mateya.” ¹⁴ Tovanama ka kitiya muka kana fata be yana nuwanuwa kana givinai, naki ka onoviya eatu ka iyaviya vitana avana Tuveka yana nuwanuwa maise ita saviviniya.

¹⁵ Kuyadayadasima i kakavisiya muninei, ka gidewadewa eketa ka noḡokawawa Yenusanema fasinei. ¹⁶ Sisaniya tomuniyeina tunisi nukusi ka niya, eketa si niikiya Munasoni tene Saifunusi yana numai eketa nokomai ka fakwa. Namoganama nofe o tanake tamo tovitumaḡana nauna.

Fauno Yemesa I Venufotiya

¹⁷ Tovanama ka kikinomana Yenusanema, tovitumaḡana na yasi sebobo si venuyofiyofikiya. ¹⁸ Kuyadayada venuwanei Fauno nukusi ka niya Yemesa ina kitiya fasinei, eketa Yenusanema tovitumaḡana kasi toviketaneineina matatafusi si nemiya nokomai. ¹⁹ I bwaduviagigikuwisiya muninei, matatafuna gunina ovina i nusifufuwekoḡoiya nenesiyai namaise yana bunanige sinenei Guyau i savivina Kani Kwauna nenesiyai fasinei.

²⁰ Tovanama yana sifufunama si nowaniya Guyau si daviya. Eketa Fauno si iyaviya si bwaduwa, “Unaki, naki ku sanamaniya fiyao Diu nofemai sagisagigi Yeisu si vitumaḡaniya eketa matatafusi Guyau yana visime si oofekufekuwiya. ²¹ Eatu si nowaniya avage tovanama ku niniya Kani Kwauna yasi kabaḡa nenesiyai, matatafusi fiyao Diu ku vivisawavenena vitana Mosese yana visime sina saḡakuwakufutiya. Tamo iba avage ku iyaiyavisiya ebe natunatusi namoḡa muka sina nufifina yota kata sanu muka sina muniyei. ²² Yawane ya nemi fasinei sina biganowana. Na fasinei avamasi tamo tana fufuniya ebe sina sanamaniya vitana bwadusima si nowanowanisiya o muka venemokena.

²³ Eketa avana kana iyaviwa, naki maisemoka kuna fufuniya. Nofemai namoḡa kasi nufunina Guyau fasinei si kawayaba. ²⁴ Nukusi kwa nai Numa Kodukodu wasiketanei ebe givieyaeya kana fufuna kwa savivininei Guyau matanei. Eyo muniyai kuna nufata ebe debabousi sina kigosiya. Taki namoḡa sina kitiwa nofe fufuninama kuna fufuniya, matatafusi sina sanamaniya gewa kwaḡa o Mosese yana visime ku munimuniya. Eketa sina sanamaniya gewa sifufusima fasiweu o sifufu-vikanonono.

²⁵ Eatu Kani Kwauna tovitumaḡana fasisiyai, nao yasi nufunufu ka viginiwiya yata nuwanuwanama fasinei eketa nofemaise ka iyavisiya ka bwaduwa, ‘Avi viyo kifukifufuna nenesiyai si vibwanaoseiyya, muka kwana kaniya. Yota muka ufaufa kwana yumiya. Muka yomuyomu kayona kikidubina kwana kaniya. Eketa yota muka kwana kudokaokaḡo.’”*

²⁶ Eketa kuyadayada kana vinuwa nenei Fauno noko namoḡasima kasi nufunina i ovisiya eketa nukusi si givieyaesiya Guyau matanei. Munifotai i kanasuna Numa Kodukodu kana wasiketani i matakawisiya avi tovai kasi givieyaeya kana tova ita kakavei fasinei. Ebe noko tovanama nenei kasi givieyaeya bwanaosesi, tovibwanaose sita vibwanaoseiisiya tamokatamokaḡa fasisiyai.

Fiyao Diu Tunisi Fauno Si Givikaviniya

²⁷⁻²⁹ Kuyadayada 7 kabegomokena be givieyaeya kana fufuna ina kakaviya, tunisi fiyao Diu fafani Eisiya nenei Fauno si kitiya Numa Kodukodu kana kani sinenei. Eatu nauna o Fauno si kitiya Tonofimusi tene Efeso nukusi Yenusanema menana nenei, eatu si nuwanuwa vitana Fauno Tonofimusi ita kanasune Numa Kodukodu kana kani sinenei. Namoḡa si visimwanakasisiya eketa Fauno si givikaviniya eatu si vikafinafina si bwadubwaduwa, “Fiyao Isineni kwa nemai. Kwa oviviteiki be namoḡa nofe kana mata ta tenei! Namoḡanama nofe i vivisawavenenaniya yana nidadana nenesiyai, kita Isineni i sawasawavigoyowita yota Mosese yana visime keta yota Numa Kodukodunama nofe fasinei. Ginisi namoisi i nemiisiya kabaḡa nofe tafutafuna nenei eketa i weigavigaviya Guyau matanei.”†

³⁰ Tovanama namoḡa si nowaniya dagedage itoḡa Numa Kodukodu sinenei, Yenusanema kana matatafu nuwanuwa si viya eketa kabaḡa tuninatunina nenesiyai si dibwana nokomai. Fauno si givikaviniya eketa si sinakanikaniya si kikinomaniya Numa Kodukodu kumenanina, eatu tuiyo kawa si venukatugudusiya. ³¹ Fauno si vivibaiyya be sina nuvimateiya eatu Noma tonuaviya kasi toviketaneineina biga i nowaniya vitana fiyao Yenusanema namoḡa matatafusi

21:23 Ginaḡanaḡa 6:13-21   21:25 Bunanige 15:29   * 21:25 Nofe fufunasima nenesiyai vimomona i vivigoyona. Kudo — Yauna 20:14, Visime Nuvinavinana 5:18. Aitevana tamo gumayogu o namoḡa ina mataveiya gabana o nogonogo fasisiyai — Visime Tafu 19:29, 1 Kononita 6:15. Namoḡa eketa namoḡa nukusi gumayogu eketa gumayogu sina mataveya — Visime Tafu 18:22, Noma 26:27. Aitevana tamo tauna ugunina nukusi sina mataveya maise amana, ayona o taki natuna — Visime Tafu 18:6. Aitevana yomuyomu nukusi sina mataveya — Visime Tafu 18:23. Vimomona-kaokaḡo — Efeso 5:3. Aitevana tamo namoḡa o gumayogu ina nuyakayakaniya ebe ina mataveiya — Kabikona 34:7, Visime Nuvinavinana 22:25-28.

21:27-29 Bunanige 20:4   † 21:27-29 Fiyao Diu si nuwanuwa vitana Kani Kwauna muka eyaeyasi, eketa yasi visime nenei Kani Kwauna kana fata sina kanasuna yasi kani sinenei. Eatu fiyao Diuḡa nao sina kanasuna kani kusinena — Isineni yasi kani eketa vivine yasi kani. Taki aitevana tamo visime nofe ina yakweniya, sina nuvimateiya.

si vivikamunumunuwa Numa Kodukodu kana kani sinenei. ³² Eketa yana tonuaviya kasi kaimatana nukusi i venuvakukusisiya eketa si dibwana sabu kuweyaisi. Tovanama sabuveka si kitisiya tonuaviya kasi toviketanuneina nukusi si nenemiya, vitana Fauno si munumunuya eava si onoviya.

³³ Tonuaviya kasi toviketanuneina i nemiya eketa Fauno i givikaviniya. Yana tonuaviya i visimeisiya eketa seni nuwesi nenesiyai si yoniya, munifotai eyo sabuveka i nutoninuvunuveisiya i bwaduwa, “Nofe o aitevana? Ava o i fufuniya?” ³⁴ Sabuveka sinesiyai namoḡa tunisi iba tamo fasinei si vivikafinafina, eatu namoḡa tunisi o naki si vivikafinafina-kaokaoḡowa. Vikafinafina i vikatumataiya eketa tonuaviya kasi toviketanuneina muka kana fata vidagedage kana uḡu ina sanamanei. Na fasinei yana tonuaviya i visimeisiya ebe Fauno sina kanasuniya numa fakinina nenei. ³⁵ Eatu tovanama i nemiya numa fakinina kana kaevaavaḡa niniunei, sabuveka si vibaimoka nuwanuwasi be Fauno sina givikaviniya, na fasinei tonuaviya si ginakasiya eketa si unamokiya ebe sina ofafafiya namoḡa nenesiyai. ³⁶ Sabuveka si omunitawisiya eatu si bwaubwauwa, “Kwa nuvimatei! Kwa nuvimatei!”

Fauno Sabuveka I Nusifufuwisiya

³⁷ Tovanama Fauno kabegomokena be numa sinenei sina kanasuniya, Giniki fonasiyai tonuaviya kasi toviketanuneina i iyaviya i bwaduwa, “Kana fata ata nusifufuwiwa?”

Noko nenei tonuaviya kasi toviketanuneina i sabanutuḡa eketa i iyaviya i bwaduwa, “Omasi kwaḡa bwadu-Giniki ku sanamaniya? ³⁸ Iyau a nuwanuwa vitana kwaḡa bwatanemoka tene Itifita maise. I anuvanuva be kama toviketanuneina nenesiyai ita nuaviya, eketa totaniyagunu kasi 4,000 na funumisi i viketanunisiya eketa si niya fwayafwaya nunumonumonei. Eketa kwaḡa namoḡauma?”

³⁹ Fauno i nufata i bwaduwa, “Muka, iyau tene Diu, a tufuwa fafani Sinisiya sinenei menana na kana wava Tasusi nenei. Kana fata kuta sawateweikuwa be namoḡa ata nusifufuwisiya?”

⁴⁰ Toviketanuneina i vinowana eketa Fauno kaevaavaḡa nenei i misiniya eatu nimanei namoḡa i nusawatanisiya. Tovanama i katanisiya, Ibeniu fonasiyai i nusifufuwisiya.

22

¹ Fauna i bwaduwa, “Amamaku keta unaunaku, kwa vaneneḡeiku eatu tauku ana tanafafafanikuwa iyau muka tamo goyona ata fufuniya.” ² Tovanama sabuveka Fauno si nowaniya tututausi Ibeniu fonasiyai i nunusifufuwisiya, vikafinafina si onoviya eatu si numananava.

³ Fauno i bwadu-savaviniya i bwaduwa, “Iyau tene Diu, a tufuwa menana Tasusi nenei fafani Sinisiya sinenei. Nokomai Yenusanema a kanakata eketa nuwatasuyasuya a viya. Kaku tovisawavenena o Gamaniyeni eketa waḡawaḡata yasi visime be kasi sanu matatafuna i visawavenikuwa fakinina venemokena. Nuwanuwaku nakasina be Guyau ana muniye-dewadewiya, maisemoka kimoki kwami kwa munimuniya. ⁴ Na fasinei aviyaonana Yeisu yana Ke'ta nununei si niniya, a givikuvavaniya eketa tunisi si mateya. Yaku visime nenei tovitumaḡana namoḡa keta vivine si givikaviniya eketa deni nenei si tenisiya. ⁵ Tovibwanaose kasi toviketanuneina keta tokawakawa matatafusi nukusi si sanamaniya a bwadubwaduwa venemokena. Nufunufu viviginiwisi si venikuwa ebe tunisi unaunasi fiyao Diu menana Damasiko nenei si fakwafakwa ata venisiya. Nokomai a niya Yeisu kana tomuniyeniya ata nuwasisiya ebe ata kiyona eketa ata makaviniya Yenusanema ebe nofemai sita vimatadawanisiya.

⁶ Naki kuyadayada kana sinefou nenei, ketai a niniya eatu Damasiko niniunei abamei mayesina matakikikwanena visabanutuḡai i tafafinikuwa. ⁷ A fekuwa fwayafwayai eketa kayokayo a nowaniya i bwadubwaduwa nenekuwai, ‘Sauno, Sauno, ava fasinei yo ku givigivikuvavaneiku?’

⁸ Eketa a nufata a bwaduwa, ‘Aiye, kwaḡa aitevana?’

Eketa i nufata i bwaduwa, ‘Iyau Yeisu tene Nasaneti, Iyau gwadikuma ku givigivikuvavavaniyuwa.’ ⁹ Namogāsima nukusi ka niya o mayesina yota si kitiya eatu kayokayo i nunusifufuwikuwa o muka sita nowaniya.

¹⁰ Eketa a nutoninuvunuviya a bwaduwa, ‘Tuveka, avamasi ana fufuniya?’

I iyavikuwa i bwaduwa, ‘Ku misini be ku nai Damasiko. Nokomai tamo aitevana ina nusifufuwiwa ebe yaku nuwanuwa matatafuna kuna saviviniya.’

¹¹ Mayesina matakikikwanena matak i fwakiya eketa muka kaku fata tamo aviyavana ana kitai, na fasinei unaunaku nimakuwai si ova eketa si niikuwa Damasiko. ¹² Nokomai namoḡa tamokaḡa kana wava Ananaiyasi i fakwafakwa o Guyau nenei i kodukoduwa yota Mosese yana visime i munimuniye-dewidewisiya. Yota fiyao Diu matatafusi nokomai si vifotuwaiya. ¹³ I nemiya niniukuwai i misiniya keta i bwaduwa, ‘Unaku Sauno, ku kita-savavineu!’ Na naki tovanama nenei a toneya eketa Ananaiyasi a kitiya.

¹⁴ Eyo Ananaiyasi i iyavikuwa i bwaduwa, ‘Waḡawaḡata yasi Guyau i gibokiwa ebe yana nuwanuwa kuna sanamaniya. Toeyaeyanamoka naki ku kitiya eketa ku nowaniya i nusifufuwiwa. ¹⁵ Kwaḡa kuna viwakakikiya tanake fasinei ebe namoḡa matatafusi kuna iyavisiya avana ku kitiya eketa ku nowaniya. ¹⁶ Eketa muka yota kuna fotafota. Naki ku misini be givibutabuta ku vai. Tovanama kuna kawanunukuwa Tuveka kana wavai, ya go'yona ina gona-teweisiya.’

¹⁷ Tovanama a makavinikuwa Yenusanema, Numa Kodukodu kana kani sinenei a kawakawanunukuwa eatu a kenokita. ¹⁸ A kitiya Tuveka i nunusifufuwikuwa i bwaduwa, ‘Namoḡa nofemai ya sifufu fasikuwai muka sina katuvai na fasinei dibwadibwaninei Yenusanema nofe tova ku teweyei.’

¹⁹ Eatu a iyaviya a bwaduwa, ‘Tuveka, naki namoḡa si sanamaniya numa kafa yokoyoko tamokata-mokaḡa nenesiyai ka tovitumaḡana deniyai a tenitenisiya eketa a munumunusiya. ²⁰ Eketa tovanama ka tokanakakikakina Sitiveni si nunuvimatiya, iyau nokomai a misiniya eatu yasi fufunanama a visawadewadewiya, eketa tonuvimatesima kasi nuya a toḡatanisiya.’

²¹ Eatu Tuveka i iyavikuwa i bwaduwa, ‘Ku nai, a vivisimeiwa kedawanauwai Kani Kwauna nenesiyai.’”

Fauno I Bwaduwa Tanake Tene Noma

²² Sabuveka Fauno si vanevaneneiya eatu tovanama nofe bwadunama si nowaniya, kayosi i kuḡa eketa si vibutuwa si vikafinafina, “Namoḡa nofe ina mateya! Muka kana nufota be ina fakwafakwa!”

²³ Eketa si vivikafinafina eatu kasi nuya nenesiyai si nunukwasikwasiya eketa fwayafwaya kafusisim-ina si teweteweina atai.*

²⁴ Toviketanuneina yana tonuaviya i visimeisiya ebe Fauno sina kanasuniya yasi numa fakina kana kani sinenei. Eketa i visimeisiya ebe sina munuya eatu sina nutoninuvenuveiya be sina sanamaniya avana uḡuna fiyao Diu si kayokuḡa yo si finafina-takatakanai. ²⁵ Tovanama si vibutuwa kunava nenesiyai si yonayoniya be sina munuya, Fauno tonuaviya yasi kaimatana i misimisiniya i iyaviya i bwaduwa, “Noma yana visime nenei o muka tene Noma kwana munukaokaogowei. Nauna kwata vinuesanikuwa ebe taki ata fufunagoyowa, enao kwata munukuwa.”

²⁶ Tovanama kaimatana Fauno yana bwadu i nowaniya, i niya toviketanuneina nenei eketa i bwaduwa, “Avamasi kuna fufuniya? Namoḡa nofe o tene Noma.”

²⁷ Toviketanuneina i niya Fauno nenei eketa i iyaviya i bwaduwa, “Ku iyaveiku, venemokena kwaḡa tene Noma?”

I nufata i bwaduwa, “Ika. Iyau tene Noma.”

²⁸ Toviketanuneina Fauno i iyaviya i bwaduwa, “Iyau gabana nakatamokena a nufata eketa a vitene Noma.”

Eatu Fauno i bwaduwa, “Iyau o Noma yasi tufuwa.”

²⁹ Tonuaviyasima vitana sita nutoninuvenuviya eatu si matuta keta si vuvamunimunikwana. Eketa tovanama toviketanuneina i sanamaniya vitana Fauno tanake tene Noma eatu i visimeisiya be si yoniya, eketa naki i matuta.

Fauno Diu Kawakawa Nausiyai I Misiniya

³⁰ Kuyadayada venuwanei tonuaviya kasi toviketanuneina nuwanuwana fiyao Diu Fauno si vinoiya fasinei kana uḡu ina sanamaniya. Na fasinei deniyai i giyauya eketa tovibwanaose nakanakasisi eketa Diu Kawakawa i visimeisiya eketa si yokowa. Eyo Fauno i nemiiya keta tafakaisiyai i misiniya.

22:20 Bunanige 7:58 * 22:23 Fufuna nofe o fiyao Diu yasi kayokuḡa kana fufuna maise.

23

¹ Fauno matana dawaniniina i niya Diu Kawakawa nenesiyai eketa i iyavisiya i bwaduwa, “Unau-naku, yawasiku matatafuna a fakwiiya dawaniniina Guyau matanei, eketa katekateku o eyaeyana kana nivaniva kimoki.”

² Tovanama tovibwanaose kasi toviketanuneina Ananaiyasi nofe bwadunama i nowaniya, i nuwagoyowa eketa aviyaonana Fauno niniunei si misimisiniya, i visimeisiya ebe kawana sita nutafifuwafuwaiya. ³ Eatu Fauno i kawafatiya i bwaduwa, “Guyau ina nutafiwa. Namoga matasiyai ka kita dewadewana eatu katekateu o gavigavina. Nanemai ku nuvitoiwa avage Mosese yana visime nenei kuna vinuesanikuwa, eatu visimemokena o kwağa naki ku yakweniya tovanama namoga ku visimeisiya ebe sita nutafikuwa.”

⁴ Aviyaonana Fauno niniunei si misimisiniya si iyaviya si bwaduwa, “Ava uğuna Guyau yana tovibwanaose kasi toviketanuneina ku sawasawanuketuwe?”

⁵ Fauno i nufata i bwaduwa, “Unaunaku, muka ata sanamanei gewa tanake o tovibwanaose kasi toviketanuneina. Guyau fonakituna i bwaduwa, ‘Muka yata sabu kasi toviketanuneina kuna sawanuketuwe.’”

⁶ Fauno i sanamaniya Diu Kawakawa sinesiyai tunisi Sadusi eatu tunisi o Fanasi, eketa kayona nakasinei i bwaduwa, “Unaunaku! Iyau tene Fanasi maise yota amaku. A vitumağaniya Guyau namoga matematesi ina sinaviyawasa-savavinisiya. Nofe fasinei kwa vivinuesanikuwa.”

⁷ Tovanama Fauno nokomaise i bwaduwa, Fanasi eketa Sadusi si vibutuwa si avigwavigwaeğa nenei yoko si takiya eketa nuwesi i kikinomana. ⁸ Yasi vigwaeğa uğuna o nofemaise. Sadusi si bwaduwa avage muka tamo misini-savavineina yota muka tamo Guyau kana kaetoğa abamei eketa yota muka tamo kanunu. Eatu Fanasi o nofe ibasima si vitumağaniya.

⁹ Vikawabwadubwadu i nakata, eketa tunisi visime kana tovisawavenena Fanasi kunumisi nenei si misiniya eketa si numanimaniniya si bwaduwa, “Namoga nofe muka tamo goyona ita fufuniya. Kana kita kamo tamo kanunu o tamo Guyau kana kaetoğa abamei i nusifufuwiya.” ¹⁰ Avigwavigwaeğa i nakatamoka eketa tonuaviya kasi toviketanuneina i matuta Fauno sita sinabwegabwegiya, na fasinei yana tonuaviya i visimeisiya si oviya eketa si niya yasi numa kana kani sinenei.

¹¹ Na nuwabunanama nenei Tuveka i kenokikinomana keta Fauno kuniniuna i misiniya eketa i bwaduwa, “Kuna katevatumoka ebe namaise nofemai Yenusanema fasikuwai ku nusifufuwa, maisemoka yota Noma kuna nusifufuwa.”

Fiyao Diu Nuwanuwasi Fauno Sina Nuvimatiya

¹² Tovanama vanavana i vaneya, Fiyao Diu tunisi Fauno fasinei si weifufuna eketa matatafusi si tanağaiya muka sina ka o sina yu kana nivaniva Fauno sina nuvimatiya. ¹³ Namoga 40 na kasi tufo nukusi ketaketanama si vinowaniya ebe sina fufuniya. ¹⁴ Si niya tovibwanaose nakanakasisi yota Diu tokawakawa nenesiyai eketa si bwaduwa, “Kima ka tanağaiya Guyau matanei eketa muka tamo avana kana kaniya kana nivaniva Fauno kana nuvimatiya. ¹⁵ Eketa ka weifufuna vitana kwami keta Diu Kawakawa, tonuaviya kasi toviketanuneina kwata vikokoniya be Fauno ita sobunemiiya nenemiyai. Seba kwana teweiy ebe sina bwaduwa vitana kwata nutoninuvenuveyei ebe yana sifufu kwata sanamanadewadewai fasinei, eatu ketai kana fotamatamataveya ebe kana nuvimatiya.”

¹⁶ Eatu Fauno auna namoga viwaifufunanama i ninowaniya eketa i kanasuna numa fakin-ina nenei Fauno i iyaviya. ¹⁷ Eketa Fauno tonuaviya yasi kaimatana tamokağa i weniya eketa i iyaviya i bwaduwa, “Nofe tufunakatanama ku niyei ya toviketanuneina nenei, ebe yana nuwanuwa ina nusifufuwiya.”

¹⁸ Eketa kaimatana namoganama i niya toviketanuneina nenei eketa i bwaduwa, “Yata finisina Fauno i wenikuwa eketa i vikokonikuwa namoga nofe tufunakasina a nemiiya ebe sifufu tamokağa ina iyaviwa.”

¹⁹ Toviketanuneina namoganama nimanei i oviya keta i niya kuniniuna eketa taniyanei i kanakununuwiya i bwaduwa, “Avi sifufu kuna iyaveiku?”

²⁰ I nufata i bwaduwa, “Fiyao Diu yasi nuwanuwa naki si givifakiniya eatu sina vikokoniya ebe ku-mana Fauno kuna nemiiya Diu Kawakawa nausiyai avage sina nutonikuekuwiya yasi sanamana fasinei.

²¹ Eatu muka yasi bwadu kuna nowaniya. Yasi namoḡa 40 na kasi tufo si fotafotamatamataveya be Fauno sina munuya. Naki si tanaḡaiya muka sina ka, muka sina yu kana nivaniva Fauno sina nuvimatiya. Nofe tova naki si gidewadewa eatu si fotafotamoka yasi vikokona kana nufata fasinei.”

²² Eketa tonuaviya yasi toviketanuneina namoḡa tufunakasina i iyaviya i bwaduwa, “Nofe sifufu ku iyavikuwa kuna ogaguwiya.” Eketa i gionoviya i niya.

Fauno Si Visimeiya Tovisime Nakasina Finikesa Nenei

²³ Eketa toviketanuneina yana kaimatana kasi nuwa i wenisiya eketa i visimeisiya i bwaduwa, “Tonuaviya kaeyai 200 kwana visiya yota 70 osi kasi totoḡa eketa 200 iyo namoisi. Kwana gidewadewa ebe nuwabuna 9 maise kwana niya Sisaniya. ²⁴ Yota osi kwana gidewidewisiya ebe Fauno ina toḡa. Kwana ofafafiya eketa kwana niya tovisime Finikesa nenei.” ²⁵ Munifotai tonuaviya kasi toviketanuneina nufunufu nofemaise i viginiwiya.

²⁶ “Iyau Konodiyasi Nisiyasi, nufunufu a viginiwiya kwaḡa namoḡa nakasiu tovisime Finikesa neneweu. Agigiku.

²⁷ Namoḡa nofe o fiyao Diu si givikaviniya eketa kabegomokena sita nuvimatiya. Eatu a sanamaniya tanake tene Noma, na fasinei yaku tonuaviya nukusi ka niya keta ka ofafafiya.

²⁸ Eatu nuwanuwaku yasi vinoi kana uḡu ana sanamaniya fasinei eketa a niya Diu Kawakawa yasi kafa yokoyoko nenei. ²⁹ Nokomai a nisaiya gewa yasi vikavivinoi o tututausi yasi visime fasinei eatu muka tamo Noma yana visime ita yakweniya ebe ana vimatadawanei mateyai o deniyai ana tenei. ³⁰ Tovanama Fauno kana viwaifufuna fasinei kana matakawa a viya, a venuvisimeiya i nemiya neneweu yota kana tovinoini a iyavisiya ebe yana goyona fasinei neneweu sina bwaduwekikinomanisiya.”

³¹ Eketa toviketanuneina i visimeya maise yana tonuaviya si saviviniya. Eketa noko nuwabunanama nenei Fauno si oviya keta si kikinomaniya Enitifetini menana nakasina nenei.

³² Tovanama tova i katakiya, tonuaviya matatafusi si makavinisiya yasi numa fakinina Yenusanema nenei, eatu osi kasi totoḡaḡa Fauno si niya Sisaniya menana nenei. ³³ Tovanama si kikinomana, Fauno keta nufunufu viviginiwina tovisime nimanei si tenisiya. ³⁴ Nufunufunama i ginaḡanaḡakoḡoiya muninei Fauno i nutoninuvuviya i bwaduwa, “Kwaḡa o avi fafari?” Fauno i nufata i bwaduwa, “Iyau o Sinisiya fafaninama nenei.”

³⁵ Finikesa Fauno i iyaviya i bwaduwa, “Ka tovinoisima nofemai sina nemiya munifotai yo ana vaneneimiya ebe ana vinuesaniwa.” Eketa yana tonuaviya tunisi i iyavisiya vitana Fauno sina niya Enoda yana numa tufomu kaikaiwabuna nenei keta sina toḡataniya.

24

Fauno I Misini-Kikinomana Finikesa Naunei

¹ Kuyadayada 5 muninei tovibwanaose kasi toviketanuneina kana wava Ananaiyasi yota tunisi Diu kana tokawakawa nukusi si sobuwa Sisaniya. Namoḡa kana wava Tetanusi nukusi si niya. Tanake tonusifufu yota Noma yasi visime kana tosanamana. Si niya si misiniya tovisime Finikesa naunei ebe Fauno sina vinoiya. ² Tovanama Fauno i kanasuna vikanunusifufu sinenei, Tetanusi i misiniya eketa yana bwaduvinoi i vikutuya.

“Yama namoḡa nakasiu, kwaḡa toviketanuneina na ya nuwatasuyasuya yota ya vinuwadadana dewadewasi, na fasinei biganei ka fakwa kawasasa nubwayouna keta iba yagwanina dewadewasi yama namonamoḡa nenesiyai si kikinomana.* ³ Kabaḡa tamokatamokaḡa nenesiyai matatafuki

* 24:2 Finikesa yana vitovisime kana tovai o muka biganei. Tetanusi Finikesa i kakanadibidibiya be ita bwaduwa vitana avage Fauno ita goyona. Finikesa dauna nakasina namoḡa i venisiya. Na fasinei Fauno kana nutoninuvuveina muninei, si fakwa manamana nuwesi i kakaviya eyo Noma kana tufomu Neno Finikesa fatana i viya. Nokomai vikamunumuwa nakasina i kikinomana fiyao Diu atu Noma namoisi nukusi. Eketa Noma tonuaviya si misinimoka tu Yenusanema matatafuna si givigoyuya.

yama viagigiku nakatamokena neneweu tova kana matatafu. ⁴ Muka ana visinatamatamaneu nakatamataina eatu a kawanunukuwiwa ka fata yama sifufu kabegona kuta vaneneiya.

⁵ Namoḡa nofe ka kitanisaiya tanake togivigoyo-onaona. Namai Diu si fakwafakwaniya nenesiyai avigwavigwaeḡa i gigikikinomaniya, yota tanake Nasanini yoko kana toviketanuneina.[†]

⁶ I aanuvanua be Numa Kodukodu ita weigavigaviya, na fasinei ka givikaviniya.[‡] ⁸ Taki tauḡu kuna nutoninuvenuveiya, nao yama bwadubwadu kana venemokena kuna kitiya.”

⁹ Eketa fiyao Diu matatafusi Tetanusi yana nusuyai si niya eketa si bwaduwa, “Bwadubwadu nofe matatafuna o venemokena.”

¹⁰ Eketa Finikesa nimanei i nusawateweiya eketa Fauno i bwaduwa, “Aiye yo Finikesa, a sanamaniya manamana kana yagwana kwaḡa ku vitonuviesana fafani nofe sinenei, eketa tauku ana tanafafanikuwa neneweu fasinei o a sebobowa. ¹¹ Taki tauḡu namoḡa kuna nutoninuvinuvisiya, sina iyaviwa vitana yawane kuyadayada 12 muka ita kakavei a vaneya Yenusanema Guyau nenei a kodukoduwa. ¹² Tovinoi nofe si kitikuwa muka tamo namoḡa nukusi kata vigwaeḡa Numa Kodukodu nenei. Muka tamo numa kafa yokoyoko o tamo kabaḡa menana nofe nenei namoḡa ata visimwanakasisi ebe sita vikamunumuwa. ¹³ Yota muka kasi fata aviyaonana tamo sina visawaveneu ebe yasi vinoi ina vivenemokena.

¹⁴ Eatu a iyaveimi, amamaki yasi Guyau nenei a kodukoduwa yota iyau Yeisu yana Ke'ta nununei a niniya. Eatu si bwaduwa avage nofe o Ke'ta- vikanonono, eatu Mosese yana visime yota Guyau yana tomatakawa yasi viviginiwa matatafuna a vitumaḡaniya. ¹⁵ Namaise yasi tumaḡana si teniya naki maisemoka yota yaku tumaḡana Guyau nenei a teniya vitana tova i nenemiya namoḡa dewadewasi be goyosi mateyai ina vitowamisiniye-savavinisiya. ¹⁶ Nofe fasinei tova matatafuna Guyau matanei yota namoḡa matasiyai a anuvanuvamoka ebe yaku nuwanuwa masamasanina keta yawasiku dawaniniina nenei ana fakwa.

¹⁷ Yenusanema a teweiya manamana simo matayagwanina, eatu bwatanemoka a makavinikuwa ebe yaku sabu sinesiyai goyogoyo si fakwafakwa, kasi nuwagabubu ana kavenena eatu yota Guyau nenei ana vibwanaoseya.[§] ¹⁸ Givieyaeya kana fufuna a saviviniya eketa Numa Kodukodu sinenei a kodukoduwa eatu si nisaikuwa. Na tovanama nenei muka sabu nukusi yota muka tamo vikasanegwanegwa. ¹⁹ Eatu tunisi fiyao Diu fafani Eisiya nenei o matasiyai eketa namoisima o sita nemiya nauweu, ebe si kitikuwa avi goyona a fufufuniya sita bwaduwe-kikinomaniya. ²⁰ Nofe namoisima o sita iyaviwa avi sinatamaneina si nisaḡai nenekuwai tovanama Diu Kawakawa nausiyai a misiniya. ²¹ Eatu iba tamokaḡamoka o tovanama nausiyai a misimisiniya, a bwauwa a bwaduwa, ‘A vitumaḡaniya Guyau namoḡa matematesi ina sinaviyawasa-savavinisiya. Nofe fasinei kimoki kwa vivinuesanikuwa.’”

²² Yeisu yana Ke'ta fasinei Finikesa naki sanasanamanina eketa Fauno i sawataniya, eketa yasi yoko i gifotiya eatu i iyavisiya i bwaduwa, “Tovanama tonuaviya kasi toviketanuneina Nisiyasi ina nemiya, yana sifufu ana vaneneiya eyo munifotai ana vinuwadadana taki Fauno i sinatamaniya o muka.” ²³ Eketa tonuaviya yasi kaimatana i visimeiya ebe ina toḡatana-dewadewiya eatu simokaḡa ina sawateweiya yana savivina nenesiyai yota unaunana ina sawateweiya ebe sina ovivita yana nuwanuwa nenesiyai.

Yeisu Fasinei Fauno I Visawavenena Finikesa Nenei

[†] 24:5 Yeisu tanake tene Nasaneti. Eketa aviyaonana si munimuniye-dadaniya nao yokonama si weniya Nasanini yoko. Tovanama Tetanusi nofemaise i bwaduwa, nao nofe yokonama i gigisobuwiya. Fiyao Yudiya kana matatafu nenei si kitakitasobuwa fafani Ganini namoisi nenesiyai, nofe fafaninama nenei o Nasaneti menana i fakwafakwa. (Yoni 1:46) Yota i bwadubwaduwa avage Fauno noko ketaketanama nenei i kodukoduwa nao Noma yana visime i yakweyakweniya. [‡] 24:6 Tunisi viginiwa nenesiyai o kana nukusi 6b-8a si nunatuya. Ka weifufuna be kana nuviesaniya yata visime yana nuwanuwa maise, 7Atu tonuaviya kasi toviketanuneina Nisiyasi i nemiya eketa na yana vikumaḡi nenetiyai i viya. [§] Eketa Nisiyasi visime i venisiya vitana kana tovinoi nauweu ina misiniya. [§] 24:17 Manamana 5 i kakavisiya Fauno i venufota Yenusanema tova mwakufwana nenei be tovitumaḡana ina matakawisiya yana toḡa keta Biga dewadewana kana numamana fasinei. (Bunanige 21:17-28) 24:21 Bunanige 23:6

²⁴ Kuyadayada muka yagwanina muninei, Finikesa eketa kawana ne Diu kasi wava Dunusina nukusi si nemiya. Bwadu si vininitiya eketa Fauno i nemiya. Finikesa i vaneneḡa eatu Yeisu Togi-fafafana Gigibokeinana kana vitumaḡana fasinei Fauno i givimayeta. ²⁵ Eatu tovanama i tenesaviya i gigivimayeta namaise Guyau nuwanuwana yawasi dawaniniisi eketa kwafini yana viginini kana kunuwaneina eketa yota kafa nuesana kunauta fasinei o Finikesa naki i matuta eketa i bwaduwa, “Naki nanemai ku onovei be ku nai, tovanama ana gidewadewa eyo ana wenesavaviniwa.” ²⁶ Eketa tova matatafuna Finikesa Fauno i wenewene-yewayewiya keta nukusi si nunusifufuwa. Fauno deniyai i fakwafakwa na fasinei Finikesa yana tumaḡana i teniya i nuwanuwa vitana Fauno nenei simokaḡa gabana ita visamwagauwiya kana ketoyau fasinei.

²⁷ Manamana nuwesi muninei Fonisiusi Fesitusi o Finikesa kana kivi i viya, eatu Finikesa fiyao Diu yasi nusuyai i niya eketa Fauno deniyai i kitamokiya.*

25

Fauno I Vikokona Be Tufomu Sisa Naunei Ina Misiniya

¹ Tovisime Fesitusi i kikinomana Sisaniya eketa i fakwa kana nivaniva kuyadayada tonusi i kakaviya muninei, eyo i vaneya Yenusanema. ² Nokomai tovibwanaose nakanakasisi eketa fiyao Diu kasi toviketanuneina si yokowa naunei eketa Fauno si vinoiya. ³ Si vikokoniya vitana yasi nusuyai ita niya be Fauno ita visimeiya ita vaneya Yenusanema uḡuna si wiwaifufuna ketai sina nuvimatiya. ⁴ Eatu Fesitusi i nufata i bwaduwa, “Fauno o Sisaniya deniyai eketa tova kabegomokena ana makavinikuwa nokomai. ⁵ Eatu kami toviketanuneina tunisi nukusi kata sobuwa, ebe taki Fauno i sinatamaniya maise o nokomai yasi bwaduvinoi sita teniya.”

⁶ Yenusanema i fakwa kuyadayada taki 8 o 10 muninei i makaviniya Sisaniya. Kuyadayada kana vinuwa nenei kafa nunuesana kana kivi nenei i fakwasiotoga, eketa yana tonuaviya i visimeisiya keta Fauno si nemiya naunei. ⁷ Tovanama Fauno i kanasuna totomuwei, Diu toviketanuneina aviyaonana Yenusanemei si sobunemiya, si misinififiniya eketa vinoivikanonono yagwanisi si bwaduwisiya eatu muka tamo namai kana venemokena.

⁸ Eketa bwadusima fasisiyai Fauno tauna i tanafafafaniya i bwaduwa, “Kwa nowaniya, iyau muka tamo goyona ata fufuniya Diu visime nenei o Numa Kodukodu nenei o tufomu Sisa nenei.”

⁹ Eatu Fesitusi nuwanuwana Diu toviketanuneina yasi nusuyai ina niya fasinei eketa Fauno i nutoninuvenuviya i bwaduwa, “Namaise, ka fata tana vaneya Yenusanema ebe nokomai nofe vinoisima fasisiyai ana vinuesaniwa?”

¹⁰ Eatu Fauno i nufata i bwaduwa, “Muka, uḡuna iyau nofe tova Sisa yana kafa nunuesana kana kivi naunei a misimisiniya. Yota iyau tene Noma, na fasinei nofemai kuta vinuesanikuwa. Tauḡu naki ku sanamane-dewadewiya muka tamo goyona ata fufuniya fiyao Diu nenesiyai. ¹¹ Eatu taki tamo avana a sinatamaniya ebe i nufotiya ana mateya, nao muka tamo avana. Eatu taki bwaduvinoisima nofe vikanonono, nao muka tamo aitevana kana fata be ina teneiku nimasiyai. Na fasinei nuwanuwaku Sisa naunei ana misiniya ebe ina vinuesanikuwa.”*

¹² Fesitusi yana togivisawakedana nukusi si vikanunusifufuwa Fauno yana bwadu fasinei eyo i nufata i bwaduwa, “Nuwanuwau Sisa fasinei o kuna niya Sisa nenei.”

Fesitusi Tufomu Aganifa I Nusifufuwiya Fauno Fasinei

¹³ Kuyadayada muka yagwanina muninei, tufomu Aganifa eketa nouna Benisi si kikinomana Sisaniya ebe Fesitusi i vitovisimeya kiouna fasinei si venufotiya. ¹⁴ Nokomai si fakwa kuyadayada yagwanina, eketa Fesitusi tufomu Aganifa i nusifufuwiya Fauno fasinei. I bwaduwa, “Finikesa yana tovai, namoḡa tamokaḡa deniyai i teniya eketa namoḡamokena yawane noko i fakwafakwa. ¹⁵ Tovanama a niya

* ^{24:27} Noma yasi visime i bwaduwa, manamana nuwesi sinenei namoḡa deniyai muka sina nuviesaniya nao sina giyauya. Eketa na tovanama Finikesa Fauno ita giyauya, fiyao Diu si nuwagoyowa nakasina uḡuna iba yagwanisi i fufunisiya muka sita sebobowei. Na fasinei nuwanuwana aviyavana tamo ita fufuniya ebe nuwatasi ita givisebobowiya. * ^{25:11} Naki tene Noma namoḡa kana nufota be ina vikokona tufomu Sisa kana kita fasinei. Ebe bwaduvinoi fasisiyai tufomuḡa ita vinuesana. Eketa taki tene Noma nokomaise yana bwadu ina taniya, nao muka tamo kana dawanafota.

Yenusanema, tovibwanaose nakanakasisi eketa Diu tokawakawa si vinoiya eketa si vikokonikuwa ebe ketaketa ata fufuniya be sita nuvimateiya. ¹⁶ Eatu a iyavisiya vitana Noma yama visime nenei nauna namoḡa ina misiniya tovinuesana keta kana tovinoi nausiyai ebe tauna fasinei ina tanafafafana muniyai yo kana visime ina nisaiya.

¹⁷ Tovanama fiyao Diu kasi toviketanuneina nukusi ka nemiya nofemai muka ata fota. Nuwabuni a fakwasimotoḡa yaku kafa nunuesana kana kivi nenei eatu yaku tonuaviya a visimeisiya eketa Fauno si nemiiya naukuwai. ¹⁸ Eketa tovinoi si misiniya eketa a nuwanuwa vitana tamo avi fufuna goyomokena ita fufuniya fasinei o sita iyaveiku. ¹⁹ Eatu tututausi yasi kodukodu kana visime fasinei eketa yota namoḡa matematena kana wava Yeisu fasinei si ovigwaeḡa. Eatu Fauno i bwadubwaduwa avage namoḡanama o yawayawasina. ²⁰ Yasi avigwavigwaeḡasima fasisiyai a bauwa, na fasinei a vikokoniya taki kana fata maise kata vaneya Yenusanema ebeinoisima fasisiyai nokomai ata vinuesaniya. ²¹ Eatu Fauno i vikokona vitana deniyai ita fakwa kana nivaniva Sisa fonana ita nowaniya. Na fasinei tonuaviya a visimeisiya eketa deniyai si tene-savaviniya. Yaku kawasasa ana kitiya maise ana visimeiya Sisa nenei.”

²² Aganifa Fesitusi i iyaviya i bwaduwa, “Ake, iyau nuwanuwaku nofe namoḡanama yana sifufu tauku ana vaneneiya.”

Fesitusi i nufata i bwaduwa, “Kumana yo kuna vaneneiya.”

Tufomu Aganifa Fauno I Vaneneiya
Bunanige 9:3-8, 22:6-11

²³ Kuyadayada kana vinuwa nenei, tufomu Aganifa keta Benisi kasi kwame dewabausi si kotonina eketa namoḡa si venuyofiyofisiya si ovisiya keta si kanasunisiya kafa fonayau kana totomuwai. Tonuaviya kasi toviketanuneina eketa menana kana namoḡa nakanakasisi si vinuwisiya eketa nukusi si kanasuna. Munifotai Fesitusi yana tonuaviya i visimeisiya keta Fauno si nemiiya nausiyai. ²⁴ Eketa Fesitusi i bwaduwa, “Tufomu Aganifa keta matatafumi namoḡa nakanakasimi kimoki naumiyai namoḡa nofe kwa kitakitiya. Fiyao Diu matatafusi Yenusanema keta Sisaniya sinenei, tanake fasinei si odowa nenekuwai. Si vikafinafina si bwadubwaduwa avage muka nuwanuwasi yawayawasina ina fakwa. ²⁵ Eatu muka tamo avi goyona ata nisaḡai ebe ana nuvimatei. Eatu tauna nuwanuwana Sisa naunei ina misiniya. Na fasinei ana visimeiya ina niya Noma.

²⁶ Eatu yawane muka ita mayesiku aviyavanamasi ana viginiwiya Sisa nenei namoḡa nofe fasinei. Na uḡuna a nemiiya matatafumi naumiyai ebe kwaḡa tufomu Aganifa nukusi tana nutonikuekuiya ebe yo aviyavana tamo ana viginiwiya Sisa nenei. ²⁷ Muka ita nufotaiku be yana goyonanama muka kana sanamana eatu ina nai Sisa nenei. Nauna ana sanamaniya ebe kana fata Sisa ana matakawiya goyonanama fasinei.”

26

Fauno Tauna I Tanafafafaniya

¹ Munifotai tufomu Aganifa Fauno i iyaviya i bwaduwa, “Nofe tova a sawateweiwa ebe tauḡu fasiweu kuna nusifufuwa.” Fauno nimana i tataiya eketa tauna fasinei i tanafafafaniya i bwaduwa, ² “Agigiku tufomu Aganifa, a sebobowa uḡuna kimoki mataweu fiyao Diu yasi bwaduvinoi matatafuna fasinei tauku ana tanafafafanikuwa. ³ Kita Diu kata sanu yota yama nuwatabausima ka oovigwavigwaeisiya matatafuna sanasanamaniu. Na fasinei a vivikokoniwa be kunuwaneina nenei yaku sifufu kuta nafanafiya.

⁴ Matatafusi fiyao Diu si sanamaniya yawasiku kabegokuwai kana nivaniva kimoki. Si sanamaniya namaise nauna a mikifakwa tauku yaku fafani nenei yota munifotai Yenusanema. ⁵ Muka vitana matayauyoisi. Si sanamaniya iyau tene Fanasi eketa kama kwenava Guyau kana kodukodu fasinei o fakinamataina yo muniyai yoko tunisi. Yama visime matatafusi o fakinina venemokena eatu a munimuniisiya. ⁶ Kimoki avage nuwanuwasi kuna vinuesanikuwa uḡuna yaku tumaḡana a teniya vitana Guyau avana waḡawaḡata i bwadudabedabisiya ina saviviniya fasinei. ⁷ Yata fasekwa 12 yota yasi tumaḡana si teniya vitana Guyau yana bwadudabadabanama ina vivenemokena. Eketa

vimogumoguwai nuwabuna be kuyadayada si kodukoduwa nenei. Tufomu yo, nofe tumaḡananama fasinei keta Diu toviketaneineina si vivinoikuwa. ⁸ Ava uḡuna kwa nuwanuwa vitana Guyau muka kana fata be namoḡa matematesi ina sinaviyawasa?

⁹ A vinuwadadana ebe iba matatafusi ata fufunisiya avage Yeisu tene Nasaneti kana wava ata givigoyuya fasinei. ¹⁰ Eketa nuwanuwana o nauna Yenusanema a mikifufuniya. Tovibwanaose nakanakasisi nokomai visime si venikuwa eketa Guyau yana namonamoḡa yagwanisi deniyai a tenisiya. Yota kasi nuvimate fasinei a visawadewedewiya. ¹¹ Tova matayagwanina numa kafa yokoyoko nenei a vimatadawanisiya. A fiwana namaise be yasi vitumaḡana Yeisu fasinei sita vikeweiya. Kayoku i kuḡa eketa a niya maniuna yasi menanai a venunuwasisiya be ata givikuvakuvavanisiya.

¹² Tova tamokaḡa Yenusanema tovibwanaose nakanakasisi visime si venikuwa eketa si visimeikuwa ebe a niniya Damasiko menana nakasina nenei. ¹³ Tufomu yo, na tovanama nenei kuyadayada sinefounei ketai a niniya eatu mayesina matakikikwanemokena yo vanavana abamai a kitiya. Namogāsima nukusi ka niniya i tafafifinikiya. ¹⁴ Eketa matatafuki ka fekuwa fwayafwayai eatu kayokayo bwadu-Ibeniu nenei a nowaniya i bwadubwaduwa nenekuwai, ‘Sauno, Sauno, ava fasinei yo ku givigivikuvakuvavaneiku? Kwaḡa tauḡu ka debana ku yaweyawiya.’

¹⁵ Eketa a nutoniya a bwaduwa, ‘Aiye, kwaḡa aitevana?’

Eketa Tuveka i nufata i bwaduwa, ‘Iyau Yeisu, Iyau gwadikuma ku givigivikuvakuvavanikuwa. ¹⁶ Eatu ku otowamisini! A kikinomaniwa uḡuna a gibokiwa kaku kaetoḡa. Aviyavana kimoki ku kitiya yota aviyavana yawane ana visawaveniwa, kwaḡa kasi toviwakakaki. ¹⁷ Kwaḡa o ana ofafafiwa tauḡu ya sabu yota Kani Kwauna nenesiyai. Eketa a vivisimeiwa kuna niya nenesiyai, ¹⁸ matasi kuna gibwasasa ebe yasi fufunagoyo kana fata sina sanamaniya be kumanovana nenei sina saḡavinisiya mayesina nenei. Seitani yana fiwana nenei sina saḡavinisiya sina nemiya Guyau nenei. Munifotai sina vitumaḡanikuwa nenei, yasi go'yona ana vinuwateweisiya ebe yasi kabaḡa sita vitoniwagiya yaku namonamoḡa tafutafusi kasi kawasasai.’

¹⁹ Eketa tufomu Aganifa, nofe kenokitanama abamei i sobunemiya a muniya. ²⁰ A vibutuwa a numamana fiyao Diu Damasiko sinenei yota Yenusanema sinenei eketa fafani Yudiya kana matatafu a numamaniya. Munifotai Kani Kwauna nenesiyai a numamana vitana yasi fufuna goyosi sina onovisiya eatu yawasisi Guyau sina veniya. A iyavisiya vitana yasi fufuna nenesiyai, sina visawavenena venemokena gewa naki i kavinisiya.

²¹ Biga nofe a numamaniya fasinei, tunisi fiyao Diu Numa Kodukodu sinenei si givikavinikuwa keta si anuvanua be sita nuvimatikuwa. ²² Noko tovanama nenei kana nivaniva kimoki, Guyau yawane i oovivitikuwa. Na fasinei nofemai a misimisiniya ebe namoḡa matatafumi na kami wava atu i sobuwa muka na kami wava a iyaiyavimiya avana Guyau yana tomatakawa eketa Mosese si bwaduwisiya ina kikinomana. ²³ Si bwaduwiya vitana Togifafafana Gigibokeinana ina kuvavana keta yota mateyai ina mikimisini-savaviniya, keta ina numamana be biga dewadewana ina vikimayeta tauna yana sabu fiyao Diu eketa Kani Kwauna nenesiyai.”

²⁴ Fauno nofe ibasima fasisiyai i nunusifufuwa eatu Fesitusi i fina i bwaduwa, “Fauno, kamo ku wafa! Ya sanamana i nakatamataiya nenei debabouḡu i givigoyuya!”

²⁵ Eatu Fauno i nufata i bwaduwa, “Yama namoḡa nakasiu, iyau muka ata wafa. Avana a bwadubwaduwiya o kana venemokena keta yota na kana sanamana. ²⁶ Nofe ibasima a nunusifufuwisiya o muka makamakaviunai ita savivina, na fasinei a sanamaniya tufomu Aganifa o naki na ya sanamana eketa ibasima fasisiyai a nunusifufuwa menanai.” ²⁷ Fauno i nutoninuvenuviya i bwaduwa, “Tufomu Aganifa, Guyau yana tomatakawa yasi viginiwa ku vitumaḡaniya o muka? A sanamaniya ku vitumaḡaniya.”

²⁸ Eketa Aganifa Fauno yana bwadu i fatiya i bwaduwa, “Omasi ku vinuwadadana tova bwatana nenei yaku nuwanuwa kuna kaniya be ya vitumaḡanai ata vitumaḡana?”

²⁹ Fauno i nufata i bwaduwa, “Tova taki bwatana o nubwayouna, o muka kana tunina. Eatu yaku kawanunuku Guyau nenei o vitana kwaḡa keta aviyaonana kimoki kwa vanevaneneikuwa o Tuveka Yeisu kwata vitumaḡaniya eatu muka kwata vifinisina maise iyau.”

³⁰ Munifotai tufomu Aganifa keta tovisime Fesitusi keta Benisi yota aviyaonana nukusi nokomai si misiniya keta totomu si teweiya. ³¹ Eatu tututausi si vikanunusifusifufuwa si bwaduwa, “Namoḡa noko muka tamo avana goyona ita fufuniya ebe yo ina nai deniyai o ina mate.”

³² Aganifa Fesitusi i iyaviya i bwaduwa, “Kana fata namoḡa nofe tana giyaunya ebe ina niya, eatu naki tauna i bwaduwa nuwanuwana tufomu Sisa naunei ina misiniya ebe ina nuesana. Na fasinei muka kata fata tana giyaunya.”

27

Fauno Yana Kamudadana Noma

¹ Noko tovanama nenei Fesitusi i vinuwadadana vitana Fauno keta finisina sina toḡa Itani fasinei, deni kana tokitavikavina, Fauno keta tunisi finisina si tenisiya Yuniyasi kanonovanei. Tanake o tufomu Sisa yana tonuaviya tomatakaikai kunumisi tamo kana kaimatana. ² Menana Adanamitiumi nenei waka tamokaḡa i nemiya eketa Anisitako tene Tesanonaika fafari Masedoniya sinenei nukusi ka toḡa. Wakanama o fafari Eisiya gibo kafakainei ina venufanafana eketa menana nakanakasisi nenesiyai ina nikanakanasunaniya.

³ Kuyadayada kana vinuwa nenei ka kanasuna Saidoni menana nakasina nenei. Yuniyasi Fauno i kitanuwagabubuwiya eketa i sawateweiya i niya unaunana nenesiyai kana ovivita fasinei.

⁴ Munifotai kabaḡa noko ka teweiya. Fonimana ka viketosoganiya eketa muka kama fata be yama kituḡa nenei kana dibwana. Na fasinei Saifunusi simuna kukwauna ka venufanafana. ⁵ Munifotai kawasasa ka venuonosiya eketa fafari Sinisiya eketa Famufiniya etasiyai ka venufanafana kana nivaniva ka kanasuna menana Maina nenei ka sobuwa Nisiya yana fafari sinenei. ⁶ Nokomai kaimatana waka tamokaḡa i nisaiya Anekisenidiyei i nemiya keta i niniya Itani, eketa nenei ka toḡa.

⁷ Dauna nakasina eketa kuyadayada yagwanina makamakanuwaki ka dibwana kana nivaniva menana Nidusi niniunei ka kikinomana. Eatu fonimana ka viketosoganiya fasinei eketa ka venutamana Kiniti simuna i babikiya eatu ka venufanafana kana nivaniva menana Sanumone mutuna ka tutuuniya. ⁸ Kafakainei fonimana ka vituḡaiya kana nivaniva kafasiwaḡa kana wava Kafasiwaḡa Kiwaḡa nenei menana Nasiya niniunei ka kanasuna.

⁹ Yama dibwana wakai nubwayoumataina eketa Go'yona Kana Vibwanaose kana kuyadayada nakasina* naki i kakaviya. Nofe tovasima nenesiyai o gibo i sakasakanunuwa. Na fasinei Fauno i misiniya eketa yasi nona i kakiniya.

¹⁰ I bwaduwa, “Unaunaku, nuwatamiyai a teneteniya yata kamudadana kunauta o daunina. Yawane nogonogo eketa waka tauna tana teweisiya yota tunita tana mateya.” ¹¹ Eatu kaimatana Yuniyasi muka Fauno fonana ita nowaniya, eatu tonumunikuta eketa toniwaka fonasi i muniya. ¹² Noko kafasiwaḡanama muka kana fakwa dewadewana yaunya kana tutuya nenei. Na fasinei namoḡa matayagwanisi nuwanuwasi kata sinanakata-savaviniya ebe kata dibwana-nuvanua simuna Kiniti nenei ebe Fonikisi kafasiwaḡai kata toḡavikifafa. Uḡuna kafasiwaḡanama o Kiniti simuna i nutenekifafiya eketa tova matatafuna nunumanona.†

Vayuvayuyu Gibowai

¹³ Tovanama fonimana dibidibina gagasei i vibutuwa i sivegineneyi, toviwakasefufefu si vinuwadadana vitana avana si weifufuniya sina saviviniya, na fasinei tutuvidauna si sinanakasiya eketa simuna Kiniti kafakainemokenei ka venufanafana. ¹⁴ Tova bwatana nenei yamududuwe fifiwanina i viyuveyuve-sobunemiya Kiniti simuna kuweyaina eketa waka i sinaviviya.

* 27:9 Nofe kuyadayadanama o fiyao Diu yasi kuyadayada nakasina eketa Tafutafuna. Nofe kuyadayadanama nenei si vivimogumoguwa eketa tovibwanaose kasi toviketaneina i vivibwanaoseya namoḡa yasi go'yona fasisiyai. Visime Tafu 16, 23:26-32, Ginaḡanaḡa 29:7-11. † 27:12 Kugagasa kafasiwaḡa tamokaḡa kana wava Kafasiwaḡa Dewadewana. Kana kedawanau 64 kinomita Fonikisi menana nakasina niniunei.

¹⁵ Toviwakasefufefu si anuvanua be fonimana kuweyaina waka sina visaiya eatu si vibaiwayosa uḡuna fonimana i givikavinikiya eketa si teweiy fonimana i nutunemokikiya.

¹⁶ Tovanama Kauda simuna kabesona kukwauna ka venufanafana, eatu waka kana kimonou ka fiwanamokikiya keta ka sinanakasiya eketa toviwakasefufefu si yonavikavikaviniya.[‡] ¹⁷ Tovanama si nusafuwa, unava nenesiyai waka tauna tofwana si takwaniya. Si matuta fonimana waka ita nuyakweyakweniya nai nidebadebana kana wava Satusi gunina nenei. Na fasinei naya na kana nogonogo matatafuna si unisiya wakai eatu wakanaḡa fonimana i nutunemokiya.

¹⁸ Yoyo waka i tutuya nakatamataina fasinei eketa kuyadayada venuwanei waka kana nogonogo si vibutuwa si tewesobusobuwina gibowai. ¹⁹ Kuyadayada kana vitonu nenei naya kana nogonogo matatafuna yota tututausi nimasiyai si tewesobusobuwina. ²⁰ Tova i goyomoka nenei eketa muka tamo vanavana o kinavinavi kata kitaisi kana nivaniva kuyadayada yagwanina i kakavisiya. Fonimana fifiwanina i tene-savivaḡasiya eketa nuwanuwa yaona i vanikiya kama gifafafana fasinei.

²¹ Kawasasa nakatamataina namoḡa muka tamo sita kanuvanua. Na fasinei Fauno i misiniya kasi kawasasai keta i iyavisiya i bwaduwa, “Unaunaku, naki kwa kitiya. A iyavimiya Kiniti muka tana teweyei eatu yaku bwadu muka kwata nowaniya. Na fasinei yami waka i goyowa yota yami nogonogo kwa teweteweina. ²² Eatu nofe tova a iyaiyavimiya, wakaḡa ina gamomona eatu muka tamo aitevana yawasina ina niteweyei, na fasinei katekatemi si watu. ²³ Guyaunama o yaku Tuveka nenei a kodukoduwa, nuwabuna kana kaetoḡa abamei i nemiya keta i misiniya niniukuwai. ²⁴ Eketa i iyavikuwa i bwaduwa, ‘Fauno, matuta ku onovei. Sisa naunei kuna misiniya ebe ina vinuesaniwa. Nofe uḡunanama fasinei Guyau ya kawanunuku i nowaniya eketa kwaḡa neneweu matatafumi wakai ina ofafafimiya.’ ²⁵ Nofe fasinei unaunaku, katekatemi si watu. Guyau avana i iyavikuwa maisemoka a vitumaḡaniya ina kikinomana. ²⁶ Eatu fonimana o ina sivetunetunita kana nivaniva tamo simuna nenei ina nuwaneita.”

²⁷ Nofe naki kuyadayada kana vi14, yoyo keta fonimana i nutafiviniviniya Mediteneniyan gibo nenei. Tovanama i vinuwabunasinefouwa, toviwakasefufefu si kamukonisiya vitana fwayafwaya naki ka vevenukitekitiya. ²⁸ Na fasinei unava si givigaviviniya eketa gibo yana viwagudabu si fwafwiya keta si kitiya kana niva 40 mita maise. Si fakwa kabesona yota si fwafwa-savaviniya eketa kana niva i makaviniya 30 mita maise. ²⁹ Eketa toviwakasefufefu si matuta uḡuna si nuwanuwa vitana fonimana waka ina nuwaneiya nibwaga nenesiyai. Eketa tutuvidauna nufunina waka kumunina si tewesobuwisiya, eatu tova si viyokaniya be ita venukatakiya.

³⁰ Toviwakasefufefu si anuvanua be wakai sita dibwana, na fasinei kimonou si tewesobuwiiya eketa si gisebaseba vitana waka mutunei tutuvidauna kasi tewesobuweina fasinei. ³¹ Eatu Fauno kaimatana yana tonuaviya nukusi i iyavisiya i bwaduwa, “Kwa nowaniya, taki toviwakasefufefu muka wakai sina fakwa, nao muka tamo gifafafana.” ³² Eketa tonuaviya kimonou kana unava si tanaonosiya keta i kanuwiya.

³³ Tova i vibutuwa i gegegesiya, Fauno namoḡa matatafusi i kamanemanisiya be sita kawa. I bwaduwa, “Nofe naki kuyadayada kana vi14 yami toḡafota nenei, muka tamo aviyavana kwata kanuvanuvai. ³⁴ Nuwanuwaku kwana kawa ebe kwana fiwana. Eatu muka vitana kwana mate yota mukamoka tamo kwana kuvavana-nuvanua.” ³⁵ Tovanama i nusifufukooḡa, maneka i viya eketa matatafusi matasiyai Guyau nenei i viagigikuwa, munifotai yo i gikasimiya eketa i kaniya. ³⁶ Namooḡa matatafusi kasi nutoḡona i kanakanakasiya eketa yota si kawa. ³⁷ Wakai ka toḡa o kama yagwana 276. ³⁸ Matatafusi si kawa eketa si kasiyuwa eyo munifotai, witi wakai si vikikinomanisiya eketa si tewesobusobuwisiya gibowai ebe waka ina kanakasiya fasinei.

Waka I Nubwegabwegiya

³⁹ Tovanama tova i mayesiya, toviwakasefufefu simuna si kitiya eatu muka sita kitakinaniya. Gunina tamokaḡa si kitiya yota nafena dewadewana eketa nuwanuwasi vitana kabaḡanama nenei waka sita visesenavaneiya. ⁴⁰ Noko uḡuna keta tutuvidauna kasi unava si kitanaonota keta si gavigavivina eatu kafa nunumunikuta si yausiya ebe waka sina numunikutiya. Naya kabegona

[‡] 27:16 Tova matatafuna waka nakanakasisi kimonou kabegona munisiyai si sonisoniya, namoḡa keta nogonogo kasi kafa kitanasiwasiwaḡa fasinei. Eketa tamo tova kimonounama si sinanakasiya waka nakasina etanei.

naunei si sinanakasiya eketa i dibwanikiya numagama kuweyaina. ⁴¹ Eatu nai nidebadebana nenei ka tuna. Waka mutuna i fwataoḡona eketa muka ita savivina eatu munina o yoyo nakanakasisi si nubwegabwegiya.

⁴² Tonuaviya muka nuwanuwasi finisina sina gayovane numagamai ebe sina dibwana, eketa si viwaifufuna sina nuvimatisiya. ⁴³ Eatu kasi kaimatana nuwanuwana Fauno ina gifafaniya fasinei eketa yasi viwaifufuna i givigoyuya. I visimeya eketa aviyaonana kasi fata gayo sina mikitowa keta sina gayovaneya numagamai. ⁴⁴ Tufotufu i iyavisiya ebe waka i nubwegabwegiya bidimisi yota aviyavana nunugayogayosi nenesiyai sina givikavina. Nofe ketaketanama nenei matatafusi numagamai si vaneya dewadewasi.

28

Fauno Manita Simunai

¹ Tovanama matatafuki dewadewaki ka gayovaneya nenei, ka sanamaniya vitana simuna kana wava Manita. ² Simuna namoisi si viyaowikiya venemokena. Bwabwau i vibutuwa sigwana eketa kwadudu na fasinei kai si kasiniya eketa matatafuki si katuvikiya.

³ Fauno kai i gigikwakwakwa eketa i kakanata, etanei i tewetewevanevaniya eatu mwata tamokaḡa goyona kai kana inainai i vanayaginiya eketa Fauno nimanei i kanaononokeya. ⁴ Simuna namoisi mwata si kitiya eketa tututausi nenesiyai si bwaduwa, “Namoḡa nofe o venemokena tonuvimate eatu muka gibowai ita gavivina fasinei eketa fufuna dawaniniina kana guyau gumayogu* si kwabukwabuyuna.” ⁵ Fauno mwata i nukakiya eketa kai i kanasiya, eatu muka ita sinae. ⁶ Namoḡa yasi nuwanuwa vitana tofwana ita safana o sabanutuḡai ita feku matematenana. Eatu si kitanufotawayosa eketa yasi vinuwadadana si giviniya vitana Fauno tanake tamo guyau.

⁷ Simuna kana kawakawa kana wava Fubiniusi, yana fwayafwaya keta yana numa niniunei i nuvaneikiya. Tanake i katuvikiya eketa kuyadayada tonusi yana numai i kitavikavinikiya. ⁸ Tovanama ka sanamaniya Fubiniusi amana tofwana inunuinaina yota bwenibweni i toḡatoḡateweteweiya, Fauno i kanasuna nenei keta kawanunuku muninei nimana i dawana tofwanei eketa i givibwiniya. ⁹ Tovanama namoḡa si kitiya, tovisafwawinaḡa matatafusi si nemiya Fauno nenei eketa i givibwiniya.

Fauno Simuna Manita Nenei I Niya Noma

¹⁰⁻¹¹ Manita namoisi nukusi ka fakwa yamayamana tonusi, si kitavikavinikiya venemokena. Tovanama yama noḡokawawa nenei, kama nuwagabubu si kavenena yota kama ke'ta fasinei si ovitikiya eketa fiyao Anekisenidiya yasi wakai ka toḡa. Wakanama kana nagimu nenei, kifukifufuna si vigionisiya yasi guyau natuyuweyuwe, Kasita eketa Fonakisi kasi fusa maise. Nokomai i fakwa kana nivaniva yauya kana tutuya i kakaviya yo munifotai ka kanayauwa. ¹² Ka vinaya ka niya Sainakasa menana nenei keta nokomai ka fakwa kuyadayada tonusi. ¹³ Eyo ka niya Negiumi menana nenei. Nuwabuni gagasa i siveya eketa ka venunumasana kana nivaniva menana Futeoni nenei ka kanasuna. ¹⁴ Tovitumaḡana tunisi nokomai ka nisaisiya eketa si vikokonikiya fasinei, nokomai ka fakwa wiki tamokaḡa. Eketa nokomai kavananei ka niya Noma.

¹⁵ Tovitumaḡana Noma sinenei fasikiyai si biganowana eketa si nemiya si venufotifotikiya. Tunisi o Afiusi kafa vivitamaneina nenei eatu tunisi o kabaḡa kana wava Numa Wagawaga Tonusi nenei si nemiya eketa si toḡatoḡafotikiya. Noko tovanama nenei, kasi kitaḡa nenei Fauno i katevatuwa eketa Guyau i davadaviya.

¹⁶ Tovanama ka kikinomana Noma menana nakasina nenei, Noma toviketanuneina Fauno si sawateweiya ebe kana kisina ina fakwa. Eatu tonuaviya tamokaḡa si teniya kana toḡatana.

¹⁷ Kuyadayada tonusi muninei Fauno Fiyao Diu toviketanuneina i wenevakukusisiya eketa si yokowa. Fauno i iyavisiya i bwaduwa, “Unaunaku, muka tamo goyona ata fufuniya yata sabu nenesiyai o taki waḡawaḡata yasi visime ata yakweniya. Eatu Yenusanema sinenei si givikavinikuwa eketa Noma namoisi nimasiyai si tenikuwa. ¹⁸ Noma namoisi si nutoninuvenuvikuwa eatu muka tamo

* 28:4 Namoḡa si nuwanuwa vitana nofe guyausima o aviyaonana tofufunagoyo si vivimatadawanisiya. Noko nenei si bwaduwa vitana nofe guyausima o mwata sita visimeiya yo Fauno ita kaniya.

yaku goyona sita nisaḡai be yo sita nuvimateiku. Na fasinei nuwanuwasi sita gionovikuwa, ¹⁹ eatu Fiyao Diu muka nuwanuwana sita sebobowei. Na fasinei Noma namoisi a iyavisiya vitana tufomu Sisa naunei ata misiniya ebe ita vinuesanikuwa, eatu muka vitana tauku yaku sabu ata vivinoimi fasinei. ²⁰ Nofe ibasima fasisiyai a wenimiya ebe nukusi tana nusifufuwa. Kita Fiyao Diu kata Togifafana Gigibokeinana nenei a vitumaḡana. Nofe namoinama fasinei Guyau manatuwaina i bwadudabadaba vitana ita visimeiya kita Fiyao Diu nenetiya. Nofe uḡunanama fasinei seni nenesiyai si yonikuwa.”

²¹ Si nufata si bwaduwa, “Muka tamo nufunufu fasiweu Yudiyei kata nisaḡai, yota aviyaonana unaunata si nenemiya nofemai tamo sifufu goyona sita bwaduwei fasiweu. ²² Eatu ka sanamaniya o kabaḡa tunisitunisi nenesiyai kwami tovitumaḡana yokomima si sawasawanovimiya. Na fasinei nuwanuwaki ya nuwanuwa kata sanamaniya.”

²³ Eketa kuyadayada tamokaḡa si vinuwadadaniya nenei namoḡa yagwanisi si nemiya yana kabaḡai. Fauno i visawavenena Guyau yana kafa visime fasinei. Nuwabuni i vibutuwa eketa i niiya kana nivaniva i nuwabuna. Mosese yana visime eketa Guyau yana tomatakawa yasi viginiwa nenesiyai i misinivikavina. Nuwanuwana Yeisu fasinei nuwatasi ina kaniya be sina vitumaḡaniya. ²⁴ Tunisi namoḡa Fauno yana nusifufu nuwatasi i oviya eketa si vitumaḡana, eatu tunisi o muka. ²⁵ Na nenei tututausi sinesiyai amanamanagibu nakasina eatu muniyai yo sita kafiyauyauna, Fauno yana bwadu kafa nusafu i venisiya i bwaduwa, “Kanunu Tafutafuna bwadu kana venemokena nenei tomatakawa Aiseya i veniya eketa waḡawaḡami i nusifufuwisiya i bwaduwa.

²⁶ *Kuna niya tauḡu ya sabu Isineni nenesiyai eketa kuna iyavisiya kuna bwaduwa,
“Naki kwa vanevaneneḡa*

eatu muka nuwatami ita mayemayesiya.

Naki kwa tonetoneya eketa ibasima Guyau i fufufunisiya kwa kitikitisiya,

eatu kasi nuwanuwa muka nuwatami ita mayemayesiya.

²⁷ *Nofe namoisima muka nuwatasi ita mayemayesiya uḡuna katekatesi i fakina.*

Na taniyasi eatu avana si vanevaneneiya o muka sita nowanowaniya,

matasi si kinoḡowa uḡuna muka nuwanuwasi sina kita.

Taki nuwanuwasi fonaku sina muniya,

nao matasiyai sina kitikuwa

eketa taniyasiyai sina vaneneikuwa,

yota nuwatasi ina mayesiya

ebe kamo sina ugevinisiya yasi fufunagoyo nenesiyai

ebe ana givibwiniya.”

²⁸ Kwami Fiyao Diu o muka bwadu kana venemokena kwata vanevaneneḡei, na fasinei nuwanuwaku kwana sanamaniya vitana Guyau yana gifafafana kana matakawa, naki i vininitiya Kani Kwauna nenesiyai ebe tasike sina vaneneḡa.”†

³⁰ Fauno yana numa si veniya eketa i fatafatiya, eatu nokomai manamana nuwesi i fakwiiya. Namoḡa matatafusi i katukatuvisiya tovanama si nenemiya kana venufota fasinei. ³¹ Na yana katevatu eketa katekatena matatafunei biga dewadewana i nunumamaniya Guyau yana kafa visime, yota Tuveka Yeisu Togifafana Gigibokeinana fasinei i vivisawavenena, eatu muka tamo kana sawatana.

28:19 Bunanige 25:11   28:26 Aiseya 6:9,10   † 28:28 Tunisi viginiwa nenesiyai o kana nukisi 29 si nunatuya. Fauno nofe i bwaduwiya muninei, vikawabwadubwadu keta fufuna nuwagoyo tututausi nenesiyai i kikinomana.